

שנתון
לנוער
ולעם

בנק אנגלו-פלשתינה בערבון מוגבל

הוא הבנק הרשמי של המוסדות העבריים בארץ. נוסד בלונדון בשנת 1902 ופתח את סניפו הראשון בארץ-ישראל בשנת 1903 בעיר יפו העתיקה, שש שנים לפני הוסדה של תל-אביב, בזמן שהישוב היה קטן ודל. תמיד היה גורם חשוב בחייו הכלכליים של הישוב, ויחד אתו גדל ורחב. עתה הוא הבנק החשוב ביותר בארץ ואצלו נשמרים יותר משליש של כל הפקדונות הנמצאים בכל הבנקים בארץ. כיום יש לו סניפים בתל-אביב, יפו, ירושלים, חיפה, הדר-הכרמל, סבריה, צפת, פתח-תקה, חדרה ורחבות.

פתחרות
פיציוריק
ופיריק
עם תוצרת

יצהר

בית טוב

קוקוס

התחרות בשירים ובציורים בין כל ילדי א"י

כל ילד יכול להשתתף בהתחרות, אם יכתוב שיר או יצייר ציור על הנושאים האלה :

— מדוע משתמשת אמא בתוצרת "יצהר" ?

— מדוע משתמשת אמא בסבון "בית" של "יצהר" ?

מדוע אמא מבשלת, אופה ומטגנת רק ב"לשד" של "יצהר" ?

אפשר להמציא גם כל מיני נושאים אחרים הקשורים בתוצרת "יצהר" (עבודת התוצרת, קניית התוצרת בחנות מכולת וכו' וכו') ושיבליטו את היתרונות שבתוצרת זו.

את הציורים עליכם לצייר על גליון גדול בצבעים שונים, — רצוי בצבעי מים, — בלי עזרת הגדולים, כי אנו רוצים שהציורים והשירים יהיו אך ורק מיצירת הילדים עצמם. את יצירותיכם עליכם למסור עד ה-15 לדצמבר 1938 למחלקת הפרסום של "יצהר" (תל-אביב, רח' דרך יפו — תל-אביב 44). השולחים מכתבים צריכים לכתוב את השם, שם המשפחה והגיל מעבר לדף.

בחנוכה תרצ"ט אנו עומדים לסדר תערוכה מיוחדת ממוצגיכם. כל הילדים שיבקרו בתערוכה זו, יבחרו בעצמם בציורים ובשירים היפים ביותר, והם עצמם יחלקו את הפרסים.

הרבה פרסים יפים וחשובים יחולקו בתערוכה הזאת. בין הפרסים : הספריה "לנוער" (20 כרכים), אנציקלופדיה עברית, אטלסים, גלובוסים, מפות, כדורי-רגל, עטים נובעים, ספרים שונים, משחקים שונים, וכן גם טיסה באוירון חנם (כמובן, בהסכמת הורי הילדים).

כל ילדי הערים, המושבות והקבוצים מכל קצות הארץ ישתתפו בהתחרות הזאת.

שנה רביעית

מולדת

שנתון לנוער ולעם

ערוך בידי

א. ז. בן-ישי

ונתתי לה ולזרעה אחריה

את ארץ מגריה את כל ארץ

כנען לאחוזת עולם

בראשית י"ז, ח

11116

44

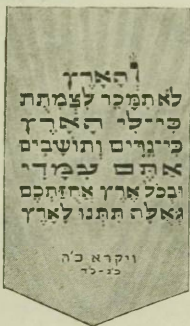
אושר על-ידי מחלקת החנוך של כנסת ישראל בארץ-ישראל

ירושלים ה'תרצ"ט

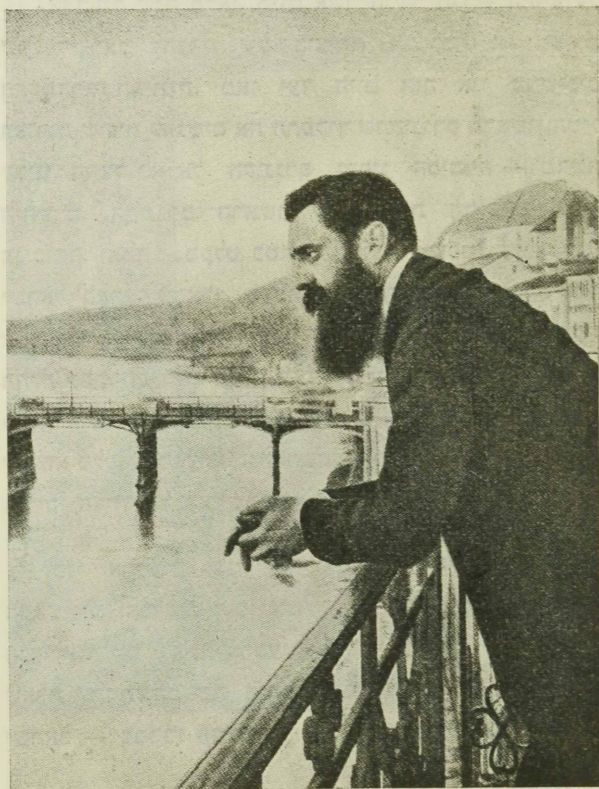
איתת"ע לחרבון, כ"ב להכרזת בלפור

הלשכה הראשית של הקרן הקימת לישראל

בהוצאת ראובן מס, ירושלים

119442

הרצל על גשר הרינוס בבזל

...וְכָל־דְּמוּתְךָ זֹה גֵאָה וּמְלָאָה הוּד וְזִיו מְנִי־קָדָם —
רָאָה הָעַם אֶת־מַלְכוּתְךָ, יָדַע, כִּי עוֹד יֵשׁ לּוֹ מַלְכוּת.
יעקב כהן

„ארבעים שנה מלאו, מיום אשר הנשר הגדול הופיע על שמי ישראל והכריז על היצירה הנשגבה — יצירת ההסתדרות הציונית. מאז ועד היום הזה אנו ממשיכים בצורות שונות להגשים את התפקיד שהקונגרס הראשון הטיל עלינו. הרצל בא אל הקונגרס ובפיו הסיסמה — מדינת היהודים. הקונגרס הראשון צמצם את הסיסמה הזאת בניסוחה, ואמר: „מקלט בטוח על-ידי משפט גלוי לעם ישראל בארץ-ישראל“. כעבור זמן-מה נצטמצמה הסיסמה עוד יותר — לצ'ארטר. אבל עברו שנים מספר, והסיסמה החלה להתרחב ויהי שמה „בית לאומי“. והנה בימים האלה, כשאנו יושבים בקונגרס ה-20, עלה שוב על הפרק אותו השם שנישא מלפני ארבעים שנה, השם — מדינת היהודים! — במרכז הדיון של רוב עמי-העולם האדירים.“

לפני ארבעים שנה החלו רק להתוות את הקוים הראשונים והכללים היסודיים של עבודה מדינית בעולם הגדול; והיום, לאחר ארבעים שנה, עומדת שאלתנו — שאלת יצירת המדינה היהודית בארץ-ישראל בשביל עם ישראל — במרכז הדיון של רוב עמי-העולם האבירים.“

ה. אוסישקין

(מדבריו בחגיגת הארבעים לייסוד ההסתדרות הציונית בבזל, א' אלול תרצ"ז)

הציור מאת א. לילין

מְקֹדֵשׁ מֶלֶךְ עִיר מְלוּכָה,
 קוּמִי צְאִי מִתּוֹךְ הַהִפְכָּה —
 רַב לָךְ שָׁבַת בְּעַמְּךָ הַבְּקָא.
 ר' שלמה אלקבץ

ה ת ק ו ה

ה ה מ נ ו ן ה ל א ו מ י

מאת
נפתלי הרץ אימבר
(תרי"ז—תר"ע)

כָּל עוֹד מִי הִירְדֵן בְּגֵאוֹן
מְלֵא גְדוּתוֹ יִזְלוּ
וְלִים כְּנָרַת בְּשֵׁאוֹן
בְּקוֹל הַמוֹפָּה יִפְלוּ —

עוד לא אבדה . . .

כָּל עוֹד רָגַשׁ אֶהְבֵּת הַלְּאֵם
בְּלֵב הַיְהוּדִי פוֹעֵם
עוֹד נוֹכַל קוֹוֹת גַּם הַיּוֹם
כִּי יִרְחֲמֵנוּ אֵל זוֹעֵם.

עוד לא אבדה . . .

שְׁמְעוּ, אַחֵי, בְּאַרְצוֹת נוֹדֵי
אֶת קוֹל אֶחָד חוֹזֵינֵנוּ:
כִּי רַק עִם אַחֲרוֹן הַיְהוּדִי
גַּם אַחֲרִית תִּקְוַתֵּנוּ! —

עוד לא אבדה . . .

כָּל עוֹד בְּלֵב בְּפִימָה
נִפְּשׂ יְהוּדֵי הוֹמְיָה,
וְלִפְּאֵתִי מוֹרַח קְדִימָה
צִיָּן לְצִיּוֹן צוֹפְיָה —

עוֹד לֹא אָבְדָה תִּקְוַתֵּנוּ,
הַתִּקְוָה הַנּוֹשָׁנָה:
לְשׁוֹב לְאַרְץ אֲבוֹתֵינוּ,
לְעִיר בָּהּ דָּוִד חָנָה.

כָּל עוֹד חוֹמַת מַחְמַדֵּנוּ
לְעֵינֵינוּ מוֹפְעֵת,
וְעַל חֶרֶבֶן מְקַדְּשֵׁנוּ
צִיָּן אַחַת עוֹד דוֹמְעֵת —

עוד לא אבדה . . .

בנימין זאב הרצל

(תולדותיו בקצרה)

1860 (תר"כ): נולד בכודפשט. הוריו: יעקב (מת בשנת 1902), זניטה (מתה בשנת 1910). אחותו היחידה, פולינה, מתה בת 18 בשנת 1877. למודיו: מתחילה בבית-ספר ריאלי ואחר בגימנסיה, כתלמיד הכתות העליונות מפרסם הרצל את מאמרו הראשון בעתונות.

1878 (תרל"ח): לומד תורת-המשפטים באוניברסיטה בווינא, נספח כחבר לאגודה הסטודנטית הגרמנית „אלביה“, ויוצא אותה אחרי כן, בראותו בה סימני אנטישמיות.

1884 (תרמ"ד): הוכתר בתואר „דוקטור למשפטים“. עובד כעורך-דין בבתי-הערכאות בווינא ובולצבורג, מתעתד להיות שופט. התחלת פעולתו הספרותית. עובד בכמה עתונים, כמו „ווינר אלגמיינה צייטונג“, „ברלינר טאגבלאט“, „נויה פרייה פריסה“. חיבר כמה מחזות, שהועלו על הרבה במות. עיקר מקצועו הספרותי שנתפרסם בו הוא: פיליטונים. עד לשנת 1888 פרסם, מלבד המחזות, גם פיליטונים בשני כרכים.

1889 (תרמ"ט): נשא את יוליה נסויער (מתה בשנת 1906). שלשה ילדים: פולינה, הנס וטרודה.

1891/95 (תרנ"א—נ"ה): עובד בפריס כסופר העתון „נויה פרייה פריסה“. בא בקשרים חשובים עם אנשי הפוליטיקה והאמנות וכן עם אנשי-שם בפריס. פרי עבודתו הספרותית בתקופה זו: „היכל בורבון“, תמונה מחיי הפרלמנט הצרפתי.

1895 (תרנ"ה): משפט דרייפוס שנחקק עמוק בנשמתו של הרצל, שימש דחיפה חיצונית לשיבת הרצל אל היהדות. החל כותב יומן וממשיך בכתיבתו עד יום מותו. במוחו נולד הרעיון של „מדינת היהודים“. לפני פרסום הספר הוא מציע את תכניתו לפני הברון הירש ואנשי-שם אחרים, ומתקין תזכיר למשפחת רוטשילד.

1896 (תרנ"ו): פרסום הספר „מדינת היהודים“, שעוררה תנועה חזקה לטובתה. רבים מחובבי-ציון גלויים אליו. קשרי ידידות עם נורדוי, היכרות עם זנגביל. הרצל נואם לפני חברת „המכבים“ בלונדון ומעורר את התענינותם של כמה יהודים בעלי השפעה, מן הקרובים לתנועת ישוב הארץ (בהם: שמואל מונטגו והמפקד גולדשמיט). קשור ידידות באמצעות הכומר הכלר (שימש בכהונה על יד המלאכות האנגלית בווינא עם הדוכס הגדול פריזריך מבודן, שנעשה לאחד מידידי הציונות

ומתו מכיה הנלהבים ביותר. בקור בקושטא אצל השולטן, וקשור קשרים פוליטיים חשובים.

פגישה ממושכת עם הברון רוטשילד, (שלא הצליחה), ופניה ישרה אל הצבור היהודי הרחב. הרצאה ראשונה של הרצל ב"התאחדות של יהודי אוסטריה" בווינא.

1897 (תרנ"ז): יסוד כלי-מבטאה של ההסתדרות הציונית — „די וולט“.

כנוס הקונגרס הציוני הראשון בבאזל, בימים 29—31 באבגוסט. בהשתתפות 204 צירים. יסוד ההסתדרות הציונית עם ועד פועל מצומצם בווינא. הצעות ראשונות ליסוד הבנק הקולוניאלי היהודי, הקרן הקימת לישראל והאוניברסיטה העברית (שתי האחרונות מצד הפרופ' הרמן שפירא).

1898 (תרנ"ח): הרצל מקבל הזמנה להשתתף בנסיעתו של הקיסר וילהלם מגרמניה לא"י, פגישות בפוטסדם עם בילוב והוהינלויה. שיחה ממושכת עם הקיסר וילהלם בקושטא במחיצתו של בילוב. הבטחת הקיסר להשתדל אצל השולטן עבדול-חמיד בדבר מתן קונצסיה לציונים על מדינות א"י וסוריה, על-מנת שהמדינות הללו תשארנה תחת חסותה של גרמניה. בירושלים מקבל הקיסר רשמית מלאכות ציונית (הרצל, בודנהיימר, שנירר, וולפסון, זידנר).

1899 (תרנ"ט): בוועידת השלום הראשונה בהאג ובהשפעת ברטה פון-מונטר מצליח הרצל לעורר את תשומת-לבם של מנהיגים פוליטיים חשובים לענין הציונות.

1900 (תר"ס) פגישות מרובות עם קרבר, ראש המיינסטרים באוסטריה, ורכישת כח-השפעה מסוים בעינים המדיניים באוסטריה. כנוס הקונגרס הרביעי בלונדון. לעובדה זו חשיבות יתרה בקשר עם תכניותיו של הרצל באנגליה בתקופה הבאה.

1901 (תרס"א): במאי מתקבל הרצל (יחד עם וולפסון ומרמורק) בפעם הראשונה רשמית אצל השולטן עבדול-חמיד. נתברר, כי לשם השגת רשיונות מיוחדים בהתאם לתכניתו של הרצל דרוש מיד סכום של מיליון ומחצה ל"ש. כל התאמצויותיו של הרצל להשיג את הסכום הזה בפאריס ובלונדון לא הצליחו.

כנוס הקונגרס החמשי שוב בבזל, בסוף דצמבר. בקונגרס זה נוסדה הקרן הקימת לישראל.

1902 (תרס"ב): בפברואר וביולי בא הרצל שוב לקושטא, אך כל המשא והמתן לא הביא שום תוצאות, מכיון שהשולטן לא רצה להסכים לתת את ארץ-ישראל כארץ מיוחדת ליהודים, כי אם להרשות

ליהודים להתישב בשטחים מסוימים בתורכיה ובארמניה. הרצל מוזמן כמומחה לפני הוועדה הממלכתית בלונדון לשם חקירת ענין ההגירה של זרים, וקושר קשרים עם לורד רוטשילד ועם חברי הממשלה האנגלית. ואלה מבטיחים לו את סיועם בענין התישבות היהודים בארץ-ישראל האנגלית (חצי האי סיני ואל-עריש).

1903 (תרס"ג) : ועדת-מומחים מבקרת בטריטוריה הני"ל ובאה לידי דעה, כי להצלחת תכנית ההתישבות נחוצות כמויות גדולות של מי הנילוס. קשיים מצד הממשלה במצרים וע"י כך מתבטלת כל התכנית הזאת. הצעת צ'מברלין למתן אוגנדה כארץ להתישבות היהודים. בקורו של הרצל ברוסיה. הבטחת ראשי הממשלה הרוסית לתת הקלות ידועות במצב היהודים וכן לתמוך בשאיפות הציונות אצל הממשלה בקושטא.

הקונגרס הששי בבזל : ההצבעה בדבר משלוח ועדת חקירה לאוגנדה. מאורעות טרגיים במשך הישיבה. אחרי הקונגרס — התעוררות רבה בקרב הציונים ברוסיה נגד אוגנדה. הועידה בחרקוב. 1904 (תרס"ד) : הרצל מתקבל אצל המלך באיטליה, האפיפיור וטוטוני. הממשלה מבטיחה את סיועה אצל הממשלה בקושטא. האפיפיור מסרב לכך מפאת חשיבות המקומות הקדושים בא"י בשביל הנוצרים.

באפריל הישיבה האחרונה של הוועד הפועל בהשתתפותו של הרצל. הסכם עם האופוזיציה מצד הציונים ברוסיה ואשור ההחלטות שנתקבלו בקונגרס הששי. בינתים מתגברת אצל הרצל מחלת-הלב שהוא חולה בה זה שנים אחדות. נוסע תחילה לפרנצסבד ואחר לאדלך, ושם נפטר מן העולם בכ' תמוז (3 ביולי).

למען ציון לא אחשה ולמען ירושלים לא אשקוט עד
יצא כנגה צדקה וישועתה כלפידי יבער. ישעיה ס"ב, א'

שאלו שלום ירושלים ישליו אהביך. יהי שלום בחילך
שלוח בארמנותיך. תהלים קכ"ב

עתידה ירושלים להעשות פנס לאומות העולם והם
מהלכים לאורה. פסיקתא

עתידה ירושלים להעשות מטרופולין לכל הארצות.

שמות רבה

פרקים א, "מדינת היהודים"

(תרגם א. ברש)

רעיון ישן: תקומת מדינת היהודים
הרעיון, שאני בא להרצות בחבורי זה, רעיון ישן הוא.
הלא הוא תקומת מדינת היהודים.

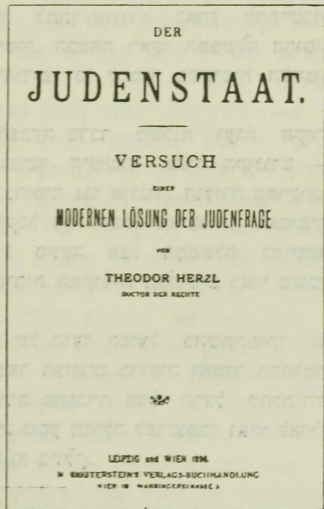
קול הצעקה נגד
היהודים הולך מסוף
העולם ועד סופו, ולקול
זה מתעורר הרעיון
הנרדם. אין אני ממציא
כל חדש. דבר זה יש
לזכור תמיד ובכל פרט
שבדברי. אין אני ממציא
לא את תנאי חייהם של
היהודים אשר מעולם, אף
לא את האמצעים לתקנם.
חמרי הבנין שאני מתכן
פה מתקיימים במציאות,
אפשר למששם בידים.
כל הרוצה להוכיח יבוא
ויוכח. — —

העיקר הוא הכח
המניע. וכח זה מהו? —
צרת היהודים. — —

ידוע היה כח הקיטור,
שנוצר בקלחת התה

מתוך חימום המים והרים את הצמיד המכסה אותה. כתופעה
זו של קלחת התה הם הנסיונות הציוניים — —
אכן, אומר אני, כי כח זה, אם ישתמשו בו כהוגן, יש בו
כדי להניע מכונה כבירה, להסיע אנשים ונכסים.

בטוח אני בעומק לבי, שהצדק אתי — אך איני יודע אם
בטפחות ימי יכירו בצדקת רעיוני. האנשים הראשונים,
שיתחילו בתנועה זו, מסופקני אם יראו בתפארת קצה. אבל

י. שער הקונטרס „מדינת היהודים“
כמהדורה הראשונה

ההתחלה עצמה תמלא את הוויתם גאות נעלה ואושר של
חירות פנימית.

*

דווקא מאת טובי היהודים, שעסקו באמונה בפתרון שאלת
היהודים, דורש אני שיראו את נסיונותיהם עד עתה
כנסיונות־שוא.

*

אני מודיע ברורות ותקיפות: אני מאמין באפשרות
ההתגשמות, אף על פי שאיני משלה את נפשי, כי מצאתי את
צורת הרעיון שאין אחריה כלום. מדינת היהודים היא צורך
העולם ועל כן קום תקום.

*

ביהודים תלוי איפוא הדבר, אם חבור מדיני זה יהיה לפי
שעה רק רומן מדיני. אם דור זה לא הוכשר עוד, יבוא דור
אחר, נעלה וטוב ממנו. היהודים הרוצים בכך ישיגו את
מדינתם, והם יהיו ראויים לה.

שאלת היהודים

שאלת היהודים קיימת בכל מקום שהם מצויים שם
במספר רב. ואל המקום אשר איננה שם, יביאوه היהודים
בעקב הגירתם שמה. כמובן שאנו הולכים למקום אשר שם
אין רודפים אותנו, אך בבואנו שמה תחלנה הרדיפות. כן
הוא וכן יהיה בכל מקום. — —

*

אדמה, כי מבין אני את התנועה המורכבת מאד, אשר
שמה אנטישמיות. מסתכל אני בתנועה זו כיהודי, אבל בלי
שנאה ובלתי פחד. מכיר אני באנטישמיות את משחק הזדון,
את קנאת הלחם הנקלה, את המשפט הקדום העובר בירושה,
את העדר הסבלנות בדת — אבל מכיר אני גם את מלחמת
המגן שתומכיה רואים בה.

*

חושב אני גם את טמיעת היהודים בדרך ההצלחה
החמרית לתקות־שוא. בארצות אשר האנטישמיות פורחת
בהן כיום הזה, יסכימו לדברי. בארצות אחרות, אשר ברגע
זה טוב בהן מצבם של היהודים, יתנגדו ודאי בני עמי בכל
תוקף להנחותי. רק ככלות אליהם הרעה שנית, יאמינו לי.

וכל אשר תאחר האנטישמיות לבוא, כן תפרוץ אחרי כן במשנה-חרון. חדירת היהודים הנודדים לארצות, אשר שם יקוו למצוא את השלוה, וכן גם התגברות תנועת היהודים האזרחים, תתאחדנה יחד בכח עצום לדחוק את הקץ הרע. דרך-הגיון זו אין דבר פשוט ממנה.

„לשנה הבאה בירושלים“

אין בעולם אדם חזק ועשיר, שיוכל להסיע עם מארץ לארץ. רק הרעיון יחולל זאת. רק לרעיון המדיני כח כזה. במשך כל ליל-גלותם הארוך לא חדלו היהודים מלחלום את חלום מלכותם. „לשנה הבאה בירושלים“ קראנו בכל הדורות. עתה הגיעה השעה להראות, כי בידינו הוא להפוך את החלום לרעיון בהיר בצהרים.

ראשונה ילכו הנואשים, אחריהם העניים, אחרי כן האמידים ולאחרונה העשירים.

אמנם דברי מכוונים לשכל ולהגיון, אך יודע אני שאין די בהגיון בלבד. היושבים ימים רבים כלואים במאסר, לא ברצון יעזבו את בית כלאם. נראה אם גדל לנו כבר הדור הצעיר הדרוש למפעלנו, הדור הצעיר אשר ימשוך את הזקנים וישאם על זרועותיו החזקות ויהפוך את נימוקי התבונה לרגשי התלהבות.

אין כוונתי לעורר עלינו את מדת הרחמים, אלה הם דברים בטלים ולא יהיו לנו לא לתועלת ולא לכבוד.

רוצה אני לבטא את שאלת היהודים בקיצור נמרץ: האם כבר מוכרחים אנו „לצאת“? ולאן? או אולי נוכל להשאר עוד? ועד מתי?

נשיב תחלה על השאלה, אם נוכל להשאר. הנוכל לקוית לימים טובים מאלה, להאריך רוחנו ולצפות לרחמי שמים, כי יהפך לב השרים והעמים עלינו לטובה? אומר אני: לא נוכל לקוות, כי הזרם ישנה את דרכו. למה? השרים — אם גם יאהבנו, כאהבם את יתר אזרחי ארצם — לא יוכלו להיות לנו למגן. ככל אשר „ירבו“ להאיר לנו פנים, כן יגדילו את

השנאה בלב צוררינו. וה"רב" הזה הוא מעט מכל אשר ידרוש
כל אזרח פשוט או כל שבט בעם הארץ. העמים, אשר
היהודים יושבים בתוכם, הם כולם כאחד, בסתר או בגלוי,
שונאי ישראל.

*

בשני המחנות הערוכים זה מול זה, במחנה בעלי הרכוש
כמו במחנה הסוציאליסטים, אנו עומדים אל מול פני
המלחמה.

*

הלחץ אשר ילחצונו צוררינו אינו משפיע עלינו לטובה.
לא נשתנינו משאר בני אדם, לא נאהב את אויבינו — נודה
ולא נבוש.

*

הגויים לא יניחו לנו. אחרי תקופה קצרה של סבלנות
תתעורר שנאתם ביתר שאת.

*

הננו ונהיה, ברצון או באונס, קבוץ היסטורי, בעל סגולות
המיחדות אותו להיות גוי אחד.
עם הננו — שלא בטובתנו עושים אותנו שונאינו לעם;
כן היה תמיד בדברי ימינו. בעת צרה נעשה אגודה אחת,
ואז נרגיש פתאום בכחנו. כן. כחנו אתנו לברוא לנו מדינה,
מדינה למופת. בידינו כל האמצעים, באנשים ובמעשים,
הדרושים לכך.

*

התכנית כולה בצורתה היסודית היא פשוטה עד מאד,
ועליה להיות כן, למען תהי מובנת לכל אדם: יותן לנו
השלטון בחלקת-ארץ על פני האדמה, אשר תספיק לצרכיה
הישרים של אומתנו, ואת כל השאר נעשה בעצמנו.
יסוד שלטון-מדינה חדש אין בו לא מן המגוחך ולא מן
הנמנע. בימינו ראינו זאת אצל עמים, אשר אינם כעמנו בני
מעמד בינוני, כִּי-אם עניים ממנו בחומר וברוח, ועל-כן גם
חלשים ממנו. ממשלות הארצות הנגועות בנגע האנטישמיות
מעונינות מאד להמציא לנו את השלטון הזה.

רווח גם לארצות השכנות

היהודים המודים ברעיון-המדינה אשר הגינו, יתלקטו

אל „אגודת־היהודים“*. בזאת יגדל כחה לדבר ולשאת עם הממשלה בשם היהודים. „האגודה“ תוכר ככח יוסד־מדינה, אם נדבר בלשון משפטי העמים, ובוזה הן יונח בעצם היסוד למדינה עצמה.

*

בהכון מדינת היהודים יעמוד רוח גם לארצות השכנות, כי תרבותו לחבל־ארץ אחד מעלה בכלל ובפרט את ערך הארצות אשר סביבותיו.

*

כאשר הגיעה לאירופה עת מסילות־הברזל, היו „אנשי המעשה“ שאמרו על כמה מסילות אשר עמדו להסלל אז, כי איולת היא לסללן, „מאחר שבמקומות האלה אין די נוסעים גם למרכבת־הדואר“. אז לא ידעו עוד את האמת, הידועה היונן לכל בר־בי רב, כי לא הנוסעים הם העושים את המסילה, כי אם להפך, המסילה עושה את הנוסעים. כמובן, יש להניח כי הצורך היה נמצא בכח.

ממין הטענה הזאת של „אנשי המעשה“ שלפני מסילת הברזל תהיה גם טענת אלה, שאינם יכולים לדמות בנפשם, איך יכלכלו האנשים החדשים הבאים לארץ, אשר טרם נרכשה וטרם פותחה, את משאם־ומתנם הכלכלי.

עבודה

יום העבודה הרגיל הוא בן שבע שעות !
אין זאת אומרת, כי רק שבע שעות ביום יכרתו עצים, יחפרו אדמה, יסיעו אבנים — לא. העבודה תיעשה במשך ארבע עשרה שעה ביום. אבל גדודי העבודה יתחלפו אחרי כל שלוש שעות ומחצה. המשטר יהיה צבאי כולו: דרגות, התעלות, פנסיה לעת זקנה. — במשך שלוש שעות ומחצה יכול אדם בריא לעבוד עבודה אינטנסיבית מאוד. אחר הפסקה של שלוש שעות ומחצה — שהוא מקדיש אותן למנוחתו, למשפחתו, להשתלמותו המקצועית — ישוב לעבודתו בכוח רענן. אנשי עבודה יוכלו לפעול גדולות ונצורות — —

* זוהי ההסתדרות הציונית, שנוצרה אחר־כך בקונגרס הראשון

בבזל.

ולבי סמוך ובטוח כי יש יכולת להנהיג יום-עבודה של שבע שעות. יודעים הנסיונות בבלגיה ובאנגליה. אחדים מחכמי הכלכלה המדינית חושבים, כי די לה לעבודה גם בחמש שעות ליום. "אגודת היהודים" ו"החברה היהודית" יקנו בנידון זה נסיונות חדשים — אשר יועילו גם לעמי הארצות האחרות — ואם יתברר, כי מן הבחינה המעשית יתכן יום-עבודה של שבע שעות, יהיה הדבר לחוק במדינתנו העתידה להוסד.

ועבודת שבע שעות דרושה לנו כקול קורא ומקבץ לאנשינו מכל קצוי תבל, אשר יבואו לארץ מרצונם. ארצנו צריכה להיות באמת ארץ-סגולה...

העבודה היתרה על שבע שעות היום לא תרבה משלוש שעות, ורק אחרי בדיקת הרופא. כי בחייהם החדשים יהיו אנשינו בהולים אחרי העבודה. — לנשים לא יורשה לעבוד כל עבודה קשה, וגם לא יותר מן השעות הקבועות.

פקידים יקבלו הוספות לנשואים ולילדים. דרוש לנו המון אדם רב. כל אלה אשר כבר באו וכל העתידים לבוא.

אנו נשתדל לחזק באנשינו את יצר החסכון הטבוע בהם, כי על ידו יקל ליחיד לעלות מעלה מעלה ובזאת נכין לנו אוצרות-כסף, אשר נוכל ללוות מהם מלווה לצרכי המדינה.

צורת ההגירה

בתנועת-הגירה כזאת כרוכים גם זעזועי-נפש רבים, חזקים ועמוקים מאוד. הרגלים עתיקים וזכרונות יקרים מרתקים אותנו, בני-האדם, אל מקומות מושבותינו. עריסות לנו וקברים, והכל יודעים מה ירחש לב היהודי לקברותיו. את עריסותינו נקה עמנו — בהן ינום עתידנו, חכלילי ומחייד. את קברותינו היקרים עלינו לעזוב פה. אדמה, כי הפרידה מאלה תקשה לנו, העם "אוהב-הבצע", יותר מכל, אבל הכרח הוא.

יתכן, כי ברכבותינו ובאניותינו תהיה רק מחלקה אחת, כי בדרכים ארוכות כאלה יהיה הבדל הרכוש לטורח על

העניים. ואף כי לא לשעשועים נוליד את אנשינו, לא נרצה לגרום להם צער בשעת הנסיעה.

*

בתחנות-ההגירה אשר באירופה ילבישו את עניינו בגדים חדשים. ולא במתנה יתנו להם את בגדיהם, כדי שלא להשפילם. — אלה אשר אין להם כל יחבו את דמי הבגדים לחברה וישלמו שם את חובם בשעות עבודה נוספות. — בעצם הלבוש החדש, אשר ילבישו את המהגרים העניים, כלול מעין סמל: לקראת חיים חדשים אנו הולכים!

*

„אגודת היהודים“ תדאג, כי עוד בטרם יצאו המהגרים לדרך, וגם בשעת הנסיעה, תשלוט בקרבם רוח חג וכבוד-ראש, בערכה למענם תפילות, הרצאות מסבירות על מטרת המפעל, הוראות לשמירת הבריאות במשכנותיהם החדשים והברכות בעבודה הצפויה להם, כי ארץ-הבחירה היא ארץ-העבודה. ובבואם לארץ יקדמו מנהלי עבודתנו את פניהם בהדרת-חג, אך בלי קול תרועה ושאון אוילי, כי עלינו לכבוש עוד את ארץ-הבחירה.

החוקה

אחת הועדות הגדולות, אשר על ה„אגודה“ למנות, תהיה מועצת יודעי חוקי המדינות. על המועצה הזאת לחבר חוקה טובה ומודרנית ככל האפשר. וחוקה טובה, לדעתי, היא זו שאינה ניתנת לפירושים רבים. —

עניני הפוליטיקה צריכים להחתך מגבוה. אבל בגלל זה לא ישועבד איש במדינת היהודים; כל יהודי יוכל לעלות וגם נטל עליו לעלות מעלה-מעלה. כל יחיד יאמין כי מרומם הוא את עצמו וכן יתרומם הגוי כולו. את העליה הזאת יש לגדור בגדרים מוסריים לתועלת המדינה ולטובת הרעיון הלאומי.

על כן שויתי לנגד עיני ריפובליקה אריסטוקרטית. הצורה הזאת יאתה גם לרוח עמנו השואף לכבוד, אך ברוב הימים נשחת וילך אחרי ההבל. — אנו נלמד משגיאותיהם של אחרים בקורות העמים וכן גם משגיאותינו אנו. כי עם מודרני אנחנו, ורצוננו להיות בראש העמים המודרניים. —

כאשר רעיון המדינה יהיה קרוב להתגשמות, תושיב „אגודת היהודים“ ועד של יודעי-משפט לחוקק את החוקים הראשונים. בזמן המעבר יתנהגו עם כל יהודי לפי חוקי הארץ אשר ממנה בא. אך נשתדל, כי במהרה תהיה חוקה אחת לכולם. החוקים יהיו לרוח העת החדשה; גם בזה נקח את הטוב מכל מקום. יתכן לכונן חוקה למופת, לפי הדרישות הנאותות של החברה בזמן הזה.

הצבא

רואה אני את מדינת-היהודים כמדינה נייטרלית. צבאה יהיה רק חיל-מצב — אך חמוש בכל תחמושת-הצבא המודרנית, — אשר תפקידו יהיה לשמור על הסדר כלפי פנים וכלפי חוץ.

הדגל

אין לנו דגל, אך דרוש הוא לנו. ברצותנו לנהוג אנשים רבים, עלינו להניף סמל מעל לראשם.

משער אני לעצמי דגל לבן ובו שבעה כוכבי-זהב. השדה הלבן יסמל את החיים החדשים, הטהורים; הכוכבים הם שבע שעות-הזהב אשר לעבודת יומנו. כי בשם העבודה ידגלו היהודים ההולכים לארץ-הבחירה.

צרת היהודים

אחת הטענות הנכבדות היא, כי צרת היהודים איננה הצרה היחידה בעולם. אולם דעתי היא, כי על כל פנים עלינו להתחיל לבער מעט מן העוני שבעולם; ולו יהי העוני הזה לפי שעה ענינו בלבד.

ועד יש לטעון, כי לא יתכן שנוסיף להפריד בין משפחות בני האדם; תחת להציב גבולות חדשים, מוטב שנהרוס את הגבולות הישנים. — דעתי היא, כי האנשים החושבים ככה, הם בעלי-הזיה חמודים, אבל עשבים יעלו בלחייהם, והרעיון

הלאומי עוד יוסיף לפרוח. האחות הכללית איננה אף חלום יפה. למען מרום מאמציה של האישיות דרוש צר ואיוב.

היתכן? — ישאלוני — הן היהודים בארצם יהיו שאננים מפחד אויב, ואם מהתענוג ומרוך תרפינה ידיהם ויצערו הלא אז יאבד עם ישראל כלה? — דעתי היא, כי אויבי היהודים יהיו רבים, כאויבי כל עם ועם. אבל בשבתם על אדמתם, לא יתכן עוד כי ישובו ויפוזרו אל כל קצוי ארץ. אי-אפשר שהגלות תקום שנית, כל-עוד לא היתה כל תרבות העולם למשואות. ורק איש פותה יפחד פחד אשר כזה. רבים ועצומים כחות התרבות למען תוכל לעמוד על נפשה.

הטענות הנקלות רבות לאין מספר, כאשר רב מספר האנשים הנקלים מן הנכבדים. טענות אחדות של מה בכך כבר נסיתי לסתור. כל הבא להתיצב על הדגל הלבן אשר שבעת כוכבים עליו, מחויב לעזור לנו במלחמה זו להסברת רעיוננו. יתכן, כי המלחמה תהיה ראשונה ביהודים רעים, ערלי-לב ועניים בדעת.

*

דעה משובשת היא, כי יתכן לבטל את האנטישמיות בדברים של טעם. יש לשער, כי שנואים אנחנו בשל יתרונותינו כאשר ישנאנו בשל חסרונותינו.

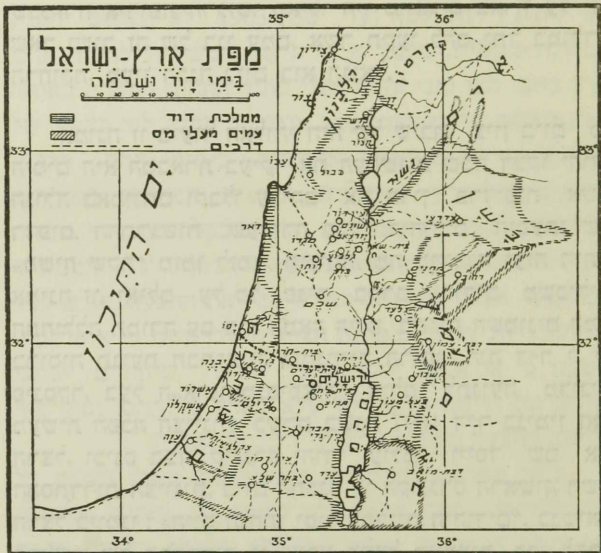
*

על כן האמן אאמין, כי יקום דור יהודים חדש ונפלא בארץ. המכבים יקומו לתחיה.

אני חוזר על דברי הראשון: היהודים אשר ירצו, ישיגו את מדינתם.

הגיעה השעה כי נהיה חפשים על אדמתנו ושאננים נמות בארץ מולדתנו. חופשתנו תביא חופש לכל העמים, כעשרנו יתעשרו ובגדולתנו יגדלו גם הם. ואשר ננסה לפעול שם רק למען אשרנו והצלחתנו, ממנו תוצאות ברכה ואושר לכל בני האדם.

מתולדות הרעיון להקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל

מזמן חורבן המדינה היהודית לא פסק הישוב היהודי מארץ-ישראל. בימי השלטון הערבי היו ישובים יהודים גדולים בערים הראשיות. בימי הצלבנים, ושוב בימי כבושי המונגולים, כמעט שנמחה זכרם, אך לא נעלמו כליל. בימי השלטון העותומני עלתה מעט-מעט ארוכה לישוב זה. מהגרים חדשים הגיעו מזמן לזמן, מספרד במאה הט"ז, וממזרח אירופה במאה הי"ז. הם התישבו בעיקר בגליל, בטפרים רבים שפשטו צפונה על הלבנון ובערי צפת וטבריה. צפת אשר לפי המסורת היהודית היו בה 15.000 נפש במאה הט"ז, הפכה מרכז של תורה, וכבירה היתה השפעתה על המחשבה היהודית בכל רחבי הגולה. לפני מאה שנה היו רק

4.000 יהודים בצפת וכ־3.000 יהודים בטבריה. בכל הארץ היו בשנת 1845 לא יותר מ־12.000 נפש מישראל. ואולם אף כי מספרם היה מעט מזעיר, נודעה חשיבות מרובה ביהדות לקיומם הממושך של יהודים אלה. המוני יהודים בגיטאות שבמזרח אירופה הרגישו כאילו היו מיוצגים בארץ על־ידי שאר ישוב זה של בני עמם, אשר תקעו להם יתד במולדת הרחוקה, מעין הכנה ליום בוא הגואל.

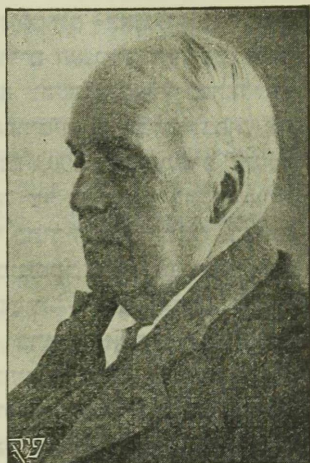
אמונה זו ביעוד האלוהי הזה של שיבת ציון ביום מן הימים היא המבארת בעיקר את העקשנות שבה דבקו יהודי הגולה באמונתם וקבלו עליהם את הדין ברדיפות אשר רדפום. ההתרגשות שעוררה בכל היהודים הופעתו של „משיח שקר“ מזמן לזמן מוכיחה, מה מהימנה ועזה היתה אמונה זו. ואולם על כל פנים בקרב יהודים משכילים התחוללה תמורה עם בוא המאה הי״ט. בשנות השמונים קמה ברוסיה תנועת חבת־ציון, שמנהיגה הרוחני היה ד״ר י. ל. פינסקר, בעל ה־„אוטואמנספיציה“. אולם לתנועה מדינית מעשית הפכה הציונות, כשקם בשנת 1897 ד״ר בנימין זאב הרצל, וכינס בבזל קונגרס יהודי עולמי וייסד שם את ההסתדרות הציונית. ביום התכנס בו הקונגרס הראשון, רשם הרצל ביומנו: „היום הנחתי יסוד למדינת היהודים“. כנשיאה הראשון של הסתדרות זו שיקע הרצל מאמצים, כדי לקבל מידי השלטון התורכי צ׳רטר להתישבות יהודים בארץ, אבל מאחר שהתורכים גילו עוד מראשית שנות השמונים חוסר־אהדה לתגבורת העליה היהודית, הכיר הרצל בצורך לקבל את תמיכתה של ממשלת אירופית אדירה, ולשם כך פנה לאנגליה. הרעיון של הושבת היהודים בארץ־ישראל זכה באנגליה ליתר תשומת־לב משזכה בארצות אחרות. עוד בשנת 1840 הציע לורד שפסבורי תכנית להתישבות יהודים בערוכה בין־לאומית, כאמצעי לנצול „עשרו וחריצותו של העם היהודי“ לשם פתוחו הכלכלי של שטח מפגרו. ג׳ורג׳ אליוט (מחברת דניאל דירונדה) ולורנס אוליפנט הטיפו לאידיאל הציוני בגלוי ובהתלהבות. אף ד׳ישראל הצעיר,

מי ששמש אחרי-כן ראש המיניסטרים באנגליה, היה בין תומכי הרעיון הציוני. בין היהודים האנגלים היה סיר משה מונטיפיורי מחסידי הרעיון הזה, והקדיש לארץ-ישראל את מיטב מאמציו. אך הממשלה הבריטית לא יכלה לכפות את הציונות על השולטן, ועד שנת 1903 לא התקדם הענין מבחינה מעשית, מלבד שיגורה של המשלחת לחקור אותו חלק מחצי האי סיני שהיה מצוי בתוך התחום המצרי. באותה שנה הורשה הלורד לנדסדאון, מיניסטר החוץ, לפי הצעתו של יוסף צ'מברלין, מיניסטר המושבות בימים ההם, להציע לציונים חבל ארץ (אוגנדה) ברמות אפריקה המזרחית הבריטית לשם יצירת מושבה יהודית בעלת סמכויות מלאות לאבטונומיה מקומית תחת "פיקוחה הכללי" של הממשלה הבריטית. אמנם הקונגרס הציוני קבל את ההצעה, אולם קמה לה התנגדות עצומה במחנה הציונים, ובראשם מ. אוסישקין, שטענו כי אי אפשר להעלות על הדעת שיהודים יכוננו מחדש את חיהם הלאומיים שלא בארץ מולדתם, וסוף-סוף נדחתה ההצעה בקונגרס הציוני השביעי (1905).

בימי המלחמה העולמית כשהבריטים עמדו לעלות על ארץ-ישראל, נפתח משא-ומתן רשמי בין מנהיגי הציונות והממשלה הבריטית. משא-ומתן כזה התנהל גם עם צרפת ואיטליה. בפאריס וברומא, כבלונדון, נתאשרה התכנית הציונית רשמית. פרסום האישור הזה נתעכב עד סוף אוקטובר 1917, כשהצלחתו של המצביא אלנבי בחזית הארצישראלית נראית היתה כדבר של ודאי. ב-2 בנובמבר פרסמה הממשלה הבריטית הכרזה, הידועה בשם "הכרזת בלפור", בצורת מכתב מאת בלפור, מזכיר הממלכה לעניני חוץ, ללורד רוטשילד:

"בעונג רב הריני מוסר לך בשם ממשלת הוד-מלכותו את הכרזת האהדה דלקמן לשאיפות היהדות הציונית אשר הוגשה לקבינט ונתאשרה על ידו:

„ממשלת הוד מלכותו מביטה בעין יפה על יסוד בית יהודי לעם היהודי בארץ-ישראל, והיא תשתמש במיטב מאמציה להקל על השגת המטרה הזאת בתנאי מפורש שלא יעשה שום דבר העלול לפגוע בזכויות האזרחיות והדתיות של העדות הבלתי-יהודיות הקיימות בארץ-ישראל או בזכויותיהם ובמעמדם המדיני של היהודים בכל ארץ אחרת“.

אכיר לך תודה, אם תביא את ההכרזה הזאת לתשומת-לבה של ההסתדרות הציונית“.

נוסח ההכרזה הוגש לנשיא ארצות הברית וילסון, והוא אישרה לפני פרסומה, ביום 14 בפברואר אישרה ממשלת צרפת פומבית את ההכרזה וב-9 במאי 1918 נתקבל האישור ממשלת איטליה. המנדט, שהסתמך על הכרזה זו, אושר בלונדון ב-25 ביולי 1922 על-ידי באי-כח 52 מדינות החברות בחבר-הלאומים.

עם מתן הכרזת בלפור, בשנת 1917, היה ברור לעולם, כי הכוונה היא למדינת יהודים בעתיד, לאחר שהארץ תיושב רוב יהודי. אולם שטח הארץ — בגבולות ממלכת ישראל לפניים — חלו בו קצוצים פעם בפעם, מטעמים מדיניים. בהסכם אנגליה-צרפת הופרדו מן הארץ שטח גולן והחורן וסופחו למדינת סוריה, החוסה בצל המנדט הצרפתי. אחרי כן קרעה ממשלת בריטניה את עבר הירדן מזרחה למדינה מיוחדת והשליטה עליו את האמיר עבדאללה בן חוסיין ההאשמי. בהשפעת התפרצויות הדמים של הערבים פעם בפעם, נשלחו ארצה ועדות חקירה בריטיות למצוא פתרון לשאלת היהודים והערבים בארץ-ישראל. לפי מסקנותיהן של

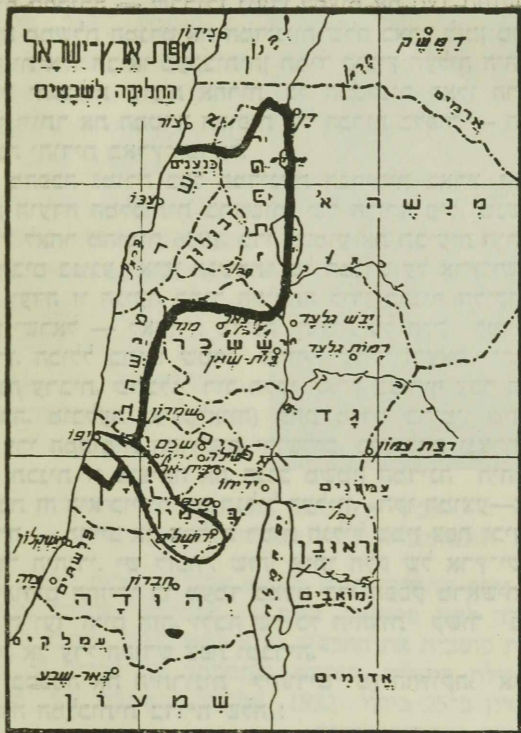
ועדות החקירה — שברובן נועדו לפצות את הצד התוקף — קבעה ממשלת המנדט את המדיניות שלה בארץ לזמן מסוים. מסקנות אלו הביאו בעקבותיהן תמיד קיצוץ העליה היהודית לארץ והגבלות שונות אחרות. כל המסקנות האלו הרחיקו יותר ויותר את המטרה הסופית של הכרות בלפור — הקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל.

מהפכה גמורה בכל המדיניות הבריטית בארץ, הביאה אתה הועדה המלכותית בראשותו של הלורד פיל, שנשלחה לארץ לאחר מהומות 1936, כדי לשמוע את תביעות היהודים והערבים בנוגע לאופן הגשמתו של המנדט על ארץ-ישראל. ועדה זו הגיעה בתוך חקירתה לידי תכנית חלוקה של ארץ-ישראל — לאמור: מדינה יהודית על חלק קטן של הארץ, הכולל בתוכו שטחי החוף, עמק-יזרעאל והגליל; מדינה ערבית, שתכלול רוב חלקי הארץ בצירוף עבר הירדן מזרחה, מובלעה (אינקלאווה) תחת מנדט בריטי, שתכלול את ערי המקומות הקדושים ירושלים, בית-לחם ונצרת.

תכנית זו מוציאה את הנגב משטח המדינה היהודית. לעומת זה היא כוללת את הגליל העליון. "הקו המוצע—אומר הדו"ח — מחייב את הכללת רמות הגליל שבין צפת ובין עכו באזור היהודי. יש לזכור, שזהו אותו חלק של ארץ-ישראל שהיהודים החזיקו בו מעמד כמעט בלי הפסק מראשית ימי הגלות ועד היום הזה, ולבה של כל היהדות קשור ברגש עמוק אל ערי הקודש צפת וטבריה."

בסכמה את היתרונות ליהודים מן החלוקה, אומרת הועדה המלכותית בדו"ח שלה :

"החלוקה מבטיחה את ייסודו של הבית הלאומי היהודי ומשחררת אותו מן הדאגה שמא ישועבד בעתיד לשלטון ערבי. כן מאפשרת החלוקה ליהודים לקרוא את הבית הלאומי ביתם שלהם במלוא מובן המלה. שכן החלוקה הופכת אותו למדינה יהודית. אזרחיה של המדינה היהודית יוכלו להכניס לתוכה כמה יהודים שהיא תוכל לקלוט לפי ראות-עיניהם הם. הם יגיעו לראש מטרותיה של הציונות — לאום יהודי מושרש בא"י, אשר יתן לנתיניו אותו מעמד בעולם שאומות אחרות נותנות לנתיניהן. סוף-סוף יחדלו לחיות "חיי מיעוט".

הקו השחור מסמן את הגבולות לפי הצעת הוועדה המלכותית

הקונגרס הציוני ה-20, שנתכנס באלול תרצ"ז בציריך, טיפל בדו"ח של הוועדה המלכותית ובשאלת "חלוקה"- "מדינה יהודית". צירי הקונגרס נפלגו בדעותיהם בנוגע למו"מ עם הממשלה הבריטית על יסוד הדו"ח הזה. בראש מחיבי המו"מ היה נשיא ההסתדרות הציונית חיים ויצמן, בראש המתנגדים—יו"ר הוועד הפועל הציוני ונשיא-הקונגרס מנחם אוסישקין. בישיבת הקונגרס מיום ד' אלול תרצ"ז (11.8.37) נתקבלה הצעת הוועדה המדינית האומרת בתוך השאר :

„הקונגרס הציוני ה־20 חוזר ומכריז חגיגת, שהקשר ההיסטורי שבין עם ישראל וארץ־ישראל הוא קשר בל ינתק וזכותו של עם ישראל למולדתו אינה נפקעת עולמית.

הקונגרס הציוני ה־20 רושם לפניו את מסקנות הוועדה המלכותית לארץ־ישראל לגבי הענינים העיקריים דלקמן: ראשית, כי מטרתו העיקרית של המנדט, כפי שהובאה לידי בטוי בהקדמה למנדט ובסעיפיו, הוא הסיוע להקמת הבית הלאומי היהודי; שנית, כי בזמן מתן הכרזת בלפור נחשב כל שטח של ארץ־ישראל ההיסטורית, בכלל זה עבר הירדן, בשטח המיועד להקמת הבית הלאומי היהודי; שלישית, כי אפשרות התפתחותה של ארץ־ישראל למדינה היהודית היתה טבועה מלכתחילה במטרת הכרזת בלפור; רביעית, כי ההתישבות היהודית בארץ־ישראל היתה לברכה ניכרת לישוב הערבי והביאה יתרונות כלכליים לערבים בכללם.

הקונגרס דוחה בכל תוקף את ההנחה של הוועדה המלכותית, שכאילו המנדט אינו ניתן להגשמה, ודורש את קיומו. הקונגרס מטיל על ההנהלה להלחם נגד כל פגיעה בזכויות המובטחות לעם היהודי באופן בינ־לאומי בהכרזת בלפור ובמנדט.

הקונגרס מכריז, שתכנית החלוקה אשר הוצעה על־ידי הוועדה המלכותית אין לקבלה.

הקונגרס מיפה את כחה של ההנהלה לנהל משא־ומתן לשם בירור התוכן המסוים של הצעת הממשלה הבריטית לייסוד מדינה יהודית בארץ־ישראל. במו־מ זה אין ההנהלה רשאית להתחייב או לחייב את ההסתדרות הציונית. אם כתוצאה ממו־מ זה תסתכם תכנית מסוימת לייסוד מדינה יהודית, תובא הצעת התכנית לקונגרס נבחר מחדש לשם דיון והחלטה. ההחלטה על יפוי כח ההנהלה למו־מ בדבר המדינה היהודית נתקבלה ברוב של 299 נגד 160. אולם 70 צירים מהראשונים מסרו הצהרה בפני הקונגרס, שבהצביעם בעד יפוי־כח להנהלה למו־מ אין הם מוותרים על התנגדותם הפרינציפיונית לרעיון חלוקת הארץ בכל צורה שהיא.

אשר קדמו להרצל

א. מבשרי התחיה מישראל

רבנים

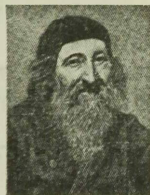
עלית 300 רבנים מצרפת ומאנגליה. — בשנת תקע"א עלו לארץ־ישראל שלש מאות רבנים מצרפת ומאנגליה, ובראשם הרב ר' יהונתן הכהן מלונזיל, ר' שמעון משאנץ ועוד מבעלי התוספות שרבים מהם גם השתקעו בארץ. עליה זו חידשה את הישוב היהודי בארץ, אחרי אשר הרסו אותו המונגולים אשר פשטו כארבה בארץ והשחיתו והחריבו עיר ומתים.

ר' משה בן נחמן (רמב"ן) מגדולי הפוסקים הראשונים. נולד לערך 1195 בגירונה שבספרד ומת 1260 לערך בעכו (נקבר בחיפה). רופא, משכיל בחכמות שונות, מקובל, פילוסוף דתי, מחדש הישוב היהודי בירושלים, עלה בשנת 1267 לירושלים, שהיתה שוממה אחרי חורבן המונגולים (1260) לאחר שנחרבה על־ידי המונגולים. הניח יסוד לקהלה חדשה, חידש והרחיב במרץ מרובה את הישוב, יסד ישיבה שריכזה תלמידים גם מן הארצות הסמוכות, ובמכתבים לקרוביו בגולה הטיף לעליה. מכתביו ואגרותיו פרסמו את הארץ והודיעו טיבה לרבים וחזקו את השאיפה בלב בני הגולה לעלות ארצה ולבנות שממותיה.

עלית רבנים מפולין. — בשנת תנ"ט היתה תנועת עליה גדולה לא"י מפולין. בראש העליה עמד אחד מגדולי הרבנים — ר' יהודה החסיד מעיר שידלובצי. עליה זו חידשה את פני הישוב היהודי בירושלים.

ר' צבי הירש קלישר. מראשוני חובבי ציון.

נולד 1795 בליסה, מת 1874 בטורן, ששם שימש ברבנות כחמשים שנה. הוכיח לרבני דורו, שגאולת ישראל מגלות אדום עתידה לבוא בדרך הטבע. ראה בשיבת העם לארצו אפשרות לקיום הדת והמצוות המעשיות התלויות בארץ. ב־1861 הוציא לאור את ספרו „דרישת ציון“, שבו הציע לארגן חברה ליסוד ערים ושדות וכרמים ולארגן שמירה עברית. רעיונותיו השפיעו על משה הס והונחו

כיסוד לחבת ציון. פתח במו"מ עם מונטיפיורי, רוטשילד, כרמיה, נתן אדלר ועוד, שיתנו ידם לישוב א"י. ב־1861 נוסדה בהשפעתו

אגודת חובבי-ציון הראשונה בפרנקפורט, ובשמה תבע מכי"ח להרחיב עבודתה בא"י. שלח שליחים מיוחדים להטיף בערי גרמניה את רעיון ישוב א"י. ב-1864 הוציא קול קורא (עם ר' אליהו גוטמכר) ליסוד חברה לישוב א"י על-ידי אכרים עובדי אדמה. מאמרים בעניני חבת ציון פרסם ב"המגיד" וב"הלבנון".

ר' אליהו גוטמכר. רב ומקובל. 1796—1874. ישב בגריידיץ. מתלמידי ר' עקיבא איגר. יחד עם ר' צבי הירש קלישר היה מראשוני הרבנים שהטיפו לישוב ארץ-ישראל.

ר' יהודה חי אלקלעי. מראשוני מבשרי הציונות. נולד בשנת 1788 ומת בשנת 1878 בירושלים. היה רב בזמלין שבהונגריה. פרסם ספר "גורל לה" (1837) ועוד ספרים ומאמרים ב"הלבנון" וב"המגיד" בעניני ארץ-ישראל. תיכנן תכנית מקיפה: הסתדרות לאומית גדולה, אספה מגדולי ישראל יושבי אירופה, עבודה מדינית באירופה ובתורכיה, גאולת הארץ על-ידי צדקה כללית, יסוד בנקים ומשיכת הון פרטי, תחית "לשון אחת בארצנו הקדושה", אחוד העדות, "ארץ חירות לכל יושביה". עבר ארצות והטיף לרעיונו. התישב בארץ וארגן "כי"ח לישוב ארץ-ישראל".

"משיחים" ואנשי מסתורין

דוד אלרואי. הופיע לערך בשנת 1160. נולד באמאריה שבקורדיסטאן. למד בבגדד תורה מפי עלי גאון. בימי מסע הצלב והתרופפות ממשלת השולטן עורר את היהודים בסביבות בגדד למרד ולכבוש ירושלים. קהל מאמינים באזרביג'אן, בבגדד ובמוסול נהה אחריו. בהשתערות על מבצר אמאדיה הוכה חיל מאמיניו, והוא נידון למיתה.

דוד הראובני ושלמה מולכו. הראשון היה תייר ו"משיח". נתגלה בשנת רפ"ד (1524) בוונציה. הודיע שיש לו שליחות מאחיו יוסף המלך היהודי בחיבר הערבי, ששם יושבים בני ראובן ובני משה. בא לרומא וביקש עזרת האפיפיור קלמנס ה'ד לקבל נשק בשביל צבא מלכות היהודים, שיעזור לנוצרים להכות את התורכים ולכבוש גם את ארץ-ישראל. האפיפיור רצה להשתמש בו כדי להשלים בין מלך פורטוגל וקיסר גרמניה לשם התקפה משותפת על המושלמים. מציאותו של הראובני בפורטוגל השפיעה על הקלת מצב האנוסים. רבים ראוהו כמשיח ונהרו אחריו בגלוי. דיגו פירו, סופר המלכה הפורטוגלית, התגייר בהשפעת הראובני והיה ידוע אחרי כן בשם שלמה מולכו, שגם הוא ראה עצמו כמשיח. שניהם הלכו להביע לקיסר קרל ה'5 את

תכניתם לגאולת א"י. שניהם נאסרו, מולכו נידון למיתת שריפה והראובני נאסר ועקבותיו נעלמו.

ר' יוסף זילה ריינה. מקובל ספרדי, זמן מועט לפני גירוש ספרד. נתפרסם בדורו כעוסק בקבלה מעשית ורצה „להוריד את סמאל משלטונו“ ולהביא גאולה לישראל. על נסיונו המשיחי נתחברו אגדות עממיות שונות.

שבתי צבי. מחולל תנועה משיחית גדולה. 1626—1675. יליד איזמיר בתורכיה. בהשפעת תורת המסתורין ששקע בה, החל להאמין כי שעת הגאולה הגיעה והוא המשיח. רבני עירו החרימוהו והוא יצא לא"י. בארץ ובגולה נצטרפו אליו המון מעריצים. מזכירו שמואל פרימו פרסם אגרות בכל תפוצות הגולה על ביאת הגואל. התנועה הקיפה את כל ישובי היהודים בתורכיה ובאירופה המזרחית. בשנת 1666 יצא ש"צ לקושטא „לקחת את הכתר מעל ראש השולטן“. ש"צ נאסר במבצר בגליפולי, אבל הורשה לקבל פני מעריציו שבאו בהמון לברכו. מפולין באה משלחת רבנים, ובתוכה המקובל נחמיה כהן. לאחר וכוח עם ש"צ פגה האמונה ומאמיניו הפכו לו עורף. מחשש שמא ידיגוהו כמורד במלכות, נשמע ש"צ לעצת הרופא המומר של השולטן — והתאשלם. אחרי כן גורש לעיירה באלבניה, ושם מת. כמה ממעריציו לא חדלו מהאמין בו וראו בהמרתו כוונה מסתורית ודרך-עקיפין לגאולה. במשך הזמן כלתה כת השבתאים מישראל.

שרים ומדינאים

דון יוסף נשיא (דוכס מנכסוס). מדינאי תורכי. חי בתחלת המאה ה־16 בפורטוגל ומת בשנת 1579 בקושטא. בן למשפחת אנוסים. בשנת 1553 חזר בגלוי ליהדות. בשכר פעולתו לטובת הממלכה נתן השולטן — בשנת 1560 לערך — את „העיר טבריה וסביבתה“ לשם ישוב יהודים בנשיאותו. יוסף נשיא בנה את טבריה ושיפרה ונטע מסביבה מטעי תות לשם גידול תולעי משי. פנה בכרוז לכל היהודים הנרדפים שיתישבו בטבריה ויתעסקו שם בעבודת האדמה ובמלאכה. השולטן העלהו למעלת דוכס של נכסוס ומושל האיים הקיקלאדיים. עם מות השולטן סלים (1574) הסתלק נשיא מעניני המדינה.

יוסף סלוודור. היסטוריון יהודי בצרפת. 1796—1873. 30 שנה היה מנהיג רוחני ליהודי צרפת. בספרו „פריס, רומא, ירושלים“ (1830) הציע לכנס ועידה של המדינות לדון על א"י ליהודים.

מרדכי עמנואל נח. סופר ומדינאי יהודי בארצות הברית. נולד 14 יולי 1785, מת 22 מאי 1851. מצאצאי גולי פורטוגל. שימש ציר

ארצות הברית בטונים, שופט ומפקח הנמל בניו־יורק. חיבר כמה מחזות והוציא כמה עתונים בעלי השפעה. תיכן שלש פעמים תכניות ליסוד מדינת יהודים. בשנת 1818, בתחלת ירידת שלטונה של תורכיה באירופה, גילה דעתו ש"היהדות יכולה להביא אל שדה המערכה 100.000 אנשי צבא, שיכבשו את א"י ויתפסו מקום בין עמי העולם". בשנת 1825 פרסם כרוז ליהודי העולם לרכוש מקום מקלט לשם תחית העם ולשקול לשם כך שלשה "שקלים". עד שא"י "תתאים לכך", הגיח לפי שעה יסוד למדינת יהודים, "אררט" (רמז לשמו: נח) בבופאלו שבמדינת ניו־יורק. אחרי שנסיון זה נכשל מהעדר תמיכה, הטיף בהתלהבות לתחית א"י. בשנת 1844 פרסם כרוז שיש בו מרעיונות הציונות המודרנית ובו דרש סיוע ממשלת ארצות הברית לקבלת א"י. נשיא אה"ב, ג'ון אדמס, התיחס בחבה לתכנית.

בנימין ד'־שאלאי (ביקונספילד). מדינאי בריטי. גאה במוצאו היהודי, 1804—1881. היה כמה פעמים מיניסטר וגם ראש הממשלה. חיבר רומנים בעלי אופי מדיני־חברתי, ובאחד מהם "טנקרד" עסק בשאלת תחית עם ישראל בארץ־ישראל. גם בספרו "דוד אלראי" תאר את ה"משיח" וסביבתו ומתוך הדגשת יהדותו.

יצחק (אדולף) כרמיה. מדינאי צרפתי ועסקן יהודי, 1796—1880. מגדולי המדינאים במאה ה־19, ציר הפרלמנט, חבר הסינט, מיניסטר. בימי עלילת הדם בדמשק (1840) ביקר בדמשק ובעזרת משה מונטיפיורי ושלמה מונק הצליח להוכיח לשלטון שאין יסוד לעלילה. ממיסדי כ"ח ונשיאה משנת 1863. התענין בישוב א"י.

מחוללי חבת ציון

משה הס. הוגה־דעות יהודי בגרמניה. נולד

בבון ז' שבט תקע"ב (21 בינואר 1812) ומת

א' ניסן תרל"ה (6 באפריל 1875) בפאריס.

ממבשרי התנועה הציונית ומראשוני התנועה

הסוציאליסטית. בילדותו התחנך על למודי היהדות,

אחרי כן התעמק בלמודי הפילוסופיה. עלילת

דמשק קרבתו לעניני היהודים, ובשנת 1862 פרסם

את ספרו "רומא וירושלים", המכיל את תורת

הציונות לזרמיה, שלילת ההתבוללות והדגשת הצד הלאומי של שאלת

היהודים, הקשר בין גאולת ישראל וגאולת העולם, דרישה לפעולה

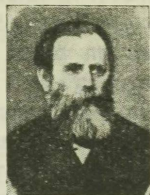
ישובית גדולה בא"י ובירור התנאים המדיניים לכך, העברת המוני

יהודים לחיי עבודה והערכה חדשה של המציאות היהודית. עם פרסום

ספרו התקרב הם עוד יותר לעניני היהודים, והטיף בעתונות היהודית לרעיונות הלאומיים והציוניים.

ד"ר יהודה ליב פינסקר. רופא, מיוצרי תנועת חבת ציון. נולד א' טבת תקפ"ב (1821) בטומשוב (פולין), מת באודיסה כ' כסלו תרנ"ב (1891). עצמותיו נקברו במערת ניקנור על הר הצופים בירושלים, י"א תמוז תרצ"ד.

לאחר הפוגרומים ברוסיה, פרסם פינסקר בשנת 1882 בעילום-שם בגרמנית (במכוון ליהודי המערב) את מחברתו „אבטואמנסיפציה, קול קורא אל יהודי רוסיה“, שבו עורר את העם לעזרה עצמית, לפריקת עול הגלות, לשיבה לחיי עצמאות טריטוריאליים ולהכרה לאומית. בשנת 1884 כינס ועידה ראשונה של חובבי ציון בקטוביץ ונבחר לנשיא ההנהגה של התנועה. בא בקשרים עם הברון רוטשילד וסובב 1835 בערי מערב-אירופה במסע תעמולה לטובת המושבות בא"י.

ברון בנימין אדמונד רוטשילד. ראש בית רוטשילד בפאריס. אבי הישוב החדש בארץ-ישראל. 1845—1934. משנת 1882 תמך — בהשפעת הרב מוהליבר ושל הי המושבה ראשון לציון מא"י — בכספים מרובים בישוב א"י, תהלה בעילום שם („הנדיב הידוע“). לקח תחת הסותו את רוב המושבות שנוסדו בא"י, ובנה את יקבי ראשון-לציון וזכרון-יעקב לממכר פרי האכרים.

גאל מאות אלפי דונמים אדמה בא"י המערבית והמזרחית (בחורן) והשקיע הון רב בבנית מושבות חדשות ובביסוס המושבות הקודמות (27), בנסיונות תעשייה שונים ועוד. מסר אחרי כן את מפעלו לידי חברת יק"א. אהב את הארץ אהבה עזה וקנאית וביקר בה 7 פעמים. עם ייסוד ההסתדרות הציונית עמד מרחוק, כי לא הודה בתחלה בעבודה מדינית, אבל בימי מלחמת העולם נתקרב וסייע סיוע מדיני חשוב לציונות עד יום מותו. „הציונות ואני — אמר — היינו בעבודתנו כחופרי מנהרה. התחלנו משני קצוות שונות והלכנו בשני כוונים, אבל מן ההכרח היה שנפגש יחד.“

ביל"ו. אגודת משכילים צעירים שנוסדה בחארקוב ב"י בשבט תרמ"ב (25.1.1882) על-ידי קבוצת סטודנטים, ובראשה ישראל בלקינד ומשה מינץ, כדי „לעודד ולחזק את ההתישבות בא"י על-ידי יסוד מושבה חקלאית למופת, בנויה על יסודות קואופרטיביים סוציאליים.“

האגודה החלה בעשרים איש, ואחרי תעמולה נתרבו סניפיה וחבריה יותר מ־500. 20 מבני ביל"ו באו לארץ בשתי פלוגות (הראשונה בני תמוז תרמ"ב — 24.6.1882). תחלה עבדו במקוה־ישראל ובחנוכה תרמ"ה עלתה החבורה על הקרקע.

ב. מבשרי התחיה מבין חסידֵי אומות העולם

בדורות שונים אמרו כמה אישים נוצרים, אוהבי ישראל, לפתור את שאלת היהודים על־ידי שיבתם אל ארץ אבותיהם העתיקה. רובם של אישים אלה, ובעיקר האנגלים, הכירו הכרה ברורה, כי חובת האנושיות היא לתקן את מעשה העוול שנעשה לישראל על־ידי הרומאים בשנת 70 למנין הנוצרים, ולקיים בזה את הצו המוסרי שבכתבי הקודש — למלא את דבר נביאי ישראל. בתכניותיהם של רבים מן החלוצים הללו יש לראות בעין קוים של רעיון מדיני על מלכות ישראל בעלת יסוד מדיני עולמי ותכלית מסוימת. הם ראו בתחית המולדת היהודית את הדרך היחידה לשחרורו המדיני והכלכלי של עם ישראל.

הולגר פאולי איש דנמרק. (1644—1715). בן למשפחת מלומדים מפורסמים. טיפל בשנות 1696—1707 בתכנית למדינת יהודים ותחיתם של מלכות ישראל. בספרים ובמכתבים טען לרעיון, שיש לשחרר את ארץ־ישראל מעול התורכים ולכבשה שוב לשם בנין מדינה יהודית, כדי לפנות דרך ירושלימה ל"יהודי הנצחי הנעוֹנֵד". את תכניתו זו ניסה להביא לפני מלכים ושרים והטיף כל ימי חייו לרעיון תקומתה של מלכות ישראל. רעיונותיו השפיעו על כמה מבני דורו.

הנסיך דה־ליו, גנרל צרפתי, שעבד בצבא האוסטרי, ערך בשנת 1797 תזכיר על שאלת היהודים. תוך קובלנה על החברה הנוצרית בשל יחסה הרע ליהודים, שהם מזקני האצילים בעולם, הוא בא לידי תכנית בדבר מדינת יהודים. "ירושלים שהיום היא "קן של כעור" תשוב ותהיה קרית מלך כלילת יופי; שוב יקימו את מקדש שלמה, שם במקום שעיי חרבות מספרים את הדר כבודו לפנים. המדבר יתן פרי ויהיה לארץ ישוב".

לואיס ואי, עורך־דין אנגלי לשעבר, הציע לפני הקונגרס של אאכן — שהתכנס בספטמבר 1818 ובו השתתפו קיסר רוסיה, קיסר

אוסטריה ומלך פרוסיה — תזכיר, שבו נגע בשאלת תקומתה של מדינת היהודים בארץ-ישראל. התזכיר, שנמסר לקיסר הרוסי אלכסנדר הראשון, הובא לישיבת הקונגרס ב-21 בנובמבר 1818, והקונגרס דן בו אך לא קבל שום החלטה חיובית.

קרל פרידריך גוסטב זיפרט, מתושבי אוסטריה, פרסם בשנת 1830 קולות-קוראים ואגרות, כתובים בסגנון תנכ"י שוטף, שבהם נקראו היהודים לקומם את מלכות ישראל. כן פרסם את מטרתה של „חברת ציון“ — אשר „תפקח על עיני ציון מן המקום שבו תמצא לשכתה הראשית“. כדי להוכיח את היסוד המשפטי לתקומת מלכות ישראל, הוציא לאור חבור בשם „היסוד המשפטי לתקומת מדינת ישראל“. כן שלח הזמנה לכל אוהבי הבריות לחדש את מקדש ירושלים.

סמואל פ. פריזורק (1799—1871). הוא אחד האישים החשובים ביותר בשורות הנוצרים אוהבי-ציון. יליד גליל בול בשחיין, משורר דתי. ידע עברית וכתב בה גם „שיר ציון“. בעתו „מורגנלנד“ הסיף ב-1838 את הדעה לשיבת היהודים לארצם, התנגד לשם „פלשתינה“ וקרא את הארץ בשם „ארץ ישראל“. פריזורק סבר, כי „מדינת היהודים החדשה תכבוש לה סוף-סוף את עצמאותה, כשם שהמכבים כבשוה לפנים במלחמתם עם המושלים לבית סיליקוס“. יש לציין, כי בעיר בול, בה פרסם פריזורק את דעותיו, נקבעה בשנת 1897 הפרוגרמה הבוילאית.

המפקד צ'רצ'יל, ששימש אופיצר במפקדה של הצבא האנגלי והשתתף במשלחת שהלכה לסוריה, פעל הרבה בשנות 1839—1841 להפיץ בחברה האנגלית את הרעיון בדבר הקמת המדינה היהודית בארץ-ישראל. צ'רצ'יל הציע לסיר משה מונטיפיורי, להתחיל בעבודה לשם אחוד היהודים לעם מוצק, כדי שיוכלו לדרוש מאת חבר הממלכות של אירופה, כי ישחררו את ארץ-ישראל מן העוובה השוררת שם מאות שנים ויתנו ליהודים להתנחל בארץ.

ארנסט להירן, מזכירו הפרטי של נפוליון השלישי, היה מן הראשונים בין הצרפתים, שהציע לפתור את השאלה המזרחית על-ידי הקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל. את דעתו זו פרסם בקונטרס „השאלה המזרחית החדשה“. „חובת היהודים — כתב להירן — היא לכנס קונגרס אשר ידון בשאלת גאולת פלשתינה מולדתם“. יתודה

החדשה תקבל בודאי מידי המעצמות את הזכות „להרחיב את גבולותיה מתעלת סואץ עד לנחל סמירנה, ובכלל זה גם המורד המערבי של הלבנון“. ייסוד מדינה עברית יהיה לברכה גם לחייה הכלכליים של אירופה המחפשת לה שווקים חדשים. „יתקבצו נא בני העם הנווד ויתחילו בתקופה חדשה, תקופה של בנין המולדת, ואז יתחדשו עליהם הימים הקדמונים של מלכות דוד“.

ורדר קרסון, מן הטפוסים המצוינים ביותר של מבשרי הציונות הנוצרים. שימש זמן קצר כקונסול מטעם ארצות הברית בירושלים. פרסם חבור „ירושלים — המרכז והחמדה לתבל“ (לונדון, 1849), שבו טפל בשאלת היהודים. ב־1849 התגייר וקרא את שמו מיכאל בועז ישראל. קרסון הטיף כל ימיו את הרעיון לסלול את הדרך לשיבת ציון ולעורר את היהודים שיאחזו בעבודת האדמה בארץ אבותם.

יין הנרי דונן — בן למשפחה ידועה בשווייץ הצרפתית, שהוציאה מתוכה מספר רב של מדינאים ופקידים. עוד בנעוריו הושפע מ„תנועת ההתעוררות“, שיצאה מאנגליה ושאפה להביא לעולם התחדשות דתית ברוח כתבי הקדוש. בשנת 1866 עיבד דונן „תכנית בין־לאומית לשם תחית המזרח“. לשאיפותיו ניסה לקרב כמה אנשי הון אדירים מישראל (בית רוטשילד), מונטיפיורי וכרמיה, וכן כמה רבנים. תכניתו היתה: ייסוד חברה בין־לאומית, שתקבל זכויות ורשיונות מוגפולין בארץ־ישראל מאת ממשלת תורכיה, ולישב אכרים על אדמת־עמקים הפוריה של ארץ־ישראל. כן הציע לקבוע ועדות לסדור העברת המהגרים לארץ־ישראל ממזרח אירופה, מאפריקה ומארצות קדמת אסיה. בשנת 1897 פרסם כרוז הקורא ליהודי אנגליה להתאגד לאגודה למען ישוב ארץ־ישראל, ועל־פי הצעותיו גוסדה „חברה בין־לאומית למען ארץ־ישראל“. בשנת 1875 יסד בלונדון „חברה להתישבות בסוריה ובארץ־ישראל“, שהוכרחה להפסיק פעולתה מחוסר סכום הכסף הדרוש לפעולתה.

עם התכנס הקונגרס הציוני הראשון בבזל בשנת 1897, כתב דונן אגרת לאחר המנהיגים הציונים: „יאמין לי, אדוני, כי יש פרוטסטנטים המחזיקים בציונות ממש כמו אמוני הציונים הנלהבים היושבים בקונגרס בבזל, והללו הם ציונים מתוך אהבת הרעיון ומתוך נטית לב לענין אידיאלי“. דונן מת ב־1910 בעיר הידן ונקבר בצוריק.

בנדטו מוסוליני. נולד בפיוז בשנת 1809. אחד הלוחמים מצעירותו לשחרור איטליה, והשתתף עם אנשי גריבלדי במלחמותיהם כנגד הצרפתים. עם נפילת הריפובליקה הרומאית, ברח ללונדון וחי שם חיי עוני. שם התקרב לשאלת היהודים, וכתב ספר (1851) „ירושלים ועם ישראל“, שבו דן בענין הקמת המדינה היהודית, גם מבחינת התועלת לתורכיה ולאנגליה: כן הציע מוסוליני לקבוע את הלשון העברית ללשון השלטת בארץ־ישראל. בשובו לאיטליה ניסה מוסוליני לקרב את החוגים בעלי ההשפעה אל רעיונו, והדבר לא עלה בידו. ב־10 במאי 1885 מת בפיוז, בלי שעלה בידו להוציא לאור בחייו את ספרו.

לורנס אוליפנט. בן למשפחת אצילים עתיקה בשוטלנד, שהתייחסה מצד האם על המלך רוברט. נולד ב־1829 בקיפטון (דרום אפריקה). סופר ואיש־מסעות ומנוסה בהרפתקאות. בימי נורווי הרבים התקרב לשאלת היהודים ולשאלת ההתיישבות בארץ־ישראל. ובמרוצת הימים הלך ונעשה לאישיות הקובעת לה מקום בתולדות התחיה של העם היהודי.

כתחום ראשון להתיישבות בא בחשבון — לדעת אוליפנט — נוף הארץ אשר בגלעד (היא הארץ אשר בה התנחלו היהודים לראשונה לאחר צאתם ממצרים), בעבר הירדן מזרחה, שטח הכולל הרי מחצב שאפשר יהיה לנצלם ברבות הימים. את המתישבים יש למשוך מבין יהודי מזרח אירופה, אסיה ואפריקה, שמצבם הפוליטי והכלכלי ברע. מגלעד ילך ויתפשט הישוב החקלאי ויקיף את כל חלקי הארץ. אוליפנט הביא ראשי קוים מתכניתו לפני ראש המיניסטרים הלורד ביקונספילד ולפני מיניסטר החיצון הלורד סליסבורי. שניהם התייחסו בחיוב לתכניתו והבטיחו לסייע לה. אוליפנט השיג הסכמה לתכניתו גם מאת מיניסטר החוץ הצרפתי. גם יורש־העצר האנגלי — המלך לעתיד אדוארד השביעי — הביע הסכמתו לתכנית. מכתבי המלצה ניתנו לאוליפנט לקונסולים של אנגליה ותורכיה בקושטה. על יסוד כל ההבטחות, הלך אוליפנט בשנת 1879 לארץ־ישראל, כדי לברר את הבסיס הממשי לתכניתו. ואולם השלטן עבדול חמיד דחה את ההצעה, כי ראה בה קנוניה מצד אנגליה וצרפת לרעת תורכיה. גם עשירי היהודים לא נענו כמעט לתכניתו של אוליפנט, והתכנית נדחתה לפי שעה. הפרעות ברוסיה בשנות 1881—1882 עוררוהו שוב לפעול

להגשמת תכניתו, אבל עמלו לא הביא גם הפעם שום תוצאות. עם כשלון רעיונו היקר, רעיון שיבת ציון, התישב אוליפנט בחיפה והתמכר לשאלות אמונה ומסתורין. אבל פעם בפעם יצא לנחם במכתבי ידידות את חובבי ציון שבין היהודים, כי לא יארכו הימים ועם ישראל יגאל מגלותו וישוב לחיות בארץ-מולדתו מתוך חופש גמור. המשורר נ. ה. אימבר מחבר "התקוה" — שהיה מזכירו הפרטי של אוליפנט — מספר, כי הגברת אוליפנט אסרה על עצמה בארץ-ישראל את הנגינה על הפסנתר מפני שהארץ שוממה ועזובה מבניה...
אוליפנט מת ב־23 בדצמבר 1888 בטויקנהם שבאמריקה.

א. בלקסטון. קרוב לשנת 1890, אחרי הפרעות ביהודי רוסיה טפלו מתוך כובד-ראש גם באירופה וגם באמריקה בשאלת ההגירה היהודית. כומר אמריקני, א. בלקסטון, ניסה לעורר את תשומת-לבם של יהודים ובלתי-יהודים לרעיון של פתרון ההגירה היהודית על-ידי הטית הזרם הזה לארץ-ישראל, שנועדה מאז ומעולם להיות בית מולדת ליהודים.

ברוח זה הכין בלקסטון תזכיר מיוחד, — חתום בידי 500 אישים ידועים מחוגי העתונות, הכהונה הנוצרית ועוד, יהודים ולא יהודים, — שהגישו ב־5 במאס 1891 לפני נשיא ארצות הברית בנימין הרריסון ומזכיר הממלכה ג'ימס ג. בלן. בלקסטון הדגיש, כי על יסוד חקירותיו בארץ-ישראל ובסוריה בא לידי דעה, כי שאלת היהודים לא תמצא לה פתרון אלא בארץ-ישראל וכי ההצעה בדבר "הקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל היא דבר הניתן להגשמה וראוי לתמיכה מבחינה פוליטית". בלקסטון האמין, שארץ-ישראל יכולה לקלוט כשנים-שלושה מיליונים יהודים, והצלחה תלויה במתן שלטון עצמי מלא בחסות בין-לאומית.

נסיונו של בלקסטון לא עורר כל הד בצבור האמריקני ולא בחוגי הממשלות של הימים ההם. זכר לנסיון זה נשאר רק קונטרס קטן — קובץ ממאמריו ותכניתו, שיצא לאור בשנת 1891.

ביבליוגרפיה: חסידי אומות העולם במבשרי
התחיה מאת ד"ר נ. מ. גלבר.
ספריה "לנוער" של הקהק"ל
בהוצאת "אמנות".

מדינות יהודים מחוץ לארץ-ישראל

(מתולדות המלחמה לחירות של עם ישראל)

גם לאהר שנעקר ישראל מעל אדמתו ונתפזר בין כל גויי הארצות, לא חדל לשאוף לחיים עצמיים ולחירות לאומית. אף יום אחד לא חדל לשאת את נפשו בתפלה ובגעגועים ציונה, לארץ מכורתו. ועד בוא יום הגאולה והפדות, רצה לזכות בשלטון עצמי במקומות פזוריו ולא להיות משועבד לאחרים.

שורה ארוכה של נסיונות, בכח וברוח, נעשו על-ידי פזורי ישראל במקומות שונים ובזמנים שונים לכוונן מלכויות ישראל או לרכוש את הרוב המכריע של יושבי איזו מדינה לרת ישראל, עד אשר ישוב ה' את שבות ציון.

בבבל

קרוב לשנת השלשים לספירת הנוצרים יסדו חזינאי וחנילאי סמוך לעיר נהרדעא אשר בבבל מלכות ישראל כה חזקה, עד שמלך הפרתים ארטבן השני הודה בשלטון המורדים האלה וכתר עמם ברית. הללו נהנו משלטונם לא יותר מאחת-עשרה שנה.

בקירנאיקה

בשנת 116 לספירת הנוצרים בקשו ישראל במצרים, קירנאיקה וקיפרוס להסיר מעליהם את עול מלכות רומי. בקירנאיקה בחרו להם מלך ישראל (לוקואס או אנדריאס), אולם כל עוז-רוחם וחרף נפש למות בעד החירות לא עמדה להם, ולגיונות רומי אשר מספרם היה רב הכניעום.

באנטיוכיה

בשנת 608 לספה"ג מרדו בני ישראל שבאנטיוכיה במלכות ביצנץ ויצרו להם שלטון בלתי-תלוי באחרים בעיר הראשית הנזכרת של סוריא, אבל זמן רב לא יכלו גבורי ישראל לעמוד בפני הגייסות הנכרים.

בערב

בערב מצאו מקלט שרידי הקנאים וגבורי יהודה שנמלטו מחרב טיטוס, ושם הוסיפו היהודים לחיות חיים עצמיים ולא ידעו עול זר. עד שהכניע מוחמד את שבטי הערביים, חנו גם היהודים איש תחת

דגל שבטו, בלי דעת נוגש ומושל. מלומדי־מלחמה היו שבטי ישראל בערב, וביום קרב היו חוגרים בגאון את חרבותיהם ויוצאים בקול תרועה למלחמה על אויביהם. אימת היהודים על הערביים היתה גדולה, וכמה משבטיהם שלמו מס ל"עם הספר".

מרכז מושבם של שבטי ישראל בערב היתה העיר יתרב, שהיתה מוקפת יערי־אורז וחורשות דקלים, אפיקים, מעינות ונחלי מים. את ממשלתם שפכו עד חבל ארץ חיבר, הוא חבור, שלפי המסורה היו תושביה מבני יונדב בן רכב, הידועים לערביים עד היום בשם "יהודי חיבר" ואשר במאה שעברה היו מייחסים אותם ליהודים האובדים מ"עשרת השבטים". משם עד מהלך יום אחד מגבול חיבר היתה ממשלה יהודית. הערים היו מוקפות מצודות, ועד שנת 300 לא היו לערבים שום חלק במדינה זו. כמה שבטים ערביים סמוכים, שהיו שקועים בבערות ועובדים לאלילים, לפני התגלות מוחמד, קבלו עליהם את דת ישראל והתאחדו עם העברים. תחת כנפי האמונה היהודית נכנס גם השבט חמייר בתימן, שממנו יצאו מושלים ומלכים על הערביים בתימן וכאלף שנים לא נפסקה המלוכה משבט זה.

בתימן

לפי המסורה באו היהודים לתימן 42 שנה לפני תורבן בית ראשון וישבו בה לבטח, ובקראו להם עזרא לעלות עם הבונים, לא אבו שמוע בקולו, באמרם שאין זו הגאולה השלמה היעודה מאת אלהים ויראו להעפיל עלות נגד רצונו. תימן היתה ארץ "סוחרת עמים" והיהודים מילאו תפקיד בסחר הארץ. יהודי תימן לא היו ממשלה יהודית כאחיהם בצפון ערב, אבל התערבו בעניני הממשלה והשפעתם על מלך תימן היתה גדולה. יהודי תימן וחמייר עצרו בעד ההשפעה הנוצרית שמלכי ביצנץ התאמצו להפיץ בארץ זו, ביחוד לאחר שראו את מפלת אחיהם ביוטבה שעל ים סוף, מקום שם התקיימה מאות שנים ממשלה יהודית קטנה, שבימי יוסטיניאנוס קיסר ביצנץ נכחדה ואנשיה נהרגו לפי חרב.

מלכות בית חמייר

כמה ממלכי בית חמייר — אביכריב (משל בשנת 500 בערך) ובניו — ורבים מבני שבטם, ביחוד אנשי המלך והקרובים אליו ורבים מנשיאי הערביים, נכנסו בברית היהדות. מאז התכוננה מלוכה יהודית אדירה בתימן, שהיתה לצנינים בעיני הנוצרים באירופה, אבל לא היה בכחם להלחם באביכריב, כי היה איש חיל וגבור במלחמה

וחתיתו גדולה על כל השבטים והעמים שמסביב. אביכריב גם הוסיף להרחיב את גבולות ממשלתו ויעל למלחמה גם על סין, ואחרי שלש שנות מלחמה שב מעוטר נצחון וטעון כל טוב סין. דו־נואס, בנו הצעיר של אביכריב, נלחם ליהדות ואמר להשלימה על כל עמי ערב, ולבסוף מת מות טרגי לאחר שמלך חבש הנוצרי נלחם בו ונצחו. דו־נואס זינק בגבורה מעל שן סלע על שפת הים ויתנפל מעל סוסו המימה, לבל יתעללו בו שונאיו בעודנו בחיים. תבוסת דו־נואס היתה בשנת ד' אלפים ר"ץ (530), ובמותו בא קץ למלכות היהודית בתימן.

נסיכות יהודית בהודו

נסיכות יהודית יסדו להם גולי ישראל בהודו, בקאראנגורה, על חצי האי מאלאבר. בשנת 476 — ולדעת אחרים: בשנת 750 — ולא יאחר משנת 1000 לספה"ג. מנהיגם היה יוסף רבן (איסאפאן איראפאן — בלשון ההודים). דבר יסוד הנסיכות ברשיון מלך מאלאבר נחרת בלוחות-נחושת בלשון טאמילית עתיקה, הקיימים עד היום. הואיל ואיובאנאם נחרבה כליל בידי הפורטוגיזים בשנת 1565, נמצא כי מדינה יהודית זו בהודו המזרחית נתקיימה יותר מ־500 שנה. הנסיך האחרון של קאראנגורה הישראלית, שביקש אז חסות בקושין מפני הפורטוגיזים, היה לפי המסורה הנסיך ה־72 מיסוד הנסיכות ועד זמנו. יתכן, כי ממשפחת נסיכים אלה היה גם דוד הראובני, שנסע לאירופה בשנת נפילתה של נסיכות קאראנגורה, והעיד על עצמו שהוא אחי מלך ישראל בהודו.

באי יוטבה

בראשית ימי הבינים נמצא תחת שלטון ישראל האי יוטבה אשר על ים סוף, אלף וחמש מאות מיל מאילת. קיסר ביצנץ יוסטיניאנוס במאה הששית הכניע את האי הזה, הכחיד את תושביו וביטל בו את ממלכת דת משה.

במזרח פרס

לפי ספורו של ר' בנימין מטודילא, נמצאו בזמנו שבטי ישראל בהרי ניסאבור במזרח פרס „ואין עליהם עול גויים, כ־אם נשיא אחד יש להם ושמו ר' יוסף אמרכלא הלוי, וביניהם תלמידי חכמים וזורעים וקוצרים והולכים למלחמה“, „ויש להם מדינות וכרכים בהרים“, הם בעלי ברית התורכים. גם במקורות נוצרים של המאה ה־"ב והי"ג נזכרה מלכות ישראל בסביבות התורכים או הטטרים באסיה התיכונית

מעבר להרים הכספיים. ר' בנימין מעיד, שראה בעצמו יהודי ושמו ר' משה, שבא ממלכות ישראל שבניסאבור.

בחבש

בימי הבינים שלטו בחבש מלכים בני דת משה. במאה העשירית שלטו בכל הממלכה הזאת שליט ישראלי, גבעון, ואשתו יהודית. שלטון היהדות נמשך שם עד המאה ה־13 לספירה. מאז עבר השלטון העליון במלכות זו לידי הנוצרים, וחבשים ישראליים, הפלשים, הצטמצמו במדינה אחת בדרומה של מלכות חבש ושם התמיד שלטונם העצמי עד 1615. גם אחרי זה נעשו נסיונות לייסד מלכויות ישראליות בגלילות שונים בחבש. יש סבורים, כי הפלשים של זמננו הם מבני המתיהדים, תושבי הארץ, ששלטו לפנים בכל ממלכת חבש.

בצפון אפריקה

גם באפריקה נעשו נסיונות מצד גולי ישראל לחיות חיי חופש מדיני במשך ימי הבינים. משנת 483 חי בהררי אטלאס שבט ישראל בן חורין בשם דרבה. כאשר חדרו הערבים לצפון אפריקה, כמה עשרות שנים אחרי מות מוחמד, התיצב כנגדם השבט הישראלי כהינא, שבראשו עמדה נסיכה ישראלית כהינא דאהיא בנת טביא איבן טיפאן. השבט הישראלי הזה היה החזק בשבטי הברברים. המלחמות בין השבט הישראלי ובין הערבים ארכו שנים רבות, ועם מות הנסיכה השתלטו הערבים על השבט והשמידוהו. הסופר הערבי אדריסי במאה הי"ב מזכיר ערים ישראליות מאלל ודאב בדרום־אפריקה.

בגויאנה

במאה הי"ז—הי"ח היתה עיר־מדינה יהודית, מבוצרת היטב, בגויאנה אשר בקצהו הצפוני של דרום־אמריקה, סמוך לחוף האוקיינוס האטלנטי. המתישבים שם היו מיהודי פורטוגל והולנד, ובראשם שמואל הנשיא. הישוב הלך וגדל, ושלום להם מסביב. אולם במשך הזמן החלה מלחמה ממושכה ביניהם לבין השחורים המתפרצים, שהתגודדו להקות־להקות והתנפלו עליהם. המלחמה ארכה עד סוף המאה הי"ח. שלשה־ארבעה דורות עמדו יהודי סונה במערכה ונלחמו בקשי עורף, בגבורה ובחכמה. אבל בינתיים פרו ורבו השחורים ושמו מצור על הישוב היהודי הבודד העוזב לנפשו. ואם כי ברוב התגרות היתה יד היהודים על העליונה, מספרם הלך ומעט בקרב הימים ומתישבים

חדשים לא באו. בסוף המאה הי"ח נעזבה כבר סונה היהודית מיושביה. השחורים הרסו את הבתים, את הטחנות ואת החומות. מן הישוב היהודי הפורח, שעמד על תלו למעלה ממאה שנה — מדינה יהודית בועיר-אנפין בלב יערות גויאנה — לא שרדו אלא חרבות קבורות בסבך ולוחות-שיש שעליהם חקוקות אותיות עבריות השומרים שמות, תאריכים ומעשים מימי "המדינה היהודית".

בצפון איטליה

גם באירופה שלטו ישראל בראשית ימי הבינים בקצת מקומות, שעלה בידם להתישב שם במספר חשוב. לפי מסורה נוצרית הנמצאת בכתבי הכנסייה של סטיפאן הקדוש ברודנה שבאיטליה הצפונית, נצח קארל הגדול בדרכו מאוריא לברגמו כמה ישראלים בעלי מצודות והכריחם לקבל עליהם את דת הנוצרים. בספר של ר' אחימעץ, נזכרה אוריא כישוב ישראלי עתיק, שהיו בו מדרשות קבועים וסנהדרין דנו שם ארבע מיתות בית דין על-פי דין תורה. העיר ברגמו נקראת אצל ר' בנימין באר-עמון. שמות המקומות "המיוהדים" מוכיחים, כי בימים קדמונים שרר בהם שלטון מדיני ישראלי, אשר נשכח במרוצת הימים.

באוסטריה

ספרים עתיקים של דברי ימי אוסטריה, שנכתבו בידי נוצרים לפני מאות שנים רבות, יודעים לספר על קיומה של מלוכה ישראלית באוסטריה זמן רב לפני המנין הרגיל. כל מחוזות האלפים שבמזרח, והעיר ווינא בראשם, סרו אז למשמעתו של מלך יהודי. רשימות-הזכרון מספרות על יהודים מלכים, נסיכים ורוזנים ששלטו בערים שונות באוסטריה. לדבריהם נוסדה גם העיר ווינא על-ידי יהודים, וכל ארץ אוסטריה נקראה באותה תקופה בשם "יודן-שטאטן". משפחה יהודית יסדה שושלת מלוכה, שהעמידה לא פחות מ-72 מלך. עוד במאה ה-16 היו מראים באוסטריה את קבריהם של המלכים היהודים ששלטו בה לפנים. קברים אלה היו בנוסדורף, בקוירנויבורג, בגרפנשטיין ובמקומות אחרים. ההיסטוריון הנוצרי הראשון, שמסר את דבר הממלכה היהודית באוסטריה הקדומה, חי במאה ה-14 לספה"נ. גם היסטוריונים נוצרים אחרים מזכירים את דבר שלטון היהודים בארץ זו לפני התישבות הגרמנים. באוסטריה-התחתית יש עד היום מקומות הקרויים בשמות "יודן-הוף" (חצר יהודים) ו"יודך-או" (שדה יהודים), עיירה ששמה "שבת-רכט" (תחום שבת). באוסטריה העלית נמצאים "יודן-לויטן" ו"יודן-דורף". ברשימות

עתיקות נזכרו באוסטריה שני ישובים בשם „משה“. בשטיארמרק קיימת עד היום העיר „יודנבורג“ (מבצר יהודים), שהיתה בימי הבינים מרכז מסחרי חשוב. הצרות והרדיפות השכיחו מלב היהודים את תקופת שלטונם באוסטריה לפני בוא הגרמנים.

ממלכת הכוזרים

אדירה היתה במאה השביעית ממלכת הכוזרים, — עם מגזע טאטארי-תורכי — שמרכזה היה על גדות הוולגה ודון וממשלתה הגיעה עד למערבה של אוקראינה ואילו גם עד להרי הקרפטים. ממלכה זו האריכה ימים. ישראל בארצות המערב היו ששים לכל ידיעה שהגיעה אליהם על ממלכה זו, ששליטיה ואציליה ורבים מבני אומתה שומרים דת משה. (מלך הכוזרים, בולאן, ואחריו שריו וכל העם, קבלו עליהם את היהדות, בהשפעת סוחרים יהודים).

ר' חסדאי בן יצחק שפרוט (לערך 915—975), נשיא היהודים ויועצו הראשי של כליף קורדובה עבד אל-רחמן השלישי, כותב באגרתו הידועה ליוסף מלך הכוזרים: „וכאשר שמענו את שמע אדוני המלך ותוקף מלכותו ורב חייליו תמהנו בזאת, נשאנו ראש ותחי רוחנו ותחזקנה ידינו ותהי ממלכת אדוני לנו פתחון פה, ומי יתן ספות השמועה הזאת כה, כי בזאת תרבה גדולתנו. וברוך ה' אלהי ישראל אשר לא השבית לנו גואל ולא השבית ניר וממלכת משבטי ישראל“. בני דת ישראל בארץ הכוזרים היו בנים נאמנים לאמונתם. יוסף מלך הכוזרים בתשובתו אל ר' חסדאי כותב „ואנחנו עינינו אל ה' אלהינו ואל חכמי ישראל הישיבה שבירושלים ואל הישיבה שבבבל“. הכוזרים התקיימו במלכותם הישראלית משנת 730, שנת התגיירותם, עד שנת 1016, ובמקצת האריכה ממשלתם ימים בקוקו, בדגסטאן אף אחרי שנת 1249—1253. כשהתחזקו הרוסים וכרתו ברית עם ביצאנץ, שעינה היתה צרה בממלכת היהודים, החלו לקצץ בכוזרים (בשנת 969 הוכו עלידי הנסיך הרוסי סויאטוסלאב) ולאט-לאט החריבו את מדינתם.

השפעת הדת השלטת בארץ הכוזרים הוציאה מוניטין לדת משה גם אצל שכניהם. בימים ההם שלט גם נסיך ישראלי בסמנדר על שפת הים הכספי, וגם חלק של האומה האלאנית קבל עליו את דת משה. גם רבים מן הבולגרים השחורים שעל שפת הוולגה והחליזים התייהדו אז. הכוזרים הישראלים נסו גם לרכוש את העם הרוסי לאמונת ישראל. נסטור מזכיר את שליחי ישראל, אשר באו מארץ הכוזרים אל הנסיך הגדול וולדימיר מקיוב והציעו לו שיתגייר.

מ"ה הלכות מלכים" לרמב"ם

לקוטים אלה, שנלקטו בידי ד"ר י. אנגל, לקוחים מתוך ספר משנה תורה לרמב"ם (—רבינו משה בן מיימון), המראים לנו את הסדר והמשטר שהיו נהוגים בממלכת ישראל העתיקה בזמן שאבותינו ישבו על אדמתם. מתוך הלכות אלו, הנשענות על פסוקים מן התורה ומן הנביאים, מתגלה לנו תמונתו של מלך ישראל בהדרו, עטור כבוד ותפארת מלכים, עומד בראש עמו, מטיל מסים, יוצא למלחמה, כובש ארצו ומגדיל את תפארת ישראל ועוזו בעולם.

מתוך התיאור של ימות המשיח יש לראות, כי הרמב"ם נתכוון לא רק לעבר כי אם לעתיד לבוא. בהלכות אלו נתן בטוי למשא נפש האומה וצביונה בהתאם לנבואות חזונו הגדולים.

מפרק ראשון

שלוש מצוות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ: למנות להם מלך, שנאמר (דברים י"ז, ט"ו): שום תשים עליך מלך; ולהכרית זרעו של עמלק, שנאמר (שם, כ"ה, י"ט): תמחה את זכר עמלק; ולבנות את בית הבחירה, שנאמר (שם, י"ב, ה'): לשכנו תדרשו ובאת שמה.

אין מעמידין מלך מקהל גרים אפילו אחר כמה דורות, עד שתהיה אמו מישראל, שנאמר (דברים י"ז, ט"ו): לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא, ולא למלכות בלבד, אלא לכל שררות שבישראל. לא שר חמשים או שר עשרה. אפילו ממונה על אמת המים שמחלק ממנה לשדות. ואין צריך לומר דיון או נשיא שלא יהא אלא מישראל, שנאמר (שם): מקרב אחיך תשים עליך מלך. כל משימות שאתה משים לא יהיו אלא מקרב אחיך.

אין מעמידין אשה במלכות, שנאמר (דברים י"ז, ט"ו):
שום תשים עליך מלך, ולא מלכה, וכן כל משימות שבישראל
אין ממנים בהם אלא איש.

ואין מעמידין מלך ולא כהן גדול — לא קצב, ולא ספר,
ולא בלן, ולא בורסי. לא מפני שהן פסולין, אלא הואיל
ואומנותן נקלה, העם מזולזלין בהם לעולם. ומשיעשה
במלאכה מאלו יום אחד, נפסל — שאר מלאכות אינן פוסלות
את עושיהן למלוכה).

כשמעמידין המלך מושחין אותו בשמן המשחה, שנאמר
(שמואל א' י"א): ויקח שמואל את פך השמן ויצק על
ראשו וישקהו. ומאחר שמושחין המלך הרי זה זוכה לו ולבניו
עד עולם, שהמלכות ירושה, שנאמר (דברים י"ז, כ'): למען
יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל.

*

מלכי בית דוד הם העומדים לעולם, שנאמר (שמואל ב',
ז', ט"ז): כסאך יהיה נכון עד עולם. אבל אם יעמוד מלך
משאר ישראל תיפסק המלכות מביתו, שהרי נאמר לירבעם
(מלכים א', י"א, ל"ט): אך לא כל הימים.

*

אין מושחין מלכי ישראל בשמן המשחה אלא בשמן
אפרסמון, ואין ממנין אותו בירושלים לעולם, אלא מלך
ישראל מזרע דוד, ואין מושחין אלא זרע דוד.
כשמושחין מלכי בית דוד אין מושחין אותן אלא על
המעין (סמל, שתמשך מלכותו לזרע זרעו עד עולם).

מפרק שני

כבוד גדול נוהגים במלך ומשימין לו אימה ויראה בלב
כל אדם, שנאמר (דברים י"ז, ט"ו): שום תשים עליך מלך,
שתהא אימתו עליך. אין רוכבין על סוסו. ואין יושבין על
כסאו, ואין משתמשין בשרביטו, ולא בכתרו, ולא באחד מכל
כלי תשמישיו. וכשהוא מת כולן — (כל כלי תשמישיו)
נשרפים לפניו. וכן לא ישתמש בעבדיו ושפחותיו ושמשיו
אלא מלך אחר. אבל אינו נושא אלמנתו וגרושתו של מלך
אחר.

*

המלך מסתפר בכל יום, ומתקן עצמו ומתנאה במלבושין נאים ומפוארין, שנאמר (ישעיה ל"ג, י"ז): מלך ביפיו תחזינה עיניך. ויושב על כסא מלכותו בפלטרין שלו. ומשים כתר בראשו. וכל העם באין אליו בעת שירצה. ועומדין לפניו ומשתחויים ארצה. אפילו נביא עומד לפני המלך משתחוה ארצה. שנאמר (מלכים א' א', כ"ג): הנה נתן הנביא ויבא לפני המלך וישתחו למלך על אפיו ארצה. אבל כהן גדול אינו בא לפני המלך, אלא אם רצה, ואינו עומד לפני אלא המלך עומד לפני כהן גדול, שנאמר (במדבר כ"ז, כ"א): ולפני אלעזר הכהן יעמוד. אף על פי כן מצוה על כהן גדול לכבד את המלך ולהושיבו, ולעמוד מפניו כשיבוא לו. ולא יעמוד המלך לפניו אלא כשישאל לו במשפט האורים. וכן מצוה על המלך לכבד לומדי התורה. וכשיכנסו לפניו סנהדרין וחכמי ישראל יעמוד לפניהם ויושיבם בצדו. וכן היה יהושפט מלך יהודה עושה, אפילו לתלמידי־חכם היה עומד מכסאו ומנשקו וקורא לו רבי ומורי. במה דברים אמורים בזמן שיהיה המלך בביתו לבדו הוא ועבדיו יעשה זה בצנעה, אבל בפרהסיא בפני העם לא יעשה. ולא יעמוד מפני אדם. ולא ידבר רכות, ולא יקרא לאדם אלא בשמו כדי שתהא יראתו בלב הכל.

*

כדרך שחלק לו הכבוד הגדול וחייב הכל בכבודו, כך צוהו להיות לבו בקרבו שפל וחלל, שנאמר (תהלים ק"ט, כ"ב): ולבי חלל בקרבי. ולא ינהג גסות לב בישראל יתר מדי, שנאמר (דברים י"ז, כ'): לבלתי רום לבבו מאחיו. ויהיה חונן ומרחם לקטנים וגדולים, ויצא ויבא בחפציהם ובטובתם, ויחוס על כבוד קטן שבקטנים. וכשמדבר אל כל הקהל בלשון רבים, ידבר רכות, שנאמר (דברי הימים א' כ"ח, ב'): שמעוני אחי ועמי. ואומר (מלכים א' י"ב, ז'): אם היום תהיה עבד לעם הזה ועבדתם ועניתם ודברת אליהם דברים טובים והיו לך עבדים כל הימים. לעולם יתנהג בענוה יתרה. אין לנו גדול ממה רבנו והוא אומר (שמות ט"ז, ח'): ונחנו מה לא עלינו תלונותיכם. ויסבול טרחם ומשאם ותלונותם וקצפם כאשר ישא האומן את היונק. "רועה" קראו הכתוב (תהלים ע"ח, ע"א): לרעות ביעקב עמו. ודרכו של רועה מפורש בקבלה (ישעיה מ', י"א): כרועה עדרו ירעה, בורועו יקבץ טלאים ובחיקו ישא עלות ינהל.

בעת שישב המלך על כסא מלכותו, כותב לו ספר תורה לעצמו יתר על הספר שהניחו לו אבותיו. ומגיהו מספר העזרה על פי בית דין של שבעים ואחד. אם לא הניחו לו אבותיו, או שנאבד, כותב שני ספרי תורה. אחד מניחו בבית גנזיו, שהוא מצווה בו ככל אחד מישראל, והשני לא יוזז מלפניו. יוצא למלחמה והוא עמו, נכנס והוא עמו. יושב בדין והוא עמו. מסב והוא כנגדו, שנאמר (דברים י"ז, י"ט): והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו. *

ולא ירבה לו סוסים אלא כדי מרכבתו, אפילו סוס אחד פנוי להיות רץ לפניו כדרך שעושין שאר המלכים. *

ולא ירבה לו כסף וזהב להניח בגנזיו ולהתגאות בו או להתנאות בו, אלא כדי שיתן לחילותיו ולעבדיו ולשמשיו. וכל כסף וזהב שירבה לאוצר בית ה' ולהיות שם מוכן לצרכי הצבור ולמלחמותם — הרי זה מצוה להרבותו. ואין אסור אלא להרבות לעצמו בבית גנזיו, שנאמר (דברים י"ז, י"ז): לא ירבה לו. *

המלך אסור לשתות דרך שכרות שנאמר (משלי ל"א, ד'): אל למלכים שתו יין. אלא יהיה עוסק בתורה ובצרכי ישראל ביום ובלילה, שנאמר (דברים י"ז, י"ט): והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו. *

ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו, שלבו הוא לב כל קהל ישראל. לפיכך דבקו הכתוב בתורה יתר משאר העם, שנאמר: כל ימי חייו.

רשות יש למלך ליתן מס על העם לצרכיו או לצורך המלחמות, וקוצב לו מכס ואסור להבריח מן המכס, שנאמר (שמואל א' ח', י"ז): ואתם תהיו לו לעבדים. *

ושולח בכל גבול ישראל ולוקח מן העם הגבורים ואנשי חיל. ועושה מהן חיל למרכבתו ולפרשיו ומעמיד מהן

עומדים לפניו, ומעמיד מהן אנשים לרוץ לפניו. שנאמר (שמואל א' ח', י"א): ושם לו במרכבתו ובפרשיו ורצו לפני מרכבתו. ולוקח מן היפים שבהן להיות שמשים ועומדים לפניו. שנאמר (שם, ח', ט"ז): ואת בחוריכם הטובים ואת חמוריכם יקח ועשה למלאכתו.

*

וכן לוקח מן בעלי האומניות כל מה שהוא צריך ועושין לו מלאכתו ונותן שכרן. ולוקח כלי הבהמות והעבדים והשפחות למלאכתו, ונותן שכרן או דמיהן שנאמר (שמואל א' ח', י"ב): לחרש חרישו ולקצר קצירו ולעשות כלי מלחמתו וכלי רכבו. שנאמר (שם, ח', ט"ז): ואת עבדיכם ואת שפחותיכם ואת בחוריכם הטובים ואת חמוריכם יקח ועשה למלאכתו.

*

וכן כופה את הראויין להיות שרים וממנה אותם שרי אלפים ושרי חמשים. שנאמר (שמואל א' ח', י"ב): ולשום לו שרי אלפים ושרי חמשים.

*

ולוקח השדות והזיתים והכרמים לעבדיו כשילכו למלחמה. ויפשטו על מקומות אלו אם אין להם מה יאכלו אלא משם, ונותן דמיהן. שנאמר (שמואל א' ח', י"ד): ואת שדותיכם ואת כרמיכם וזיתיכם הטובים יקח ונתן לעבדיו.

*

כל הארץ שכובש הרי הוא שלו ונותן לעבדיו ולאנשי המלחמה, כפי מה שירצה, ומניח לעצמו כפי מה שירצה. ובכל אלו הדברים דינו דין. ובכל יהיו מעשיו לשם שמים, ותהיה מגמתו ומחשבתו להרים דת האמת ולמלאות העולם צדק לשבור זרוע הרשעים ולהלחם מלחמות ה'. שאין ממליכין מלך תחלה אלא לעשות משפט ומלחמות. שנאמר (שמואל א' ח', כ'): ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמתנו.

מפרק חמישי

אין המלך נלחם תחלה אלא מלחמת מצוה. ואי זו היא מלחמת מצוה? זו מלחמת שבעה עממים ומלחמת עמלק ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם. ואחר כך נלחם במלחמת

הרשות והיא המלחמה שנלחם עם שאר העם כדי להרחיב גבול ישראל ולהרבות בגדולתו ושמעו.

*

מלחמת מצוה אינו צריך ליטול בה רשות בית-דין, אלא יוצא מעצמו בכל עת, וכופה העם לצאת. אבל מלחמת הרשות אינו מוציא העם בה אלא על פי בית-דין של שבעים ואחד.

*

ופורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו. ודרך המלך אין לה שיעור, אלא כפי מה שהוא צריך. אינו מעקם הדרכים מפני כרמו של זה או מפני שדה של זה, אלא הולך בשוה ועושה מלחמתו.

*

כל הארצות שכובשין ישראל במלך על פי בית-דין, הרי זה כיבוש רבים והרי היא כארץ-ישראל שכבש יהושע לכל דבר, והוא שכבשו אחר כיבוש כל ארץ-ישראל האמורה בתורה.

*

ומותר לשכון בכל העולם חוץ מארץ מצרים. מן הים הגדול ועד המערב ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה כנגד ארץ כוש וכנגד המדבר, הכל אסור להתישב בה. בג' מקומות הזהירה תורה שלא לשוב למצרים, שנאמר (דברים י"ג, ט"ז): לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד. לא תוסיף עוד לראותם. לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם (שמות י"ד, י"ג). ואלכסנדריאה בכלל האיסור.

ומותר לחזור לארץ מצרים לסחורה ולפרקמטיא, ולכבוש ארצות אחרות. ואין איסור אלא להשתקע שם. ואין לוקין על לאו זה. שבעת הכניסה מותר הוא. ואם יחשוב לישוב ולהשתקע שם אין בו מעשה (—לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו). ויראה לי שאם כבש ארץ מצרים מלך ישראל על פי בית-דין שהיא מותרת. ולא הזהירה אלא לשוב לה יחידים או לשכון בה והיא ביד עכו"ם מפני שמעשיה מקולקלין יותר מכל הארצות. שנאמר (ויקרא י"ח, ג'): כמעשה ארץ מצרים לא תעשו.

אסור לצאת מארץ-ישראל לחוץ-לארץ לעולם, אלא ללמוד תורה או לישא אשה, או להציל מן העכו"ם ויחזור

לארץ. וכן יוצא הוא לסחורה. אבל לשכון בחוץ לארץ אסור, אלא אם כן חזק שם (— בא"י) הרעב. ואף על פי שמותר לצאת אינה מידת חסידות, שהרי מחלון וכליון (רות א') שני גדולי הדור היו ומפני צרה גדולה יצאו ונתחייבו כליה למקום.

גדולי החכמים היו מנשקין על תחומי ארץ-ישראל ומנשקין אבניה ומתגלגלין על עפרה. וכן הוא אומר (תהלים ק"ב, ט"ו): כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו.

*

אמרו חכמים, כל השוכן בארץ-ישראל עוונותיו מחולין. שנאמר (ישעיה ל"ג, כ"ד): ובל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עוון. אפילו הלך בה ארבע אמות זוכה לחיי העולם הבא. וכן הקבור בה נתכפר לו. וכאילו המקום שהוא בו מזבח כפרה. שנאמר (דברים ל"ב, מ"ג): וכפר אדמתו עמו. ובפורענות הוא אומר (עמוס ז', י"ז): על אדמה טמאה תמות. ואינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו אחר מותו. ואף על פי כן החכמים היו מוליקים מתייהם לשם. צא ולמד מיעקב אבינו ויוסף הצדיק.

*

לעולם ידור אדם בארץ-ישראל אפילו בעיר שרובה עכו"ם ואל ידור בחוצה לארץ ואפילו בעיר שרובה ישראל. שכל היוצא לחוצה לארץ כאילו עובד עבודה זרה. שנאמר (שמואל א', כ"ו, י"ט): כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמור לך עבוד אלהים אחרים.

מפרק ששי

אין עושין מלחמה עם אדם בעולם עד שקוראין לו שלום, אחד מלחמת הרשות ואחד מלחמת מצוה, שנאמר: כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום. אם השלימו וקבלו שבע מצוות שנצטוו בני נח עליהן אין הורגין מהן נשמה. ואסור לשקר בבריתן ולכזב להם אחר שהשלימו וקבלו שבע מצוות.

*

כשצרין על עיר לתפשה, אין מקיפין אותה מארבע רוחותיה אלא משלוש רוחותיה. ומניחין מקום לבורח ולכל מי שירצה להמלט על נפשו, שנאמר (במדבר ל"א, ז'):

ויצבאו על מדין כאשר צוה ה' את משה, מפי השמועה למדו
שבכך צוהו.

*

אין קוצצין אילני מאכל שחוץ למדינה ואין מונעין מהם
אמת המים כדי שייבשו, שנאמר (דברים כ', י"ט): לא
תשחית את עצה. וכל הקוצץ לוקה. ולא במצור בלבד אלא
בכל מקום כל הקוצץ אילן מאכל דרך השחתה — לוקה. אבל
קוצצין אותו אם היה מזיק אילנות אחרות, או מפני שמזיק
בשדה אחרים, או מפני שדמיו יקרים. לא אסרה תורה אלא
דרך השחתה.

כל אילן סרק מותר לקוץ אותו ואפילו אינו צריך לו, וכן
אילן מאכל שהזקין ואינו עושה אלא דבר מועט, שאינו ראוי
לטרוח בו. וכמה יהא הזית עושה ולא יקוצנו, רובע הקב
זיתים. ודקל שהוא עושה קב תמרים לא יקוצנו.
ולא האילנות בלבד, אלא כל המשבר כלים, וקורע
בגדים, והורס בנין, וסותם מעין, ומאבד מאכלו דרך השחתה
עובר בלא תשחית, ואינו לוקה אלא מכת מרדות מדבריהם
(—מדברי סופרים).

מפרק אחד-עשר

המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות בית דוד
לישנה, לממשלה הראשונה, ובונה המקדש ומקבץ נדחי
ישראל, וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם: מקריבין
קרבנות, ועושין שמיטין ויובלות ככל מצותה האמורה
בתורה. וכל מי שאינו מאמין בו, או מי שאינו מחכה לביאתו,
לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר, אלא בתורה ובמשה
רבנו. שהרי התורה העידה עליו, שנאמר (דברים ל', ג'):
ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך, וגומר, אם
יהיה נדחך בקצה השמים והביאך ה'.

*

ואל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות
ומופתים ומחדש דברים בעולם או מחיה מתים וכיוצא
בדברים אלו שהטפשים אומרים, אין הדבר כך. שהרי רבי
עקיבא חכם גדול מחכמי משנה היה, והוא היה נושא כליו
של בן כוזיבא (—בר כוכבא) המלך, והוא היה אומר עליו
שהוא המלך המשיח, ודימה הוא וכל חכמי דורו שהוא המלך

המשיח, עד שנהרג בעוונות. כיון שנהרג נודע להם שאינו.
ולא שאלו ממנו חכמים לא אות ולא מופת. ועיקר הדברים
ככה הן, שהתורה הזאת חוקיה ומשפטיה לעולם ולעולמי
עולמים ואין מוסיפים עליהן ולא גורעין מהן.

*

ואם יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצוות
כדוד אביו, כפי תורה שבכתב ושבעל-פה, ויכוף כל ישראל
לילך בה ולחזק בדקה, וילחם מלחמת ה', הרי זה בחזקת
שהוא משיח. ואם עשה והצליח וניצח כל האומות מסביב,
ובנה מקדש במקומו וקיבץ גדחי ישראל, הרי זה משיח
בודאי.

מפרק שנים-עשר

אל יעלה על הלב שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו
של עולם, או יהיה שם חידוש במעשה בראשית, אלא עולם
כמנהגו נוהג. וזה שנאמר בישעיה (י"א, ו'): וגר זאב
עם כבש ונמר עם גדי ירבוץ — משל וחידה. ענין הדבר,
שיהיו ישראל יושבין לבטח עם אומות העולם המשולים לזאב
ונמר. שנאמר (ירמיה ה', ו'): זאב ערבות ישדדם, נמר
שוקד על עריהם.

אמרו חכמים, אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא
שיעבוד מלכויות בלבד.

*

לא נתאוו החכמים והנביאים לימות המשיח לא כדי
שישלטו על כל אומות העולם, ולא כדי שירדו בגויים, ולא
כדי שינשאו אותם העמים, ולא כדי לאכול ולשתות ולשמוח,
אלא כדי שיהיו פנויין לתלמוד תורה וחכמתה, ולא יהיה להם
נוגש ומבטל, כדי שיזכו לחיי העולם הבא, כמו שביארנו
בהלכות תשובה.

ובאותו הזמן לא יהיה שם לא רעב ולא מלחמה, ולא
קנאה ותחרות, שהטובה תהיה מושפעת הרבה, וכל המעדנים
מצויין כעפר, ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה'
בלבד. ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים
הסתומים והעמוקים והגלויים וישיגו דעת בוראם כפי כח
האדם. שנאמר (ישעיה י"א, ט'): כי מלאה דעה את ה' כמים
לים מכסים.

ה"מדינה היהודית בדרך"

ההסתדרות הציונית ומוסדותיה

תקנות ההסתדרות הציונית. — ההסתדרות הציונית נוסדה בקונגרס הציוני הראשון, שהתכנס בעיר באזל (שווייץ בא'—ג' אלול תרנ"ז (29—31 אבגוסט 1897), בנשיאותו של הד"ר הרצל. בקונגרס זה נקבעה "תכנית באזל":

"הציונות שואפת לרכוש מקלט בטוח, על-ידי משפט גלוי, לעם ישראל בארץ-ישראל".

לשם השגת המטרה הזאת קבע הקונגרס את האמצעים הבאים:

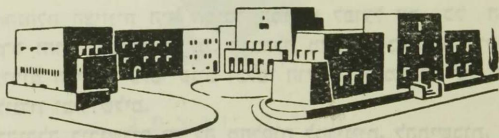
"א) התישבות מעשית בארץ-ישראל על-ידי עובדי אדמה, בעלי-מלאכה ואומנים יהודים; ב) אחוד כלל-ישראל על-ידי אגודות מקומיות מתאימות לפי חוקי המדינות; ג) הגברת הרגש הלאומי היהודי וההכרה הלאומית; ד) צעדי-הכנה להשגת הסכמות הממשלות, שהם הכרחיים כדי להשיג את המטרה הציונית".

בקונגרס הראשון הוחלט על מס הסתדרות לפי המטבע העברי העתיק "שקל". קניית השקל מקנה לכל יהודי את החברות וכן את זכות הבחירה לקונגרס. זכות זו ניתנת לו בהגיעו לשנתו הכ"ד.

מספר השוקלים עלה מ-114.370 בקונגרס ה-3 ב-1899 (על שני הקונגרסים הקודמים אין מספרים) ל-1.222.214 בקונגרס ה-20, ב-1937. תחלה היו רק התאגדויות ארציות בהסתדרות הציונית. במשך הזמן באו במקומן התאגדויות נבדלות: פדרציות מחולקות לפי השקפותיהן (כגון: המזרחי, התאחדות, פועלי-ציון).

הקונגרס הציוני. — הקונגרס הציוני מתכנס אחת לשנתיים, והוא המוסד המחוקק העליון של ההסתדרות הציונית. הוא הקובע את העבודה וכן את תקציב ההסתדרות לתקופה שבין קונגרס לקונגרס; הוא בוחר את הוועד הפועל הציוני, את ההנהלה הציונית ואת נשיא ההסתדרות. הקונגרס האחרון בתרצ"ז היה הקונגרס העשרים.

הוועד הפועל הציוני. — בין קונגרס לקונגרס ממלא את מקומו הוועד הפועל, המצורף מחברים נבחרים בקונגרס ומבאי-כח המוסדות

בית המוסדות הציוניים בירושלים

הקונגרסים הציוניים א'—כ' (תרנ"ז—תרצ"ז) :

מספר השוקלים	מספר הצירים	התאריך	המקום	הקונגרס
—	196	1897 תרנ"ז 29-31 אבגוסט	בזל	א'
—	349	1898 תרנ"ח 28-31 אבגוסט	בזל	ב'
114.370	153	1899 תרנ"ט 15-18 אבגוסט	בזל	ג'
96.434	498	1900 תר"ס 13-16 אבגוסט	לונדון	ד'
96.626	358	1901 תרס"ב 26-30 דצמבר	בזל	ה'
232.645	571	1903 תרס"ג 23-28 אבגוסט	בזל	ו'
137.071	497	1905 תרס"ה 27 יולי-2 אבג.	בזל	ז'
164.333	329	1907 תרס"ז 14-21 אבגוסט	האג	ח'
182.808	364	1909 תרס"ט 26-31 דצמבר	המבורג	ט'
175.894	387	1911 תרע"א 9-15 אבגוסט	בזל	י'
217.231	539	1913 תרע"ג 2-9 ספטמבר	ווינה	יא'
855.590	512	1921 תרפ"א 1-14 ספטמבר	קרלסבד	יב'
957.982	331	1923 תרפ"ג 6-18 אבגוסט	קרלסבד	יג'
938.157	311	1925 תרפ"ה 18-31 אבגוסט	ווינה	יד'
631.151	281	1927 תרפ"ז 30 אבג. 11 ספ.	בזל	ט"ו
604.616	310	1929 תרפ"ט 28 יולי-10 אבג.	ציריך	ט"ז
627.237	254	1931 תרצ"א 30 יוני-17 יולי	בזל	י"ז
843.607	318	1933 תרצ"ג 21 אבג. 4 ספט.	פראג	י"ח
1.216.640	463	1935 תרצ"ה 20 אבג. 3 ספט.	לוצרן	י"ט
1.222.214	484	1937 תרצ"ז 3-21 אבגוסט	ציריך	כ'

הערה: מספר השקלים לתרצ"ז כולל גם את השנה שקדמה לקונגרס ה-20

הציוניים. הועה"פ מקבל דיווח שבון מן ההנהלה, קובע תקציב הפעולה ומכוון את הפוליטיקה להבא. בארבע השנים האחרונות כינס הועה"פ את ישיבותיו בארץ-ישראל.

ההנהלה הציונית היא המוסד המוציא לפועל את כל החלטות הקונגרס והועד הפועל הציוני. ההנהלה משמשת באת-כח חוקית של ההסתדרות הציונית כלפי פנים וכלפי חוץ. מקום-מושבה של ההנהלה — בלונדון ובירושלים.

ההנהלה בירושלים יש לה מחלקות למדיניות, להתישבות, לעליה, לעבודה, למסחר ותעשייה.

נשיאי ההסתדרות הציונית מאז הוסדה ועד היום

אוטו ווארבאך
תרי"ט—תרצ"ח

בנימין זאב הרצל
תר"ך—תרס"ד

נחום סוקולוב
תר"ך—תרצ"ו

דוד וולפסון
תרס"ז—תרע"ד

חיים ויצמן
תרל"ד

נשיאי ההסתדרות הציונית מיום הוסדה ועד היום

תרנ"ז — תרס"ד (1897—1904)	א) בנימין זאב הרצל
תרס"ה — תרע"א (1905—1911)	ב) דוד וולפסון
תרע"א — תר"פ (1911—1920)	ג) אוטו ווארבורג
תר"פ — תרצ"א (1920—1931)	ד) חיים ויצמן
תרצ"א — תרצ"ה (1931—1935)	ה) נחום סוקולוב

(מתרצ"ב ועד תרצ"ו, שנת פטירתו, כיהן סוקולוב כנשיא-הכבוד של ההסתדרות הציונית).

ו) בקונגרס הי"ט (לוצרן, אלול תרצ"ה) נבחר שוב חיים ויצמן לנשיא ההסתדרות הציונית.

נשיאי הוועד הפועל הציוני : משנת 1925 — ד"ר י. ל. מוצקין ;
משנת 1935 — מ. אוסישקין.

נשיאי הקונגרסים הציוניים : הקונגרס הראשון ועד הששי — הרצל ; השביעי — מכס נורדוי ; השמיני — וולפסון ונורדוי ; התשיעי והעשירי — נורדוי ; הי"א — וולפסון ; י"ב-ט"ו — סוקולוב ; ט"ז-י"ח — מוצקין ; י"ט — ויצמן ; כ' — אוסישקין.

מרכזי ההנהגה הציונית : ווינה — בשנים 1897—1905 ; קלן — 1905—1911 ; ברלין — 1911—1915 ; קופנהאגן — 1915—1920 ; ירושלים ולונדון — משנת 1919 ואילך.

ההנהלה הציונית

1897 — הרצל, שנירר, קוקש, יוחנן מאיר ;	א)
1900 — הרצל, שנירר, ליאופולד כהן, א. קוקש, א. מרמורק ;	ב)
1901 — יונה קרמנצקי במקום שנירר ;	ג)
1905 — א. ווארבורג, ד. וולפסון, ד"ר י. כהן-ברנשטיין, יעקובס כהן, מ. אוסישקין, ליאופולד גרינברג, א. מרמורק ;	ד)
1907 — וולפסון, ווארבורג, יעקובס כהן ;	ה)
1911 — ווארבורג, ד"ר א. הנסקה, ד"ר שמריהו לויז, נ. סוקולוב ;	ו)
1913 — גוספו ו. יעקובסון, י. צלינוב ;	ז)
1920 — ויצמן, סוקולוב, אוסישקין, ז. ז'בוטינסקי, ר. ליכטהיים ;	ח)

- (ט) 1921 — ויצמן, סוקולוב, אושישקין, ז'בוטינסקי, מ. סולובייצ'יק, פרופ' פיק, ד"ר א. רופין, י. שפרינצק, ד"ר אידר, ר. ליכטהיים, י. ל. מוצקין, יוסף קובן, רוזנבלט (ארצות הברית);
- (י) 1923 — ויצמן, סוקולוב, יוסף קובן, ל. ליפסקי, מ. סולובייצ'יק, קול. קיש, פיק, רופין, שפרינצק, ון-פריזלאנד;
- (יא) 1927 — ויצמן, סוקולוב, אידר, קיש, ליפסקי, פ. רוזנבלט (גרמניה), סאקר, הנרייטה סולד;
- (יב) 1929 — ויצמן, סוקולוב, הנרייטה סולד, ל. בארט, הרב מ. ברלין, פרופ' ז. ברודצקי, ש. קפלנסקי, פ. קיש, ל. ליפסקי, פ. רוזנבלט, א. רופין, ה. סאקר, י. שפרינצק;
- (יג) 1931 — סוקולוב, ת. ארלוזורוב, ברודצקי, ה. פרבשטיין, ב. לוקר, ע. גיומן (ארצות הברית);
- (יד) 1933 — סוקולוב, ברודצקי, ד. בן-גוריון, י. גרינבוים, יעקובסון, לוקר, ליפסקי, א. קפלן, מ. שרתוק, רופין;
- (טו) 1935 — ויצמן, בן-גוריון, שרתוק, גרינבוים, א. קפלן, ברודצקי, ד"ר מ. רוטנשטרייך, הרב י. ל. פישמן;
- (טז) 1937 — כל החברים הקודמים.

הסוכנות היהודית לארץ-ישראל הוקמה באבגוסט 1929 בציריך (שווייץ) בהתאם לסעיף ב' של המנדט על ארץ-ישראל. תפקידה של הסוכנות „להבטיח את השתתפותם של כל היהודים הרוצים לעזור בבנין הבית הלאומי היהודי בארץ-ישראל“.

הנהלת הסוכנות מורכבת במדה שווה מבאי-כח ההסתדרות הציונית וממוסדות יהודים אשר מחוץ להסתדרות הציונית — קהלות יהודיות בארצות שונות וכו'. נשיא ההסתדרות הציונית הוא גם נשיא הסוכנות.

לפי סעיף ד' של טופס הממונות על ארץ-ישראל (מיום 24 ביולי 1922), תעודתה של הסוכנות היהודית „ליעץ את הנהלת ארץ-ישראל ותחת השגחת ההנהלה לעזור תמיד להתפתחות הארץ“.

מתולדות סמלינו הלאומיים

הדגל

דוד וולפסון מספר :
בפקודת מנהיגנו הרצל באתי לבזל, כדי לעשות את כל
ההכנות לקונגרס. בין השאלות הרבות שהעסיקוני אז היתה
אחת, לא גדולה אך גם לא קלה — היה בה משהו מן
הפרובלימה העברית הגדולה. באיזה דגל נקשט את אולם
הקונגרס? מה הם צבעיו? הן דגל אין לנו. הרעיון הזה
הכאיבני מאד. צריך ליצור את הדגל. ואולם איזה צבעים
נבחר?...

והנה הבהיק רעיון במוחי: הרי יש לנו דגל, לבן כחול.
הטלית אשר בה נתעטף בתפלתנו — טלית זו היא סמלנו,
נוציא נא את הטלית מנרתיקה ונגולל אותה לעיני ישראל
ולעיני כל העמים. הזמנתי אז דגל כחול-לבן, ומגן-דוד
מצויר עליו.

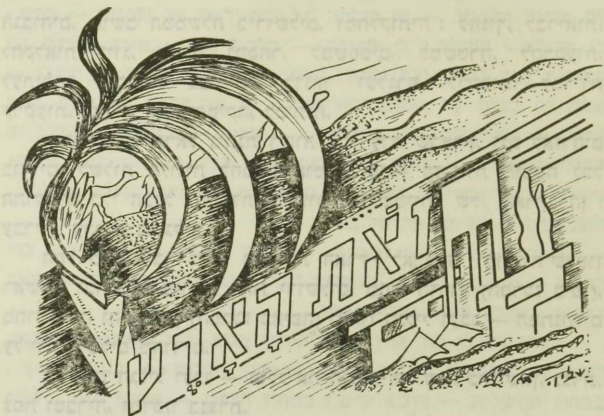
וכך בא לעולם דגלנו הלאומי.

ההמנון

בתרצ"ח מלאו ששים שנה להכתב "התקוה" על-ידי
נפתלי הירץ אימבר (תרי"ז—תר"ע).

אימבר — משורר עברי, יליד גליציה. מראשוני חובבי
ציון. חייו עברו עליו בנדודים ובעוני. בארץ-ישראל ישב
כעשר שנים (עד סוף שנות השמונים למאה ה"ט). כמה
משיריו — "משמר הירדן" ועוד — היו שגורים בפי רבים
כשירי עם. הוציא לאור קובץ שירי ציון "ברקאי". בשנת
1909 מת בניו-יורק.

השיר "התקוה", שהיה מושר בתחלה בארץ-ישראל
במנגינת-רועים רומנית, שהתאים לה אחד ממתישבי
ראשון-לציון, שמואל כהן — הובא בקונגרס הציוני הראשון
בבזל, ונתקבל, לפי הצעת וולפסון, להמנון הלאומי העברי,
עד היום הזה.

זאת הארץ אשר תפל לְכֶם
בַּנְחֻלָּה.
במדבר ל"ד

ארץ-ישראל בשנת תרצ"ח

חוקת הארץ

ארץ-ישראל היא לפי סעיף 22 של חוזה חבר הלאומים ארץ ממונות (מנדט) תחת הנהלה בריטית. הממונות (שנמסרה לבריטניה בחוזה סן-רימו מיום 24 באפריל 1920, ואושרה על-ידי באי-כח 52 מדינות), נשענת על הכרזת בלפור (מיום 2 בנובמבר 1917) — התחייבות הממשלה הבריטית לעזור ביצירת בית לאומי לעם ישראל בארץ ישראל. ממשלת הממונות מחויבת להגיש שנה-שנה לועדת המנדטים של חבר הלאומים דיווח-שבון מפורט על הנהלת ארץ-ישראל המערבית ועל עבר הירדן המזרחי.

שיטת ההנהלה בארץ-ישראל דומה לזו של מושבות הכתר: הנציב העליון הבריטי (הנציב הראשון בשנים 1921—1925 היה סיר הרברט סמואל; השני — (1925—1928) היה לורד פלומר; השלישי (1928—1931) — סיר ג'ון צ'נסלור; הרביעי (1931—1938) — סיר ארתור וואקופ; החמשי (משנת 1938) — סיר מק-מיכאל) המתמנה על-ידי מיניסטרונין המושבות האנגלי, ולצדו הנהלה מורכבת מהמוכיר הראשי (הממלא גם את מקום הנציב העליון בהעדרו), היועץ המשפטי ומנהל האוצר; מלבדה יש מועצת הממשלה, מורכבת מ-14 הפקידים

הגבוהים. מושב הממשלה בירושלים, ומחלקותיה: לחנוך, לבריאות, לחקלאות ודיוג, למכס ומסחר, למשפטים, למשטרה, לקרקעות, לעתיקות, לעבודות צבוריות, לדואר וטלגרף, לרכבות, למדידת קרקעות, לעליה וסטטיסטיקה, לפיתוח.

חוקת ארץ ישראל נותנת רשות לכל עדה שבארץ, וגם לאזרחים בודדים, לשלוח תלונות לחבר-הלאומים. שויון הזכויות מובטח לכל התושבים בלי הבדל גזע ודת. הלשונות הרשמיות של הארץ הן: עברית, ערבית ואנגלית.

החל מאוקטובר 1937 מחולקת הארץ לארבעה מחוזות-שלטון ראשיים ובהם 18 נפות: מחוז ירושלים, מחוז הדרום (המרכז ביפו), מחוז חיפה והשומרון (המרכז בחיפה) ומחוז הגליל ועכו — המתנהלים על-ידי מושלים מחוזיים.

א) מחוז הגליל ועכו — כולל את הנפות של עכו, בית-שאן, נצרת, צפת וטבריה, ומרכזו בנצרת.

ב) מחוז חיפה והשומרון — כולל את הנפות של חיפה, ג'נין, שכם, תול-כרם, ומרכזו בחיפה.

ג) מחוז ירושלים — כולל את הנפות בית-לחם, חברון, יריחו, ירושלים, רמאללה, ומרכזו בירושלים.

ד) מחוז הדרום — כולל את הנפות באר-שבע, עזה, יפו, רמלה, ומרכזו ביפו.

בערים (25) הנהלה עצמית על-ידי בחירות. במשפט נוהג עדיין החוק התורכי, המפנה את מקומו מעט-מעט לחוק האנגלי. השופטים — אנגלים, יהודים וערבים. בית-דין דתיים מיוחדים (לעניני אישות והקדשות) יש ליהודים (הרבנות הראשית) ולמושלימים (המועצה המושלמית העליונה).

ארץ-ישראל — הגבולות והשטח

ארץ-ישראל בגבולותיה הטבעיים משתרעת במעלות הרוחב הצפוני בין $29^{\circ} 30'$ ובין $33^{\circ} 30'$ ובמעלות האורך המזרחי בין $33^{\circ} 50'$ ובין 37° . גבולותיה טבעיים מכל עבר: בין הלבנון מצפון ולמדבר-סיני וים אילת (עקבה) מדרום ובין מדבר סוריה-ערב ממזרח וליים התיכון ממערב.

בגבולותיה המנדטוריים משתרעת הארץ במעלות הרוחב הצפוני בין $33^{\circ} 15'$ ובין 31° ובמעלות האורך המזרחי בין $34^{\circ} 15'$ ובין 37° . הגבולות של עבר הירדן מערבה מאחרי כבוש הארץ ושכנותיה מידי תורכיה וחלוקתן בין שלטונות מנדטוריים, הם: בצפון גובלת

עם מדינת הלבנון. — א) סולמה של צור (ראש אל נקורה) — קדש ;
ב) קדש — מתולה ; ג) מתולה — קרבת פניס. במזרח גובלת עם
אמירות עבר הירדן ועם מדינת סוריה : א) קרבת פניס — הירדן —
שפת ים כנרת עד מסאפיר-אל-חמה ; ב) עין-שקוע — שפת רמת
הגולן — חמת-גדר ; ג) חמת-גדר — נהרים — הירדן — אמצע ים
המלח והערבה — מפרץ אילת אשר על שפת ים סוף (ים האדום).
בדרום בגבול מצרים : רפיח (על שפת הים) — מפרץ אילת. במערב :
הים, מרפיח ועד סולמה-של-צור.

גבולות עבר הירדן מזרחה — בצפון : חמת גדר — דרום הרי
החרון — המדבר. במזרח : המדבר הערבי הסורי למערב ואדי סירחאן.
בדרום : מפרץ אילת וארץ חג'אז.

שטחו הכללי של ארץ מערב-הירדן מגיע, לפי הערכות רשמיות,
ל-26.158 קילומטר מרובע, מהם : במחוז הדרום — 14.217 ק"מ ;
במחוז ירושלים — 4.278 ק"מ ; במחוז הצפון — 6.988 ק"מ ; שטח
המים — 675 ק"מ. מספרים אלה מתייחסים לחלוקה הקודמת של
הארץ לשלשה גלילים מחוזיים.

שטח עבר הירדן מזרחה נערך ב-90.000 ק"מ. משני עברי הירדן
תוספת ארץ-ישראל שטח של 116.000 קמ"ר.

עבר הירדן מזרחה

עבר הירדן המזרחי (ארץ בני ראובן וגד וחצי שבט המנשה) הוא
חלק מחבל המנדט, אשר בו יסדה בריטניה בשנת 1921 ממשלה
מקומית תחת שלטון האמיר (הנסיך) עבדאללה בן חוסיין ממיכה.
בעבר הירדן יושב יועץ בריטי קבוע, וההשגחה העליונה של הארץ
היא בידי נציבה העליון של ארץ-ישראל. ממשלת עבר הירדן נקראת
בפי הערבים בשם "שרק אל אורדון" (מזרח הירדן), ובלשונות אחרות
"טרנסג'ורדן". סעיפי המנדט שבארץ-ישראל המערבית, הקשורים
בהכרזת בלפור, אינם חלים לפי שעה על מזרח הירדן.

מספר תושביו של עבר הירדן המזרחי נערך עד 300.000 נפש,
רובם מושלמים ומעוטם (כ-20.000) ערבים נוצרים וצ'רקסים
מושלמים. כמחצית האוכלוסין — בידואים נודדים.

גבולה של ממשלת עבר הירדן במערב הם — מי הירדן ; מצד
צפון — סוריה הנמצאת תחת המנדט הצרפתי ; מצד מזרח — המדבר
הסורי אשר בו עובר הגבול של ארם נהרים (עיראק) ; ומצד דרום
— ממשלת סעודיה בארץ ערב. הארץ מחולקת לארבעה מחוזות. מלבד
עיר הבירה רבת-עמון (עמאן) וסביבתה המהוות נפה מיוחדת.

חמשה אזורים טריטוריאליים : שפלת החוף, הרים, עמק הירדן, עבר הירדן מזרחה, שפת המדבר הערבי הסורי. יש הבדלים בטמפרטורה, בלחות ויובש, בכמות המשקעים השנתית, בעונות בשילת הפירות, הבדלים בחי ובצומח ובהשפעות האזורים על האדם. ששה אזורים מצפון לדרום : גליל עליון (גוש הרים מוצק ; ההר הגבוה ביותר : ג'רמק — 1298 מטר). גליל תחתון (עמקים פנימיים), עמק יזרעאל, שומרון (עמקים פנימיים), יהודה (גוש הרים), הנגב. יש הבדלים ניכרים בין הצפון והדרום באקלים, בכמות המשקעים השנתית (בצפון כי שנים מאשר בדרום ופי שלשה מאשר בנגב), באורך עונת הגשמים והחמה (היורה מקדים בצפון ומאחר בדרום, והמלקוש מאחר בצפון ומקדים בדרום).

החלק הדרומי של א"י — הנגב והערבה — תופס, לפי מספרי הממשלה המשוערים, 12.577.000 דונם, והחלק הצפוני — 14.432.000 דונם. ההרים תופסים שטח 7.214.600 דונם, הרמות — 542.500 דונם, והעמקים — 4.665.000 דונם.

חוף הארץ הולך כמעט על פני כל ארכו בקו ישר, מלבד מפרץ חיפה. החוף מכוסה לכל ארכו חולות, המגיעים במקומות אחדים עד ל-7 ק"מ מזרחה ועולים עד לגובה 20 מטרים. ערי המסחר ששכנו לפנינו ישר על חוף הים : מיומס, אשקלון, יפו, קיסריה, שקמן (חיפה), פטלומיאוס (עכו), צור וצידון. ערי החוף החשובות כיום שיש להן מוצא ישר לים : יפו, חיפה ותל-אביב.

השטח של שפלת החוף — מראש הנקרה (ראס אל נקורה), הגבול הצפוני של הארץ, ועד לרפה (רפיה), הגבול המצרי — יחד עם עמק זבולון, מישור חיפה-עכו, הוא 3768 קמ"ר. זהו האזור החקלאי החשוב ביותר של הארץ וגם העשיר במים. תבואתו : חטה, שעורה, שומשום, תפוחי זהב, אבטיחים, בננות, ירקות, עצי זית, שקדים ותאנים.

עמק יזרעאל, המשתרע בין שרשרת הכרמל הצפוני, הרי שומרון והגלבוע מזה ובין הרי הגליל מזה — הוא השפלה הפוריה בצפון הארץ. אדמתו אדמת-חמר כבדה, לפניו אדמת בצות. תבואתו : חטה, שעורה, שומשום. ההתישבות היהודית החלה לגדל בו גפנים, מטעי אשכוליות, בננות וכן מספוא משקה.

ארץ ההרים של מערב הירדן — שטחה כ-8.000 קמ"ר — נחלקת לשלושה חלקים : (1) הרי הגליל ; (2) הרי שומרון ; (3) הרי-יהודה. הרי הגליל הם הפורים ביותר ומגדלות חטה, שעורה, שומשום, עצי זית, תאנים ושקדים וגם טבק. הגידולים הראשיים בהרי השומרון הם

מלבד חטה ושעורה בעיקר בסביבות שכם — עצי זית, תאנים ועצי פרי אחרים. פחותה פוריותם של הרי יהודה בגלל מיעוט מקורוח המים. מזרע התבואה דל בהם, ובעיקר גדלים בהם עצי פרי. עמק הירדן הוא הסימן הטופוגרפי המובהק ביותר של הארץ, והוא גם השקע העמוק ביותר על פני כל כדור הארץ. בעמק שוררת מדת חום סוב־טרופית ומערכת צמחים מתאימה לכך. שטח עמק הירדן הוא 1256 קילומטר מרובע. ים כנרת, שלתוכו נשפך הירדן, נמצא בין הרי הגליל ממערב וצפון ורמת גולן במזרח — שטחו 172 קמ"ר. בסביבת ים כנרת גדלים תפוחי זהב, אשכליות, טבק, בננות, צמחי מרפא, שקדים ועגבניות.

האקלים

ימות הגשמים, הוא החורף הארצי־ישראלי, חלים בחדשים מאוקטובר עד אפריל. ימות הקיץ מתהילים בסוף אפריל ונמשכים עד אוקטובר. רוחות השרב (חמסין) נושבות ברובן באביב ובסתיו. רטיבות הטל משפיעה הרבה על הארץ, בלי להזקק להשקאה מלאכותית. אזורים דלי טל הם : עמק הירדן, המורדים המזרחיים של רוכסי ההרים. עשירי טל הם האזורים : שפלות החוף, רוכסי ההרים המערביים, עמק יזרעאל ובעיקר הכרמל.

מדת החום השנתית בממוצע בכל ארץ־ישראל — 20 (בירושלים 15.9, בחיפה 20.3, בטבריה 22.5, ביריחו 24). החודש החם ביותר — אבגוסט, הקר ביותר — ינואר (ההבדל כחום בין שני החדשים, ביחוד בעמק הירדן — עד 40).

הכמות הבינונית השנתית של הגשמים בכל א"י : חיפה — 610 מילימטר, תל־אביב — 500 ; עזה — 420 ; על־עריש — 320. בלב הארץ : ירושלים — 660 ; חברון — 650 ; נצרת — 620. טבריה — 460. מספר הימים הגשומים בשנה, בממוצע : 40 — 60. היורה 10 — 11 ; המלקוש 5 — 6.

הצומח והחי

בארץ־ישראל גדלים למעלה מ־25.000 צמחי בר, 780 סוגים, 67 משפחות (מהם 80 מינים המיוחדים לארץ־ישראל). הצמחיה היא של אגן ים התיכון, חלק של הערבה האסיאתית, הודו וסודאן. בעלי החי המצויים בארץ מעורבים הם : של אגן ים התיכון, מדבריות ערב, הסהרה, ערב והודו. כמה עשרות חיות (יונקים, עופות, זוחלים, דגים, שרצים ורמשים) מיוחדות רק לא"י. שליש מיני הדגים מיוחדים לא"י. בים כנרת יש 40 מיני דגים.

בארץ-ישראל משני עברי הירדן יש כמה מחצבים : אבני שיש, אבן ספוגית, אבן שיד, אבן האש ועוד. ברזל בגלעד, נחושת באדום, פחם בירמוק, אבנים ביטומניות ואספלט (סימנים לנפט ולשמן אדמה) בסביבות ים המלח ומזרח הנגב, פוספטים ופוספורים — במדבר יהודה, בסלט שבעבר לירדן מזרחה ובדרום לעזה, גפס בעמק הירדן, מנגן בקצה הנגב, אוצרות חימיים רבים בים המלח (מלחים שונים, אשלג וברומין). מעינות מים חמים מינרליים — בעמק הירדן : טבריה, לשע (קאלירוהי), בערה, חמת גדר ועוד.

האוכלוסים

ארץ-ישראל מגוננת מאד בגזעיה, בדתותיה, בכתותיה. במפקד 1931 היה מספר אוכלוסי הארץ לפי הדתות : מושלמים — 759.712 (73.34%), יהודים — 174.610 (16.86%), נוצרים — 91.398 (8.82%), אחרים — 10.101 (0.98%).

וזהו גידולו של מספר האוכלוסין הקבוע בארץ (להוציא את הבידואים הגודדים), לפי העדות :

1937	1936	1935	1934	
817	796	770	748	מושלמים
111	109	105	102	נוצרים
11	11	11	11	דרוזים וכו'
939	916	886	861	ס"ה לא-יהודים
416	404	375	300	יהודים
1355	1320	1261	1161	הישוב בכללו

אחוז הישוב העברי לגבי כלל האוכלוסין בארץ עלה בשנים האחרונות כלהלן :

- 25.8% — 1934 לסוף
- 29.7% — 1935 "
- 30.6% — 1936 "
- 30.7% — 1937 "

במשך שנת 1937, בעקב צמצום העלייה, לא עלה משקלם היחסי של היהודים בארץ אלא במעט.

לפי סיכומי הסוכנות היהודית נכנסו לארץ-ישראל במשך חמש השנים האחרונות עולים יהודים חדשים (יחד עם התיירים שקבלו רשיון להשאיר בארץ) :

30.300	1933
42.400	1934
61.900	1935
29.700	1936
10.500	1937

במשך ארבעת החדשים הראשונים לשנת 1938 (סוף ניסן תרצ"ח) נכנסו ארצה 4.000 עולים יהודים חדשים.

תיירות. — בשנת 1937 באו לתור את הארץ 15.079 תיירים יהודים (לעומת 14.574 בשנת 1936).

במשך 1937 יצאו לחוץ-לארץ 31.930 יהודים מתושבי הארץ (לעומת 23.838 בשנה הקודמת). מהם חזרו 31.153 ונשארו בחו"ל רק 889.777 יצאו לחו"ל לתקופה של יותר משנה.

קרקע

חמשה סוגי קרקע בא"י, לפי חק הקרקעות התורכי שעודנו קיים בארץ :

1. אדמת מזק, כלומר : קרקע השייכת לבעליה ללא כל תנאים וסייגים, ובעל הקרקע זכאי להשתמש בה בכולה להלכה ולמעשה ;
 2. אדמת ווקף — שלפי חוקי המשפט הדתי הרי היא קנינה הגמור של המוסד, ואילו הזכות על הפירות מצויה בידי אנשים פרטיים ;
 3. אדמת מירי, היא קרקע שזכות הבעלות בידי הממשלה, אולם מוחזקים בה לשמוש ואף שולטים בה למעשה אנשים פרטיים ;
 4. אדמת מיתרוקה, היא קרקע המשמשת לצרכי צבור והמדינה : לדרכים, רחובות, ככרות, אפרי-צבור ;
 5. אדמת מואת, היא קרקע מתה, אדמת בור שאינה מעובדת ואף אינה ראויה לעבוד.
- רכישת קרקע. — בשנים 1932—1937 רכשו היהודים מידי לא-יהודים קרקעות בשטח כולל זה :

בשנת 1932	—	18.895	דונם
"	—	36.992	1933
"	—	62.114	1934
"	—	72.905	1935
"	—	18.146	1936
"	—	29.367	1937

אדמה לאומית ואדמה פרטית. — מתוך הקרקעות שהיו שייכים ליהודים בארץ בתרצ"ח נמצאו ברשות הקרן הקיימת :

18%	בשפלת החוף — דרומה לתל-אביב
15%	צפונה לתל-אביב
32%	בשרון (כולל עמק-חפר)
3%	בשומרון
59%	בעמק-יזרעאל המערבי (חיפה-מרחביה)
63%	" " המזרחי ועמק-הירדן
2%	בגליל התחתון והעליון
16%	בהרי יהודה

31% מכל אדמת היהודים בא"י נרכשו על-ידי הקה"ל.

בשמונת החדשים הראשונים השנת תרצ"ח רכשה הקה"ל 32.000 דונם קרקעות חדשות בשרון, בגליל, באזורי בית-שאן ובאזור המחבר את עמק יזרעאל עם השומרון. וכך הגיע רכושה הקרקעי של הקה"ל ל-417.000 דונם.

החקלאות

החקלאות בא"י עומדת בעיקרה על שלשה אבות-סוגים המשתנים לפי תנאי הקרקע וההשקאה : א) משק הפלחה האכסטנסבי (משקי תבואה וחציר) ; ב) המשק המעורב (תבואה וירקות וכו') ; ג) משק המטעים, בהשקאה ובלי השקאה.

הייצור החקלאי בארץ אין בו כדי לפרנס את כל צרכי המזון הדרושים ליושביה. הארץ זקוקה להכנסת פירות חקלאיים חשובים (תבואה, בשר, ביצים) מן החוץ ; העולה בערך לארבעה מיליונים לא"י לשנה. חטה מכניסים בעיקר מעבר הירדן ומחורן ובמקצת גם מעבר לים. ארצות האימפורט הן עבר הירדן, רוסיה, תורכיה, מצרים וארצות הברית של אמריקה.

הענף החקלאי העיקרי בארץ הוא פרי ההדר (לפני המלחמה — הזית). הסכומים שהושקעו בגידול ההדרים מגיע ל-15—16 מיליון לא"י. השטח הנטוע כיום עולה ל-300.000 דונם.

התפתחות ההתישבות החקלאית העברית. — הישובים הכפריים היהודיים ואוכלוסיהם מראשית ההתישבות העברית ;

מס' הישובים אוכלוסים

500	6	1882
5,200	22	1900
12,000	44	1914
14,800	75	1922
30,300	110	1927
41,300	124	1931
98,300	203	1936

219 כפרים עבריים. — ל-203 הנקודות הכפריות בא"י שנפקדו ב-1936 (מהם 110 על אדמת הקה"ל), נוספו 16 נקודות ב-1937. נמצא, שבסוף 1937 היו 219 כפרים עבריים, מהם 123 (56%) על אדמת הקה"ל. בינתיים נוספו בשנת 1938 עוד 4 כפרים על אדמת הקה"ל.

הישוב העברי בכפר הגיע ל-98,558 נפש, המתחלקים כדלקמן :

נפשות	משפחות	
29,354	7,735	אכרים
4,606	1,402	פועלים מתישבים
19,993	9,415	פועלים שכירים בחקלאות
1,417	—	בתי-ספר חקלאיים
55,370	18,552	עסוקים בחקלאות
25,719	7,540	עסוקים ביתר המקצועות
17,469	6,613	פועלים ביתר המקצועות
98,558	32,705	

לפועלים מתישבים נחשבים המתישבים, שעיקר פרנסתם על עבודה שכירה. מתוך הישוב העברי בכפר, המונה כיום 100,000 נפש, עסוקים, איפוא בחקלאות ממש — 56%, ויתרם — במקצועות אחרים בכפר.

משקים חקלאיים. — מספר המשקים החקלאיים האינדיבידואליים של היהודים בארץ הגיע לסוף 1936 ל-8,967, לפי טפוסי המשק :

4674	פרדסים
3598	משק מעורב
695	כרמי ענבים, שקדים ואחרים

יחד עם 48 המשקים הקבוצתיים שבארץ, שכל אחד מהם כולל בממוצע 50 יחידות משקיות — יש כ-2400 משקים, רובם מעורבים. מספרם הכללי של המשקים העבריים בארץ מגיע, איפוא, בקירוב

ל-11,500, מהם: 53% משקים מעורבים 41% פרדסים, ו-6% כרמי ענבים, שקדים ואחרים.
 60% מ-11,500 משקים אלה נמצאים על אדמת הקה"ל, וכ-40% מכל המשקים על אדמה פרטית.

יבול התוצרת החקלאית בארץ-ישראל בשנת 1937:

1937	1936	
127.000	76.000	חטה
75.000	55.000	שעורה
61.000	22.000	דורה
11.000	11.000	קטניות
9.000	2.000	שומשומין
103.000	81.000	אבטיחים
48.000	16.000	זיתים

גידול משק הירקות. — שטח אדמת היהודים המגדלת ירקות עלה מ-2.000 דונם בתרצ"ד ל-8.500 דונם בתרצ"ו. משטח זה — 56% הם על אדמת הקה"ל. כמות הירקות שנמכרה על-ידי „תנובה“, המרכות כ-70% מכל ייצור הירקות של היהודים בארץ — גדלה מ-2.600 טון, ששויים 29.000 לא"י בתרצ"ד ל-9.600 טון ששויים 77.000 לא"י בתרצ"ו.

גידול ההדרים. — במאי 1938 נגמרה עונת משלוח פרי ההדרים לחו"ל. זוהי התפתחותה של תפוקת ההדרים בא"י בשש השנים האחרונות:

תיבות	4.498.000	1932—33
"	5.525.000	1933—34
"	7.331.000	1934—35
"	5.897.000	1935—36
"	10.790.000	1936—37
"	11.400.000	1937—38

ההפרש בין שתי העונות האחרונות מגיע ל-610.000 תיבות. מפרי ההדרים היו 83% תפוחי זהב, 16% איטכוליות, 1% לימונים.

את הפרי היהודי שנשלח לחו"ל מעריכים ב-7 מיליונים תיבות בערך, שהם 61% מכמות היבול הכללי בארץ (לפני שש שנים היה חלק היהודים באכספורט זה כ-37%).

והרי מספרים על ההתפתחות של משק ההדרים בעולם במשך 10 השנים האחרונות (במיליונים תיבות) :

1936	1926	
180	110	ייצור עולמי
120	80	תצרוכת פנימית של הארצות המייצרות
60	30	

כלומר הייצור העולמי של פרי-הדר גדל בעשר השנים האחרונות ב-64% והאכספורט לשווקי חוץ — ב-100%.

לפי זה מייצרת ארץ-ישראל 7% מכל היבול העולמי של פירות ההדר. באכספורט של פירות ההדר לשווקי חוץ משתפת א"י ב-18% (כ-11.000.000 תיבות).

גידול עצי-פרי בארץ. — בשנת 1935 היו נטועים השטחים הבאים :

298.000 דונם	עצי-הדר
" 182.600	גפנים
" 177.400	אבטיחים
" 109.000	תאנים
" 24.400	שקדים
" 16.000	אפרסקים
" 8.000	תפוחים
" 4.500	בנות
" 2.600	רמונים
" 2.000	תמרים
" 1.600	אגסים
" 1.500	משמש
" 1.200	שזיפים
" 600	חבושים
" 4.600	עצי פרי אחרים

שטח המטעים של עצי פרי הגיע ב-1936 ל-834.000 דונם (מזה 298.000 פירות-הדר), פרט לזית, העתיק באילנות, שתפס באותה שנה שטח של 510.300 דונם. יחד עם עצי הזית מכסים עצי הפרי 1.344.000 דונם.

ערך תוצרתם השנתית של עצי הפרי הגיע בשנת 1936 ל-1.063.000 לא"י פרט לפרי-ההדר, שתוצרתו מצטרפת לסכום 2.240.000 לא"י. הכנסה זו מתחלקת כדלקמן :

ענבים	338.000	לא"י
זיתים	159.000	"
אבטיחים	144.000	"
בננות	122.000	"
תאנים	97.000	"
שקדים	89.000	"
אפרסקים	52.000	"

יתר הפירות הכניסו סכומים קטנים יותר.

יבול התוצרת החקלאית בארץ בשנת 1936 נערך בחמשה מיליונים לא"י ומעלה, לפי הפירוט הבא :

תבואות, מספוא, שומשום	1.090.000	לא"י
זיתים וטבק	314.000	"
קטניות, ירקות, תפוחי-אדמה	484.000	"
פירות הדר	2.240.000	"
פירות אחרים	904.000	"
	<u>5.032.000</u>	לא"י

את ערך היבול בשנת 1937 מעריכים בששה מיליונים וחצי לא"י. היבול של כמה גידולים, ביחוד תבואות, היה ירוד בשנת 1936.

תוצרת המשק המערב העברי הגיעה בשנת 1937 לכמויות הבאות :

ביצים	39.500.000	יחידות
חלב	33.400.000	ליטר
עגבניות	2.939.000	ק"ג
תפוחי-אדמה	2.039.000	"
מלפפונים	1.468.000	"
גזר	760.000	"
סלק	715.000	"
חצילים	664.000	"
כרוב	560.000	"
צנון	454.000	"
אבטיחים	435.000	"

הדיוג. — על התפתחות הדיוג בארץ מעיידים המספרים על הדגים
שניצודו בארץ במשך השנים האחרונות מן הים :

הערך בלא"י	הכמות בטונות	
30.800	488	1928
44.700	1.111	1933
54.200	1.742	1937

נוסף לכך נדווגו מן האגמים (ים כנרת וים החולה) במשך השנה
האחרונה 290 טונות דגים, ששוים 8.400 לא"י, ובסך-הכל עלה שוים
של הדגים שנדווגו בשנת 1937 ל-62.600 לא"י. 1155 דייגים מתפרנסים
מן הדיוג ו-350 דייגים מקדישים לעבודה זו חלק מזמנם.

התעשייה

גידול בתוצרת התעשייה העברית. — בפרק הזמן בין שנת 1933
לשנת 1936 עלה ערך התוצרת מ-5.352.000 לא"י ל-9.109.000 לא"י
(ב-70%). ואלה הם ענפי התוצרת העיקריים, באלפי לא"י :

1936	1933	
2.305	1.046	תעשיית מזון
1.089	673	מתכת ומכונות
1.069	1.085	אבן ומלט
923	634	טכסטיל והלבשה
888	471	תעשייה כימית
806	536	תעשיית עץ
727	257	תעשיית חשמל
596	246	בתי-דפוס
420	261	תעשיית עור
286	143	תעשיות שונות
9.109	5.352	

תעשיית צרכי המזון מהווה 25% מכל התוצרת. תעשיית המתכת
והמכונות — 12%, בזה תעשיית מכונות בלבד 301.000 לא"י ; תעשיית
האבן והמלט מגיעה ל-12%, הטכסטיל וההלבשה 10%. ערכה של
תוצרת הטכסטיל עלה בשנת 1936 ל-377.000 לא"י לעומת 259.000
לא"י בשנת 1933, ותוצרת ההלבשה עלתה ל-546.000 לא"י לעומת

375.000 לא"י. ערך התוצרת החימית — תפוקת ים-המלח בכלל זה, — הגיע בשנת 1936 ל-10% מכלל תוצרת התעשייה העברית.

בתי-החרושת שבתל-אביב סיפקו בשנת 1936 40% מן התוצרת (3.412.000 לא"י), מפעלי התעשייה שבחיפה — 24% (שהם 2.077.000 לא"י) ובירושלים — 11% (956.000 לא"י). בשלש הערים הראשיות הללו רוכזו, איפוא, 75% מכלל התוצרת. אך משונה לשונה גדל מספרם של מפעלי התעשייה העובדים מחוץ לגבולות הערים. כן הגיע ערכה של תוצרת בתי-החרושת שהוקמו בין תל-אביב ופתח-תקוה (רמת-גן ופתח-תקוה בכלל) ל-1.056.000 לא"י; בין תל-אביב ורחובות ל-361.000 לא"י; בעמק השרון 303.000 לא"י; בעמק-יזרעאל ובגליל 85.000 לא"י; בערים הקטנות (טבריה, צפת, עפולה, עכו) — 106.000 לא"י. על גדות ים-המלח, בצפונו ובדרומו, נוצרו מצרכים שערכם בשנת 1936 עלה ל-171.000 לא"י. בשנת 1937 נמכרה תוצרת ים המלח בסכום 223.000 לא"י.

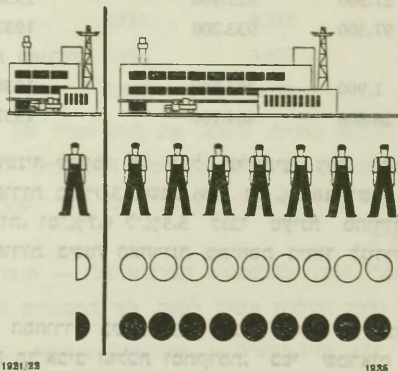
חלוקה זו אינה כוללת את ערך החשמל המיוצר על-ידי חברת החשמל לארץ-ישראל, שהגיע ל-583.000 לא"י.

על התפתחותה הכללית של התעשייה בארץ מעידים המספרים על הספקת החשמל, לפי סוגי התצרוכת, בשנים האחרונות. הזרם החשמלי מיוצר בארץ על-ידי שתי חברות — „חברת החשמל לארץ-ישראל“, מיסודו של פ. רוטנברג, והיא המספיקה את הרוב המכריע של התצרוכת; ו„חברת החשמל לירושלים“, המספיקה את הזרם לירושלים וסביבתה (רק כ-7% מן התצרוכת הכללית בארץ). בכל הארץ נמכר הזרם החשמלי (במיליונים קילובאט-שעות) כלהלן :

1937	1936	1935	
30,5	27,1	23,0	לכח מניע
25,3	24,1	16,1	להשקאה
21,2	18,8	14,6	למאור
77,0	70,0	53,7	

גדלה, איפוא, הספקת הזרם החשמלי בארץ בכלל, ולצרכי התעשייה בפרט. תצרוכת התעשייה בחשמל גדלה ב-1936 ב-18% לעומת 1935 — ובשנת 1937 באה עליה נוספת בשיעור 12% לעומת השנה הקודמת.

התפתחות התעשייה בארץ-ישראל

הסור הראשון : גידול מפעלי-התעשייה ב-26%.

הסור השני : כל צורה=500 עובדים.

הסור השלישי : כל עיגול לבן=מיליון לא"י השקעות (כולל גם את ההשקעות במפעלים שאינם מייצרים עדיין)

הסור הרביעי : כל עיגול שחור = מיליון לא"י תוצרת. (מתוך "ארץ ישראל במספרים").

עובדים. — לפי המפקד של צבור העובדים שנערך במאסר 1937

היו עסוקים בעבודה 104.100 עובדים במקצועות הבאים :

1937	1930	
29.000	6.600	תעשייה ומלאכה
25.200	7.100	חקלאות
11.000	2.700	בנין
6.500	1.500	הובלה
32.400	9.400	פקידים ושאר עובדים
104.100	27.300	

בנמלי הארץ. — התנועה בנמלי הארץ בשנים האחרונות, ומקומו

של נמל תל-אביב בתנועה זו, משתקפת מן המספרים הבאים על פריקת סחורות וטעינתן בנמלי הארץ (המספרים בטונות) :

בכל נמלי הארץ מזה בתל-אביב

		פריקת סחורות
27.500	925.400	1936
97.300	933.200	1937
		טעינת סחורות
1.900	282.700	1936
26.800	484.700	1937

בשנה השניה לקיומו של נמל תל-אביב עלה, איפוא, חלקו בתנועת הסחורות מ-3,0% בשנת 1936 עד 10,4% בשנת 1937 לגבי פריקת סחורות, ומ-0,7% ל-5,5% לגבי טעינת סחורות, (העליה בטעינת הסחורות בשנה האחרונה מתיחסת ביחוד לגידול אכספורט (ההדרים).

בפריקת הסחורות בשנת 1937 ניכרת ירידה גם בחיפה וגם ביפו — ורק תל-אביב הולכת ומתקדמת, כפי שמראים המספרים הבאים (בטונות) :

	1937	1936	
— 58.300	698.400	756.700	חיפה
— 8.700	126.800	135.500	יפו
+ 69.800	97.300	27.500	תל-אביב
+ 5.000	10.700	5.700	עכו ועזה
+ 7.800	933.200	925.400	

סחר חוץ. — על מסחר החוץ של ארץ-ישראל בחמש השנים האחרונות תלמדנו הטבלה הבאה :

יחס האכספורט לאימפורט	אכספורט בלא"י	אימפורט בלא"י	
23%	2.592.000	11.123.000	1933
21%	3.218.000	15.153.000	1934
24%	4.215.000	17.853.000	1935
26%	3.625.000	13.979.000	1936
37%	5.820.000	15.913.000	1937

התנודות בערך האימפורט והאכספורט מתבארות על-ידי המצב הכלכלי בארץ, וגם על-ידי מצב השוק בחו"ל.

והרי מספרים על הרכבו של אכספורט הסחורות, שארץ-ישראל מוציאה לחוץ-לארץ (באלפי לירות) :

	מזה פירות-הדר	כלל האכספורט	
84%	3.551	4.215	1935
79%	2.852	3.625	1936
74%	4.330	5.820	1937

פירות-ההדרים מהוים, איפוא, את חלק הארי של האכספורט הארצישראלי, אך יש לציין שחלקם בכלל האכספורט הולך ופוחת משנה לשנה — תודות להגדלת ערכם של שאר סוגי הסחורות הנוצרות בארץ.

שניה לפרי ההדר באכספורט הארצישראלי — תוצרת התעשייה — תפוקתה גדלה והולכת משנה לשנה, לפי המספרים הבאים :

צרכי-מזון תעשייתיים סחורות תעשיותיות בסך-הכל			
480	370	110	1935
554	417	137	1936
940	565	375	1937

הרי שהאכספורט של תוצרת התעשייה גדל כפלים בשלש השנים האחרונות ; בתוך האכספורט הארצישראלי כולו מהווה האכספורט של תוצרת התעשייה — 11% בשנת 1935, 15% בשנת 1936, 16% בשנת 1937.

יתר ענפי האכספורט הם מתוצרת חקלאית (פירות שונים שלא מענפי ההדר, תבואות וכו'), חמרי גולם (עורות, מעיים וכו') ועוד. גם בענפים אלה נראית התקדמות :

תוצרת חקלאית חמרי גולם		
86	98	1935
156	63	1936
351	199	1937

בשנת 1935 הוו שני הסעיפים האחרונים 5%, בשנת 1936 6%, בשנת 1937 10%. העליה הגדולה שחלה באכספורט של תוצרת חקלאית בשנה האחרונה — מקורה בעיקר בגידול האכספורט של התבואות, כתוצאה מן היבול המבורך של 1937.

סחר הטרנזיט. — בשנים האחרונות נתבלט גידול מהיר בסחר הטרנזיט של ארץ-ישראל, ועם זה גדל ערכה של ארץ-ישראל כארץ מעבר במסחר הבין-לאומי. לפני עשר שנים ומעלה היה מסחר-הטרנזיט דרך ארץ-ישראל קטן ביותר (בשנת 1936 הגיע ל-110 אלף לא"י), אך בתקופה האחרונה החל גידולן המהיר של סחורות המעבר:

1930 —	155.000	לא"י
1931 —	177.000	"
1932 —	196.000	"
1933 —	188.000	"
1934 —	240.000	"
1935 —	482.000	"
1936 —	513.000	"
1937 —	827.000	"

מסתמנת, איפוא, עליה מתמדת ומהירה של הטרנזיט דרך ארץ-ישראל — ביחוד בשנה האחרונה, שבה גדל מעבר הסחורות דרך הארץ ב-61% לעומת השנה הקודמת.

הטבלה הבאה מציינת את הארצות המשתמשות בארץ-ישראל כארץ מעבר במשלוח סחורותיהן, ומפרטת את הסכום של 827.500 לא"י — ערך הסחורות שהועברו בשנת 1937 דרך ארץ-ישראל, — לפי ארצות האכספורט:

ארמניה	261.500	לא"י
אנגליה	155.500	"
אירן (פרס)	96.600	"
ארצות-הברית	73.200	"
יאפאן	56.600	"
מצרים	47.500	"
גרמניה	35.400	"
צ'כוסלובקיה	23.200	"
איטליה	20.500	"

המספרים הרשמיים של סחר הטרנזיט אינם כוללים את הנפט המועבר ממוסול בארמניה דרך הצנורות שהונחו עלי ידי חברת

הנפט העיראקית. אורך הצנור כולו ממוסול עד חיפה מגיע ל-1.900 קילומטר בערך — מזה בארץ-ישראל עצמה כ-61 ק"מ ו-36 ק"מ על אדמת הקהק"ל. קו הצנורות עובר, איפוא, יותר ממחצית דרכו בארץ-ישראל על אדמת הקרן הקימת — החל משדות תל-עדשים, דרך גניגור, שריד, שדה-יעקב, כפר-חסידים, וכלה באדמות מפרץ חיפה, ששם נמצאים שדות הטנקים ובתי הזיקוק. גם האדמה שעליה הוקמו הטנקים ובתי-הזיקוק נרכשה בזמנה על-ידי הקרן הקימת בתוך שאר קרקעות מפרץ חיפה ונמסרה בחליפין לחברת הנפט העיראקית תמורת אדמות החוף של המפרץ שהיו ברשות הממשלה.

במשך 1937 הוזרמו דרך הצנורות האלה לנמל חיפה 1.931.000 טונות נפט, ששונים הגיע ל-1.547.000 לא"י. אם נצרף את ערך הנפט שהוזרם דרך א"י לסחר הטרגיטי, יגיע ערך הסחורות שהועברו דרך ארץ-ישראל ל-2.374.000 לא"י.

התישבות

מספר התושבים על אדמת הקהק"ל גדל פי חמש בעשר השנים האחרונות. גידול האוכלוסין על אדמת הקהק"ל בעיר ובכפר, לפי התקופות :

בשנת	בכפר	בעיר	בסך-הכל
1917	600	—	600
1927	8.000	2.000	10.000
1937	33.500	13.500	47.000

על חלקם של היהודים בהתישבות העירונית מעידים המספרים הבאים של הכנסות העיריות בארץ בשנת 1936, בהשוואה עם שנת 1931 :

1936	1931	
לא"י	לא"י	
447.000	106.000	תל-אביב
115.000	66.000	ירושלים
111.000	38.000	חיפה
49.000	36.000	יפו
69.000	66.000	שאר 23 ערים
791.000	312.000	

הכנסות עיריית תל-אביב גדלו במשך חמש השנים האחרונות פי ארבע, הכנסות חיפה פי שלש, הכנסות ירושלים גדלו פחות מכפלים, הכנסות יפו גדלו רק במעט, והכנסות כל שאר 23 העיריות בארץ נשארו בלי תנועה. הכנסות עיריית תל-אביב מהוות בשנה האחרונה 56% מהכנסות כל העיריות בארץ יחד.

בנין

מספר הרשיונות לבנין (באלפי מטרים מרובעים) בארבע הערים הראשיות בארץ :

1937	1936	1935	1934	1933	
181	261	448	425	353	תל-אביב
213	277	390	323	198	חיפה
147	140	182	164	145	ירושלים
36	60	194	152	87	יפו
577	738	1.214	1.064	783	

בעקב צמצומה של העליה העברית לארץ באה ירידה בהיקף תנועת הבנין בשנה האחרונה, לא רק לעומת שנת 1935, שהיתה שנת שיא לתנועת הבנין, כי אם גם לגבי שנת 1936.

בשנת 1937 השקיעו היהודים בארץ כ-5.900.000 לא"י (לעומת 12—11 מיליון בשנת 1935, ו-7—6 מיליון בשנת 1936). מ-5.900.000 לא"י של השנה האחרונה הושקעו 2.900.000 בבנין, 1.700.000 בחקלאות ורכישת קרקעות, 700.000 בתעשייה ומלאכה, והשאר במסחר, משקי הובלה, בתי-מלון וכו'.

אוצר הממשלה

הכנסותיה והוצאותיה של ממשלת ארץ-ישראל בשנים האחרונות (המספרים בלירות ארצישראליות ; שנת הכספים של הממשלה היא מאפריל ועד מארס) היו :

הוצאות	הכנסות	
2.516.000	3.016.000	1932—33
2.705.000	3.985.000	1933—34
3.230.000	5.453.000	1934—35
4.236.000	5.770.000	1935—36
6.074.000	4.641.000	1936—37
7.297.000	4.880.000	1937—38

הכנסות הממשלה עלו, איפוא, במהירות רבה בשנים האחרונות והגיעו לשיאן בשנת הגיאות 1935. מאורעות השנתיים האחרונות גררו אחריהן ירידה ידועה בהכנסות האוצר. בשנת הכספים האחרונה שנסתיימה במארס 1938 עלו הכנסותיה של הממשלה ב־239.000 לא"י לעומת השנה הראשונה למהומות.

הוצאותיה של הממשלה עלו במידה ניכרת בשנים האחרונות, ביהוד בשנות 1936/38. הסבה העיקרית לכך — הגדלת ההוצאות לצרכי הגנה בימי המהומות בארץ, הכוללות החזקת הצבא שבא מאנגליה. העליה הנוספת בהוצאות השנה האחרונה מתבארת בזה שבשנת כספים זו נוסף לתקציב ההוצאות הרגיל סכום מיליון וחצי בערך, שהוצא לעבודות פיתוח שונות שנעשו בשנים הקודמות. לכתחילה חשבה הממשלה לכסות הוצאה זו על־ידי מלווה, אך עכשיו הוחלט לסלק את החוב מתוך העודף שנשאר בידיה מהכנסות השנים הקודמות.

בעקב ההוצאות המרובות שעלו על ההכנסות ירד העודף שבקופת הממשלה. עודף זה שגדל בתקופת הגיאות בארץ במהירות שאין למצוא דוגמתה בארץ אחרת ועלה מסכום של

1.230.000 לא"י בסוף מארס 1933 לסכום :

1934 " " " 2.511.000

1935 " " " 4.734.000

1936 " " " 6.268.000

החל לרדת בשנתיים האחרונות, באופן שנשארו בקופת הממשלה :

1937 לא"י בסוף מארס 4.835.000

1938 " " " 2.418.000

ה'שוב העברי בארץ-ישראל

א. יצרות ה'שוב בעיר ובכפר

ישוב עירוני

ערים מעורבות. — העיר — צורה ידועה של ישוב צפוף, המתפרנס ברובו ממסחר ותעשיה ומלאכה ואומנויות חפשיות. 75% מן הישוב העברי בארץ-ישראל הם תושבי ערים. חוץ מתל-אביב, שהיא עיר עברית טהורה, יתר הערים הגדולות — ירושלים, חיפה, טבריה, צפת, ועד מאורעות תרפ"ט ותרצ"ו גם חברון ויפו — מעורבות הן של יהודים ולא-יהודים. מאוכלוסית מיעוט לפני מלחמת העולם, עלו היהודים במספרם אחרי הכבוש הבריטי עד שנעשו שקולים ליתר האוכלוסים (חיפה), או רוב יחסי (ירושלים), או שנפרדו ליחידה עירונית מיוחדת (תל-אביב). בערים המעורבות הגדולות יצרו להם היהודים „עיר ליד עיר“, שכונות ופרברים המהוים כמעט ערים שלמות חדשות ליד הערים הישנות הקודמות.

ערים עבריות. — ה„עיר העברית הראשונה“, תל-אביב, צמחה כידוע מפרבר קטן בצפונה של יפו, והיא עולה עליה כיום בגדלה ובמספר אוכלוסיה.

„העיר העורית השניה“ פתחת-קוה, הגיעה עם התפתחותה לפני כשנתיים מ„אם המושבות“ (נוסדה בשנת 1878) ל„בת הערים“. ערים לפי חכניתן ואפין הן עיר-יזרעאל ונתניה, אם כי מבחינה חוקית עוד לא זגיעו לכך.

„מועצות מקומיות“. — שורה של „מושבות“ (— כפרים, שהיו ידועים בשם זה בימי שלטון התורכים) גדולות בסביבת הערים הקיימות, שזגיעו לידי פיתוח עירוני, — קבלו מאת ממשלת ארץ-ישראל זכויות של „מועצה מקומית“ (זכות הטלת מסים, חקיקת חוקי עזר וכו'). בתרצ"ח היו תשע מועצות מקומיות כאלו מבין הישובים התיקים והחדשים ביותר: ראשון לציון (נוסדה 1882), רחובות (1890), חדרה (1890), רמת גן (1922), בת-ים (1923), נתניה (1929), עיר יזרעאל (1925), בני ברק (1925), רעננה (1932).

קריה. — צורה עירונית מיוחדת, יצירת השנים האחרונות, היא ה„קריה“ — שכונה פרברית הנבנית בקרבת עיר גדולה, לפי תכנית ערוכה מראש ובהתאם למדת קרבתה אל העיר (עירונית לגמרי או חקלאית למחצה). „קריה“ זו — דוגמת ה„קריות“ על שם ביאליק ומוצקין וארלוזורוב במפרץ חיפה ובדרום תל-אביב — מהווה יחידה

בפני עצמה בסדור שרותים תרבותיים וצבוריים ומוסדות חנוך, אם כי בכמה ענינים כלליים היא קשורה בעיר הסמוכה. מעונות משותפים. — צורת ישוב שגורה בשנים האחרונות, בימי הגיאות במחירי הקרקע, היא זו של „מעונות משותפים“ בערים הגדולות, הנבנים במטרות שיכון (למלחמה ביוקר הדירות וכו'). בניה זו, שהיתה שכיחה אמנם גם בישוב הישן ברובעי „הכוללים“ בירושלים ועוד, נתחדשה בצורה משוכללת. מעונות כאלה מוקמים על-ידי מוסדות צבוריים או חברות קואופרטיביות שנתכוננו לשם כך, וה„מעונות“ משתלמים על-ידי דייריהם בשכר דירה במשך כמה שנים.

התישבות כפרית

מגוונת יותר, ובעלת תוכן אידיאולוגי, היא ההתישבות הכפרית העברית בארץ, הבנויה על נסיונות משקיים-חברתיים שונים. הישוב החקלאי הראשון בארץ החל בשנת 1880, עם יסודו של בית הספר החקלאי „מקוה ישראל“ על-ידי חברת „כל ישראל חברים“. אלפי תלמידים — ילידי הארץ ועולים חדשים — התחנכו במוסד הזה. מושבה. — המושבות הגדולות הראשונות בארץ נוסדו בסוף המאה הי"ט על-ידי עולים מרוסיה, רומניה וילידי הארץ ונתמכו על-ידי „הנדיב“ (—הברון רוטשילד). המושבות הראשונות ביהודה: פתח-תקוה, ראשון-לציון וזכרון-יעקב, ובגליל העליון — יסוד המעלה, משמר הירדן, מטולה וראש-פנה. מושבות אחרות נוסדו על-ידי יחידים וחברות פרטיות (החשובות שבהן: גדרה, רחובות, חדרה וכו'). משק אכסטנסיבי. — צורת המשק בכל המושבות האלו היתה אכסטנסיבית, לאמור: שטח אדמה גדול, שחלקו נזרע תבואה וחלקו מטעי גפנים ושקדים. בשנים האחרונות כבש ענף ההדרים את מקום הגפנים והשקדים. האכרים שאינם מספיקים בעצמם לעבד אדמתם, משתמשים בעבודה שכירה מן החוץ.

כמה מושבות בגליל התחתון והעליון נוסדו על-ידי חברת יק"א (כעת פיק"א) בשנים 1901—1907, אף הן על יסוד עבודה אכסטנסיבית וענפי המשק העיקריים הם פלחה וגידול צאן ובקר (בשנים האחרונות — גם מטעי הדר).

משק אינטנסיבי. — ישובי ההסתדרות הציונית, שהחלו בערך משנת 1908 ואילך, כולם על אדמת הקרן הקימת לישראל, מבוססים על משק מעורב — פלחה, גידול בקר, ירקות, מטעים של עצי פרי. השטחים מוגבלים והעבודה אינטנסיבית. יסוד התישבות זו היא — העבודה העצמית בלי כל עבודה שכירה.

מושב ומושב-עובדים. — צורת ה"מושב" היא הנפוצה ביותר בישובי ההסתדרות הציונית. מלבד כמה מושבים פרטיים של בעלי נחלות קטנות הנעבדות בידי הבעלים ובני משפחתם (בלפוריה בעמק יזרעאל, מושבים של עולי גרמניה בשרון וכו') — רוב המושבים הם מושבי-עובדים. העיקרים של מושב-עובדים: קרקע לאומית, עבודה עצמית, עזרה הדדית ושתוף בממכר התוצרת המונעת התחרות. משותפים לכל בני המושב: החנוך בכפר, הספקת המים, מכונות העבודה הגדולות, המחסנים לקניה ומכירה, המחלבה וכו'. המשק — מעורב. מושב טפוסי הוא נהלל בעמק יזרעאל.

קבוצה. — מהווה משק שתופי המתנהל על-ידי חברים בעלי זכויות שוות. יש קבוצות הקיימות על החקלאות בלבד, ויש קבוצות שכמה מחבריהן עסוקים בעבודות חוץ. כל הרווחים הם לטובת הקבוצה כולה. הקבוצות מפוזרות בכל הארץ — בגליל העליון, בעמק הירדן, בעמק יזרעאל וכן בשומרון וביהודה. כל הקבוצות יושבות על אדמת הקה"ל על שטחים מוגבלים המעובדים באופן אינטנסיבי. קבוץ ארצי. — הקבוץ הארצי מלוכד מקבוצות רבות. שאיפת הקבוץ: ליצור תאים חברתיים להקמת המשק השתופי בכל ענפי החיים בארץ-ישראל. מלבד משקים חקלאיים יש לקבוץ גם בתי חרושת ומלאכה אחדים. "הקבוץ המאוחד" מונה עשרות קבוצות: עין חרוד, תל-יוסף, כנרת, יגור, כפר גלעדי, גבעת השלשה ועוד. גם הקבוץ הארצי של "השומר הצעיר" מאחד קבוצי עיר עם קבוצי כפר, פלוגות כבוש ומשק, התישבות, עבודות בנין ומלאכה וחרושת.

"אחוזות". — קיימות פה ושם בארץ "אחוזות" פרטיות של בעלי הון, המהוות שטחים גדולים, בעיקר מטעי הדר, שמעסיקים פועלים שכירים לפי עונת העבודה (משק ליטבינסקי, קלמניה, ועוד). שכונת עובדים חקלאית, אשר בה משקי-עזר לפועלים העובדים במושבה החקלאית הסמוכה (דוגמת שערים ורמת אהרן אייזנברג שעליד רחובות).

חות'למחד חקלאית. אחוזה או יחידה משקית חקלאית, עומדת ברשות עצמה, לשם מטרה למודית. דוגמה: מקוה-ישראל, בתי הספר החקלאיים בכפר תבור, בבן שמן, במאיר-שפיה ובפרדס-חנה, שבהם מקבלים החניכים תורה עיונית ושמושית כאחד.

משק פועלות או חות'הכשרה חקלאית, ששם ניתנת לבחורות הכשרה בעבודה מעשית. דוגמה: חות "עינות" שעליד ראשון לציון, בית הספר לצעירות בנהלל, חות'משקים לפועלות בירושלים ובתל-אביב.

בין צורות המעבר של ההתישבות יש גם מחנה הפועלים : מעונות ומשקי-עזר לפועלים העובדים במושבה הפרטית הסמוכה עד הגיע תורם להתישבות קבועה. במקום המתישבים באים אחרי כן פועלים אחרים.

צורות ההתישבות הכפרית — חוץ ממושבה וממושב פרטי — הן רובן ככולן על אדמת הקרן הקימת לישראל, הניתנת בחכירה העוברת בירושה לתקופת שנים, והזכות לחוכר לחדשה לתקופה שניה.

ב. ארגון הישוב: כנסת ישראל

הישוב העברי בארץ-ישראל מאורגן ברובו המכריע בכנסת ישראל. יסוד לארגון הישוב הונח באספת הנבחרים הראשונה, במושבה הראשון בירושלים בימים כ"ה—כ"ט תשרי תרפ"א. חוקת הכנסת אושרו רשמית על-ידי ממשלת הארץ בקיץ תרפ"ז.

מוסדות הכנסת הם: (1) אספת הנבחרים; (2) הוועד הלאומי; (3) מועצת הרבנות הראשית; (4) ועדי הקהלות; (5) לשכות הרבנות המקומיות.

חוקת הכנסת. — „אספת הנבחרים“ (הזכות לבחור לכל איש ואשה מבני 20 שנה ומעלה; הזכות להבחר — מגיל של 25 ומעלה) היא המוסד העליון של הישוב ונציגו. מספר הנבחרים — 71 (כמספר הסנהדריה הגדולה). האספה הזאת דנה ומחליטה על כל השאלות והענינים הנוגעים לכנסת ישראל.

לפי החוקה יכולה הכנסת להטיל מסי חובה על חבריה למטרות הבאות: (א) חנוך; (ב) עזרה לעניים; (ג) טפול בחולים; (ד) פרנסת יתומים; (ה) תרומות לכלכלת הרבנות הראשית ורבני הקהלה. הוועד הלאומי, הקהלה וועד הקהלה. תקציב הוועד הלאומי מתכסה ממס רשמי המוטל על כל חברי הקהלות ומתאשר על-ידי הנציב העליון לא"י. אספת הנבחרים מתאספת פעם בשנה. הוועד הלאומי נבחר מתוך האספה ומנהל בשמה את כל עניני הכנסת. הוועד הלאומי עובד באמצעות מחלקות אחדות: (1) המחלקה המדינית העומדת על משמר זכויותיו של הישוב העברי בכל שדה הפעולה המדינית; (2) מחלקת החנוך; (3) המחלקה לעזרה סוציאלית, אשר תחת פיקוחה נמצאת שורה של לשכות על-יד הקהלות והמועצות המקומיות העבריות; (4) המחלקה לארגון הקהלות והרבנות; (5) מחלקת הבריאות; (6) מחלקת הכספים; (7) מחלקה לתרבות, המכוונת בעיקר להפצת הלשון העברית בקרב השדרות הרחבות של הישוב. על-יד הוועד הלאומי קיימת גם מחלקה לתוצרת הארץ.

חברי הנהלת הועד הלאומי בתרצ"ח היו : י. בן־צבי (יו"ר),
א. אלמאליח, א. ברלין, הנריטה סולד, הרב מ. אוסטרובסקי וד"ר א.
קצנלסון.

הרבנות. — מועצת הרבנות הראשית היא המוסד העליון של
הכנסת להנהלת ענייניה הדתיים. תפקידה : לפקח על לשכות הרבנות
ורבני הקהלות. כן היא משמשת בית־דין לערעורים בעניינים המסורים
לסמכותם של בתי־הדין הדתיים. מועצת הרבנות מצורפת משני
רבנים ראשיים ארציים : אשכנזי וספרדי, וששה חברים : שלשה
אשכנזים ושלשה ספרדים.

ועדי הקהלות. — בכל מקום בארץ־ישראל, שבו יושבים שלשים
חברים לכנסת־ישראל, מתכוננת קהלה מקומית, הבוחרת מתוכה ועד־
קהלה המנהל את כל ענייניה המקומיים ומוציא לפועל את הוראות
הועד הלאומי ואספת הקהלה המקומית. הקהלות עוסקות בענייני חנוך,
בריאות ועבודה סוציאלית, התאזרחות ועליה.
לשכת הרבנות המקומית משמשת בית־דין דתי (בענייני אישות,
ירושה ואפיטרופסות וכו') והיא ביאות־הכח הדתית של הקהלה.

נשיאי הרבנות הראשית לארץ־ישראל :
(א) נשיא הרבנות מעדת האשכנזים משנת תרצ"ו (במקום הרב
ר' אברהם יצחק הכהן קוק ז"ל, שכיהן מתרפ"א ועד ג' אלול תרצ"ה,
יום פטירתו) — ר' יצחק אייזיק הלוי הרצוג, מקודם רב ראשי
באירלנד.

(ב) נשיא הרבנות מעדת הספרדים מתרפ"א — הרב ר' יעקב מאיר.

ג. הישוב העברי לעריו וכפריו

ערים

ירושלים ; יהודה, נזכרת בפעם הראשונה ביהושע י' א'.
מספר כל התושבים 127.000, מהם 77.000 יהודים.

תל־אָבִיב (יהודה), נוסדה בשנת 1909.
השם סמלי, על פי תרגומו העברי של נחום סוקולוב
ל־אֶלְטֶנוֹוִילָאָנֶד (תל־אביב) מאת הרצל. מקור השם בתנ"ך
(יחזקאל ג' ט"ו). מספר התושבים — 154.000
(כולם יהודים).

חיפה (עמק זבולון), נזכרת בתלמוד (משנה דמאי א').
מספר התושבים 107.000, מהם 56.000 יהודים.

יפו

(יהודה), נזכרת בתנ"ך (יונה א' ג').

מספר התושבים — 70.000, מהם 18.000 יהודים בשכונות הגובלות בתלאביב, הדורשות הפרדתן מיפו.

טבריה

(הגליל התחתון), נזכרת בתלמוד (מגילה דף ו').

צפת

מספר התושבים — 11.000, מהם 7.000 יהודים. (הגליל העליון), נזכרת בתלמוד (ירושלמי ראש השנה ב').

חברון

(יהודה), נזכרת בפעם הראשונה בכראשית כ"ג ב'.

מספר התושבים 19.000, מהם יהודים בודדים.

פתח תקוה

(יהודה) צפונה לת"א, נוסדה בשנת 1878.

השם סמלי. ונתתי לה את כרמיה משם ואת עמק עכור

לפתח תקוה (הושע ב' י"ז). מספר התושבים

15.000 (בלי הפרברים הסמוכים). השטח — 32.000 דונם

(5000 — שטח עירוני; השאר — חקלאי).

ישובים חקלאיים¹

אֲבִיחֵיל* (עמק חפר) מושב של משוחררי הגדודים העבריים.

1884 ; 1933 ; 280

השם סמלי : איש חיל. בתנ"ך — שם פרטי (אסתר ב' ט"ו).

אֶבְן יְהוּדָה (השרון) מושבה. 1932 ; 4679 ; 420

על שם א. (אליעזר) בן־יהודה ז"ל, מחיה הדבור העברי

(1858—1922).

אוֹשָׁה* (עמק זבולון) קבוץ הנוער הציוני א. 1936 ; 950 ; 45

השם היסטורי, נזכר בתוספתא ראש השנה ב' א'.

אֵילֶנְיָה (הגליל התחתון) מושבה. 1899 ; 10650 ; 124

מקור השם : הכפר הערבי הסמוך „סג'רה" (סג'ר—אילן).

אֵילַת הַשְּׁחַר (הגליל העליון) קבוצה. 1918 ; 6100 ; 308

מקור השם : תרגום השם הערבי של המקום „נג'מת

א־סבה", היינו : כוכב הבוקר.

¹ באורים ניתנו לשמות הישובים שנקבעו ע"י מוסדות מוסמכים.

שמות אחוזות או ישובים שנקבעו ע"י בעלי הקרקע וכו' — לא בוארו.

משלשת המספרים הניתנים בשורה הראשונה עליה הישוב מסמן :

הראשון — שנת היסוד ; השני — מספר הדונמים ; השלישי — מספר

הנפשות. באין מספרים מדויקים, מסומן המקום הפנוי במקף —

ישובים על אדמת הקרן הקימת לישראל.

- אַלֹנִים *** (עמק יזרעאל) קבוצה. 1938 ; 2000 ; 150
מקור השם : יערות האלונים שבסביבה.
- אַלְיָשִׁיב *** (עמק חפר) מושב של יהודי תימן. 1933 ; 900 ; 137
השם סמלי : צירוף מלים : אל ישיב (שבות עמו ישראל).
- אַלְרָאִי *** (עמק זבולון) מושב. 1936 ; 420 ; 150
על שם דוד אלראי, "משיח" שחולל בימיו תנועה לכבוש
ארץ ישראל מידי משעבדיה (1135—1163).
- אַפְיָקִים *** (עמק הירדן) קבוץ "השומר הצעיר". 1931 ; 935 ; 277
מקור השם : ... "ורעיתים אל הרי ישראל באפיקים
ובכל מושבי הארץ" (יחזקאל ל"ד י"ג).
- אַרְגוֹן הַכְּפָרִד' *** (כפר חיים) בעמק חפר, מושב. 1933 ; 1400 ; 177
השם לא קבוע עדיין.
- אַרְגוֹן מְנַחֵם *** (יהודה) מושב. 1937 ; 2200 ; 33
על שם מנחם אוטישקין (נולד תרכ"ג), מראשוני
חובבי ציון, נשיא הקרן הקימת ויו"ר הועד הפועל הציוני.
- אַרְגוֹן עוֹלֵי יָוֵן *** (השרון) מושב. 1937 ; 1040 ; 25
השם ארעי לפי מוצאם של התושבים.
- אַרְגוֹן עֵין הָעֵיבֵד *** (עמק חפר) מושב. 1933 ; 350 ; 51
השם לא קבוע עדיין.
- בְּאֵר גְּנִים** (השרון) מושבה. 1933 ; 1000 ; 25
השם—סמלי. מקורו (בשנוי פירוש) : "ביר גנים" הערבי.
- בְּאֵר טוֹבִיָּה *** (יהודה) דרומה לת"א, מושב. 1887 ; 5118 ; 489
את השם "ביר טוביה" (באר העיפות), שהערבים כנו
את המקום בגלל הקושי למצוא מים, שינו היהודים
ל"באר טוביה".
- בְּאֵר יַעֲקֹב** (יהודה) דרומה לת"א, מושבה. 1908 ; 1928 ; 255
שם זכרון : לזכר הרב יעקב יצחקי ז"ל, רב ראשי של
כל גליל דגסטן (קוקוז), שרכש את הקרקע.
- בְּהַדְרָגָה *** (יהודה) צפונה לתלאכיב, מושב. 1935 ; 550 ; 180
שם מעבר, מסמל את הדרגות הישוב הזה.
- בֵּית-אַלְפָּא *** (עמק יזרעאל) קבוץ השומר הצעיר. 1922 ; 5500 ; 226
- בֵּית-אַלְפָּא *** (עמק יזרעאל) חפצי בה, קבוצה. 1922 ; 3844 ; 142
השם היסטורי : החרבות הסמוכות הקרויות בערבית
"בית אילפא". השם "אילפא" נזכר בספרות התלמודית.
- בֵּית-גֵּן** (הגליל התחתון) מושבה. 1904 ; 10200 ; 130
השם סמלי, מקורו : שם הכפר הערבי הסמוך "בית ג'ן".

בֵּית הַשָּׁטָה* (עמק יזרעאל) קבוץ מבוגרי בה"ס התיכוניים בארץ.

317 ; 3200 ; 1936

השם היסטורי, עיר בעמק יזרעאל בימי גדעון (שופטים ז' כ"ב). שם זה בקיצורו "שטה" נשתמר גם בפי הערבים.

בֵּית חָנָן* (יהודה) דרומה לתל-אביב, מושב. 1929 ; 1650 ; 329

בשם זה היה ישוב בימי התנ"ך (דברי הימים ד' כ"ג) בהרים בסביבות ירושלים.

בֵּית יְהוֹשֻׁעַ* (עמק השרון) ישוב של קבוץ "עקיבא" (ציוני כללי).

8 ; 1280 ; 1937

על שם ד"ר יהושע טהון ז"ל, מראשי התנועה הציונית בגליציה (1870—1936).

בֵּית יוֹסֵף* (עמק בית שאן) מושב. 1937 ; 3500 ; 149

לזכר יוסף אהרונוביץ ז"ל, מראשי תנועת העבודה בא"י (תרל"ח—תרצ"ז).

בֵּית יַנַּאי* (עמק חפר) מושב. 1933 ; 2300 ; —

לזכר המלך החשמונאי אלכסנדר ינאי, כובש עמק חפר ומישבו (מלך 103—76 לפני ספירת הנוצרים).

בֵּית עוֹבֵד* (יהודה) דרומה לתל-אביב, מושב. 1932 ; 768 ; 155

שם סמלי: ישוב עובדים. "עובד" בתנ"ך — שם פרטי (רות ד' כ"א).

בֵּית שְׁעָרִים* (עמק יזרעאל) מושב. 1926 ; 1610 ; 100

השם היסטורי: שם עיר בסביבה זו בימי התלמוד (תוספתא סוכה ב' ב'), מושב הסנהדרין אחרי חורבן ביתר. בחפירות תרצ"ז נתגלו בסביבה זו תגליות חשובות מאד.

בֵּיתָן* (עמק חפר) מושב. 1933 ; 470 ; 14

על שם צורת ההתישבות במושב זה המבוססת על משק גנים ופרדסים.

בֵּית־נְחִיָּה (הגליל התחתון) חוה. 1913 ; 990 ; 30

מקור השם — צורת הישוב: ביתן—אחוזה, בית בתוך גן.

בֵּלְפֹרֶיהַ (עמק יזרעאל) מושבה. 1922 ; 10000 ; 300

על שם ארתור ג'ימס בלפור, בעל "הכרזת בלפור" (1848—1930).

בְּנֵי בְנֵי־מִין* (עמק חפר) מושב. 1937 ; 680 ; —

המתישבים מבני אכרים, חברי ההסתדרות "בני בנימין" ע"ש הברון בנימין רוטשילד ז"ל.

בְּנֵי בְּרַק (יהודה) צפונה לתל-אביב, מושבה. 1925 ; 3906 ; 2335
מקור השם : עיר קדומה שנחלת דן (יהושע י"ט מ"ה).
כפר ערבי סמוך לשם נקרא אף הוא בשם "אבן ברק".

בְּנֵי מִינָה (שומרון) מושבה של "בני בנימין". 1922 ; 14540 ; 906
על שם בנימין (אדמונד) רוטשילד ז"ל (1845—1934), אבי
הישוב החדש בא"י.

בֶּן שֶׁמֶן* (יהודה) דרומה לתל-אביב, מושב. 1907 ; 1629 ; 88
מקור השם : עצי הזית המרובים שבסביבה. בתנ"ך : כרם
היה לידידי בקרן בן שמן (ישעיה ה' א').

בְּצֶרוֹן* (יהודה) דרומה לתל-אביב, מושב. 1935 ; 387 ; 92
השם — סמלי, מקורו תנכ"י שובו לבצרון אסירי התקוה
(זכריה ט' י"ב). רמז למתישבים, אסירי-ציון ברוסיה.

בֵּיתִים (יהודה) דרומה לתל-אביב, שכונה. 1923 ; 1500 ; 1300
מקור השם (נקבע בתרצ"ז) : המצב הגיאוגרפי של המקום
הסמוך לים, בדרומה של יפו (לפנים : "בית וגן").

בֵּית שְׁלֵמָה (שומרון) מושבה. 1889 ; 4300 ; 73
על שם שלמה רוטשילד (1774—1855) מווינא, אבי-אמו
של "הנדיב".

גְּבֵע (עמק יזרעאל) קבוצה. 1921 ; 3170 ; 215
הישוב בנוי על גבעה. בשם זה היו בימי התנ"ך כמה
ישובים ביהודה ובשומרון (יהושע כ"א י"ז, שופטים כ'
ל"ג, שמואל א' י"ד ה', ועוד).

גְּבַעַת בְּרָנְר* (יהודה) דרומה לת"א, קבוץ. 1928 ; 1245 ; 676
שם זכרון : לזכר הסופר יוסף חיים ברנר ז"ל, שנרצח
במאורעות תרפ"א ביפו (1881—1921).

גְּבַעַת הַשְּׁלֶשָׁה* (יהודה) צפונה לת"א, קבוץ. 1925 ; 1175 ; 548
על שם שלשה מחבריהם של מיסדי הישוב הזה,
נתיני אוסטריה, שמסרו את עצמם במקום שלשה נתיני
רוסיה שמשטרת תורכיה חפשתם, זמתו במאסר בדמשק.

גְּבַעַת חַיִּים (השרון) מושבה. 1932 ; 657 ; לא מאוכלסת.
על שם הרב והחכם התלמודי חיים טשרנוביץ ("רב
צעיר". נולד 1870).

גְּבַעַת חֵן* (השרון) מושב. 1933 ; 619 ; 136
על שם המשורר ח. נ. (חן) ביאליק ז"ל (1873—1934).

גְּבַעַת עֵדָה (שומרון) מושבה. 1907 ; 11379 ; 200
על שם עדה (אדלינה) רוטשילד ז"ל, אשת "הנדיב".

גְּבֵעַת שְׁפִירָא* (עמק חמר) מושב. 1932 ; 1160 ; 4

על שם פרופ' צבי (הרמן) שפירא ז"ל, מחולל רעיון

הקרן הקימת לישראל (1840—1898).

גְּבַת* (עמק יזרעאל) קבוצה. 1926 ; 5144 ; 242

מקור השם : ישוב הנזכר פעמים בתלמוד והיה כנראה

בצפון. גם בפי הערבים נקרא המקום „ג'בתא“.

גְּבַתוֹן* (יהודה) דרומה לתל-אביב, מושב. 1933 ; 270 ; 196

מקור השם — תנכ"י : גבתון אשר לפלשתים (יהושע

י"ט י"ד), וסבתו, כמשוער, גובה המקום.

גְּדֵרָה (יהודה) דרומה לת"א, מושבה. מיסדיה : חברי ביל"ו.

1884 ; 7858 ; 832

השם תנכ"י : ויושבי נטעים ו ג ד ר ה (דברי

הימים א' ד' כ"ג).

גֵּן דוֹרָה (עמק זבולון) אחוזה. 1935 ; 528 ; 25

האחוזה קרויה בשם בעליה.

גֵּן הַשּׁוּמְרוֹן (שומרון) מושבה. 1934 ; 640 ; 112

שם סמלי, כשם האזור שהמושבה בנויה בו.

גֵּן הַשָּׁרוֹן (השרון) מושבה. 1928 ; 650 ; 17

שם סמלי, כשם האזור שהמושבה בנויה בו.

גֵּן חַיִּים* (השרון) מושב. בחלקה אחוזה על אדמה פרטית.

1928 ; 1225 ; 114

על שם ד"ר חיים ויצמן, נשיא ההסתדרות הציונית

(נולד 1873).

גֵּן יַבְנָה (יהודה) דרומה לתל-אביב, מושבה. 1932 ; 4830 ; 272

במרחק ידוע מישוב זה היתה יבנה העתיקה

(„יבנה וחכמיה“).

גֵּן רְוָה (יהודה) אחוזה. 1931 ; — ; —

שם סמלי : ובאו ורננו — והיתה נפשם כ ג ר ו ה

(ירמיה ל"א י"א).

גֵּן רֶשֶׁל (השרון) אחוזה. 1927 ; 600 ; 10

שם שנקבע עלידי בעלי האחוזה.

גֵּן שְׁלֵמָה* (יהודה) דרומה לתל-אביב, קבוצה. 1928 ; 352 ; 132

לזכר שלמה שילר ז"ל, מעסקני הציונות בגליציה, מורה

והוגה דעות (1862—1920).

גֵן שְׁמוּאֵל* (שומרון) קבוצה. 1913 ; 2685 ; 162

תחלה אחוזה, שנוסדה בשנת 1896 על שם הרב שמואל מוהליבר ז"ל, מראשי "חובבי ציון" וממסדי "המזרחי" (1824—1898).

גִּיגֵר* (עמק יזרעאל) קבוצה. 1922 ; 5360 ; 159

שם עברי היסטורי, הנזכר בספרות המשנה והתלמוד ונשמר בפי הערבים בצורת "גיג'ר".

גִּינְעָם* (השרון) מושב. 1932 ; 75 ; 122

השם מסמל את אופי הישוב הנועד למשקי עזר. הישוב שחבריו הם "בני העם" נמצא בסביבה של גנים ופרדסים.

גֶּשֶׁר נַחְלִים (עמק הירדן) קבוצה על אדמת פיק"א. 1923 ; 3650 ; 501

מקור השם : "ג'יטר אלמג'מע" הערבי, לאמור : הגשר המחבר שני נחלים הירדן והירמוך. סמוכה לשם תחנת החשמל שעל הירדן.

גַּת רְמוֹן* (יהודה) צפונה לתל-אביב, מושב. 1924 ; 735 ; 204

שם היסטורי : יהושע י"ט מ"ה.

דַּגְנִיָּה* (עמק הירדן) קבוצה. 1909 ; 2780 ; 206

דַּגְנִיָּה ב'* (עמק הירדן) קבוצה. 1920 ; 2650 ; 208

מקור השם : חמשת הדגנים של עמק הירדן. בפי הערבים : "אום ג'וני" (אם הדגן).

הַדָּר (השרון) מושבה. 1929 ; 4248 ; 397

שם סמלי : סביבת מטעי הדר.

הַצֶּעַר הָעוֹבֵד (יהודה) דרומה לת"א, קבוצה. 1930 ; 1079 ; 472

נַעֲנָה* השם אינו קבוע עדיין. סמוך לשם כפר ערבי בשם זה.

הַזֹּרֵעַ* (עמק יזרעאל) קבוץ. 1936 ; 3150 ; 130

שם סמלי.

הַר-טוֹב (יהודה) בסביבות ירושלים, מושבה. 1895 ; 4498 ; 74

מקור השם : הכפר הערבי הסמוך "ערטוף" (פירושו אינו ידוע).

הַרְצֵלָה (השרון) מושבה. 1924 ; 13600 ; 4917

על שם ד"ר בנימין-זאב הרצל (1860—1904).

זְכָרוֹן יַעֲקֹב (שומרון) מושבה. 1882 ; 26451 ; 1006

על שם יעקב רוטשילד, אבי הנדיב בנימין-אדמונד

(1792—1868).

חֲבֻצַּת הַשָּׂרוֹן* (עמק חפר) מושב. 1934 ; 1458 ; 27

השם סמלי, מותאם לנוי המקום.

חַבַּת צִיּוֹן* (עמק חפר) מושב. 1933 ; 1600 ; לא מאוכלס

השם נקבע בשנת היובל (50 שנה) לתנועת חבת ציון
שקדמה לתנועת הציונות המדינית.

חֲגָלָה* (עמק חפר) מושב. 1933 ; 1020 ; 100

שם אחת מבנות צלפחד בן חפר (—על שמו נקרא עמק
חפר), למטה מנשה, ששטח זה נפל בחלקן (יהושע י"ז ג').

חֲדָרָה (שומרון) מושבה. 1890 ; 47000 ; 4430

מקור השם: שמו הערבי הקודם של המקום „חצירה“
(הירוקה). בסביבה זו היתה „גדרה של קיסרין“.

חולֵדָה* (יהודה) דרומה לתל־אביב, קבוצה. 1909 ; 2750 ; 109

מקור השם: הכפר הערבי הסמוך בשם זה. בעברית:
שם פרטי של אשה (חולדה הנביאה).

חולוֹן (יהודה) דרום תל־אביב, שכונה. 1936 ; 15000 ; 1500

(כולל 18 שכונות וחלקות, בהן: מולדת, קרית עבודה,
שכונת אגרו־בנק). השם תנכ"י (יהושע ט"ז).

חַנִּיתָה* (הגליל העליון) קבוץ. 1938 ; 4000 ; מספר האוכלוסים

לא נקבע עדיין

שם עברי קדום, נזכר בתוספתא שביעית פרק ד'.

חַרוֹת* (השרון) מושב. 1932 ; 1294 ; 239

השם נקבע במלאת 1800 שנה למלחמת החירות של
בר־כוכבא (תרצ"ב—צ"ג).

טִירַת צְבִי* (עמק בית שאן) קבוץ של „הפועל המזרחי“.

1937 ; 1360 ; 91

על שם הרב ר' צבי הירש קלישר ז"ל, ממחוללי תנועת
חבת ציון (1795—1874).

טִירַת שְׁלוֹם* (יהודה) דרומה לתל־אביב, מושב. 1930 ; 550 ; 120

מקור השם: „טירה“ — תרגום השם הקודם בפי
הערבים „אלקסר“; „שלום“ — לזכר המשורר התימני
ר' שלום שבזי ז"ל (חי במחצית השניה למאה ה־ט"ז).

י בְּנָאֵל (הגליל התחתון) מושבה. 1902 ; 21800 ; 459

שם ישוב עברי עתיק שנחלת נפתלי (יהושע י"ט ל"ג).

יְגוֹר* (עמק זבולון) קבוץ. 1923 ; 4736 ; 794

שם ישוב עברי עתיק שנחלת יהודה (יהושע ט"ו כ"א).
כפר ערבי סמוך נקרא בשם „יגור“.

יְדִידָיָה ***(עמק חפר) מושב. 1934 ; 837 ; 61**

על שם ידידה (פילון) האלכסנדרוני, הפילוסוף היהודי —
 חי בסוף ימי בית שני — שבחבוריו הגן על כבוד ישראל.
 המושב נוסד על־ידי יהודי אלכסנדריה־של־מצרים.

יֵסֵד הַמַּעֲלָה (הגליל העליון) מושבה. 1883 ; 10500 ; 201

מקור השם : הוא יסוד המעלה (עזרא ז' ט).

יְקִנְעָם (עמק יזרעאל) מושבה. 1936 ; 2000 ; 150

מקור השם : ישוב קדום בנחלת זבולון (יהושע כ"א ל"ד).

יִרְקוֹנָה (השרון) מושב. 1932 ; 606 ; 162

המקום סמוך לנהר הירקון הנזכר ביהושע י"ט מ"ו.

כַּרְפּוֹר (שומרון) מושבה. 1912 ; 9340 ; 560

מקור השם : שמו הערבי של המקום. עיר בשם דומה
 לזה "קרפור" היתה בעבר הירדן בתקופת התנ"ך.

כַּנְרֵת (הגליל התחתון) מושבה. 1908 ; 7700 ; 109**כַּנְרֵת * (הגליל התחתון) קבוצה. 1908 ; 3527 ; 250**

הישוב משתרע לחוף ים כנרת. בשם זה היתה עיר
 בנחלת נפתלי (במדבר ל"ז).

כַּפַּר אַבְרָהָם (יהודה) צפונה לת"א, מושב של "הפועל המזרחי".

1931 ; 360 ; 122

כַּפַּר אֶהֱרָן (יהודה) דרומה לתל־אביב, מושבה. 1927 ; 485 ; 57

על שם אהרון אהרונסון ז"ל (1876—1919), חוקר
 צמחי א"י.

כַּפַּר אֲזָרָה * (יהודה) צפונה לתל־אביב, מושב. 1934 ; 1000 ; 235

על שם הסופר אלכסנדר זיסקינד רבינוביץ (נולד 1854).

כַּפַּר־בִּילוֹ * (יהודה) דרומה לת"א, מושב. 1932 ; 650 ; 166

מקור השם — ראשי תיבות : בית יעקב לכו ונלכה
 (ישעיה ב' ה'). נוסד בשנת היובל לתנועת ביל"ו.

כַּפַּר בְּרוּךְ * (עמק יזרעאל) מושב. 1926 ; 7000 ; 215

שם זכרון : על שם ברוך כהנא ז"ל מרומניה, מותיקי
 חובבי־ציון.

כַּפַּר בְּרַנְדִּיס * (שומרון) מושב. 1928 ; 560 ; 200

על שם השופט לואיס ד. ברנדיס, מראשי ההסתדרות
 הציונית באמריקה (נולד 1856).

- כָּפַר גְּדֵעוֹן*** (עמק יזרעאל) מושב. 1923 ; 3660 ; 70
 על שם השופט גדעון, אשר מקום פעולתו היה עמק
 יזרעאל (שופטים ו'—ח').
- כָּפַר גּוֹן*** (עמק הירדן) קבוץ. 1924 ; 2200 ; 145
 שם היסטורי, נזכר בירושלמי בבא בתרא ד' א'. עד
 תרצ"ד היה שם המקום "בית זרע".
- כָּפַר גְּלֻעָדִי** (הגליל העליון) קבוצה. 1918 ; 6120 ; 287
 על שם ישראל גלעדִי ז"ל, מראשוני "השומר"
 (1886—1918).
- כָּפַר גַּנְיִים** (יהודה) צפונה לתל-אביב, מושבה. 1928 ; 2783 ; 606
 שם סמלי : סביבת מטעי הדר.
- כָּפַר הַחֹרֶשׁ*** (עמק יזרעאל) קבוצה. 1930 ; 4500 ; 115
 השם סמלי : הישוב בין חורש ותה הקרן הקימת
 לישראל. יפה ענף וחורש מצל (יחזקאל ל"א ג').
- כָּפַר הַמַּכְבִּי*** (עמק זבולון) קבוצה. 1936 ; 1650 ; 84
 המתישבים הם חברי "המכבי" ו"המכבי הצעיר".
- כָּפַר הַנּוֹצֵר** (יהודה) חות למוד חקלאית. 1926 ; 550 ; 440
בֶּן-שֶׁמֶן* השם סמלי, על שום עצי הזית שבסביבה. בתנ"ך :
 כרם היה לידידי בקרן בן שמן (ישעיה ה' א').
- כָּפַר הַסֵּה** (השרון) מושב. 1933 ; 1000 ; 284
 על שם משה הס ז"ל, מאבות הרעיון של הציונות
 המדינית, מחבר הספר "רומא וירושלים" (1812—1875).
- כָּפַר הָרְאָה*** (עמק חפר) מושב של "הפועל המזרחי".
 1933 ; 1540 ; 120
 על שם ראש רבני א"י ר' אברהם (יצחק) הכהן
 קוק ז"ל. (ראשי תיבות : ה'ר'א'ה').
- כָּפַר וִיתְקִין*** (עמק חפר) מושב. 1930 ; 3000 ; 534
 על שם המורה יוסף ויתקין, ממנהיגי תנועת "הפועל
 הצעיר", הוגה הרעיון של עבודה עברית עצמית על
 אדמת הלאום (1876—1912).
- כָּפַר חֲטִיִּים*** (הגליל התחתון) מושב. 1924 ; 3677 ; 30
 מקור השם : כפר חטיא (ירושלמי מגלה א' א'). בשם
 זה נקרא גם הכפר הערבי הסמוך.

כְּפַר חֲסִידִים* (עמק זבולון) מושב. 1925 ; 9390 ; 600
רוב מתישבי הכפר — חסידים מיוצאי פולין. הכפר
מאחד שלשה ישובים (חסידי יבלונה, חסידי קוזיניץ וארגון
„הפועל המזרחי“) שנוסדו במקום הזה.

כְּפַר יְהוּד* (יהודה) צפונה לתל-אביב, מושב. 1934 ; 478 ; 140
שם ישוב עברי קדום שנחלת דן (יהושע י"ט מ"ד).

כְּפַר יְהוֹשֻׁעַ* (עמק יזרעאל) מושב. 1926 ; 11338 ; 391
על שם יהושע חנקין, גואל הקרקעות, במלאת לו
ששים שנה (נולד 1864).

כְּפַר יוֹנָה* (השרון) מושבה. 1932 ; 4838 ; 286
על שם יונה פישר ז"ל (1871—1929), מעוזריו הראשונים
של הרצל, נשיא ציוני בלגיה.

כְּפַר יְחֻזְקָא* (עמק יזרעאל) מושב. 1922 ; 6000 ; 500
על שם אחיו של נדיב אלמוני, שבתרומתו נרכש
הקרקע והוכשר להתישבות.

כְּפַר יִקְדִים* (עמק יזרעאל) חות-למוד חקלאית. 1922 ; 800 ; 40
שם הכפר — לפי תכנון. לפני זה נקרא המקום
„גבעת המורה“.

כְּפַר יַעֲבֹץ* (השרון) מושב. 1932 ; 403 ; 98
על שם הסופר וההיסטוריון זאב יעבץ ז"ל, ממנהיגי
תנועת „המזרחי“ (1847—1918).

כְּפַר מַל"ל* (השרון) מושב. 1912 ; 1324 ; 361
על שם הסופר העברי משה-ליב לילינבלום ז"ל, מראש
„חובבי ציון“ (1843—1910).

כְּפַר מְרְמוֹרֶק* (יהודה) דרומה לת"א, מושב. 1931 ; 1040 ; 311
על שם ד"ר אלכסנדר מרמורק ז"ל, מראשוני
התנועה הציונית בצרפת, מחבריו ונושאי דגלו של הרצל
(1865—1928).

כְּפַר סָבָא (השרון) מושבה. 1909 ; 6602 ; 3000
מקור השם בתלמוד (ירושלמי דמאי ב' א'). הכפר הערבי
הסמוך קרוי אף הוא בשם עתיק זה.

כְּפַר סוּלְד* (יהודה) ישוב קבוצי ליוצאי גרמניה. 1937 ; 860 ; 15
על שם הנריטה סולד (נולדה 1860), מותיקות הנשים
הציוניות, נשיאת הכבוד של „הדסה“ באמריקה.

כָּפַר סִירְקִין* (יהודה) צפונה לת"א, מושב. 1935 ; 1008 ; 150
על שם האידיאלוג של תנועת „פועלי ציון“ נחמן
סירקין (1860—1924).

כָּפַר עֶצְיוֹן (יהודה) בסביבות ירושלים, מושבה. 1934 ; 5190 ; 34
השם — סמלי. תכנית מיסודו : גידול עצי פרי. בתנ"ך
שם מקום בעבר הירדן : ע צ י ו ן ג ב ר (במדבר
ל"ג ל"ה).

כָּפַר פִּינָס* (שומרון) מושב. 1934 ; 919 ; 151
על שם יחיאל-מיכל פינס ז"ל (1884—1913), מבוני
הישוב החקלאי הדתי-לאומי בא"י.

כָּפַר שְׁמֵרְיָהוּ (השרון) מושב. 1937 ; 1100 ; 169
על שם ד"ר שמריהו הלוי (1867—1935), מראשי
התנועה הציונית ומדבריה.

כָּפַר תָּבוּר (הגליל התחתון) מושבה. 1902 ; 14400 ; 184
מקור השם : קרבתו של הר תבור (שופטים ד' ו'). בשם
„תבור“ היתה גם עיר לויים בנחלת זבולון (דברי
הימים ו' ס"ג).

מְאִיר שְׁפִיָּה (שומרון) מושבה. 1891 ; 400 ; 30

מְאִיר שְׁפִיָּה (שומרון) כפר הנוער. 1922 ; 121 ; 170
על שם מאיר-אנשיל, אבי שושלת הרוטשילדים
(1743—1812). שפיה — גבעה רמה.

מְגֵד (שומרון) מושבה. 1932 ; 1024 ; 73
שם סמלי : ו מ ג ד תבואות שמש (דברים ל"ג ט"ז).

מְגֵדִיאֵל (השרון) מושבה. 1924 ; 3740 ; 1050
מקור השם כפשוטו : מגד-אל. בשם „מגדיאל“ היה גם
ישוב בארץ אדום (בראשית ל"ו מ"ג).

מְגֵדָל (הגליל התחתון) מושבה. 1911 ; 5862 ; 283

השם היסטורי, מתקופת בית שני.
מוֹלְדָת (יהודה) דרומה לתלאביב, שכונה. 1935 ; 570 ; 275
שם סמלי : שוב לארצך ולמולדתך (בראשית ל"ב י').

מוֹצָא (יהודה) סביבות ירושלים, מושבה. 1894 ; 648 ; 52
מוֹצָא עִילִית* מושב במעלה ההר. 1933 ; 275 ; 137
בשם זה נקרא ישוב יהודי קדום (יהושע י"ז כ"ו —
עיר בנחלת בנימין ; סוכה ב' משנה ה').

מִזְרָע*

(עמק יזרעאל) קבוץ „השומר הצעיר“. 1924 ; 4636 ; 156

השם העברי הקדום של המקום נשתמר בפי הערבים.

מַחְנֵה יְהוּדָה*

(יהודה) צפונה לת"א, מושב. 1912 ; 590 ; 653

מקור השם תנכ"י : דגל מחנה יהודה לצבאותם

(במדבר ב' ג'). יושבי המקום, יוצאי תימן, מתייחסים על

שבט יהודה.

מַחְנֵה יִשְׂרָאֵל (עמק יזרעאל) מושבה של „אגודת ישראל“.

1925 ; 4300 ; 11

שם סמלי : ...ההולך לפני מחנה ישראל (שמות י"ד י"ט).

מְטוּלָה

(הגליל העליון) מושבה. 1896 ; 8150 ; 168

מקור השם : בערבית — אלמטלה (הנשקפת), כנראה בשל

גובה המקום.

מְנֹרָה

(עמק יזרעאל) מושבה. 1925 ; 1536 ; 35

מקור השם : בית חרושת לאריגים שנוסד שם. בפי

הערבים נקרא המקום „ג'ידה“.

מְנַחְמִיָּה

(הגליל התחתון) מושבה. 1902 ; 8600 ; 147

מקור השם : מנחם (שם אביו של הרבדט סמואל, הנציב

הראשון לא"י). שנוי השם הערבי של המקום

לפנים — „מלחמיה“.

מַסְדָּה*

(עבר הירדן) קבוצה. 1937 ; 750 ; 144

מקור השם : מבצר מצדה, המבצר האחרון של גבורי

יהודה שנפל בידי הרומאים (בשנת 73).

מַסְלוֹת*

(עמק בית שאן) קבוצה (קבוץ השומר הצעיר „במסלה“).

1937 ; 1600 ; 24

הישוב נמצא על פרשת דרכים (במסילות) לכמה ישובים

בעמק בית-שאן.

מַעְבְּרוֹת*

(עמק חפר) קבוץ. 1933 ; 1158 ; 175

הישוב סמוך למעברות „נחל אלכסנדר“.

מַעוֹז*

(עמק בית שאן) קבוץ („הקבוץ המאוחד“ ו„השומר

הצעיר“). 1937 ; 6620 ; 68

השם סמלי : יחזק ב מ ע ו ז י יעשה שלום לי

(ישעיה כ"ז ה').

מַצְפָּה

(הגליל התחתון) מושבה. 1908 ; 2400 ; 52

מקור השם : המושבה צופה על פני הרי הגליל. בתקופת

התנ"ך היה שם זה רגיל למקומות בנויים על רמות הרים.

מְקוֹנָה יִשְׂרָאֵל (יהודה) דרומה לת"א, חות-למוד חקלאית, מיסוד כ"ח.

1870 ; 2487 ; 474

השם סמלי : מ ק ו ה י ש ר א ל מושיעו בעת צרה (ירמיה י"ד ח').

מְרַחְבֵּיהַ* (עמק יזרעאל) מושב. 1910 ; 11668 ; 227

מְרַחְבֵּיהַ* קבוצה. 1910 ; 6040 ; 173

השם סמלי : מן המצר קראתי יה ענני ב מ ר ח ב י ה (תהלים קי"ח ה').

מָרְץ (השרון) מושבה. 1933 ; 1200 ; (לא מאוכלסת)

השם — סמלי.

מְשֶׁמֶר הַיַּרְדֵּן (הגליל העליון) מושבה. 1890 ; 7200 ; 88

השם סמלי. הישוב צופה על פני הירדן.

מְשֶׁמֶר הָעֵמֶק* (עמק יזרעאל) קבוץ. 1927 ; 7051 ; 247
שם סמלי : הישוב עומד במבוא לעמק-יזרעאל.

מְשֶׁמֶר הַשְּׁלֶשָׁה (הגליל התחתון) מושב. 1937 ; — ; 107

לזכר שלשת הקרבנות שנפלו בהגנת יבנאל

בשנת 1937.

מְשֶׁמֶר הַשְּׁרוֹן* (עמק חפר) קבוצה. 1933 ; 690 ; 128

מקור השם : מצבו הגיאוגרפי של הישוב הבנוי

בראש גבעה בעמק-חפר.

מְשֶׁמְרוֹת* (שומרון) קבוצה. 1932 ; 801 ; 148

השם — סמלי. חברי הקבוצה קבלו הכשרתם בקבוצת

"משמר" בחצי האי קרים.

נְהַלֵּל* (עמק יזרעאל) מושב. 1921 ; 9263 ; 673

השם היסטורי : ישוב שנחלת זבולון (יהושע י"ט ט"ו).

נְהַרְיָה (עמק זבולון) מושבה. 1934 ; 1828 ; 432

מקור השם : הכפר הערבי הסמוך אינהר (נקרא על שם

הנהר הירדן בקרבת מקום אל ים התיכון).

נְהַרְיָה (עמק הירדן) מושבה. 1928 ; — ; 200

הישוב הוא בין שני הנהרות הירדן והירמוך, ובו תחנת

החשמל המרכזית. נהורא — פירושו : אור.

נְוֵה־יַעֲקֹב (יהודה) סביבות ירושלים, מושבה. 1925 ; 606 ; 126

על שם הרב ר' יצחק יעקב ריינס ז"ל, מיסד "המזרחי"

(1915—1934).

נְהַ צִיּוֹן (יהודה) שכונות של עולי תימן. 1908 ; 225 ; 537
שִׁיבַת צִיּוֹן* השם סמלי : בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים
(תהלים קכ"ו א').

נְחֻלַּיָאֵל* (שומרון) שכונת עובדים חקלאית. 1914 ; 100 ; 400
השם סמלי. אחת מתחניות בני ישראל במדבר (במדבר
כ"א י"ט). מיסדי השכונה, עולי תימן, נתכחנו בשם כי
האל הביאם אל הנחלה.

נְחֻלַת גַּנִּים (יהודה) צפונה לתל־אביב, מושבה. 1925 ; 262 ; 706
שם סמלי, הקשור בתכנית הישוב.

נְחֻלַת הַשָּׁבִים (השרון) מושבה. 1932 ; 750 ; (לא מאוכלסת)
השם סמלי : נחלת שבי ציון, ויש בו גם רמז —
בדרך לשון נופל על לשון — למיסדי המושבה, שובי"ם
(—שוחטים ובודקים) מאמריקה.

נְחֻלַת יְהוּדָה* (יהודה) דרומה לת"א, מושב. 1913 ; 922 ; 645
על-שם ד"ר יהודה־ליב פינסקר ז"ל, נשיאה הראשון
של אגודת "חובבי ציון", מחבר "אבסואמנסיפציה".
(1890—1818).

נְחֻלַת יִצְחָק (יהודה), מושב ליד ירושלים. 1934 ; 1050 ; 30
שם זכרון : לזכר אבי המיסד.

נְחֻלַת יִצְחָק (יהודה), שכונה ליד תל־אביב. 1925 ; 450 ; 380
על שם ר' יצחק אלחנן ספקטור, מגדולי הרבנים
במאה הי"ט, פעיל למען ישוב א"י (1817—1896).

נְטָעִים* (יהודה) דרומה לתל־אביב, מושב בסביבת פרדסים.
1932 ; 689 ; 211

השם היסטורי, ישוב בנחלת יהודה (ד"ה א' ד' כ"ג).
נִיר דָּוִד* (עמק בית שאן) קבוץ "השומר הצעיר". 1936 ; 1565 ; 155
על שם דוד וולפסון ז"ל, נשיאה השני של ההסתדרות
הציונית (1856—1914).

נֶס צִיּוֹנָה (יהודה) דרומה לת"א, מושבה. 1882 ; 10940 ; 1438
השם סמלי : שאו נ ס צ י ו נ ה העיזו אל תעמודו
(ירמיה ד' ו').

נְתַנְיָה (השרון). 1929 ; 11414 ; 3000
על שם המדיב נתן שטראוס ז"ל מאמריקה (1841—1929).

סַבִּינְיָה (עמק זבולון) אחוזה. 1928 ; 80 ; 8
שם זכרון, שנקבע על־ידי בעלי האחוזה.

סָדוּם

(יהודה) סביבות ירושלים, קבוצת ים המלח. 1936 ; —
השם תנכ"י : בראשית י"ח.

עֶטְרוֹת* (יהודה) סביבות ירושלים, מושב. 1922 ; 600 ; 182
השם תנכ"י : יהושע ט"ו ב' (ישוב בנחלת בנימין).
המקום מוקף הרים כעטרה.

עֵין גֵּב* (עבר הירדן) קבוצה. 1937 ; — ; 39
מקור השם : שנוי השם הערבי הקודם „א־נֶקֶב“ (נקב,
מעבר צר בין הרים). המלה „גבים“ נזכרת בתנ"ך
(מלכים ב', ג' ט"ז).

עֵין גַּנִּים (יהודה) צפונה לתלאביב, מושבה. 1908 ; 667 ; 328
השם סמלי. ישובים בשם זה היו בימי התנ"ך בנחלת
יהודה ובנחלת יששכר. (יהושע ט"ו ל"ד, כ"א כ"ט,
י"ט כ"א).

עֵין הַחֹרֶשׁ* (עמק חפר) קבוצה. 1931 ; 840 ; 191
השם — סמלי. מקורו : שם העמק לפנים בפי
הערבים „ואדי אל חוארת“ (העמק החורש).

עֵין הַשּׁוֹפֵט* (שומרון), קבוץ „השומר הצעיר“ האמריקאי.
1937 ; 4400 ; 54

על שם השופט העליון לואיס ד. ברנדיס, מראשי הציונים
באמריקה. הנקודה נוסדה במלאת לו 80 שנה.

עֵין יַרְדֵּי* (השרון) מושב. 1932 ; 1716 ; 281
מקור השם : ישוב ערבי סמוך „עין־אלורדאת“ שפירושו :
„מעין היורדות“ (לשאוב מים) או „מעין הוורדים“ (שושנים).

עֵין זֵיתִים (הגליל העליון) מושבה. 1891 ; 5529 ; (לא מאוכלסת)
מקור השם : הזיתים הרבים שבסביבה. כפר ערבי
סמוך : עין זיתון.

עֵין חֶרֶד* (עמק יזרעאל) קבוץ. 1921 ; 10740 ; 776
השם היסטורי־תנכ"י, ידוע מימי מלחמת גדעון
(שופטים ד' א').

עֵין עִירוֹן* (שומרון) מושב. 1934 ; 1110 ; 166
הישוב סמוך לנחל עירון (בערבית : „ודי ערה“), ששימש
מעבר מן השרון לעמק יזרעאל. הסביבה היתה בנחלת
עירן מבני אפרים (במדבר כ"ו ל"ו).

עֵין שְׁמֶר* (שומרון) קבוץ. 1913 ; 1935 ; 157
עין — רמז למים שנמצאו שם ; שמר — מתישביו
מתנועת „השומר הצעיר“. בשם יש רמז גם ל„שומרון“.

עֵינֹת*

(יהודה) דרומה לת"א, חות-למוד חקלאית לנוערות.

98 ; 358 ; 1932

על-שם המעינות שבסביבה. בפי הערבים נקראים שטחים בסביבה זו "עיון דאו" (מעינות האור), על יסוד אגדה בידואית שמי המעינות היו מאירים עיני עוברי-דרך.

עֵיר יִזְרְעָאל (עמק יזרעאל). 1925 ; 16000 ; 1354

הישוב סמוך ליזרעאל העתיקה (יהושע י"ז ט"ז).

עֶקְרוֹן

(יהודה) דרומה לתל-אביב, מושבה. 1884 ; 10768 ; 408
השם היסטורי — עיר בנחלת דן (יהושע י"ג ג'). המושבה קרויה גם בשם "מזכרת בתיה" לזכר אם "הנדיב", בתיה רוטשילד.

עַתְלִיט

(שומרון) מושבה. 1908 ; 6575 ; 231

מקור השם — ערבי. בו נקראות החרבות הסמוכות (שם זה נזכר לראשונה בספרי מסעות במאה ה-13).

פְּקִיעִין

(הגליל העליון) ישוב כפרי קדום, שתושביו לפי המסורה לא הלכו בגולה.

השם נזכר בירושלמי חגיגה א' א'.

פְּרִדָּס חַנָּה (שומרון) מושבה. 1928 ; 17852 ; 1020

ע"ש חנה ממשפחת רוטשילד בלונדון.

צוֹפֵית*

(השרון) מושב. 1933 ; 708 ; 169

מקור השם — מצבו הגיאוגרפי של המקום, גבעה גבוהה הצופה למרחוק. הצורה — עברית עתיקה.

קְבוּץ ג' עַל הַשׁוּה"צ* (גבעת חיים) בעמק חפר. 1932 ; 1174 ; 279

שם הנקודה אינו קבוע עדיין.

קְבוּץ "הַנּוֹצֵר" (השרון). 1250 דונם.

שם הישוב אינו קבוע עדיין.

קְבוּץ רוֹדֵגֶס (יהודה) צפונה לתל-אביב, קבוץ. 1931 ; 299 ; 235

השם — ארעי : שם המקום בגרמניה, שחברי הקבוץ, מהסתדרות "הפועל המזרחי", מצאו שם את הכשרתם.

קְדִימָה (השרון) מושבה. 1933 ; 4284 ; 131

השם סמלי : ...מגמת פניהם קדימה (חבקוק א' ט').

קְלָמָנָה

(השרון) אחוזה. 1927 ; 1117 ; 44

על שמו הפרטי של בעל האחוזה.

קְרִית בֵּיאָלִיק* (עמק זבולון) שכונה, בחלקה חקלאית.

1934 ; 1070 ; 130

על שם המשורר ח. נ. ביאליק ז"ל (1873—1934).

- קְרִית חַיִּים*** (עמק זבולון) שכונה עירונית. 1930 ; 3300 ; 4850
 על שם חיים ארלוזורוב ז"ל (1899—1933).
- קְרִית מוֹצָקִין*** (עמק זבולון) שכונה. 1933 ; 623 ; 1200
 לזכר ד"ר יהודה־ליב מוצקין ז"ל, ממנהיגי הציונות,
 יו"ר הוועד הפועל הציוני (1867—1933).
- קְרִית מִיְמוֹנִי** (יהודה) מושב. 1935 ; 1008 ; 150
 על שם רבנו משה בן מימון (רמב"ם) (1135—1204),
 במלאת 800 שנה להולדתו, פסח תרצ"ה.
- קְרִית עֲבוּדָה** (יהודה) שכונה עירונית. 1936 ; 1100 ; 600
 מקור השם — סמלי: המשתכנים — אנשי עבודה.
- קְרִית עֲנָבִים*** (יהודה) סביבות ירושלים, קבוצה. 1922 ; 863 ; 187
 מקור השם: הכפר הערבי הסמוך „קרית אלענב“
 (כיום: „קרית אבוגוש“), הידוע מימי הביניים, העומד
 במקום „קרית יערים“ שבתקופת התנ"ך.
- קְרִית שָׁאוּל** (השרון) מושבה. 1924 ; 240 ; 55
 שם זכרון, נקבע על־ידי המתישבים.
- קְרִית שְׂמוּאֵל*** (עמק זבולון) שכונה. 1937 ; 300 ; 25
 על שם מנהיג תנועת „הפועל המזרחי“, ר' שמואל־
 חיים לנדוי ז"ל (1892—1928).
- רֵאשׁ פְּנֵה (הגליל העליון) מושבה.** 1882 ; 16000 ; 380
 השם סמלי: אבן מאטו הבונים היתה לראש פנה
 (תהלים קי"ח כ"ב).
- רֵאשׁוֹן לְצִיּוֹן** (יהודה) דרומה לת"א, מושבה. 1882 ; 19200 ; 5461
 השם סמלי: ר א ש ו ן ל צ י ו ן הנה הנם
 ולירושלים מבשר אתן (ישעיה מ"א כ"ז).
- רֶחֶמָה** (יהודה) מושבה. 1912 ; 1900 ; (לא מאוכלסת)
 השם סמלי: אמרו לאחיכם עמי ולאחותיכם הו ח מ ה
 (הושע ב' ג').
- רְחוֹבוֹת** (יהודה) דרומה לת"א, מושבה. 1890 ; 21280 ; 6927
 השם סמלי: ויקרא שמה ר ח ו ב ו ת ויאמר כי
 עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ (בראשית כ"ו כ"ב).
- רְמוֹת הַשָּׁבִים** (השרון) מושב. 1933 ; 350 ; 215
 ישוב של עולי גרמניה. חלק על אדמת הקהק"ל.
- רְמוֹת מְאִיר** (יהודה) דרומה לת"א, אחוזה. 1935 ; 4000 ; (לא מאוכל'
 שם זכרון שנקבע על־ידי בעלי האחוזה, מחברת
 ההתישבות „גני הדר“.

רַמַת אֶהֱרֹן (יהודה) שכונת עובדים חקלאית. 1935 ; 50 ; 89
אֵינְנֶבְרֶג* על שם אחד מראשוני הישוב החקלאי בארץ וממסדי
המושבה רחובות. (1864—1932).

רַמַת־גֵּן (יהודה) צפונה לת"א, שכונת תעשייה. 1922 ; 1378 ; 4000
השם סמלי, לפי מצבו הגיאוגרפי של המקום.

רַמַת דָּוִד* (עמק יזרעאל), שתי קבוצות ("השרון" ו"שרונה"—"עינות")
1926 ; 7150 ; 218

על שם דוד לויד ג'ורג', ידיד הציונות, נשיא המיניסטריון
האנגלי בימי מתן הכרזת בלפור (נולד 1863).

רַמַת הַכּוֹבֵשׁ* (השרון) קבוץ. 1932 ; 1050 ; 305
השם סמלי : רמז לתפקידים החלוציים־הכבושיים
של הקבוץ.

רַמַת הַשָּׁרוֹן (השרון) מושבה. 1927 ; 2175 ; 581
השם מותאם למצבו הגיאוגרפי של המקום.

רַמַת יוֹחַנָן* (עמק זבולון) קבוץ. 1931 ; 4679 ; 183
על שם המצביא יוחנן סמוטס (מאפריקה הדרומית),
ידיד הציונות ומסייע למתן הכרזת בלפור (נולד 1870).

רַמַת רַחֵל* (יהודה) סביבות ירושלים, ישוב חקלאי קבוצי.
1925 ; 90 ; 294

מקור השם : הישוב הוא בדרך ירושלים—בית־לחם,
צופה פני קבר רחל אמנו.

רַמַת תְּיוֹמְקִין* (השרון) מושב. 1933 ; 404 ; 88
על שם זאב תיומקין ז"ל, מראשוני "חובבי ציון"
ברוסיה (1801—1927).

רַמַת־ים (השרון) מושבה. 1925 ; 3850 ; 650
שם סמלי : מן־הרמתיים צופים (שמואל א', א' א').

רַעֲנָנָה (השרון) מושבה. 1932 ; 9200 ; 2299
שם סמלי, רמז לסביבת המטעים הרעננה.

רֶשֶׁפוֹן* (השרון) מושב. 1933 ; 420 ; 100
בקרבת מקום היה ישוב יהודי קדום בשם זה.

שְׁבִי צִיּוֹן* (תחום עכו) ישוב של אכרים יהודים מגרמניה.
1938 ; 670 ; 50

השם אינו קבוע עדיין.

שְׂדֵה וַרְבוֹרֶג* (השרון) מושב. 1938 ; 460 ; 100
זכר הפרופ' אוטו ורבורג, נשיאה השלישי של
ההסתדרות הציונית (1859—1937).

שְׂדֵה יַעֲקֹב* (עמק יזרעאל) מושב. 1928 ; 11235 ; 278

על שם ר' יצחק־יעקב ריינס ז"ל (1834—1915).

שְׂדֵה נַחום* (עמק בית שאן), קבוץ (הקבוץ המאוחד „השדה“).

1937 ; 1500 ; 119

על שם נחום סוקולוב ז"ל, נשיא ההסתדרות הציונית

(1859—1936).

שְׂכֻנַת בּוֹרוּכֹב* (יהודה) צפונה לתל־אביב, שכונת עובדים,

בחלקה חקלאית. 1921 ; 880 ; 1861

על שם אבי התנועה הציונית־הסוציאליסטית

דוב בורוכוב (1881—1927).

שְׂכֻנַת מוֹנְטִיפּוֹרִי (יהודה) צפונה לת"א. 1922 ; 210 ; 2400

על שם משה מונטיפיורי, מעסקני ישראל

הגדולים במאה הי"ט (1784—1885).

שְׂכֻנַת מִשָּׁה* (יהודה) ליד פתח־תקה. נוסדה ב־1938.

על שם משה בילינסון, מראשי תנועת הפועלים

הארצישראלית ונושאי דברה (1890—1936).

שְׂכֻנַת שׁינְקִין (יהודה) צפונה לת"א. 1930 ; 367 ; 400

ע"ש מנחם שיינקין, מטיף ועסקן ציוני (1869—1924).

שְׁמֵרוֹן* (עמק יזרעאל) קבוצה. 1936 ; 400 ; 25

בסביבה זו היתה העיר ש מ ר ו ן (יהושע י"ט ט"ו).

שַׁעַר הַגּוֹלָן* (עמק הירדן) קבוץ. 1937 ; 900 ; 104

השם סמלי : ישוב זה צופה את הרי הגולן.

שַׁעַר הָעֲמָקִים* (עמק זבולון) קבוץ של „השומר הצעיר“.

1935 ; 1850 ; 139

מקור השם : הישוב הוא מקום־מעבר בין עמק זבולון

ועמק־יזרעאל.

שַׁעֲרִים* (יהודה), שכונת־עובדים חקלאית של יהודי תימן.

1900 ; 120 ; 1650

השם היסטורי, שם עיר בנחלת יהודה (יהושע ט"ו ל"ו).

שְׁפָיִים* (השרון) הקבוץ המאוחד. 1935 ; 600 ; 294

מקור השם : אפתח על ש פ י י ם נהרות (ישעי' מ"א י"ח).

שְׁרִיד* (עמק יזרעאל) קבוץ. 1925 ; 4787 ; 175

בסביבה זו היתה העיר ש ר י ד (יהושע י"ט י"א).

תל־אֶלוֹן (שומרון) מושבה. 1928 ; 1250 ; 23

שם סמלי, הקשור בטבע ובנוף.

תל-אָשֶׁר (שומרון) אחוזה. 1930 ; 750 ; 4

שם זכרון שנקבע עליידי בעלי האחוזה.

תל-חִי (הגליל העליון) קבוצה. 1918 ; (מאוחד עם כפר גלעדי)

השם — סמלי. מקורו השם הערבי „טלחא“ (—מין שיטה).

שנשתנתה לצורה עברית, המסמלת החיאת תלי־שממה.

תל-יוֹסֶף* (עמק יזרעאל) קבוץ. 1921 ; 10116 ; 506

על שם יוסף טרומפלדור, גבור תל־חי (1882—1920).

תל-פִּיטְבִּינְסְקִי (יהודה) צפונה לת"א, שכונה, בחלקה חקלאית.

1933 ; 1750 ; 200

שם זכרון, נקבע עליידי מיסדי הישוב על שם אביהם.

תל-מוֹנֵד (השרון) מושבה. 1929 ; 3500 ; 198

על שם אלפרד מונד (לורד מלציט) ז"ל, מנאמני ציון

באנגליה (1869—1930).

תל-עֶדְשִׁים* (עמק יזרעאל) מושב. 1923 ; 7490 ; 292

מקור השם : תרגום השם הערבי של המקום „תל עדס“.

תל-צָבִי (שומרון) שכונת עובדים חקלאית. 1932 ; 85 ; 68

ע"ש צבי פרנק, ממנהלי המושבות של הברון רוטשילד.

תל-צוֹר (השרון) מושבה. 1933 ; 1407 ; 116

צורה עברית של השם הערבי „אום א־צוֹר“ (—אם הצור).

ואולי זו צוֹרן הנזכרת בתלמוד (ירושלמי, דמאי ב' א').

הערה : מלבד הנקודות האלו ישנן כמה נקודות שנעזבו לפי שעה

או שנתמזגו עם נקודות אחרות.

שכונות עירוניות, הסמוכות לישובים יותר גדולים ותיקים, לא

פורטו במיוחד. „שכונות“ כאלו רבות ביחוד בקרבת הערים, ואם כי

לפי שעה הן רשויות בפני עצמן — הן נחשבות לכל דבר כחלקים

מן הישובים הסמוכים.

ביבליוגרפיה : „הישוב העברי לעריו ולכפריו — א. אחיגור

(„מולדתי“ תרצ"ח) ; „גאולת השמות“ מאת יעקב א. אריכא (הוצאת

הקהל"ל, ירושלים תרצ"ז) ; שמות ישובים לפי התנ"ך, ועוד

מאמרים — ז. וילנאי (”דבר“ תרצ"ח).

התישבות כבוש בשנתים האחרונות

מִיּוֹדֶפֶת עַד תֵּל־חִי,

וּמִתֵּל־חִי עַד טִירַת־צָבִי,

מִטִּירַת־צָבִי וְעַד תְּנִיתָה —

קוֹל לְאִמָּה קוֹרָא : חֲיִי !

גם בשתי השנים האחרונות, שנות מאורעות-דמים רצופים ומבוכה מדינית, שנות שפל כלכלי ושערי-עליה נעולים, שנות הגנה מתמדת על הישובים הקיימים — לא פסקה עבודת ההתישבות החדשה, לא חדל הכבוש של שטחי-קרקע עזובים ושוממים במולדת. חלוצי ישראל תקעו יתד בפנות נדחות, בגבולות, במקומות בהם לא דרכה רגל יהודי למיום נעזבה הארץ מבניה. התישבות-של-כבוש היתה זו, הכרוכה בגבורה ובמסירות-נפש, ללא פחד מפני כדורי מרצחים האורבים בדרכים, ללא אימה מפני המות.

כספורי-אגדה, כמעשי נסים, נשמעות פרשות העליה על הקרקע של הנקודות החדשות. בן-יום הוקמו הנקודות על תלן, דירה ורפת לאדם ולבהמה, ומגדל-מגן גבוה השולח בלילה אורו למרחקים ומבשר, כי הנה לא ינום ולא יישן חלוץ ישראל.

עשרים ואחת נקודות נוספו בחלקים שונים של הארץ, ביהודה, בעמק השרון, בשומרון, בעמק זבולון, בעמק יזרעאל, בעמק הירדן, בגליל העליון ובתחום עכו. נקודות אלו, מלבד היותן נקודות-התאחוות חדשות בקרקע לאלה אשר נושלו מכל קרקע זר ומולדת נכריה, באו גם לסכל כל מזמה על צמצום גבולות הארץ, על הצבת תחומים מקוצצים לממלכת ישראל בעתיד.

רוב הנקודות נכבשו בידי נוער, מכל הזרמים ומכל המפלגות בישראל. כמה מן הנקודות הצעירות האלו הפכו כבר לסמלים. "חניתה" בגליל העליון, בגבול מדינת הלבנון, ו"טירת צבי" בעמק הירדן, אשר הניסו פעמים רבות בגבורה נפלאה כנופיות מזוינות — מי בתפוצות ישראל בכל כדור הארץ אינו יודע עוד את שמן? נקודות אלו וחברותיהן הוסיפו פרקים חדשים ל"ספר יהושע", ל"ספר מלחמות היהודים". מגדלי-אור הן לרבות נוער יהודי בגולה, שלא זכו עדיין לעלות ארצה ולקדשה בעבודה ובהגנה.

שמותיהן של הנקודות החדשות — כמה מהם לפי שעה שמות-מעבר, ארעיים; מהם שמות זכרון, אישים ממחוללי תנועת התחיה ומנושאי דברה. יש גם שמות היסטוריים, אמנם בודדים אבל נקלטים מהר בזכרון ודוברים ללב, אם כי פירושם המדויק אינו ידוע. „אושה“ — עיר מושב הסנהדרין, „חניתה“ — אחת העיירות בתחומה של צור החייבות במעשרות ואסורות לעבודה בשביעית (תוספתא שביעית ד'). תקופה של חמשים דורות מפרידה בין הישוב היהודי הקדום במקומות אלה ובין הישוב שנתחדש עכשיו לאחר שהקרקע נגאל לצמיתות על-ידי הקרן הקימת לישראל. שרשרת הדורות נתקשרה שוב — — —

ואלו הן הנקודות החדשות, שנוסדו על אדמת הקרן הקימת בשנות תרצ"ז—תרצ"ח (באורים לשמות ופרטים אחרים ניתנו ברשימת הישובים החקלאיים למעלה):

ביהודה:

1. ארגון מנחם; 2. כפר סולד; 3. מעלה החמשה * בעמק השרון;

4. שדה ורבורג; 5. בית יהושע; 6. קבוץ הנוער הציוני ב'*; 7. ארגון עולי יון.

בשומרון:

8. עין השופט. בעמק זבולון:

9. אושה. בעמק יזרעאל:

10. אלונים; 11. ארגון מולדת. בעמק הירדן:

12. ניר דוד; 13. שדה נחום; 14. מסלות; 15. טירת צבי; 16. מעוז; 17. בית יוסף; 18. מסדה; 19. שער הגולן.

בגליל העליון:

20. חניתה. בתחום עכו:

21. שבי ציון. * נקודות אלו נקבעו כבר והוכנו לתפקידן. עד גמר הספר בדפוס לא עלו עדיין המתישבים על הקרקע.

בירת ישראל

ירושלים, עיר בירתה של ארץ־ישראל, היתה מיושבת עוד בתקופה הפרי־היסטורית. עדים לכך כלי הצור הרבים הנמצאים בעמק־רפאים ובצלעות הר הצופים. העיר נכבשה מידי היבוסים על־ידי דוד המלך. שלמה בנו בנה את בית המקדש, ומאז היתה ירושלים עיר־בירה לעם ישראל בכל הדורות. בימי חזקיהו נבנתה גם חומת משנה סביב הפרברים החדשים ובעיקר בצפונה של העיר.

בשנת 586 לפני חורבן בית שני, בימי המלך צדקיה, נחרבה העיר על־ידי נבוכדנצר מלך בבל ותושביה הגלו בבלה. אחרי 49 שנה נפלה בבל בידי הפרסים ורבים מגולי בבל חזרו ירושלימה והחלו לקומם את חרבותיה. בימי נחמיה הוקפה העיר חומה חדשה. בימי שלטון היונים, וביחוד בימי החשמונאים, גדלה העיר מאד. נבנו בה בנינים חשובים, ארמונות ומצבות. ביחוד גדלה העיר ותיף בימי הורדוס הגדול שבנה מחדש את בית המקדש, וירושלים היתה לאחת מערי הבירה החשובות במזרח. אגריפס הראשון בנה בצפונה של העיר חומה חדשה, היא החומה השלישית.

בשנת 70 אחרי הספירה נחרבה העיר על־ידי הרומאים. בימי ברכוכבא ניסו היהודים לפרוק מעליהם את עול הרומאים, ואחרי מלחמה קשה בביתר נכבשה ירושלים ונהרסה כליל. אדרינוס בנה מחדש את ירושלים וקראה בשם „אליה קפיטולינה“. היהודים גורשו מן העיר ולא הורשו לשבת בה כל ימי שלטון ביצנץ.

בשנת 614 כבשו הפרסים את העיר בעזרת היהודים, אבל ימי שלטונם לא ארכו, ושוב נפלה העיר בידי הביזנטים. בשנת 636, אחרי המלחמה המכרעת בכפר חטיך שבגליל, הצליחו הערבים לכבוש את העיר והכליף עומר הקים את הריסותיה. בימי המלך עבד אל מליך נהפכה ירושלים, מטעמים מדיניים, לעיר מושלמית קדושה ועל הר הבית הוקם המסגד כפת הסלע הידוע עד היום בשם „מסגד עומר“. מבבל עלו הגאונים והתישבו בעיר ויסדו בה ישיבות רבות. המצב המדיני לא היה יציב וקבוע. עמים מן המזרח התפרצו לעתים ושדדו את העיר והקימו בה שלטון מיוחד.

בעקב ההתעוררות הדתית הגדולה באירופה, וכן הרדיפות הגדולות נגד הנוצרים בארץ, התעוררה תנועה גדולה בין הנוצרים

לשחרר את הארץ מידי המושלמים, היא תנועת מסעי הצלב. אחרי מלחמות ממושכות נכבשה ירושלים (1099) על־ידי הנוצרים, ושלטונם נמשך בהפסקות קטנות כ־200 שנה. אחרי מלחמות רבות בין הצלבנים והערבים, נפלה העיר בידי צלח אל־דין (1187). עם שנוי השלטון גדל גם מספר היהודים בעיר. בשנת 1211 עלו כ־300 רבנים מצרפת ומאנגליה ויסדו בה בתי־מדרשות.

בשנת 1267 עלה מספרד לירושלים ר' משה בן נחמן (רמב"ן), ומאו נתארגנה העדה היהודית מסביב לבית־הכנסת „חורבת ר' יהודה החסיד“, אולם המצב המדיני הורע. הממלוכים מצד אחד והפחות מצד שני הציקו ליהודים, והישוב הירושלמי בכלל נתדלדל מאד.

בשנת 1516 נכבשה ירושלים על־ידי התורכים. השולטן סולימן המפואר בנה את חומת העיר הקיימת עד היום הזה.

במאה ה־19 התפתח הישוב העברי בירושלים בעזרת הכספים הרבים שזרמו מחו"ל ובעזרת אנשים חשובים שבקרו מן הגולה, וביחוד הגדיל לעשות השר משה מונטיפיורי לשם חיזוק הישוב.

היהודים החלו לאט־לאט לצאת מחומות העיר העתיקה ובנו להם שכונות חדשות מחוץ לעיר, יסדו בתי־ספר, בתי חולים ומוסדות חסד אחרים.

מלחמת העולם דלדלה את הישוב העברי, ורק אחרי כבוש העיר על־ידי האנגלים שבה העיר לתחיה.

ירושלים נהפכה שוב לעיר בירת הארץ, וכל המוסדות המרכזיים של היהודים עברו אליה. הישוב העברי התפתח מאד. נבנו שכונות חדשות, בעיקר במערב העיר ובדרומה.

מורה דרך בארץ־ישראל

פני ירושלים

בניני ירושלים וחרבותיה מציגים לפנינו פנורמה היסטורית וגיאוגרפית מיוחדת במינה; תקופות ודורות עוברים לפנינו, ויריעה ארוכה של שלשת אלפים שנה מתגוללת לעינינו. חפירות העופל עם שרידי עיד היבוסי ועיר דוד, קשת רובינסון והכותל המערבי — עדים דוממים הם לתקופת דוד ושלמה; חפירות ווייל, שחשפו את בירת מלכי יהודה וקבריהם, נקבת חזקיהו ומערות צדקיהו וירמיהו — כל אלה משרידי בית ראשון המה; יד אבשלום, קבר זכריהו הנביא והכהנים בני־חזיר ושאר שרידי בנין מתקופת פרס הקדומה — שרידי תקופת היונים ושמעון הצדיק; קברי מלכי בית חדייב, מבצר פזאל ושרידי חומת אגריפס, מערת ניקנור וקברי הסנהדרין — זכר לתקופת

הכותל המערבי

הורדוס ויורשיו ; קשת אדרינוס ושיירי הבזיליקות הביזנטיות — שארית כובשי ירושלים ומחריביה ; בניני הכליפים הראשונים בשטח הר הבית שנשמרו בצורתם המקורית, כנסית הצלבנים והחומה העתיקה, מבדק מלכי בית עותמן, כובשי העיר הראשונים ; בית כנסת הרמב"ן ו"רחוב היהודים" — כל השרידים האלה מתקיימים זה בצד זה, משתלבים ומכסים זה את זה, ונכנסים איש בתוך תחומו רעהו.

יחד עם תערוכה היסטורית זו יש כאן מוזיאון גיאוגרפי ואתנוגרפי מגוון. המושלמים מכילים בקרבם לא רק בני ערבים צירוניים מדור דור, אלא גם זרע שאר גזעים מושלמים הבאים כ"חוגגים" מכל הארצות. הנוצרים מחולקים ליותר מעשר כנסיות דתיות, ולכל אחת מהן מוסדות ובתי-תפלה מיוחדים.

היהודים בירושלים מהווים גוף לאומי אחד, המאוחד בגזעו, דתו ולשונו, בגורלו ובתקות עתידו. אולם גם הם נבדלים לפי ארצות

מוצאם ומנהגיהם, ולפעמים גם שפת דבורם שהביאו מן הגולה. לעתים הם מתרכזים בשכונות שונות לפי העדות. קרוב למחצית יהודי ירושלים הם מבני העדות המזרח. עדות המערב הם יהודי אשכנז. למעשה אין ארץ שלא שלחה את באי-כחה לירושלים, לרבות הודו וחבש, ואף עדה קראית קטנה נמצאת בה, וכן גרים מכל העמים והארצות.

שליש מאות שנות היסטוריה נשקפים מאחורי ירושלם. דברי ימיה — בלי להכניס בחשבון את תקופת היבוסי הקדומה — נחלקו לשתי תקופות: בתקופה הראשונה כבשה לה ירושלים את מקומה הנצחי בדברי ימי האנושיות, ובשניה היא חיה על חשבון הרכוש המוסרי שלה. בראשונה מופיעה העיר כבירת ממלכת יהודה, ובשניה — כעיר מנוצחת ו"מושפלת עד שאול תחיתה" על-ידי צבא הכובש, נושא לנשול שלטון זר. התקופה הראשונה נמשכה כאלף שנים והשניה — כאלפים, אבל רק בתקופת ישראל משמשת ירושלים בירה ומטרופולין מדינית. במשך אלפים שנות גלותה חדלה להיות קרית-מלך. מלבד מושלי הצלבנים, שהכתירו את עצמם ל"מלכי ירושלים" וישבו בה כתשעים שנה, נשארה ירושלים פרובינציה של אחת הארצות הכובשות ולא חזרה לגדולתה. רק עם כבוש אנגליה והכרזת הבית הלאומי, נעשתה ארץ-ישראל שוב חטיבה פוליטית מיוחדת וירושלים חזרה להיות מטרופולין של הארץ הזאת.

י. בן צבי

שבעים שמות לירושלים במדבר רבה, נשא י"ד, ב'

שבעים כנויי חבה וקדושה ניתנו לירושלים, שבהם באו לידי בטוי הערצתו וגעגועיו של עם ישראל לעיר-בירתו הנצחית. כל השמות האלה נזכרו בתנ"ך, מהם בצורות מפורשות ומהם בצורות בצורות אליגוריות שנתפרשו על-ידי חכמינו ז"ל. מובאים בזה כל שבעים השמות האלה, יחד עם מראי המקומות בתנ"ך ובספרות שאחריה:

(א) אהבה (מדרש זוטא שיר השירים ג', ה'; ב) אהליבה (יחזקאל כ"ג, ד'; ג) אריאל (ישעיה כ"ט, א'; ד) ארץ (זוהר שמות ח', סע"ב); ה) ארץ המזריה (בראשית כ"ב, ב'; ו) באר (בראשית רבה פ"ע); ז) בחרות (קוהלת רבה פרק י"ב, א'; ח) בית אל (חולין צ"א ע"ב, רש"י); ט) בית היין (מדרש לשיר השירים ב', ד'); י) בית עולמים (חולין כ"ד ע"א, רש"י); יא) בעל המון (שיר השירים ח', י"א. תרגום אונקלס); יב) בצרון (זכריה ט', י"ב. סנהדרין

כ"ב ע"א. רש"י; יג) בת רבים (שיר השירים ז', ה'. רש"י);
 יד) בתולה (איכה א', ט"ז. אבן עזרא); טו) גיא היונים (תהלים
 קכ"ג. ד'. רש"י); טז) גיא חזיון (ישעיה כ"ב, א'. פתיחתא לאיכה
 רבתי כ"ד); יז) גילה (ישעיה ס"ה, י"ח. רד"ק); יח) גפן (חולין
 צ"ב ע"א); יט) גבעת הלבונה (תנחומא וירא, ג'); כ) דרושה (ישעיה
 ס"ב, י"ב); כא) שמה (יחזקאל מ"ח, ל"ה. בבא בתרא ע"ה, ע"מ ב');
 כב) הי"ראה (בראשית כ"ב, י"ד); כג) ה'צדקנו (ירמיה ל"ג, ט"ז);
 כד) ההר הטוב (דברים ג', כ"ה. ברכות מ"ח סע"ב); כה) זאת (ויקרא
 רבה פרק כ"א); כו) חיים (אבות דר' נתן ס"פ ל"ד); כז) יבוט
 (שופטים י"ט, י'); כח) יושבת העמק (ירמיה כ"א, י"ג. רש"י);
 כט) ים (קוהלת רבה פ"א); ל) יערה-השדה (יחזקאל כ"א, ב');
 לא) יפה-נוף (זוהר חדש ויצא, ל"א ע"ב); לב) ירושלים (בראשית
 רבה פרק נ"ו, ט"ז); לג) כלילת יופי (איכה ב', ט"ו); לד) פסא-ה'
 (ירמיה ג', י"ז); לה) לבנון (ישעיה י', ל"ד. גטין נ"ו ע"ב);
 לו) מלאת (שיר השירים ה', י"ב. מדרש רבה); לז) מדבר (ראש
 השנה כ"ג ע"א); לח) מנוחה (דברים י"ב, ח'. זבחים קי"ט ע"א);
 לט) מוסדי הרים (האזינו ל"ב, כ"ב. רש"י שם); מ) מקום טהור
 (חוקת י"ט, ט'. פסיקתא פרה); מא) נוה צדק (ירמיה ל"א, כ"ב);
 מב) נחלה (זבחים קי"ט ע"א); מג) נצח (ברכות נ"ח ע"א); מד) סלע
 (שיר השירים ב', י"ד. זוהר לך לך פ"ד ע"ב); מה) עיר (דברים
 כ"ה, מ'. תנחומא שם); מו) עיר האלהים (תהלים פ"ז, ב'); מז) עיר
 האמת (זכריה ח', ג'); מח) עיר-הקודש (זוהר בשלח נ"א ע"א);
 מט) עיר קטנה (זוהר רות); נ) עירה (תנחומא פרשת ויחי. פסוק
 אסור לגפן עירה); נא) צדק (בראשית רבה פרק מ"ג, ז'); נב) צלצח
 (שמאל-א' י', ב'. רש"י); נג) צואר (זוהר בראשית קע"א ע"ב);
 נד) צור (שוחר טוב פס"א לתהלים ס"א, ג'); נה) צור המישור (ירמיה
 כ"א, י"ג); נו) קיר (יחזקאל י"ג, י"ד. תרגום ורש"י); נז) קריה
 נאמנה (ישעיה א', כ"ה); נח) קריה עליזה (ישעיה כ"ב, ב');
 נט) קרית חנה דוד (ישעיה כ"ט, א'); ס) קרית מלך רב (תהלים
 מ"ח, ג'); סא) קן (כצפור נודדת מן-קנה. משלי כ"ז, ח'); סב) קרן בן
 שמן (ישעיה ה', א'); סג) רפתים (חבקוק ג', י"ז. תרגום שם);
 סד) רחל (ירמיה ל"א. תרגום שם); סה) שדה (קהלת ה', ט'. רש"י
 שם); סו) שדה זרע (יחזקאל י"ז, ה'. רש"י שם); סז) שלם (בראשית
 י"ד, י"ח. תהלים ע"ה, ג'. תרגום שם); סח) שכנו (סנהדרין י"א ע"ב);
 סט) שולמית (שיר השירים ז', א'. תרגום שם); ע) תימנה (יחזקאל
 כ"א, ב' רד"ק שם). לקט ר. מרגליות

א ר ץ ה ג ל י ל

זוֹפֶתְךָ, הַגָּלִיל, מַה לִּי וּמִי לִּי ?
הַגָּלִיל, גָּלִילִי, אַךְ אַתָּה גָּלִילִי !

שיר עם ארצישראלי

הגבולות והשטח

ארץ-הגליל הטבעית שטחה 3,350,000 דונם. בזמן הצבת הגבולות של ארצות הממונות בין אנגליה וצרפת, נקרע חלק הגון — 910,000 דונם — מצפון הגליל ונספח לארץ הלבנון, שטח המנדט הצרפתי. ארץ הגליל אשר תחת הממונות הבריטית מכילה, איפוא, 2,440,000 דונם. גבולה הצפוני מתחיל בראש-הנקרה — מקום הידוע בספרותנו העתיקה בשם סולמה של צור — ועולה מזרחה עד הגיעו לכפר קדש, ומשם למטולה.

שני הגלילים — העליון והתחתון — שוים כיום בשטחם: כ־1,200 אלף דונמים כל אחד, שני שלישים הרים ושליש אדמת מישור בכל אחד. אולם שונים הם באפיים הקרקעי, הטופוגרפי והאקלימי.

הגליל התחתון

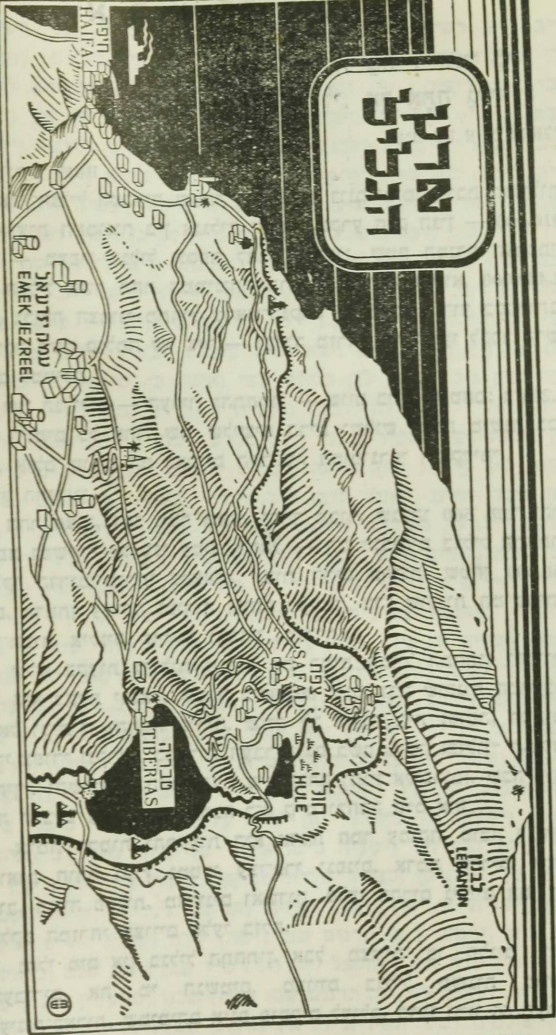
ההר חצור, 584 מטר גבהו, וההר תבור, שגבהו 560 מטר והוא כצופה ומשקיף על פני עמק-יזרעאל — הם הגבוהים בגליל התחתון. בחלקו הדרומי-מזרחי נמצאות רמות הרים אחדות, שטחן 250,000 דונם, אדמתן עמוקה ופוריה ונוחה לעיבוד, בהן שוכנות המושבות: כפר-תבור, אילניה, שרונה וארגון „מולדת“.

שלוש בקעות גדולות חוצות את רמות הגליל התחתון והגדולה בהן היא בקעת יבנאל, שטחה כ־80,000 דונם, ובה שוכנות המושבות יבנאל ובית-גן והחווה פוריה. שניה לה בקעת בית נטופה, הסמוכה להרי צפורי ונקראת בספרות העברית גם בשם „עמק זבולון“ ו„בקעת שיחין“. והשלישית היא בקעת בית-הכרם (מגיד-אל-כרום), שבה עובר עתה הכביש עכו—צפת. ארכה כ־8 ק"מ ורחבה ק"מ אחד.

אדמת הרמות והבקעות היא אדמת חמר עמוקה, טובה לגידולי תבואות חורף וקיץ ומטעי עצי-פרי וגפנים. אדמת ההרים, שהיא הרוב, בנויה פסגות, מדרונים ואשדות. סלעי ההרים גיריים הם, ורק בחלקם המזרחי מצויים סלעי בזלת.

נחלי מים אין בגליל התחתון, אבל מצויים בו פלגים רבים המעבירים את מי הגשמים. מצויים בגליל מעינות מגולים ומעינות-בארות, שמימיהם אינם פוסקים לעולם. בדקו ומנו 66 מעינות גלויים ו־47 מעינות-בארות, רובם בסביבות כפר רמה ונצרת, וכן

מפת הגליל

בבקעת בית נטופה-צפורי. חכמי התלמוד, שישבו בצפורי, דרשו ואמרו: „מהו „על פלגי מים“ — כמו צפורי וחברותיה“ (מדרש תהלים). אך נראה הדבר, שבתהומות הגליל חבויים אוצרות מים, שעדיין לא נגלו, והבארות שנחפרו ביבנאל יוכיחו, שהן שופעות מאות מטרים מעוקבים לשעה, וכן נגלו מים בסביבת כפר-חטים ומצפה. מדת הגשמים הנורמאלית אינה שוה בכל הגליל התחתון: היא מעטה בפינה הדרומית-מזרחית, ביבנאל ובסביבותיה (300—430 מ"מ) וגדולה ברצועה הצפונית (עד 800 מ"מ) בהרי נצרת.

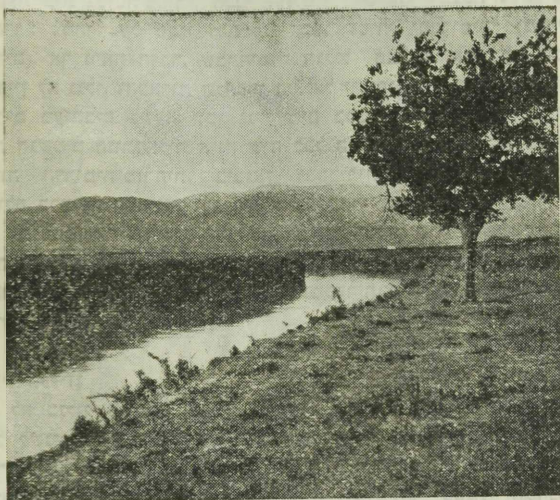
גם בטמפרטורה ישנם הבדלים: בבקעת יבנאל שוררת טמפרטורה חמה הקרובה לזו שבעמק הירדן, אך עם העליה על הרמות והגבעות פוחת החום. רוח הים מנשבת בהן ומכפר-תבור צפונה ומערבה מצויים טללים בלילות הקיץ.

הגליל העליון

לא כגליל התחתון הגליל העליון: המישור לחוד וההר לחוד. מעל לשני העמקים שבמזרח ובמערב, החולה וחוף הים, יתרומם ההר הנישא מעל כל הרי הארץ, הלא הוא הר-נפתלי („ונפתלי על מרומי-שדה“ — שירת דבורה, שופטים ה', י"ח). פסגת הג'רמק שבאמצעו גבוהה 1208 מטר ואף כתפיו שמצפון ומדרום, הרי בית דגן וכפר סאסא, גבוהות 860 מטר. רכס ההרים השני בגובה הוא בהרי-צפת. צפת גופא שוכנת בגובה 834 מטר, ובימי בית שני שמשה פסגתה למקום שממנו משיאין משואות לעיבור החודש. צפונה לו הר עין-זיתון בגובה 955 מטר, ומזרחה הרכנען — 900 מטר. רכס ההרים המערבי גמוך ממנו ואינו עולה על 600 מטר.

ההרים בגליל העליון סמוכים זה לזה והמעברים ביניהם הם גאיות צרות. פלגים רבים מבתרים את הרי הגליל העליון ונופלים קדמה וימה. הם מוליכים את מי המעינות אלכברי ומי ג'עתון ואת מי הגשמים היורדים בגליל העליון יותר מאשר בכל חלקי הארץ, ביחוד בשטח הר-נפתלי. מספר המעינות הגלויים הם 93 ושפיעתם כ-650 מ"ע לשעה. אך מלבדם ישנם אחדים השופעים כמות מים חשובה גם להשקאה.

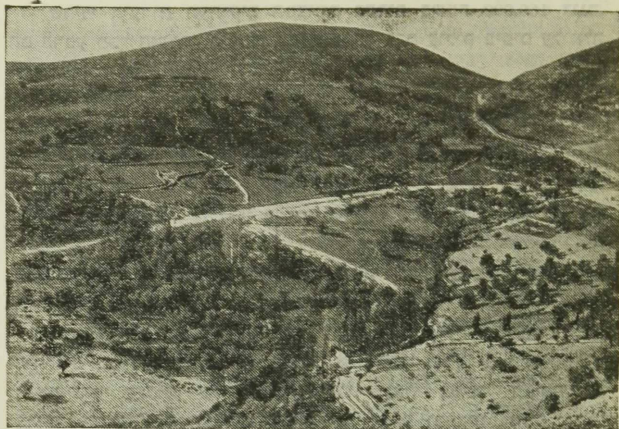
פאר הגליל העליון הוא עמק החולה, המשתרע מן הגבול הצפוני ונמשך עד המושבה ראש-פנה. שטחו 280.000 דונם. הוא מתחלק לשנים: החלק הדרומי, מיסוד המעלה עד ראש-פנה, מכיל 110.000 דונם, והצפוני מיסוד המעלה עד פניאס, מכיל 170.000 דונם. בחלק הצפוני נמצא ים סומכי ובצת החולה, שנמסרו בתורת זכיון לחברת

עמק בגליל העליון

הכשרת הישוב. שטח הזכיון הוא כ־57.000 דונם והוא טעון יבוש וניקוז כדי להכשירו לעיבוד חקלאי. השאר — 110.000 דונם, נחשב על צפון החולה ואדמתו היא המשובחת שבאדמת ארץ־ישראל. היא דשנה ופוריה ורבת־מים ומעניקה לעובדיה שני יבולים בשנה בלי לזבלה. המים מובאים בשלושה נחלי איתן : הירדן, החצבני והפניאס, ועשרות מעינות שבתוך העמק. כמות מים זו עשויה להספיק לא רק לעמק החולה הצפוני אלא גם לחלקו הדרומי ויותר מזה. קרבת החרמון המכוסה שלג ברוב ימות השנה משפיעה עליו כמות גשמים של 600—800 מ"מ בימות החורף ומצננת ברוחותיו את חומו של הקיץ.

המישור השני הוא חוף הים, שבין ראש־הנקרה בצפון ובין עכו בדרום. שטחו : 163.900 דונם. פני האדמה מישוריים כמעט ונמצאים בגובה 30—40 מטר מעל פני הים. כמות הגשמים היא מ־660 מ"מ לשנה בעכו עד 700 מ"מ בראש־הנקרה. האקלים נוח בקיץ ובחורף. מי התהומות מרובים והבארות שנחפרו בנהריה שופעות למעלה ממאה מטרים מעוקבים מים לשעה.

נוף הררי בגליל העליון

בשני המישורים אפשר לגדל גידולים חקלאיים שונים, החל מעצים טרופיים וסובטרופיים וגמור בעצים בעלי אקלים ממוזג, כעצי פרי נשירים וכן כל מיני מספוא וירקות.

האקלים והצומח

אקלימה של ארץ הגליל נוח ומכריא, ביחוד בגליל העליון, שהוא דומה לשני הענקים, החרמון והלבנון, עטורי עטרות שלג ומנשבי רוחות צנה. גם על שפיי הגליל מהלכת בקיץ הרוח הקלילה המשיבה נפש. ובחורף יש והשלג יכסם. ארץ הגליל נחשבה מתמיד לארץ מבורכת מטל השמים ומשמני הארץ: „כטל חרמון שיורד על הררי ציון, כי שם צוה ה' את הברכה, חיים עד העולם“ (תהלים קל"ג, ג'). ובברכת יעקב אבינו מפואר הגליל, שבו נחלת אשר: „מאשר שמנה לחמו והוא יתן מעדני מלך“ (בראשית מ"א, י"ב).

בימי קדם נודעו לתהלה עצי הזית, התאנה וכרמי הגפנים שבגליל. למרות העזובה אנו מוצאים גם היום יערות זיתים המפוזרים בראשי הרים ובגאיות, חורשות תאנים, כרמי גפנים וגני עצי פרי, תפוחים, שקדים ואפרסקים. לפי המפקד מלפני שנתים היו 117.000 דונם של שטחי מטעים בגליל: זיתים 90.000 דונם, תאנים 13.000 דונם, גפנים 7.000 דונם ושאר עצי פרי 7.000 דונם.

שרידי היערות העתיקים המצויים בהרים בשטח 160.000 דונם, הם הרבע מכל היערות ששרדו בארץ כולה, והם עולים ביפים על אלה שבשומרון ושביהודה.

ישראל בגליל

בארץ ברוכה זו התנחלו שבטי ישראל עוד בימי יהושע בן־נון. ארבעה שבטים שכנו בה: נפתלי בצפון־מזרח, אשר בצפון־מערב, יששכר בדרום־מזרח וזבולון בדרום־מערב. גבולות נחלותיהם של שני השבטים האחרונים יצאו מחוץ לגליל וכללו את עמק יזרעאל ואת עמק־זבולון. אפט השבטים לא גרשו אז את הגויים שישבו בנחלותיהם, ועוד שנים רבות ישבו אלה את ערי הגליל.

כיבוש הגליל וישובו על־ידי יהודים התחיל בתקופת יוחנן הורקנוס מבית החשמונאים, כמאתים שנה לפני חורבן בית שני, והלך ופשט בימי מלכותו של המלך אלכסנדר ינאי. במשך תקופה לא ארוכה התרבה עם העברים בגליל ויבן ערים וכפרים והיה עובד אדמתו בחריצות ובתבונה, והם פרו ורבו ומלאו את כל ארץ הגליל. יוספוס פלביוס מעיד ואומר: „ובגלל ברכת האדמה הטובה ערי־ הגליל הרבות והמון הכפרים מלאים אדם וגם מספר יושבי הקטן שבכפרים הוא חמשה עשר אלף“ (מלחמות ג', ג. 2).

המלחמה בעד המולדת

טבעו של הגליל, על הריו הגאים והקופים אך הפוריים, על ירק בקעיו הצוהל ועל אקלימו הנוח והזך, הניח את חותמו על תושביו. הם היו גאים כהררי זבולון וזקופים כהררי נפתלי. כאריות עזי־נפש יצאו ללחום את מלחמת המולדת נגד הרומאים המדכאים.

תאורים מפורטים על גבורותיהם של הגליליים במלחמתם האחרונה אנו מוצאים בספר מלחמות היהודים, מאת יוסף בן מתתיהו, שהיה מפקד על שתי ארצות הגליל ושר־צבא הלוחם במלחמת יודפת. חדשים רבים עמדו מעטים נגד המרובים ורק אחרי מצור ארוך נלכדה העיר. „וגם אחרי שפרצו הרומאים פרצים בחומה“ — מספר יוסף בן מתתיהו, לאחר שהוא מתאר את הגנת הגבורה של מגיני יודפת — „לא יכלו הרומאים לחדור אל העיר ולכבשה, כי המלחמה נטושה בין היהודים וביניהם, ובבשרם לא נתנו להם היהודים לבוא העירה. ימים רבים היתה ידם איש באויבו והרומאים נחלו תבוסה, כי היהודים ראו את חורבן העיר על כן לא נלחמו יותר למען הציל אותה, רק למען קחת נקם על חורבנה ויחרפו נפשם למות“.

יד הרומאים לא גברה לכלות את העם בגליל. עם חורבן ירושלים ויהודה נמלטו רבים מבני ישראל ומצאו את מקלטם בערי הגליל ושם המשיכו לטוות את חיי האומה החמריים והרוחניים. חכמי יהודה וזקניה ובעלי ההלכה והאגדה באו לגליל והרביצו תורה בבתי-מדרשות ובבתי-הכנסיות שבערים ובכפרים, ובמרוצת הזמן הוציא הגליל מתוכו אנשים גדולים בתורה ובחכמה, שהיו למאור היהדות. בבתי המדרשות שבגליל היו מהלכים לר' שמעון בן לקיש, לר' שמעון בן יוחאי, שהסתתר י"ג שנה במערה שבפקיעין. מהכפר מנדה שבגליל התחתון יצא ר' יששכר בעל האגדה. מהכפר סכניא, היא סכנין היום, יצא ר' יעקב הרופא ותנאים ואמוראים אחרים. נודעה בחכמיה הרבים העיר בירה (היא בירה, צפונית מזרחית מצפת).

בימי גזרת השמד שגזר אדריאנוס קיסר עבר מושב הסנהדרין לגליל. מתחילה שכן באושה, אחרי כן בפרעם ואחרי כן בבית שערים. לאחר מרד בר-כוכבא, כשנחרב הישוב היהודי בירושלים ועל היהודים נאסר לגור בעיר הקודש, נעקרו ישובים יהודים רבים מיהודה ועברו יחד עם משמרות הכהנים אל הגליל. מאז הווה הישוב הגדול בגליל את רוב מנינו ובנינו של העם העברי בארץ, עד כיבושה בידי הערבים.

במשך מאות רבות בשנים היה הגליל מרכז החיים המדיניים והרוחניים של העם העברי. שם נערכה המשנה וסוכם כל החומר העשיר של התלמוד הירושלמי, נוצרה ספרות המדרש העשירה, נשתמרה ה"מסורה" והומצא הניקוד העברי.

התרבות העברית פרחת בכל הישובים, שהיו צפופים וסמוכים זה לזה ברובם, כפרים וערים. ביניהן קמה לתחיה העיר צפורי בגליל התחתון. רבי יהודה הנשיא קבע בה את מושב הסנהדרין ושתי משמרות של כהונה היו בה. הישוב היהודי בצפורי נתקיים עוד שלש מאות שנה אחרי חורבן ירושלים. ובאמצע המאה הדי נחרב במרד הגדול נגד הנוצרים.

הגליל העברי לא נתרוקן מישובו במשך תקופה של שש מאות שנה אחרי חורבן ירושלים, אם כי נתדלדל מחמת שמד בעטיה של הנצרות, ואחרי כן בעריצות הצלבנים. כיבוש הארץ על-ידי הערבים הוסיף להתיש את כח היהדות בגליל. ערי היהודים וכפריהם עברו לידי הערבים אשר באו בעקבות הצבא האישלמי ונהנו מנכסי היהודים. לא שינו גם את שמות הערים והכפרים, המשתמרים ברובם עד היום.

גם בכמאה העשירית ואחת־עשרה אנו מוצאים בגליל העליון קהלות ישראל בחצור, במבצר דן, בצפת, ביריה, זיתון, עלמא, אל־עלויה, גוש חלב ותרצה. מפעם לפעם באו יהודים להתישב בארצות הגליל. בזמן גרוש ספרד גדלה קהלת צפת ועלתה על זו שבירושלים. המקובלים שבעם ערגו לשבת בצל צפת, יען כי לפי דברי הזהר יופיע הגואל בראשונה בגליל העליון. מצפת יצאה תורה לכל בני הגולה: „השולחן ערוך“ לר' יוסף קארו ושיטת האר"י, ר' יצחק לוריא, בקבלה. גם השירה העברית זכתה לתחיה בצפת ובה ישבו רבי שלמה אלקבץ בעל „לכה דודי“ ור' ישראל נג'ארה, מגדולי המשוררים אחר גרוש ספרד.

במאה השמונה עשרה באו אליה החסידים הבעשט"יים ואחריהם נהרו רבים מעולי פולין ורוסיה. עליות וירידות חלו בישוב העברי שבצפת אבל גדולו לא פסק מאז ובראשית המאה הנוכחית גדל במספרו ועלה על הישוב הנכרי שבעיר. בימי מלחמת העולם עבר עליו משבר קשה ונספה ברעב ובמלחמה. מספרו נתמעט ועמד רק על שליש מהתושבים שמנו כ־9.000 נפש. גם בשנים האחרונות, שנות העליה הגדולה לבית הלאומי אחרי הכרזת בלפור, ירד הישוב בצפת פלאים והיא הולכת ונעזבת.

בכפרי הגליל העליון לא פסק הישוב העברי מאות בשנים. משפחות יהודיות ישבו בכפרים רבים ועסקו בחקלאות. מכל הישובים ההם נשאר אחד לפליטה, והוא הישוב היהודי בפקיעין.

וכך היה ישראל בגליל אחוז באדמתו, אם ברב או במעט, במשך אלפי שנים. ואם כי גלה מארצו, הנה רוחו מרחפת על ראשי ההרים וכל שם של חורבה ושל כפר מדבר ומספר עליו, על פעולותיו ועל השתרשותו בארץ זו.

שיבת הגליל

שיבת הגליל בתקופת חבת־ציון החדשה החל בתרמ"ב (1882), עם התישבותם של 50 משפחות מיוצאי רומניה בראש פנה. אחריה, בתרמ"ד, נוסדה יסוד המעלה על־ידי קבוצת חובבי ציון מיוצאי פולין. שש שנים אחריה, בתר"ן, הונחה אבן הפנה למושבה משמר הירדן, אשר על גדות הירדן. אחריהן נוסדו עין־זיתים (תר"ן) ומתנים (תרנ"ט), שנעזבו אחרי כן מסבות שונות ומצפות עד היום לגאולה. אחריהן — מטולה (נוסדה בתרנ"ו), כפר גלעדי (תרע"ז) ואילת השחר (תרע"ח). בתרצ"ה נרכש זכיון החולה על־ידי חברת הכשרת הישוב, וזה שלש שנים עוסקת הקרן הקימת לישראל, בשותפות עם חברות אחרות, בגאולת קרקעות העומדים למכירה בשטח הצפוני של עמק החולה.

מפעל חשוב להחייאת הגליל ולכבושו בעבודה ובהגנה הוא ייסוד הנקודה החדשה חנייתה, על הגבול של מדינת הלבנון.

ההתישבות בגליל התחתון החלה בתרנ"ט, עם ייסוד החווה בסג'רה (כיום : אילניה). בתרס"ב נורו אבני פנה לשלשה ישובים חדשים, מהם שנים על רמת התבור — יבנאל וכפר-תבור ואחד במורדותיה, מנחמיה, על גבול עמק הירדן. כעבור שלש שנים, בתרס"ה, נוסדו שתי מושבות בגליל התחתון — בית-גן, דרומה ליבנאל, וסג'רה סמוך לחווה. בתרס"ח הונחו היסודות לשני ישובים חדשים, מצפה וכנרת. בשנות תר"ע—תרע"ד החלו גם חברות פרטיות ביסוד משקי מטעים בשביל חבריהם היושבים עדיין בחו"ל. חוות אלו נחרבו ונעזבו בימי המלחמה ולאחריה.

בתרצ"ח מנה הגליל 16 ישובים חקלאיים ובהם 3120 נפש : 7 בגליל העליון, 1890 נפש, ו-9 בגליל התחתון, 1230 נפש. הרכוש הקרקעי היהודי בארץ הגליל, יחד עם שטח זכיון החולה, הוא 323.500 דונם (13,2% משטח אדמת הגליל — 11,4% מאדמת הגליל התחתון, 15,1% מאדמת הגליל העליון).

בגליל העליון בנויים 112 כפרים ערבים ולמעלה מעשרים ישובי אהלים (בידואים), ובהן (לפי מפקד 1931) אוכלוסין 56.400 נפש בגליל התחתון — 63 כפרים בנויים וכ-10 ישובי-אהלים, ובהם 39.800 נפש. עתידו של הגליל

אדמת הגליל, כאדמת ארץ-ישראל כולה, מחולקת לשני סוגים מבחינה חקלאית-ישובית : סוג אדמה הראוי לעיבוד ולגידולים חקלאיים, וסוג אדמה שאינו ראוי לעיבוד חקלאי.

בגליל העליון יש בשטח ההרים 813.300 דונם, מהם ראויים לעיבוד 534.700 דונם. בשטח העמקים — 403.100 דונם ; מהם ראויים לעיבוד 376.800 דונם. בגליל התחתון יש בשטח ההרים 797.000 דונם, מהם ראויים לעיבוד 435.000. בשטח העמקים — 426.500 דונם, מהם 391.700 הראויים לעיבוד. גם באדמת ההרים שאינה ראויה לעיבוד חקלאי יש כמה שטחים היפים ליעור. בסוג אדמת העמקים שאינה ראויה לעיבוד נכללים הדרכים והנחלים.

עמק החולה והעמק אשר במערבו של הגליל העליון ניתנים לגידול כל מיני צמחי שלחין וכן ירקות פעמיים בשנה. אדמת הרמות שבגליל התחתון — חלקה המושקה יפה לירקות, מספוא ועצי פרי, והחלק הבעל — לגידול תבואות חורף וקיץ. האדמה ההררית מתאימה לגידול עצי פרי, גפנים, ירקות חורף ותבואות קיץ.

על-פי יוסף ויץ

בימינו ריק הנגב מישוב כמעט לגמרי ומספר אוכלוסיו קטן. רק עיר אחת לנגב, הלא היא באר שבע אשר בנוה התורכים מחדש בשנת 1900. עיר זו עומדת בקצה גבולו של הנגב בצפון. עסלו'ג וחפיר אל עוג'יה, שהן בגבול א"י, קוצימה וקונטילה שהן מחוץ לגבול, כאילו משמשות רק תחנות משטרה בלבד בשביל שוטרי א"י ושוטרי מצרים. לא כך היה הנגב לפניו. שרידי החרבות של טירות ומגדלים, של כנסיות והיכלי תפארה עם שיירי מרחצאות ובורות חצובים — יעידו על ישוב עירוני גדול ועשיר אשר היה בארץ זו לפניו. מלבד חרבות הערים יש לראות בנגב כמה סימנים של חוות לכפרים משכבר הימים, ובנחלים ובעמקים קיימים עדיין פה ושם קירות מדרגות עתיקות, חומות אבן לארכם וגם לרחבם של הנחלים, גדרות ומשוכות מסביב לכרמי הגפן והזית, כי לא רק במזרעים אלא גם במטעים עסק הישוב בשקידה יתירה. בהשקאה מלאכותית לא הרבו שם להשתמש, כפי הנראה, והחקלאות היתה תלויה כולה בגשמים בלבד, ומשום כך אין שרידי תעלות וצנורות מים עתיקים מצויים שם. מלבד החקלאות וגידול הבהמה עסקו התושבים במדה מרובה גם במסחר, והערים היו רובן ככולן ערי מרכולת, כי בגלל מצבה הגיאוגרפי היתה הארץ הזאת לפניו מרכז לשיירות הבאות מצפון ומדרום, ממזרח וממערב. בימי שלמה ויהושפט ובתקופות היונים והביצנצים לא פסקו השיירות מן הנגב. אז נבנו ערי מסחר, אכסניות ומבצרים רבים כדי להגן על האכרים ועל הסוחרים העוברים בדרכים מפני שבטי המדבר.

ארץ הנגב משתרעת מבאר שבע עד תעלת סואץ ומן הים הגדול עד ים סוף, ושטחה בערך 65 אלף קילומטר מרובע, לאמור: היא שקולה כנגד עבר הירדן מזרחה ומערבה גם יחד. גבולותיה של הארץ הזאת גבולות טבעיים הם כולם — הים הגדול בצפון, התעלה והמפרץ של סואץ במערב, ים סוף בדרום, והערבה ומפרץ אילת משמשים לה גבול מזרח ואף בצפון מזרח, מקום שהיא נוגעת בהר, גבול מסוים לה הוא נחל באר-שבע.

לפי המצב המדיני כיום, הארץ הזאת רובה ככולה מחוץ לתחומה של ארץ ישראל. מטעמים גיאוגרפיים והיסטוריים נוח לחלק את הנגב לשלושה חלקים. לחלק המזרחי, הנתון רובו תוך גבולות הארץ, יקרא נגב; לחלקו המערבי יקרא מדבר; ולחלק הדרומי — חצי האי סיני. באזור הצפוני נמצאים בעמקים שטחי אדמה ראויים לעיבוד, מעורבים בחלקות מכוסות חול; באזור המרכזי הולכים העמקים ומצטמצמים והשטח הראוי לעיבוד מצטמצם אף הוא. בחלק הדרומי

— מדבר סלעים, ובו עוברות הדרכים המעטות המוליכות לאילת. ערי הנגב התרכזו בחלקו הצפוני. הערים הללו היו מרכזי המסחר והתעשייה והשטחים שמסביב להם שימשו מרכזי החקלאות בנגב; דרומית להם הולכים השטחים המעובדים ומעטים, עד שלבסוף נשארים דרכים ומגדלי נוטרים בודדים—שרידים יחידים לפעולת האדם בחבל־ארץ זה. בשנה החולפת מלאו מאה שנה מאז נתגלו לראשונה לעיני החוקרים שרידי הישוב בנגב. שני נוסעים חוקרים, אדוארד רובינזון ואלי סמית, ראו את החורבות בשדות ואדי אל עין ונתרשמו מאד מן "האדמה הפוריה למדי, שהיתה מעובדת בעבר ועדיין ראויה לעיבוד". נראו שרידים של חומות אבנים ארוכות שהיו מפרידות פעם בין השדות המעובדים, ובאותו יום חנו ליד חורבות עיר שלמה, עוגיה אל חפיר. בהמשך מסעם גילו רובינזון וסמית ארבע מתוך שש הערים האבודות. שאר המקומות נתגלו על־ידי א. פלמר בשנת 1870. מאז ועד היום הוסיפו נוסעים רבים לחקור בנגב. תקופה חדשה בחקירת הנגב החלה בשנת 1933, עם החפירות השיטתיות בסביטה ובעוגיה. מראה ערים ריקות מישוב ושדות שוממים בלב המדבר נותן מקום להסברות שונות בדבר הגורם לחרבן זה. יש מיחסים את השנויים בתנאי ההתישבות בנגב לתמורות שחלו באקלים. במזרח התיכון יש תקופות לחות המתחלפות ביבשות. הישוב בנגב התקיים — לדעת חוקרים — בזמן אחת התקופות הלחות, ובעבור התקופה הזאת פסקה ההתישבות. לעומת זה סבורים אחרים, כי לא חל כל שנוי בתנאי האקלים בנגב. מתוצאות החקירה יש לראות, כי הישוב בנגב התקיים כאלף ומאתים שנה, וירידת הנגב סבות שונות לה: כבושי הצלבנים, חורבן המזרח הקרוב כולו בידי המונגולים, ירידת חשיבותו של הקו המסחרי העובר בים סוף בעקב גלוי דרך להודו מסביב לכף. התורכים, שהשתלטו על הנגב בתחלת המאה העשרים, לא הצליחו לפתח חבל־ארץ זה. בימי מלחמת העולם שימש הנגב בסיס להתקפה התורכית־הגרמנית על תעלת סואץ ונבנתה מסלת ברזל, אך עם פירוק המסילה אחרי המלחמה חזר הנגב למצבו הקודם. עם התגברות התנועה בדרך קהיר־ירושלים החוצץ את הנגב, התעודד בשנים האחרונות גם הנגב במקצת.

בשנה האחרונה, עם התכניות המדיניות החדשות בארץ־ישראל, החלה ממשלת בריטניה לקדוח ולחפש מקורות מים בנגב, לשם קביעת מדת הפיתוח האפשרי בחבל־ארץ זה. והנגב מחכה לגואליו.

על־פי ח. בר־דרומא, ועוד

שרידים מימי מלכות ישראל

מן החפירות בארץ-ישראל בשנת תרצ"ח

נמל ארזי הלבנון לבית המקדש

בשנה האחרונה, כאשר החלה חברת החשמל הארצישראלית בבנין תחנת-כח חדשה על שם רידינג, ליד שפך הירקון הימה, לא רחוק מנמל תל-אביב — החלו להגלות שרידים עתיקים שונים, מעין אלה שנתגלו לפני כמה שנים, כאשר נבנה על התל מגדל-אור וחומת-מגן ליד הים. בין השרידים — גם בנין עתיק, שקירותיו בנויים בנייה טיפוסית שנמצאה במגדו עוד מתקופת ישראל ובתל אבו-חואם מתקופה יותר מאוחרת, היא תקופת שלטון פרס בארץ-ישראל. את ההשגחה הארכיאולוגית על המקום הזה קבל עליו בראשונה מנהל בית-הספר הבריטי לארכיאולוגיה בירושלים. לפי עצתו נמסר אחר כך המשך העבודה לאוניברסיטה העברית.

במשך החפירות נתגלה חלק של מצודה גדולה אשר עמדה במקום הזה, שממנה נשאר עדיין קיר בגובה ארבעה מטרים יחצי בערך, בנוי נדבכי אבני חול מסותתות ושרידי מגדל בולט ממנו. חלקים גדולים של המצודה הזאת נהרסו מכבר, אולם עדיין יש להבחין בנשאר, שזו היתה מצודה בצורה, וכללה בתוכה חדרים שונים. תפקידה של מצודה זו היה, כנראה, להגן על תוצאות הירקון מחזירת שודדי ים דרך הנהר אל פנים הארץ. חקירה ראשונה של כלי החרס, שנגלו, מראה, שמצודה זו היא מראשית האלף האחרון לפני המנין הרגיל.

יתכן שזהו המקום אשר שימש בימי דוד ושלמה, ואחר-כך בימי שיבת ציון, לחניית ארזי הלבנון שהובאו על ידי הצורים והצידונים לבנין בית המקדש הראשון (דברי הימים ב', ב', ט"ו) והשני (עזרא ג', ז'). לפי ספר יהושע (י"ט, מ"ו) עבר במקום זה («ומי הירקון והירקון עם הגבול מול יפו») הגבול של נחלת בני דן.

מכרות שלמה המלך ונמלו בעבר הירדן

במשך ארבע השנים האחרונות חקרה משלחת המכון האמריקאי לחקירת המזרח, בהנהלתו של פרופ' גלסון גליק, מאות שרידי ישובים, תלים וחורבות בעבר הירדן, וביחוד לאורך „דרך המלך“ המפורסמת באילת (עקבה) על שפת ים סוף. שרידים אלה מעידים על חרבות מפותחת שפרחה בתקופת השופטים והמלכים וכן בתקופות שאחריהן. החקירה העלתה, כי חבל-ארץ שומם זה מילא תפקיד חשוב בתקופת התנ"ך לא רק מפני הדרכים שעברו בו, אלא בעיקר בשל מכרות הנחושת והברזל המרובות שכמה מהן נתגלו עלידי

המשלחת האמריקאית. נתברר, כי מכרות אלה ניצלו בעיקר בימי שלמה ויורשיו, וכבוש שטח זה הוא שהביא — לדעת החוקרים — עושר וברכה למדינה הישראלית. כן מניחים החוקרים, כי שלמה היה שולח באניותיו לאופיר נחושת וברזל מן המכרות בערבה תמורת הזהב ואבני החן שהובאו מאופיר. המשלחת הצליחה לגלות את מקומה של עציון גבר, נמלו של שלמה על חוף ים סוף.

מימי מלחמת יהודה בבבל

בחורף תרצ"ח נתחדשו החפירות בלכיש העתיקה, בהנהלתו של ג'מס סטארקי, מגדולי החוקרים האנגלים בארכיאולוגיה, שגילה בחורף תרצ"ה את הכתובת בכתב עברי קדום, הלא הן "כתבות לכיש", שעשו רושם גדול בעולם. כתבות אלו הן מימי מלחמת יהודה בחיל נבוכדנצר מלך בבל זמן מועט לפני חורבן בית ראשון — מכתבים שנשלחו למפקד חיל-המצב היהודי בירושלים.

בדרך מלכיש לירושלים, נרצח סטארקי — יהי זכרו ברוך! — בידי רוצחים ערבים. אחרי הרצחו נמשכה עבודתו בידי חוקרים אחרים.

מימי מלחמת היהודים ברומא

מתוך העבודה שנעשתה בחורף תרצ"ח על-ידי עירית ירושלים ליד שער שכם, נתגלה כי בסיס המגדל המערבי של השער בנוי אבנים הדומות בסיתותן לאבנים מן הבנינים המעולים שבתקופה הרומאית. התגלית הזאת מזכירה פיסקה בספר ה' של מלחמות היהודים ליוסף בן מתתיהו, המתארת חקירה שנעשתה על-ידי טיטוס כשנתקרב בפעם הראשונה לירושלים. לפי יוסף בן מתתיהו, רכב על סוסו לאורך רחוב ישר שהוביל אל חומת העיר, אך כשירד לככר מגדל פספינוס, יצאו פתאום המון יהודים מ"מגדל הנשים" דרך השער שנמצא מול מצבות המלכה הילני, ועצרו בסוסו". מתקבלת על הדעת ההשערה, כי האבנים שנתגלו לא מכבר ליד שער שכם שייכות לאחד מ"מגדלי הנשים" שנזכרו אצל יוסף בן מתתיהו.

מתקופת התלמוד

בעונה השנייה של החפירות בבית-שערים העתיקה בעמק יזרעאל, על-ידי החברה העברית לחקירת ארץ-ישראל ועתיקותיה (על התחלת החפירות האלו ראה "מולדתי" תרצ"ח עמ' 148—150), המשיכה המשלחת לחשוף תשע מערכות קברים, המצטיינים בבניתן האדריכלית הנאה ובמספר רב של כתבות, תבליטים, תמישחים וציורים על קירות הקברים וכן על המשקופים והדלתות, שנשתמרו ברובם במצב תקין. כל החומר האפיגרפי והציורי הזה משמש מקום עשיר לחקירת התרבות היהודית בארץ בתקופת התלמוד.

ש כ נ ו ת י נ ו

סוריה

אסיה. ארץ מנדט צרפתי משנת 1922. נציב עליון צרפתי. חמשה גלילים אבטונומיים : סוריה, לבנון, הר הדרוזים, ארץ העלויים, ואלכסנדרטה. כיום : תקופת מעבר, עד שיאושר ההסכם הצרפתי-הסורי בדבר עצמאות לסוריה (לאחר הפרדת הלבנון לריפובליקה מיוחדת), בצירוף אבטונומיה פנימית להר הדרוזים ולעלויים. בשנת 1938 עבר מחוז אלכסנדרטה להשפעת תורכיה, בהסכמת צרפת ועל אף התנגדותה של סוריה. נשיא סוריה : האשם אל אטאשי.

שטחה של סוריה (יחד עם הגלילות שהופרדו ממנה) — 206.999 קילומטר מרובע. גבולותיה : תורכיה בצפון, עיראק במזרח וים התיכון במערב. מספר תושביה (יחד עם הלבנון) בשנת 1935 — 3.300.000. שפלה צרה, פורה ; מזרחית ממנה הרי העלאויים בלבנון, בקעת הלבנון והרי מול-הלבנון, החורן ובמזרח הקיצוני ערבות מדבר סוריה. אקלים : ים-תיכוני, חם ויבש. גשמים רק בחורף, ובהרים גם שלג. הערים הראשיות : דמשק, חלב, בירות, חומס, חמה, טריפולי. מעובדים רק 10% של האדמה. המשק העיקרי של הארץ : חטה, שעורה, תירס, כותנה (בסביבות חלב), טבק, גידול תולעי משי. הזית, הגפן, התאנה, בננות, פרי הדר. מחצבים : ברזל, פחם (בלבנון), שיט, גבס, קצת נחושת, עופרת וניקל. התעשייה : בעיקר — תוצרת חקלאית. המטבע : לירה סורית — 100 פיאסטר. ההכנסה (1935) לפי הגולגולת — 1,74 לא"י, ההוצאה — 1,62 ; האכספורט (לפי הגולגולת) — 1,02 ; האימפורט — 2,53.

לבנון

ריפובליקה בשטח המנדט הצרפתי של סוריה. נשיא הריפובליקה : אמיל אדה. החוקה (משנת 1926) : סינאט ובית-נבחרים. שטח מדינת הלבנון : 10.500 קילומטר מרובע. ארץ הררית. גובלת עם ארץ-ישראל בדרום ונהר אל-כביר בצפון. מספר תושביה קרוב ל-900.000 (כ-38.000 יהודים). עיר הבירה : בירות (150.000 נפש).

המשק החקלאי של הארץ מפותח ביחוד על מורדי ההרים : חטה, גפן, זית, פרי הדר, טבק, וביחוד עץ התות. תעשייה חקלאית ועירה : משי, יין, שמן זית, טבק, עורות. יש כמו כן התחלה של תעשייה חדישה. סחר חוץ בעיקר עם צרפת, אנגליה, מצרים וא"י. אכספורט : משי, שמן, יין, צמר, עורות.

אפריקה. מדינה עצמאית משנת 1922. מלכות-מורשה חוקתית. המלך (הוכרו ב־31.7.37) — פארוק הראשון. סינט ובית-נבחרים. עיר הבירה : קהיר. הדגל : ירוק : חרמש־ירת ושלשה כוכבים. צפון־מערב אפריקה. השטח : 994.300 קילומטר מרובעים. מספר האוכלוסין (1937) : 15.904.525 נפש (בהם 65.000 יהודים). כוללת : מדבר לוב, מדבר ערב וחצי־האי סיני. מאוכלסת רק בעמק הנילוס ובנאות־מדבר בודדות. אקלים חם ויבש. משק הארץ : חקלאות, בעיקר מטעי הכותנה, והיא מקור הפרנסה העיקרי של הארץ. רוב המשקים זעירים. דיוג מפותח לאורך חופי הימים והנילוס. מחצבים מעטים : פוספאטי סודה, ברזל. מכרות נחשת בחצי האי סיני. תעשית סוכר, בדים, טבק. ההכנסה לפי הגולגולת (1935) : 2,08 לא"י ; ההוצאה — 2,08. האכספורט — 2,32 לא"י לגולגולת ; האימפורט — 2,04 לא"י לגולגולת. המטבע : לירה מצרית (100 פיאסטר). האוכלוסים %80 בני תערובת המצרים הקדומים והערבים, והשאר : ערבים, קופטים, תורכים, יונים, יהודים. במדבריות — כ־40.000 בדואים. הדת השלטת : אישלים. כ־91% מושלמים (סוניים), כ־8,3% נוצרים. הלשון : ערבית. עיראק (ארם נהרים)

אסיה. מדינה עצמאית משנת 1931 תחת מלכות פייסל בן חוסיין ההאשמי. החוקה משנת 1924 : מלכות-מורשה חוקתית. המלך כיום : גאזי בנו של פייסל. המיניסטרים ממונים על־ידי המלך ואחראים בפני בית הנבחרים. משנת 1930 חוזה ידידות בין עיראק לאנגליה למשך 25 שנה. משנת 1932 עיראק חברה בחבר הלאומים. הדגל : שחור, לבן, ירוק, על יד הקשת פס אדום. מדינת עיראק היא במערב אסיה, מכורדיסטן בצפון עד המפרץ הפרסי בדרום ומפרס במזרח ועד סוריה ומדבר ערב במערב. השטח : 370.980 קמ"מ. עיר הבירה : בגדד. הנמל : בצרה. האוכלוסים : 1.029.833 מושלמים סוניים (כמחציתם כורדים), 1.612.533 שיעים, 110.885 נוצרים, כ־75.000 יהודים, 31.043 אחרים. משק הארץ : אדמה פוריה ואדמת משקה, אך רובה שוממה. מעינות־נפט עשירים, שנצולם נתון בזכיונות לחברת הנפט העיראקית (הון אנגלי, צרפתי, אמריקני, הולנדי). צנורות מן המעינות באורך 900 ק"מ מכרכוך לחיפה ולטריפולי. המטבע : דינר (לירה שטרלינג). ההכנסה לפי הגולגולת (1935) — 1,62 לא"י ; ההוצאה — 1,71. האכספורט — 1,11 לא"י לגולגולת ; האימפורט : 2,09 לא"י לגולגולת.

אירופה/אסיה. ריפובליקה משנת 1923. הנשיא : מוסתפה כמאל
אתאטורק, נבחר עליידי הפרלמנט (הפרלמנט נבחר ל-4 שנים). הדגל :
חרמש, ירח וכוכב על גבי רקע אדום. החג הלאומי : 29 אוקטובר,
יום הכרזת הריפובליקה.

הריפובליקה התורכית משתרעת בדרום מזרח אירופה ובאסיה
הקדמית (חצי האי אסיה הקטנה, חלק מקורדיסטאן, והאיים אימברוס
וטנדוס ואיי ראביט), כוללת את הבוספורוס, ים השיש והדרדנלים.
השטח : 726.736 קמ"מ, כ-15.4 מיליון תושבים (כ-86.000 יהודים).
עיר הבירה : אנקארה. נמלים : קושטא, איזמיר, סמסון.

משק הארץ : חקלאות אינטנסיבית. השקאה מלאכותית. הרבה
מכרות פחם, ברזל ואבץ. תעשייה מתפתחת : אריג, שטיחים, מלט,
סוכר. המטבע : לירה = 100 פיאסטר (97 מילים ארצישראליים).
תקציב המדינה (1936/37) : 212.764.000 לירה תורכית. המסחר :
אימפורט (1935) — 0.88 לא"י לגולגולת ; האקספורט —
0.96 לא"י לגולגולת.

האוכלוסים : תערובת שבטים תורכיים, שהתערבו — אחרי
כבוש אסיה הקדמית — בפרסים, ערבים ויונים. 97.40% מושלמים
סוניים. מימי המהפכה הלאומית חלו שנויים כבירים בחיי המדינה.
הא"ב הערבי הוחלף בלטיני (1928). לשון התפלה היא תורכית.

קפריסין

אסיה. אי, במזרח ים התיכון. שטחו 9.282 קמ"מ. הרים בצפון
ובדרום-מערב, ומישור פורה. כ-370.000 תושבים.

מושבת-כתר בריטית משנת 1925. עיר הבירה : ניקוסיה. בסיס
חשוב לצי. השליט : נציב עליון בריטי, שהוא גם ראש המפקדה.
תוצרת הארץ : חרובים, פירות הדורים, יין, תפוחי-אדמה,
אובסט, גפירת. האימפורט : בשנת 1935 — 1.485.716 לי"ש ;
האקספורט : 1.594.815.

אירן (פרס)

אסיה. מלוכה חוקתית. המלך : ריזה כאן פהלבי. הדגל : ירוק,
לבן, אדום (מאוזן). החג הלאומי : 15 מאי, יום הולדת המלך.
מדינת אירן — הכוללת את אפגניסטן, בלוציסטן ופרס — היא
ארץ הרים בין הים הכספי ותורכיסטן בצפון, מפרץ פרס וים ערב
בדרום, נהר ההינדוס במזרח ונהר חידקל במערב. השטח : 1.643.000
ק"מ. מספר האוכלוסין : 9.000.000 פרסים, קורדים ותורכמנים.
כ-55.000 יהודים. עיר הבירה : טיהראן (350.000 נפש).

הִנֵּה אֲנִי לֹקֵחַ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִבֵּין
הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִלְכוּ שָׁם וְקִבְצָתִי אֹתָם
מִסְבִּיב וְהִבֵּאתִי אוֹתָם אֶל אֲדֻמָּתָם.

יחזקאל ל"ז

מספר היהודים בעולם

(לפי ספר השנה היהודי באמריקה 1938)

כל האומדנות למספר היהודים בעולם, המתפרסמות מפעם לפעם על-ידי בעלי ספירה, מבוססות רק בחלקן על מספרים ממשיים של מפקדים (גם המפקדים אינם נערכים כמובן בכל הארצות בשנה אחת, וממילא יש תמיד הפרשים התלויים בהגירה מארץ לארץ, ברבוי הטבעי, בשמד וטמיעה וכו'), ובחלקן על השערות. מכאן אי-ההתאמה בסיכומים. זה כמה שנים "מתנודד" הסיכום האחרון של מספר היהודים בעולם בין 15 מיליון וחצי ל-16 מיליון ורבע, לאמור: בעלי הספירה מחולקים בדעותיהם בנוגע למיליון יהודים בערך. השנה אנו מפרסמים את מספר היהודים בעולם לפי "ספר השנה היהודי באמריקה", היוצא לאור (באנגלית) מטעם הוועד האמריקאי היהודי. מחברי הספירה מבטיחים, כי מספר זה בא כתוצאה מספירה מוסמכת במדת האפשרות;

חלק העולם	מספר היהודים	%
אירופה	9.390.113	60,49
אמריקה	4.739.769	30,53
אפריקה	593.736	3,82
אסיה	774.049	4,99
אוסטרליה	26.954	0,17
	15.524.621	100,0

ממספר זה נמצאים 7 מיליונים 620 אלף יהודים בארצות מרכז אירופה ומזרחה: פולין, ליטא, לטביה, אוסטריה, צ'כוסלובקיה, הונגריה, רומניה ורוסיה (אוקראינה, רוסיה הלבנה וקרים). בקבוצת-ארצות זו מהוים היהודים 6% מכל יתר האוכלוסים.

בצפון-אמריקה (יחד עם מערב-הודו) — 4 מיליונים 400 אלף יהודים, שהם לערך 3% מכל האוכלוסים. בארץ-ישראל ושכנותיה — סוריה, עיראק וערב — 503 אלף יהודים, שהם 3,5% מכל האוכלוסים.

קרוב ל-450 אלף יהודים הם תושבי הארצות הדוברות ערבית אשר בצפון-אפריקה: טאנג'ר, מארוקו, אלג'יר, טוניס, לוב ומצרים. בארצות אלו מהוים היהודים 1,4% מכל האוכלוסים.

יותר מאחוז אחד מן האוכלוסיה הכללית מהוים היהודים בארצות אלו: הולנד (לערך 2%), בדרום-מזרח אירופה, כגון: יון ותורכיה (1,75%). בחלק הדרומי של אפריקה (1% מכל האוכלוסיה ו-5% מן האוכלוסיה "הלבנה"), ודומה לזה בדרום אמריקה, בארגנטינה (2%).

ואלו הן הארצות שהיהודים מהוים בהן פחות מאחוז אחד: מערב ודרום אירופה, שמספר היהודים שם 1.600.000; צפון ומזרח אירופה (כוללים את רוסיה הגדולה), שמספר היהודים שם לערך 2.000.000; אוסטרליה וניו-זילנד, אשר בהן 27.000 יהודים. בכל הארצות הנזכרות מהוים היהודים מעט יותר מ-0,5%, ובאוסטרליה — 0,36% מן האוכלוסים "הלבנים".

קרוב ל-225.000 יהודים נמצאים בין עמי אסיה הקטנה.

אסיה המרכזית והצפונית, ורק 140.000 יהודים בארצות אשר במזרח אסיה ובדרומה (יאפאן, סין, הודו והודו־סין). באפריקה המרכזית ובאמריקה המרכזית והדרומית (פרט לארגנטינה). בארצות אלו אחוז היהודים מועט מאד.

מנין היהודים בדורות שונים

(לפי ד"ר א. רופין)

אחוז	בהם אשכנזים	מספר היהודים בעולם	
—	— — —	4.500.000	70 בשנת
6.7	100.000	1.500.000	1170 "
15	300.000	2.000.000	1300 "
33.3	500.000	1.500.000	1500 "
40	700.000	1.750.000	1650 "
50	1.000.000	2.000.000	1700 "
60	1.500.000	2.500.000	1800 "
80	3.600.000	4.500.000	1840 "
86	5.200.000	6.000.000	1860 "
90.5	9.550.000	10.500.000	1900 "
91.8	14.600.000	15.900.000	1930 "

ש ב ט י ש ר א ל

מבחינה אתנוגרפית, מבחינת תרבות עממית משותפת ביסודותיה, נוסח תפלה ועבודת אלהים, מנהגי דת וחיים, מסורת משותפת — נפרד רובו הגדול של עם ישראל לארבעה ראשים:

א. האשכנזים (בערך 14.600.000 נפש) — המהוים למעלה מ-90% מכל היהודים בעולם. בשם „אשכנזים“ מכונים קבוצי היהודים, שאת תרבותם הדתית והעממית קבלו מן הגולה היהודית שישבה לפנים בארצות גרמניה (ובצרפת הצפונית). ישוב האשכנזים נפוץ מן אירופה המרכזית על פני כל ארצות המזרח הצפוני של אירופה: אוסטריה, ביהם, פולין, ליטא, אוקראינה, רומניה, הונגריה.

ב. הספרדים (קרוב ל-1.000.000) — היהודים שישבו בימי הביניים בספרד ובפורטוגל, וגורשו משם בתחלת התקופה החדשה בהיסטוריה, ונפוצו על פני אירופה הדרומית, המערבית והמזרחית,

ואסיה המערבית : פרובינציאה, איטליה, תורכיה (שכללה את כל ארצות הבלקן וקצה המזרח הערבי) — ואפריקה הצפונית ומצרים. ג. מסתערבים (קרוב ל-150.000) — היהודים שישבו מן הדורות הראשונים שאחרי החורבן בארצות המזרח, וקבלו עליהם את עול הכבוש הערבי. הללו נפרדים ל"מזרחים" : יהודי בגדד וחלב ודמשק, בני פקיעין בארץ-ישראל, ועוד ; ול"מערביים" : יהודי מרוקו, ואתם מקצת יהודי אלג'יר ותוניס וליביה.

ד. פרסים (170.000) — היהודים שישבו בפרס הגדולה, בימי שלטון האחמנידים ואחרי זה, ביחוד בהיות ארץ בבל כפופה לשלטון הפרסים. עם התפוררות המלכות הפרסית הגדולה, נפוצו גם הם, וקבוציהם באו במגע עם קבוצי יהודים בני שבטים אחרים. על הפרסים נמנים : יהודי פרס, אפגניסתן, תורכסתן (בוכארה), רדסגתן, ומהם נפוצו גם נדחי ישראל שבסין וחלק מיהודי הודו.

ביסוד מנהגי השבטים השונים יש שתי מסורת-עיקר לגולה היהודית : מסורת בבל ומסורת ארץ-ישראל. ההבדל בהלכה, במנהג, בנוסח התפלה, במסורת המקרא בין ה"מזרחיים" (בבל) לבין ה"מערביים" (ארץ-ישראל) ידוע מן התלמוד. שתי המסורות התקיימו במשך דורות אחת ליד חברתה, אך עם גידול מרותה של בבל בהלכה דחה מנהגה את מנהג ארץ-ישראל, והוא נשאר רק בתפוצות אחדות — ושלא בטהרתו, אלא מושפע ממנהג בבל. יש תפוצות גולה שנפוצו מבבל ויש שנפוצו מארץ-ישראל.

לפי "ישראל" לא. ז. אשכולי

ל שונו ת ה יהודים

במולדת

לשונם של שבטי ישראל ויהודה בימי קדם היתה הלשון העברית (לשון השבטים העבריים), שהיתה מדוברת גם בפי עמים שמיים אחרים, בני אדום ועמון ומואב וכנען. הלשונות היו שונות זו מזו רק כדיאלקטים בני לשון אחת. בתקופה יותר מאוחרת נקראת לשון זו גם בשם יהודית. בשם זה נקראה גם בפי עולי בבל, בדורות הראשונים לימי בית שני, שאז נקרא חבל ארץ היהודים בשם יהודה. עם השכח הלשון העברית מפי העם והצטמצמה בתחומי צרכי הקדושה, ניתן לה השם לשון הקודש, שנשאר במשך כל הדורות, בהם שימשה הלשון לתורה ולתפלה בלבד. עם חרוש הלשון לצרכי חולין, וביחוד כלשון דבור, שבה להקרא בשם לשון עברית. הלשון העברית נמנית על משפחת הלשונות השמיות (— העמים שדברו בהן

מנויים בתורה על בני שם בן נח. בראשית י'). גם בלשון העברית עצמה היו דיאלקטים שונים בפי דובריה בני השבטים השונים (זכר לדיאלקט גשאר במסופר על בני אפרים שבטאו שי"ן ימנית כסמ"ך). הלשון העברית היתה מדוברת בפי העם כל ימי קיום המלוכה ובית המקדש הראשון. בדורות האחרונים לתקופה זו היו משכילי העם שומעים ארמית (בהשפעת אשור התקיפה בימים ההם, שארמית היתה לשונה הרשמית). בדורות האחרונים לקיום החרות היהודית ובית המקדש השני, נשתכחה הלשון העברית מפי העם, ואת מקומה ירשה הארמית, בהשפעת הגרים המרובים מן הנכרים דוברי ארמית שישבו באותה תקופה בארץ־ישראל וכן בהשפעת הישוב היהודי בארצות השכנות שדברו ארמית.

בימי שלטון היוונים, חדרה הלשון היונית כלשון הדבור בחוגי השועים בא"י. לשון זו — שהיתה בימים ההם לשון השלטון במזרח — כבשה עמדות חשובות בחיי העם, עם התפשטות התרבות ההלניסטית והתרבות הזרים בא"י. השפעה רבה בנידון זה היתה גם לעדה היהודית באלכסנדריה של מצרים שהיתה רבת פעולה והשפעה וקשרים רבים לה עם ארץ־ישראל. הלשון העברית נצטמצמה אז והיתה ללשון הקודש. במשך הזמן הוכשרה גם הארמית לצרכי קדושה, וכמה תפלות ("קדיש" "יקום פורקן" ועוד) חוברו בארמית, ומבבל עלו לא"י. אף בא"י תוקן תרגום התורה בבית הכנסת לארמית (שנים מקרא ואחד תרגום).

הלשון העברית לא פסקה מן השמוש ומן הדבור למשך דורות רבים, ואף כמאתים — שלש מאות שנה אחרי החורבן. הלשון העברית המאוחרת, שתחלתה בכמה ספרים מכתבי הקודש, אינה שונה בדקדוק הרבה מלשון המקרא. אך באוצר המלים במשמעותן ובשמוש הדקדוק וגם במבטא ניכרת השפעה רבה מן הארמית המדוברת.

עם שכחת הלשון העברית מפי העם, ביחוד עם גלות רובו הגדול של העם מארצו, פסקה התפתחותה הטבעית של הלשון והפכה ללשון קודש בלבד — לתורה ולתפלה. אך השפעתה החיה לא פסקה לעולם, והיא השפיעה גם על הלשונות הזרות שבפי היהודים. בכל דור ודור נמצאו גם חובבים שדברו בלשון הקודש. לשון "מתה" זו שימשה בכתב, במשך כל הדורות, גם לשון דין ומשא־ומתן של חולין ומסחר בין יהודי כל הארצות.

בתקופה החדשה של שיבת ציון חזרה, כידוע, הלשון העברית, שחיוניותה נשתמרה בכל הדורות, והפכה שוב מלשון שבכתב ללשון

חיה ומדוברת במולדתה הטבעית, לאחר שכל הלשונות העתיקות האחרות נשארו רק נחלת העבר הקדום.

בגולה

שתי הלשונות הזרות שהתהלכו בארץ־ישראל על יד העברית ובמקומה, היונית והארמית, היו גם לשונות הגולה היהודית. היונית (אמנם היתה דיאלקט יוני מיוחד, שונה מן היונית הרגילה באותו דור) היתה מדוברת בפי היהודים במצרים ובאסיה הקטנה ובאפריקה הצפונית, והם יצרו בה גם ספרות מיוחדת להם. גם הארמית שלטה בגולה, במולדת הלשון, בכבל ובסוריה. אף בארמית יצרו היהודים דיאלקטים מיוחדים.

כמעט בכל מקום ומקום שבו ישבו היהודים, היתה לשון מיוחדת בפיהם דיאלקט שונה, לא רק בערוב מלים עבריות לתוך לשון הארץ, אלא גם בשנויים לשוניים ממש, בעל צורות משלו, בעל שנויי מורפולוגיה וחדושי מלים. גרמו לכך סבות שונות, ואחת מהן — הגורם הדתי, דבר היות היהודים בני דת שונה מדת העם המדבר בלשון הארץ שבה ישבו.

יש מלשונות היהודים שנכחדו מן העולם ואינן. עדות שלמות גורשו מארץ מושבן והתבוללו בין יהודי ארצות אחרות וקבלו עליהם את לשונם. גם בדורות האחרונים, עם הטמיעה אצל יהודי מערב־אירופה, נשתכחו הלשונות המיוחדות שבפי היהודים.

דיאלקט יהודי היה קיים בלשון היונית החדשה בביצנץ, שהיה מדובר גם בדורות מאוחרים בפי היהודים תושבי ארצות הבלקן ונתרגמה בו התורה. שרידיו נשארו בפי היהודים תושבי האי קורפו, ששימש מעין גשר בין המזרח הבלקני ובין אירופה הדרומית.

באותו זמן שההמון היהודי דיבר יונית, דיברו השדרות העליונות בדיאלקט יהודי איטלקי מיוחד. באיטליה עצמה דיברו היהודים איטלקית־יהודית עד האמנסיפציה, ובה נתרגמו תורה ותפלה. בדיאלקט זה דיברו עד לפני דור אחד זקני היהודים ברומא, שלידתם בגיטו, ועוד כיום נשמרו שרידיו בשדרות העוני היהודית ברומא.

בדיאלקט מיוחד להם דיברו היהודים בצרפת, לפני הגירוש במאה הי"ד. בפרובינציאה היה קיים דיאלקט יהודי פרובינציאלי, שבה נכתבה עוד בסוף המאה הי"ח דרמה תנכ"ית.

בראש הלשונות המדוברות בפי היהודים, נמנית הלשון הגרמנית־היהודית (יידיש). דיאלקט זה נשאר עד ימינו אלה בפי יהודי גרמניה, אם כי השכיחותו בכונה תחלה והדבור הגרמני התאזרח תחת

הדיאלקט המיוחד. גם באלוס ובהולנד השתמשו היהודים בדיאלקט גרמני מיוחד.

הדיאלקט היהודי-הגרמני — כמה דיאלקטים לו בארצות שונות, העיקריים שבהם: מערבי (מדובר בפי יהודי פולין וגליציה המערבית, ורוסיה הקרפטית), דרומי (אוקראינה, ווהלין, ביסרביה ורומניה וקצת גם בגליציה המזרחית), והמזרחי (הוא זה המדובר בליטא וברוסיה הלבנה). עם תנועת ההגירה מן הארצות הדוברות יידיש לאמריקה הצפונית והדרומית, קמו דיאלקטים חדשים, ערבוביה מן הדיאלקטים הישנים בהוספת השפעה מצד הלשון האנגלית והלשון הספרדית. אבל הדור היהודי הצעיר, שחנכו בלשון הסביבה, אינו נזקק עוד ללשון זו. הלשון היהודית-הספרדית, איספניולית (בארצות הבלקן קוראים לה „לדינו“), היא דיאלקט קשטילי עם אחוז מסוים של מלים עבריות. דרך התפתחותה דומה לזו של יידיש: תחלה בספרד עצמה, ואחרי כן לשון חפשית של יהודי אירופה הדרומית והצפונית והמערבית והמזרח הקרוב. לשונם נתקבלה גם על חלק מן היהודים דוברי ערבית בארצות האישלם שברובם בטלו, מבחינה לשונית, בין מגורשי ספרד. ספרותה דתית ועממית, ברובה תרגומים.

בדורות הראשונים אחרי גירוש ספרד ופורטוגל היה קיים גם דיאלקט יהודי-פורטוגזי מיוחד, שנשתכח במשך הזמן. דיאלקטים ערביים-יהודיים מדוברים בפי היהודים באפריקה הצפונית. יש שריד דיאלקט עברי-ארמי מעורב בערבית בפי היהודים „הטרוגלודיטים“ (תושבי המערות בהררי לוב בקצה המדבר). דיאלקט עצמאי, בעל אופי מיוחד לדיאלקטים המדוברים בפי היהודים, היא הערבית המדוברת בפי יהודי תימן. הם חברו גם שירי קודש וחול בלשון זו. יהודי עדן מדברים בדיאלקט התימני בשנויים קלים.

כמה דיאלקטים יהודיים, בני ארצות ותקופות שונות, יש בלשון הפרסית. דיאלקט פרסי הוא גם המדובר בפי יהודי תורכסתן (בוכארה וכו').

מן הלשון הארמית — הבבלית והסורית — נשארו דיאלקטים אחדים, המדוברים ביחוד במחוז בארות הנפט במוצול ובאורמיה (פרס). יהודי חבש, הפלשים, מדברים כיום הזה כמעט כולם אמחרית (ומעוטם תיגרי ותיגריניא), כלשון תושבי חבל הארץ בה הם יושבים. עברית אין הם יודעים. רק הדור הצעיר לומד עברית.

גם גדחי ישראל שבסין, נשתכחה מהם הלשון העברית בדורות האחרונים. עד לפני דורות מועטים היו קוראים בתורה כצורתה במסורה ובמבטא משובש, בהשפעת הלשון הסינית.

יהודי הודו מדברים בלשונות המהלכות בהודו. יהודי קרים מדברים בדיאלקט טטרי. השומרונים משתמשים בדבורם בערבית רגילה המדוברת בשומרון. אך תפלותיהן, עיקרן עברית וחלקן „שומרונית“ — דיאלקט ארמי, כפי שהיה מדובר בא"י בימי בית שני. הקראים במצרים מדברים וכותבים ערבית. הקראים שבקרים מדברים דיאלקט טטרי מיוחד. הקראים שבתורכיה מדברים עכשיו תורכית, תחת היונית והטטרית שהיו שגורות בפייהם לפני דורות מועטים. התורכית שבפי ה„דונמי“ (מבני כת ה„שבתאים“) בתורכיה, שונה מן הלשון המדוברת בפי התורכים.

יתכן, שגידול שלטונה של הלשון העברית בא"י תגרום מחדש להתהוות לשונית בין יהודי הארצות השונות. אפס, הקיץ הקץ על לשונות היהודים הקיימות עוד, פרי עבר רחוק-קרוב, שאין לו תחיה ותקומה.

לפי „ישראל“ לא. ז. אשכולי

עמים ושבטים המתיחסים על ישראל

הרשות לעלות לארץ-ישראל ולבנותה מחדש בימי כורש מלך פרס, שירשה את מלכות בבל, ניתנה רק לבני יהודה. גורל עשרת שבטי ישראל שהקדימו לגלות, אינו נזכר ואילך. מה קרה את השבטים האלה? כתבי הדורות אינם מעידים על כך. במשך הדורות פשטה דעה, שעשרת השבטים לא נגאלו, והם נשארו שבויים במרחקי תבל שלשם גלו, ושם יצפו לגאולה.

בתקופות שונות נעשו נסיונות רבים לזהות את מקום-מושבם של עשרת השבטים. נסיונות אלה לא פסקו עד היום הזה. עדות ישראל בארצות שונות, וגם עמים ושבטים נכרים, הוזהו לפי סימנים אתנוגרפיים שונים כבני עשרת השבטים. אגדה מהלכת מזה דורות רבים ברחבי הגולה היהודית על עשרת שבטי ישראל החיים חיי חירות מדינית. פרטי קיומם שונים לפי הזמנים והמקורות השונים. עתים והשבטים הם גבורי מלחמה שולטים על ארצם ועל ארצות גויים עצומים, וכל תקותם לצאת לעזר לאחיהם בני יהודה ובנימין, לפדותם מכף אויביהם ולהחזירם לימים מקדם. ולעומת „תורת הגזע“, אשר פשטה בשנים האחרונות בכמה מארצות אירופה, שכל שאיפתם להרחיק את סכנת הגזע היהודי ולשמור על ה„אריות“ הטהורה — יש גם כתות המתיחסות על הגזע הישראלי ועל „עשרת השבטים“.

בין העמים האנגלו-זאכסיים נפוצה מאד כת הישראלים הבריטיים, הסבורים, שהאנגלו-זאכסיים מוצאם מעשרת השבטים. והם מוצאים רמזים בתורה, כי רק הם הצאצאים האמיתיים של בני ישראל הקדמונים. כת זו סניפיה מפוזרים בכל רחבי הקיסרות הבריטית ואף בארצות-הברית. מרכזה באחד הארמונות העומדים סמוכים לארמון המלך האנגלי.

ה"ישראלים" הללו, — שבין חבריהם נמצאים נסיכים, רוזנים ומדינאים מפורסמים, היסטוריונים וארכיאולוגים — החליטו בזמן האחרון לעבור מהלכה למעשה. לא די להם לדרוש דרשות ולהוכיח בפסוקים, שהם-הם היהודים האמיתיים, אלא רצונם גם לחיות לפי צו הצדק הנבואי. על-שום-מה התעוררו דוקא עכשיו לפעולה ממשית? ראשית, הם מאמינים, כי הימים ערב ימות המשיח ומן הדין להתכונן ליום הגדול. יפגוש אותם משיח בתורת ישראלים להלכה ולמעשה. ושנית — נגישות-היהודים בעולם. אמנם הנגישות מכוננות נגד יהודים ולא נגד ישראלים, אבל רדיפות אלו מתנגדות לתנ"ך ולכל התרבות הישראלית. לפיכך רצונם להדגיש בפומבי את נאמנותם לעיקרים הישראלים הנצחיים.

בין "הישראלים" הללו נמצאים גם שונאי-ישראל מובהקים, שצר להם לראות עם בעל-יוחסין המתיימר להיות היורש היחידי של בני ישראל הקדמונים.

"הישראלים הבריטיים" מתכוונים להנהיג משטר התורה בקיסרות הבריטית. תנועה כזו ניכרת יפה באוסטרליה, אפריקה הדרומית, קנדה ובאנגליה עצמה. גם ה"ישראלים" האמריקניים מראים פעילות רבה בזמן האחרון והגישו לממשלה בוואשינגטון תביעה לבסס את המשטר האמריקני לפי יסודות ישראלים. בתזכיר, שסניף הכת בקנדה המציא לועדה המלכותית החוקרת את תנאיה הסוציאליים, הכלכליים והמדיניים של המדינה — נאמר :

"...הרינו מכריזים על העובדה הברורה, שהאנגלו-זאכסיים של משפחת-העמים הבריטית ואלה שבארצות הברית — מוצאם מבני-ישראל והם מייצגים היום את הנינים של העם יוצר התנ"ך. עליהם התפקיד להביא את העולם למשטר מדיני-חברותי שיתאים לתורת-משה ושיטתה הכלכלית-חברותית".

בין יתר הדרישות של "הישראלים" יש תקנות כאלה : שיטת-המעשר לפי התורה במקום המסים ; סנהדרין, שיבחר על-ידי העם,

במקום בתי-פרלמנט ; איסור רבית ; החייאת מוסד השמיטה והיובל ועוד. בין ה"ישראלים" נמצאים הרבה חברים הדורשים להחליף את יום-הראשון ביום-השבת ליום-המונחה בקיסרות. בדרישה זו תומכים עוד הרבה כתות נוצריות, ביחוד ה"שבתיים" באנגליה ובאמריקה. בין ה"ישראלים" באמריקה קיימת תנועה גם להנהיג מצוות מילה ועוד כמה וכמה מצוות מעשיות אחרות.

הכתה הזאת מתכוננת לקונגרס עולמי. אל הכנסיה יבואו צירים לא רק מאנגליה ואמריקה, אלא גם מדינמרק, שבידיה, גורבגיה, הולנד וצרפת. גם בגרמניה נמצאים חברים לכתה זו, אשר בתנאים השוורים בארץ זו הם מוכרחים להמנע מהכריו על התיחסותם לעשרת השבטים.

התפשטותו של שבט דן
מכל שבטי ישראל הצטיין ביחוד בכשרונותיו ובגבורתו — לדברי ה"ישראלים הבריטיים" — שבט דן. הנהרות דון, דוניץ, דונאו, דניסטר ודניפר (שכל אחד מהם כולל את השם "דן"), וכן כל ארץ דנמרק — כולם נקראים על שמו של שבט דן. בשעה ששבט זה כבש בארץ-ישראל את העיר לשם, שינה מיד את שמה ל"דן" (יהושע י"ט, מ"ז) ומזה נתפשט אחרי כן המונח "מדן עד באר שבע" לגבולות ארץ-ישראל. כדבר הזה עשו בני דן גם אחרי כן כאשר הלכו בגולה והתפשטו בעולם. בכל אשר דרכה כף רגלם, כל גליל, כל שטח ארץ, כל גהר קראו בשמם. שם דנמרק לפנים "דונמרס", לאמור : ארץ דן.

בתולדות אירלנד כותב ההיסטוריון קיטינג כדברים האלה : "בני דן היו עם עשיר וחרוז, הם עזבו את יון לאחר מלחמה באשורים והלכו לאירלנד ולדנמרק וקראו את הגליל בשם "ארץ דן" (דונמרס). החוקר ואיש המסעות הידוע הומבולדט בטוח, כי תושביה הקדומים של אירלנד היו ישראלים, ורבים מהם עברו את ספרד בדרך גודיהם. בין מלכי אירלנד, לפני שהונהגה הנצרות בארץ זו, היו שלשה בשם "דוד" ושלשה בשם "שלמה". תארי הצטיינות אירלנדיים ידועים נקראים "טיה טפי", ולדעת הישראלים הבריטיים אין זה אלא שמה של בת המלך צדקיהו.

אחרי החורבן ברח ירמיהו הנביא יחד עם בנותיו של צדקיהו למצרים. מה קרה לירמיהו אחרי זה — לא ידוע. ברור רק זה,

שליהודה לא חזר עוד. לדברי הישראלים הבריטיים, הגיעה אחת מבנות צדקיהו לאירלנד, ושם נישאה להרמון, המלך האגדי של ארץ האירים. אחרי זה הביאה שמה גם את ירמיהו ושם נשאר. באירלנד הקים ירמיהו "בית חכמה ונבואה", וגם עזר לייסוד בית הנבחרים האירי — זה בית הנבחרים הראשון בעולם. ישראלים בריטיים אלה מוכיחים כמו כן, כי מלכי אנגליה מוצאם מבתו של המלך צדקיהו והמלך הורמן. מלכה של בריטניה כיום, המלך ג'ורג' הששי, הוא לפי זה הדור המאה לדוד המלך.

כת זו בטוחה כמו כן, כי השמות "בריט" ו"בריטיש" אינם אלא ממקור עברי: "ברית" ו"ברית איש".

היאפאנים

ביאפאן יש תנועה, אשר תומכים רבים לה בין שכבות המשכילים ואפילו בין חוקרי דברי ימי האומה היאפאנית, המוכיחה כי העם היאפאני הוא מעשרת שבטי ישראל שנאבדו אחרי גלות שלאמנסר. לפי חשבונם, יש בין תאריך הגלות והוא ובין התאריך של ראשית דברי ימי יאפאן הפסק של 70 שנה. מדוע? במשך 70 שנה נדדו השבטים הללו מארץ-ישראל עד הגיעם לקצה המזרח הרחוק על חופי האוקיינוס השקט. בארון המקדשים ליד טוקיו גנוזות ושמורות — לדבריהם — שלש עתיקות, המעידות על שייכות היאפאנים לעם ישראל, ואלה הן העתיקות: מטה אהרן, שצף ופרח שקדים ונגנו למשמרת עוד מימי המשכן; צנצנת המן שנגנזה עוד מימי משה במדבר, וחלק משברי הלוחות ששבר משה ברדתו מעל הר סיני. בעיר הירושימה מצאו כתבות החרותות על אבן בכתב עברי עתיק, שיש בהן — לדברי השמועה — חלק מפרשת דברי ימי יאפאן כחלק מעם ישראל הקדום.

שבט נדח בחבל נג'ראן

בחבל נג'ראן אשר בחצי האי ערב, שעבר בשנת 1934 מרשות האימאם יחיה מלך תימן לאבן-סועוד מלך ערב-סועודיה, שוכן שבט בודד המתיהס לעשרת השבטים ושומר על גזעו ועל אמונתו. סגן המיניסטר הסועודי לענייני חוץ פואד חמזה ופיליבי, תוקר ערב הידוע, פרסמו פרטים על השבט הזה. בני השבט מתגוררים בכפרים ועוסקים במלאכות שונות, בעיקר בתעשית העורות והכפתות. בראש העדה עומד כהן. בני השבט שובתים בשבת מכל מלאכה, מתקהלים בבית

הכהן ומתפללים תפלותיהם בעברית. הם מדברים עברית יפה והם מצפים לתקיעת שופרו של המשיח הגואל, שיוציאם ממקום-גלותם על מנת להלחם שכם אחד עם חילות ישראל לגאולת העם וארץ הקודש ולהחזרת תפארת ישראל.

עם גרמני עתיק

בלב אירופה המערבית מצאו אנשי-מדע בחקירותיהם שבט גרמנים שמוצאו מישראל. אוכלוסי הגליל „פריזלנד“ אשר בהולנד הצפונית משתמשים עד היום בדיאלקט עתיק „פריזי“, שיש בו יסודות עבריים. הם מתגאים על עברם רב-הגבורה. אבותיהם לא כפפו קומתם בפני החזק והתקוממו נגד משעבדיהם.

הפריזים חושבים את עצמם לאחד העמים העתיקים באירופה, הקדמוני שבין הטיבטונים, היינו: הגרמנים הראשונים. לפנים היו עם עצמאי. היום הם נפוצים בשלש ארצות: הולנד, גרמניה ודנמרק. רובם בגרמניה ומעוטם בשתי הארצות האחרות. מסורת התהלים מושרשת עמוק בלבות הפריזים. רובם יודעים את התהלים על-פה. את פרקיו שרים בשירי-עם, מרדמים בהם ילדים, מובילים כלה לחופה ומתים לקבורתם. כל פולחן אינו עובר בלי פרק תהלים. בערבים יושבים האכרים הפריזים ומספרים בהתלהבות את ספורי התנ"ך. ביחוד חביבים עליהם הספורים על המלך שלמה וכן ספרו קהלת.

הפריזים עוסקים בדיוג ובעבודת האדמה. לפני העבודה חוזרים על פרק תהלים. ברובם הם פרוטסטנטים, אך יש ביניהם גם כת יהודית-נוצרית עם כנסיות מיוחדות, התפלות נאמרות על-ידי הכמרים בלשון העברית.

לפי ספרו של הכומר הפריזי ריינוס — מלפני 500 שנה — מוצאם של הפריזים ממושבה יהודית, שנוסדה בגרמניה הצפונית אחרי כבוש ירושלים בידי אספסינוס קיסר. הפריזים הראשונים דברו עברית, ובדיאלקט של עכשיו נשתמרו בטויים לשוניים עברים.

רוב לוחמי החופש ההולנדים מוצאם ממחוז הפריזים, גם הרבה מן המשכילים הגרמנים הקשורים בהם מוצאם משבט זה. הפריזים שבהולנד „מברחים“ לאחיהם שבגרמניה ספרי תנ"ך, וכן את ספרי ריינוס המוכיח כי מוצא הפריזים מן היהודים.

שבט יהודי נדח במכסיקו

במדינת מכסיקו נתגלתה בשנה האחרונה (תרצ"ח) עדה המונה כ-20.000 איש המתיחסת על היהודים, שלא ידעו עד כה על מציאותה.

אלה הם אכרים, קדומים בצורתם ובארחות חייהם לאינדיאנים. הם שומרים על קדושת השבת ועוד כמה ממנהגי דת משה, ומברכים איש את רעהו ב"שמע ישראל" בלשון הספרדית. לדבריהם, הם מצאצאי האנוסים בספרד, שבאו למכסיקו לפני 400 שנה.

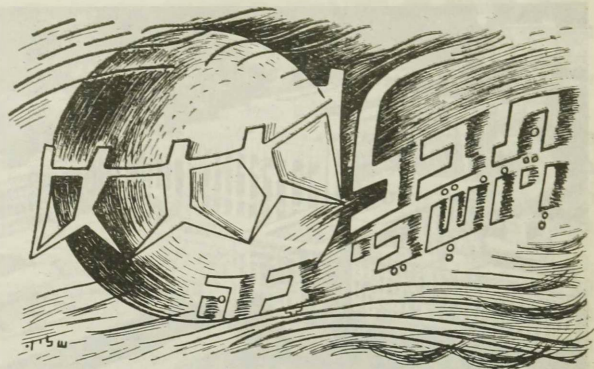
הקהלות היהודיות במכסיקו החלו מקרבות אליהן את בני השבט היהודי הנדח הזה. לדבריהם של יהודים נדחים אלה, הם מסורים מאז ומתמיד לרעיון שיבת ציון.

שרידי שבט יהודי בעבר הירדן בתוך חורבות בני אדום, בנקרת הסלע, חי שבט בידואי המכונה "בני בדול", לאמור: בדלים ופרושים משאר שבטי הבידואים, ולא יתערבו בהם. שבט קטן ומתנוון זה רובץ עד היום בחגוי סלע אדום. זוהי זכותם המוכרה על-ידי כל השבטים ועל-ידי ממשלת עבר הירדן. כארבעים משפחה הם, ועליהם נמנות עוד חמשים משפחה היושבים מחוץ לשטח ה"סלע", בואדי-חסמא.

בני בדול המתגוררים בסלע אינם מתחתנים, כאמור, עם שאר שבטי הבידואים, אלא עם בדול-חסמא בלבד. על עברם אין יודעים כמעט כלום, אבל דעת רוב החוקרים אשר בקרו אותם היא, כי מזרע היהודים הם, שנתרחקו במשך הימים מדת היהדות ותחת לחץ השבטים השכנים התאשלמו למראית עין, כי גם כיום רחוקים הם מתורת האישלם כהיותם רחוקים גם מן היהדות. הדבר העיקרי שנשאר להם זוהי המסורת על שני האחים הגדולים, יוצרי האומה, משה ואהרן, וכן קשריהם עם המקומות ההיסטוריים — גיאת רקם, מעינות משה וקבר אהרן. כאן נשארה להם אחיזה בקרקע המוכיחה על קשריהם הנושנים עם המקומות הללו.

בני השבט אינם יודעים קרוא וכתוב, ושום תעודות לא נשמרו אצלם. על הפלחה מחיתם ועל מתנות התיירים, שאותם הם משמשים כשומרים ומורי-דרך.

מלבד השבט הזה יש עוד שבט אחד היושב במבוא הסלע, הלא הם הליאתנה, היושבים באלגיאה — גיאת רקם. גם בני שבט זה (מספרם, יחד עם ה"בדול" למעלה מ-5000 נפש) מעריצים מאד את קבר אהרן בהור ההר וגם את משה רבנו. ילדי השבט נקראים בשמות משה ואהרן. לדברי חוקרים, אלה הם שרידי יהודים, ומלבד טפוסם היהודי נשמרו בידם עד היום הזה מנהגים יהודיים בולטים.

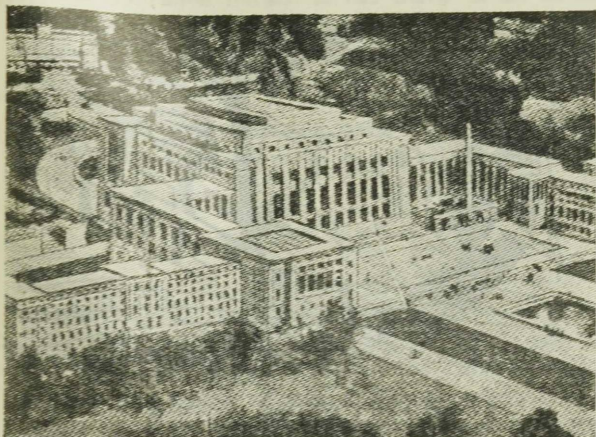
חבר הלאומים

כיצד נוצר חבר הלאומים

בכל התקופות חיו ופעלו אנשי־רוח ואנשי־מדינה אשר הטיפו לשלום וליחסי רצון ואמון בין עם לעם. השאיפה הגדולה לשים קץ למלחמות, צמחה במערב אירופה המאה הי"ט, שבראשיתה היתה רבת מלחמות ודמים. שאיפה זו הקיפה חוגים רחבים, וגרמה לנסיונות ידועים בשטח זה. בסוף המאה הי"ט, כשסכנת דמים נשקפה לעולם, החלו בוועידות האג (בשנים 1899 ו־1907) בשיטה של בוררות בין־לאומית, של בית דין מפשר. הענינים, שהתקדמו בצעדים מתונים ביותר, נחרבו כליל בימי מלחמת 1914.

עשרה מיליונים חללים מכל העמים והארצות, — בהם גם 150.000 יהודים, — 30 מיליון פצועים, 15 מיליון נכים, ומלבד אלה קרבנות מגפות ורעב ודלות, התרוששות האוכלוסים, השחתת המדות וירידת המוסריות הצבוריות, — אלה היו תוצאותיהן של ארבע שנות הדמים, 1914—1918, שהמיטו חורבן על האנושיות.

באמריקה, באנגליה, בגרמניה, בצרפת, במדינות סקנדינביה ובארצות הסלבים נוצרו אגודות וחברות במטרה לארגן את השלום בעתיד ולמנוע אפשרות של מלחמה חדשה. אחד מסעיפיו של הוזה השלום בין המדינות הנלחמות היה יסוד חבר הלאומים, שיסודותיו נוסחו באופן מוחלט בידי וודרו וילסון, נשיא ארצות הברית של אמריקה הצפונית. בתחלה נתנו את ידן לחבר הלאומים 52 מדינות שחתמו על ספר הברית בינואר 1920.

בנין חבר הלאומים בנייבה

הברית

במבוא לספר-הברית, המדבר בקיצור על עיקרי המוסד הביך לאומי החדש, נאמר :

„אחרי שהצדדים הנעלים, בעלי הברית, באו לידי הכרה כי לשם התפתחות העבודה המשותפת בין העמים והשלטת השלום והבטחון יש צורך — לקבל על עצמם התחייבויות ידועות שלא להשתמש בכח המלחמה ; להחזיק בגלוי ביחסים ביך-לאומיים הנשענים על הצדק ורגש הכבוד ; למלא בדיוק את תקנות החוק הביך-לאומי, שהן משמשות בעתיד כעיקר להתקדמות אמתית של הממשלות ; להנהיג שלטון-צדק ולמלא בדיוק את כל התחייבויות, הנובעות מספרי החוזה, ביחסים ההדדיים שבין העמים המאורגנים ; — הרי הם מקבלים עליהם את ספר הברית הזה, אשר לפיהו יוצר חבר הלאומים“.

מטרתו של חבר הלאומים היא, איפוא, כפולה : א) השלטת סדר ובטחון ומניעת מלחמות חדשות, על-ידי ביסוס היחסים הבינלאומיים ; ב) שאיפה לפתח עבודה משותפת בין כל העמים בכל מקצועות החיים.

26 הסעיפים של ספר הברית מתארים את אופן ההשתמשות בעיקרים הכלולים במבוא.

אפיו הכללי של חבר הלאומים

עניני חבר הלאומים מנוהלים בידי באי־כח הממשלות. המטרה הראשית : יישוב הסכסוכים בין מדינה למדינה והשפעה על היריבים בדרך השלום. אפשרות כפיה יש רק במקרה שממלכה עוברת על תקנות הברית, לאחר שקבלה אותן ברצונה הטוב, ומתחילה באמצעי מלחמה.

חותמי ספר הברית התחייבו באופן חגיגי לקיים את תקנות החוק הבינ־לאומי ולכבד את החוזים שנחתמו על ידם. כולם הסכימו מרצונם הטוב להגביל את חופש פעולתם בשטחים ידועים לצורך הענינים הנוגעים לטובת העולם כולו.

בית הדין הבינ־לאומי בהאג

ליד בית הדין המפשר התמידי היושב בהאג, הקים חבר הלאומים בית־דין קבוע של המשפט הבינ־לאומי, שהוא המוסד המשפטי של חבר הלאומים.

ארגון בין־לאומי של העבודה

„מטרתו של חבר הלאומים היא להשכיך שלום כללי, והשלום הזה יכול להבנות רק על יסודות הצדק החברותי.“
חבר הלאומים אינו מגביל את פעולותיו רק בענינים פוליטיים בלבד, ולפי סעיף 23 מספר הברית קבע ארגון בין־לאומי של העבודה, כדי לחקור ולפתור כל השאלות הנוגעות לשטח זה.

מבנה חבר הלאומים ופעולתו

חברי ה„חבר“ הן הממלכות. המספר הכולל של החברים שחתמו על ספר הברית בשנת 1920 היה — 52, מהן ממלכות שנלחמו זו בזו במלחמת העולם וגם מן המדינות הנויטרליות. בשנת 1938 הגיע מספר חברי ה„חבר“ עד 46, ואלו הן :

אוסטרליה, אורוגוואי, אלבניה, אפגאניסטאן, אירלנד, אפריקה הדרומית, אקוודור, ארגנטינה, בוליביה, בולגריה, בריטניה הגדולה, דנמרק, הודו, הונגריה, האיטי, הולנד, ונצואלה, זילנד החדשה, חבש, יוגוסלביה, יון, לטביה, לוקסמבורג, ליבריה, ליטא, מכסיקו, מצרים, נורבגיה, סין, סיאם, ספרד, עיראק, פאנאמה, פולין, פרו, פורטוגל, פינלנד, פרס, צ'כוסלובקיה, צרפת, קנדה, רומניה, רוסיה הסובייטית, שוודיה, תורכיה.

כל ממלכה, דומיניון או ארץ קולוניאלית השלטת בעניני עצמה יכולה להצטרף כחברה לחבר הלאומים, אם תמציא ערובה נאמנה על רצונה למלא את החובות הבינלאומיות וגם תקבל את המכסה שקבע חבר הלאומים לכחות הצבא ולזיון חיל היבשה, הים וצי האוויר. חבר חדש ל"חבר" מתקבל בהסכמתם של שני שלישים מחברי המועצה. חבר מפיר-התחייבויות מוצא בדעות החברים הנשארים. חברי ה"חבר" מתחייבים להכיר, שהחזקת השלום דורשת הפחתת הזיון עד לידי המינימום המתאים למצב הבטחון הלאומי ולמלוי ההתחייבויות הבינלאומיות בשעת הצורך; להמציא איש לרעהו את כל הידיעות הנוגעות לדרגת הזיון, לתכניות הצבא ולענפי התעשייה הנוגעות למטרות מלחמה; לשמור על השלמות הטריטוריאלית והחופש המדיני הקיים של כל חברי חבר הלאומים; במקרה סכסוך יש למסור את בירורו לבית-דין או למועצת ה"חבר" ולמלא ביושר את פסקי הדין; להגיש ל"חבר" את כל ספרי האמנה וההתחייבויות לרישום ולפרסום; להבטיח ולשמור תנאי עבודה הוגנים לגברים, נשים וילדים; להבטיח התנהגות צודקת לילידי הארץ בטריטוריות הכפופות לשלטונן; וכן בענינים הנוגעים למסחר בסמים משכרים, בנשק ועוד, לחופש הובלה ומסחר, למלחמה במחלות, לשתוף פעולתן של הסתדרויות עזרה מהירה.

כל חבר של ה"חבר" רשאי לצאת את ה"חבר", לאחר שנתים מיום שהגיש מודעה על כך, בתנאי שימלא עד צאתו את כל ההתחייבויות הבינלאומיות שנטל על עצמו, יחד עם ההתחייבויות הנובעות מספר-הברית של ה"חבר". עד מחצית 1938 השתמשו בזכות זו ויצאו את חבר הלאומים: איטליה, בראזיל, גוואטמאלה, גרמניה, הונדוראס, יאפאן, ניקראגואה, סלודור, צ'ילה, קוסטה-ריקה. אוסטריה יצאה לאחר ש"סופחה" אל גרמניה. חבש נשארה חבר גם אחרי שנכבשה בידי איטליה.

המדינות שלא השתייכו מעולם לחבר הלאומים הן: אנדורה, ארצות הברית של אמריקה, ליכטנשטיין, מאנג'וקו, מונאקו, ניפאל, סט' מארטין, תיבה, תימן.

ממלכה, שעברה על סעיפי הברית, יכולה להיות מורחקת מן ה"חבר".

ואלה הם השלטונות של חבר הלאומים, כפי שהם מפורשים בספר הברית:

א. הכנסיה; ב. המועצה; ג. המזכירות, וגם שורה של ארגונים טכניים ומיעצים.

כֵּן ישגם, כאמור לעיל, שני ארגונים יסודיים ואבטונומיים :
א. בית־הדין הקבוע של המשפט הבינלאומי ; ב. הארגון הבינלאומי
של העבודה.

הכנסיה מצרפת מבאי־כח כל הממלכות החברות בחבר הלאומים,
ולאספוֹתיה ינתן פרסום רב. לעומת זה המועצה היא מצומצמת־חברים
וישיבותיה תכופות יותר. זכויות שני המוסדות שוות כמעט וחלוקת
עבודתן אינה מסוימת בהחלט. המועצה מגישה כל שנה לכנסיה דו"ח
מפעולותיה בשנה שעברה. יש רק ענינים מספר השייכים, לפי ספר
הברית, לסמכות מוסד זה או משנהו.

החלטות הכנסיה והמועצה מתקבלות פה אחד על־ידי חברי
ה"חבר" המשתתפים באספה. התאמת הענינים בין החברים נעשית
קודם ההצבעה במשא־ומתן בוועדות. סכסוכים בין חברים מנסים לישר
בדרך שלום, ובאין מועיל מפרסמים דו"ח על מסבות הסכסוך הטעון
אישור המועצה, ומפיר תקנות הברית נחשב לחייב. הקולות של באי־
כח שני הצדדים היריבים אינם מובאים בחשבון אם הענין טעון
החלטה פה אחד.

במקרים של "משאלה" בלבד, שאין לה תוקף משפטי ואינה גם
חובה, אלא נשענת על הכח המוסרי בלבד של כמה מחבריה — אין
צורך בהחלטה פה אחד.

הכנסיה

הזכות לכל ממלכה לשלוח לכנסיה שלשה באי־כח, (לגבי הצבעה
הם נחשבים לקול אחד). הכנסיה מתאספת פעם בשנה, בספטמבר —
ובשעת הצורך לעתים יותר תכופות — בג'ניבה או במקום אחר.
חברי הכנסיה עומדים בימי המושב בקשר תמידי עם ממשלותיהם,
ומעל בימה זו נשמעות דעות כל הממשלות.

הכנסיה והמועצה הן הבוחרות בחברי בית הדין הקבוע של
המשפט הבינלאומי.

הזכויות המיוחדות לכנסיה : ההחלטה לקבל חברים חדשים לחבר
הלאומים ; בחירת חברים בלתי־תמידיים של המועצה ; ההחלטה על
תקציב ה"חבר" וקביעת תשלומיו של כל חבר לפי דרגה. כן היא
רשאית לדרוש בקורת על ספרי החוזה שאינם ניתנים להגשמה בחיים,
וכן בקורת המצב הבינלאומי אם התמדתו של מצב זה אינה עלולה
לסכן את שלום העולם. כן היא השאית להחליט בדבר תקונים בספר
הברית. תקונים בספר הברית, המתקבלים על־ידי הכנסיה, מקבלים
תוקף רק לאחרי שיאושרו על־ידי כל הממלכות המיוצגות במועצה.

סדר היום של הכנסיה כולל בראש וראשונה דיו"ח של פעולת המועצה והמוכירות במשך השנה שעברה, ואחרי כן — סדר היום שנקבע, ובאחרונה — הצעת התקציב לשנה הבאה.

הענינים שבסדר היום מתחלקים בין שש ועדות גדולות, שהצעותיהן מובאות לוכוח ולהחלטה: (א) ועדה לקונסטיטוציה ומשפט; (ב) לעבודת הארגונים הטכניים; (ג) לשאלות ההתפרקות; (ד) לתקציב והבנה הפנימי; (ה) לשאלות החברתיות; (ו) לשאלות הפוליטיות.

הלשונות הרשמיות של חבר הלאומים הן — צרפתית ואנגלית. הנואם בלשון אחרת נאזמו מתורגם לאחת הלשונות הרשמיות. בכנסיה נוכחים למעלה מ-400 עתונאים מכל קצוי תבל, המוסרים לעולם כולו על כל שיחה ושיחה של הכנסיה.

המועצה

המועצה מתאספת כרגיל בג'ניבה אחת לארבעה חדשים — ינואר, מאי וספטמבר — ובמקרים דחופים בישיבות יוצאות מן הכלל. למועצה — 14 חברים, 5 יושבים במועצה בתמידות, ותשעה נבחרים מבין שאר חברי המועצה.

מן הזכויות המיוחדות של המועצה, הנובעת מספר הברית: (א) להכין את התכנית של הגבלת הזיון; (ב) לבקר, אם מתמלאים כראוי המנדטים שנמסרו לממלכות שונות על ארצות שיושביהן אינם מסוגלים עדיין לשלטון עצמי; (ג) לאשר מגויי המזכירות הראשית. זכויות על יסוד ספרי-החווה של השלום: החובה לדאוג לעניני המעוטים הלאומיים — שמירת זכות הגזע, הלשון והדת — בכל הממלכות שקבלו עליהן את החסות הזאת.

נשיא המועצה מתחלף בכל מושב. הנשיאות עוברת לפי הסדר מחבר אחד למשנהו, לפי סדר א"ב של שמות הארצות. ישיבות המועצה פומביות, ואפילו אם הישיבות סגורות מתפרסמים פרטי דיוניהן.

השלטון האדמיניסטרטיבי המזכירות הקבועה, שנתמנתה על יסוד סעיפים ג' וד' של ספר הברית, היא כעין האדמיניסטרציה של חבר הלאומים, בבחינת מיניסטריונים בממשלה.

המוכירות מונה כ-600 פקידים לדרגותיהם, הנשמעים לפקודת המזכיר הראשי. חברי המזכירות מתמנים בהסכמת המועצה. פקדי המזכירות הם פקידים בינלאומיים, המקבלים הוראות דק מן המזכיר

הראשי ואחראים בפניו. במשך זמן כהונתם יש להם
 כל הזכויות הדיפלומטיות.

המזכירות מסועפת לשורה של מחלקות, שכל אחת מהן היא
 כעין מזכירות לוועדה מסוימת. המחלקות הראשיות: המחלקה
 הפוליטית; המחלקה האיקונומית והכספית; מחלקה לתעבורה
 ולהובלה; מחלקה לוועדות אדמיניסטרטיביות ולעניני המעוטס;
 מחלקה להגיינה; מחלקה למנדטים; מחלקה לעניני ההתפרקות;
 מחלקה לעניני חברה ולמסחר בסמים משכרים; מחלקה לעבודה
 רוחנית משותפת ולעניני השכוח הבינלאומיות; מחלקה למשפטים;
 מחלקה לאינפורמציה. יש גם משרדים מיוחדים לעריכה, לתרגומים,
 לפרסומים ועוד.

המזכירות אוספת את כל הידיעות הנחוצות לבדיקת הענינים
 המוגשים לפני חבר הלאומים. מתוך עתונות כל העולם המתקבלת
 במזכירות, לומדים את דעת הקהל על נטיותיה. ליותר ממאה עתונים
 וסוכניות טלגרפיות יש באי-כח קבועים בג'ניבה. מלבד ההודעות
 הרשמיות והדו"ח של הישיבות, מפרסמת המזכירות בכל חודש דו"ח
 מפעולות ה"חבר", ואחת לשנה — סקירה כללית, ובשעת הצורך —
 גם חוברות מיוחדות על עבודת ה"חבר" במקצוע ידוע. המזכירות
 מכינה את סדר היום של הישיבות והועידות ומוציאה לפועל את
 ההחלטות שנתקבלו.

ועדת המנדטים

אחת הועדות המיעצות שיש לחבר הלאומים (לוועדות אלו אין
 זכות החלטה באיזו שאלה שהיא, ועליהן רק להכין חומר לשלטונות
 הפוליטיים של ה"חבר") — היא ועדת המנדטים.

ועדת המנדטים מהי? — סעיף כ"ב של ספר הברית קובע
 אפיטרופוסות על אוכלוסיהן של טריטוריות אחדות, אשר בעקב
 המלחמה חדל בהן השלטון העליון של הממלכות שמשלו בהן מקודם,
 והן מיושבות באוכלוסים שעוד לא הוכשרו לשלטון עצמי. אפיטרופוסות
 זו נמסרת מטעם חבר הלאומים לעמים מפותחים המתאימים לקבל על
 עצמם את התפקיד הזה.

ועדת המנדטים המתמדת היא בת 11 חברים, שרובם אינם מבני
 העמים בעלי המנדטים, תפקידה לחוות לפני מועצת החבר את דעתה
 והשקפתה בנוגע לכל הענינים הנוגעים למלוי המנדטים. חברי הועדה
 אינם רשאים, כל זמן שבתם בוועדה, לקבל עליהם איזו משרה שהיא
 המחייבים אותם להיות תלויים בדעת ממשלותיהם.

ועדת המנדטים בוחנת את הדו"חות השנתיים של הממלכות בעלות המנדטים ומגישות אותם למועצת החבר. כן היא יכולה לחקור כל התלונות המוגשות לה מאת תושבי הטריטוריות הנמצאות תחת חסות המנדטים. הרצאת הועדה ניתנת לפרסום לאחר דיון המועצה. מזכירות הועדה היא מחלקת המנדטים שליד המזכירות הראשית של חבר הלאומים.

בית הדין הקבוע בהאג

לפי סעיף י"ד של הברית נקבע בית-דין קבוע של המשפט הבינלאומי. התכנית של בית-דין זה, שנערכה על-ידי עשרה יודעי-דין מצוינים. אושרה על-ידי כנסית ה"חבר" ב-13 בדצמבר 1920. בספטמבר 1921 קבלה החוקה את מספר החתימות הדרוש, ובינואר 1922 נבחרו השופטים ובית הדין נאסף לישיבתו הראשונה וקבע את סדריו.

בית הדין הקבוע של המשפט הבינלאומי, היושב בארמון המשפט בהאג, — שנבנה בכספם של אנדריי קרנג'י וממלכות אחדות, — מצורף מ-15 שופטים ו-4 ממלאי מקומם. לבעלי הדין, שאין להם נציג מבני עמם בבית הדין, הזכות למנות שופט אחד משלהם לזמן בירור ענינם. השופטים צריכים להיות יודעי-דין חפשים בדעתם שנבחרו בלי הבדל לאום, מתוך האישים המצטיינים בהשפעתם המסורתית הגדולה ובעלי מוניטין או מומחים במשפט הבינלאומי. השופטים נבחרים לתשע שנים, וכתום הזמן אפשר לבחורם שנית. המועמדים נבחרים על-פי הצעת הסתדרויות ומוסדות יודעי הדין, שאינם תלויים בדעת המדינאים, והם טעונים אישור הכנסיה והמועצה. נשיא בית-הדין וסגנו נבחרים לשלש שנים. הנשיא וסופר בית הדין יושבים בקביעות בהאג.

זכויות בית הדין הן משני סוגים: זכות חות-דעה (בכל העניינים והסכסוכים שנמסרו לו על-ידי המועצה או הכנסיה) וזכות להוציא פסק-דין (בענייני הממלכות שהכירו בסמכותו של בית-דין זה והודו בזכותו לפתור את סכסוכיהן).

הארגון הבינלאומי לעניני העבודה הרעיון לסדור תנאי העבודה נולד במחצית הראשונה של המאה ה"ט, עם השתנות צורות התעשייה בעקב השתכללות המכונות. בשנת 1900 התכונן בפאריס האיגוד הבינלאומי לשם הגנה על הפועלים. לאיגוד היו שתי ועידות בברן (ב-1906 וב-1913), במטרה לעבד תכניות של אמנות בינלאומיות. לאחר מלחמת העולם, ב-1919, הוכרה הנחיצות של פוליטיקה סוציאלית בינלאומית, הנשענת על עבודה משותפת של נותני העבודה והפועלים.

ועידת השלום בישיבתה מיום 25 בינואר 1919 מנתה ועדה מיוחדת לעבד יסודות הוקי העבודה הבינלאומיים בעתיד, לערוך משאל בדבר תנאי העבודה של הפועלים, וכן לעבד תכנית של מוסד קבוע שיעמוד תחת הנהלתו של חבר הלאומים. הועדה קבעה תכנית בדבר ארגון בינלאומי לעניני העבודה, הצריך לפקח על מלוי העיקרים האלה. הממלכות החברות בחבר הלאומים מתחייבות גם להספח לארגון הבינלאומי לעניני העבודה. לארגון זה יש שני אורגנים יסודיים: הועידה הבינלאומית לשאלות העבודה והמשרד הבינלאומי לעניני העבודה.

הועידה מתאספת אחת לשנה, או לעתים קרובות יותר, בג'ניבה או בעיר אחרת. הועידה שוקדת על בצור השלום החברותי. לועידת העבודה שולחת כל ממלכה שנספחה לארגון העבודה — ארבעה צירים, שנים מבאייכח הממשלה, אחד מנותני העבודה ואחד מהסתדרויות הפועלים. תפקיד הועידה: קביעת תקנות בינלאומיות בנוגע לתנאי העבודה, ובירור הענינים העומדים בסדר היום. בועידה ובמשרד — הלשונות הרשמיות הן אנגלית וצרפתית.

המשרד הבינלאומי לעניני העבודה נמצא בג'ניבה בבנין מרווח הנועד לתכלית זו, שממשלות שונות פזרו כסף ביד רחבה לקשטו. משרד העבודה מנוהל בידי מועצה אדמיניסטרטיבית בת 24 חברים, מחציתם צירים קבועים של ממשלות, ואחרים חברים הנבחרים למשך שלש שנים. המועצה מתאספת אחת לשלשה חדשים.

משרד העבודה כפוף לפקודת המנהל, שהוא גם מזכיר ראשי לועידת העבודה (—מנהל המשרד מאז הוסדו אלברט תומא, צרפתי). פקידי המשרד מתקבלים על יסוד קונקורס מכל המדינות השייכות לארגון הבינלאומי.

המשרד עומד בקשרים תמידיים עם הממשלות השונות בענינים הנוגעים לעבוד תכנית החוזים וההצעות ולהחשת דבר האישור של החוזים, וכן בקשרים עם הסתדרויות נותני העבודה והסתדרויות הפועלים ועוד. כן הוא מנהל חקירות ובדיקות בעניני תנאי העבודה במדינות שונות והשוואתם. בתחום סמכותו של המשרד נכנסים: הסטטיסטיקה, החוקים הנוגעים למעמד הפועלים, דרגת המשכורת, משך זמן העבודה, ימי הפגרא והחופש לפועלים, עבודת לילה, עבודת נשים וילדים, שכירת פועלים מבין ילידי הארץ במדינות הקולוניאליות, החנוך המקצועי, ועוד.

הארגון הבינלאומי לשאלות העבודה מסתייע גם באורגנים עוזרים, בועדות או בועדים.

עמים וארצות

(א) ליסבון

אוסטריה נמחקה מעל המפה

ב־12 במארס 1938 אירע אחד המאורעות החשובים ביותר בדברי ימיה של אירופה: מדינת אוסטריה, לאחר אלף שנות קיום עצמאי, נמחקה ביום אחד מעל המפה והיתה לאחד ממחוזות גרמניה הנאצית, שהשתלטה עליה וסיפחה אותה אליה פכת.

שנוי זה במפת אירופה מאיים בכליון על אחת מקהלות ישראל העתיקות במערב אירופה, היא קהלת ווינא המונה 176 אלף יהודים, לאמור: 93 אחוזים מן האוכלוסים היהודים שבכל אוסטריה (191 אלף).

לפי המסורת היו יהודים בווינא כבר בתקופת הרומאים. אבל קרוב לוודאי, שהנסיכים הבבנבורגים וההבסבורגים (בית המלכות ההבסבורגי מלך באוסטריה קרוב ל־650 שנה רצופות) הם שעודדו, מסבות כלכליות, את היהודים להשתקע בווינא. היהודים שמשו מקור הכנסה חשוב מאד למושלי אוסטריה. בשנת ת"ל (1670) גורשו כל היהודים מאוסטריה, וחמשים משפחות מהם התישבו בברלין והקהלה היהודית בעיר זו נבנתה מחורבנה של ווינא. בהשפעת שני יהודים, שמשון ורטהימר ושמואל אופנהימר, יועצי החצר בעיני כספים, הותר ליהודים כעבור שנים מספר לחזור לאוסטריה.

חינא, ששימשה במשך שנים רבות מטרופולין למסורת התרבותית, המדע והמוסיקה, הספרות והאמנות — תופסת מקום חשוב בקורות ישראל במשך כמה דורות. ביו גדולי התורה שפעלו בחינא: מפרש המשנה ר' יוסף-טוב ליפמן הלר בעל "תוספות יום טוב" (1759—1654) ור' שבתי הורביץ (בנו של בעל השל"ה) (1660—1590), אשר ישבו על כסא הרבנות בעיר זו.

בחינא יסד שלום הכהן (1845—1772) את "בכורי העתים", שבהם פרסם שי"ר (ש. י. רפופורט) (1868—1790) את מאמריו על תולדות גדולי ישראל והניח את היסוד לחכמת ישראל. בעיר זו ערך פרץ סמולנסקין (1885—1840) את "השחר", ושם הפיץ את הרעיון של חבת ציון והתישבות בארץ-ישראל. בעיר זו הניף הרצל את דגל ציון ובה בשל הרעיון על מדינה יהודית במולדת העתיקה. בחינא חיו והשפיעו ר' אייזיק הירש חיים (1905—1815), בעל "דור דור ודורשיו", אהרן ליברמן עורך "האמת" (1890—1845), ד"ר נתן בירנבוים (1937—1864), הרב מ. גידמן, חוקר תולדות ישראל בימי הבינים (1918—1835), הרב צבי פרץ חיות, חוקר התנ"ך ומנהיג לאומי-ציוני (1927—1876).

בתי הקברות היהודים בחינא — אשר באחד מהם קברו של הרצל — הם פרקים שלמים בדברי ימי ישראל.

הרבה הקדישו היהודים לתרבות הכללית של המדינה. בספרות של אוסטריה תופסים מקום חשוב היהודים, שקבעו במדה רבה פרצופה של ספרות זו: הוגו פון הופמנסטל, ארתור שניצלר, ריכרד ברהופמן, פטר אלטנברג, פראנץ חרפל ועוד. בתיאטרון — אדולף זוננטאל ומכס ריינהארט. במוסיקה — גוסטב מאהלר. ברשימת הרופאים הגדולים, אשר הפכו את חינא למרכז רפואי באירופה, הזהירו כמה שמות של רופאים יהודים: אמיל צוקרקאנדל, זיגמונד פרנקל, איזידור נוימן, מכס קסוביץ, ועל כולם — ענק המדע, יוצר תורת הפסיכואנליזה, פרופ' זיגמונד פרויד (—אחרי הספוח הנאצי התישב בלונדון). בשנה האחרונה קיבל את פרס נובל לרפואה הרופא היהודי החינאי אוטו לוי.

הקהלה היהודית בחינא היא השלישית בגדלה באירופה (הראשונה היא וורשא, והשניה — בודפשט), והיא מגוננת ביותר בעדותיה ובקבוציה. ליהודי חינא 19 בתי כנסת צבוריים גדולים, מלבד הרבה בתי תפלה פרטיים. הקהלה דואגת ללמודי דת ישראל בכל בתי הספר הכלליים, וכן יש לה גם בתי ספר ותתי"ם משלה, גמנסיה ריאליית

ופדגוגיון עברי. לקהלת ווינא ספריה חשובה גדולה ומוזיאום יהודי האוצר בתוכו דברי ערך ותעודות חשובות לקורות היהודים באוסטריה.

קהלת ווינא הלכה ופחתה במשך חמש־עשרה השנים האחרונות. בשנת 1923 הגיעה קהלה זו למאתים אלף נפש, ובסוף 1937 למאה וששים אלף (4% מכל אוכלוסי ווינא). לעומת 720 תינוקות שנולדו ליהודי ווינא ב־1937, היו 2.824 מקרי תמותה. באותה שנה יצאו את הקהלה היהודית 620 איש, וגוספו לקהלה 262 (ברובם מומרים שחזרו ליהדות).

רבים היו בווינא עד הספוח הנאצי היהודים בעלי האומנויות החפשיות: רופאים יהודים (65% מן המספר הכללי); 387 רופאי שנים; 1.345 עורכי דין. באוניברסיטה הווינאית למדו תמיד הרבה סטודנטים יהודיים מקומיים ובני חוץ־לארץ. בשנת 1928 למדו בווינא 2.204 סטודנטים, ומספרם הלך והתמעט ועם ה"ספוח" לא הגיע המספר לאלף. הגזירות החדשות של הנאצים מכוונות ל"טהר" לגמרי את ווינא מיהודים.

עם ספוח אוסטריה נוספו לגרמניה הנאצית גם אלפים אחדים של יהודים בני עיירות, על גבול אונגריה, כחמשים פרסאות מווינא. הדומים ליהודי אירופה המזרחית. אלה הם יהודי בורגנלנד, ארץ הרים ואגמים קטנה, התופסת כ־4000 קילומטרים מרובעים ובה כ־300 אלף תושבים, רובם גרמנים וכ־4000 יהודים. בספרות הרבנית ידוע חבל־ארץ זה בשם "שבע קהלות": צלם, אייזנשטאדט, פרויאנקירכן, קיטז, קוברסדורף, לקנבך ומטרסבורג. ארץ בורגנלנד היתה מאמצע המאה ה־17 נפה אונגרית. לאחר מלחמת העולם נתחלקה בורגנלנד על־פי משאל עם לשלשה חלקים — רובה סופח לאוסטריה, חלק נשאר בידי אונגריה וחלק סופח לציכוסלובקיה (בו הקהלה המפורסמת פרשבורג, עירו של הגאון בעל ה"חתם סופר"). בחבל־ארץ זה נשתמרו אצל היהודים כמה צורות־חיים דתיות פומביות שהוכרו על־ידי השלטונות. בורגנלנד נתפרסמה זמן־מה לאחר הספוח הנאצי ברדיפות והגירושים שנתכו על יהודיה יותר מאשר על כל יתר יהודי אוסטריה.

ציכוסלובקיה המאוחדת

ציכוסלובקיה היא כיום מן המדינות היחידות באירופה, שהיהודים חיים בה חיי חופש ושיוון, בלי גזירות ורדיפות ואסונות חדשים לבקרים המתרגשים על אחיהם בארצות אחרות. יידות השלטונות ליהודים היא מורשת טובה של משחררי הארץ הזאת ושליטיה. הפרופ' תומאס מאסאריק, נשיא המדינה הראשון (1850—1937), היה מחסידי אומות העולם, ידיד נאמן לישראל ולתחיתו. ויורשו, אדוארד בנש, אף הוא ידיד היהודים והציונות, ממשיך את תורת רבו. חרדה רבה תקפה בשנה האחרונה את היהדות אשר בארץ זו ומחוצה לה לחששות, פן יהיה גורלה של צ'יכוסלובקיה כגורל אוסטריה שכנתה, אשר גרמניה הנאצית סיפחה אותה אליה. מדינת צ'יכוסלובקיה המאוחדת, אשר קמה לתחיה אחרי מלחמת העולם לאחר 300 שנות שעבוד, שטחה 140.394 קילומטרים מרובעים ומספר תושביה למעלה מ־15 מיליון.

היהודים מהיום רק שני אחוזים וחצי ממספר כל האוכלוסים, אבל מעטים קבוצי היהודים הספוגים זכרונות היסטוריים כקבוץ היהודי בארץ זו.

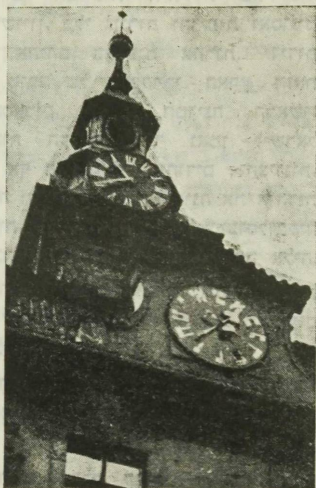
הקיבוץ היהודי הזה יש לחלקו לשלש קבוצות; יהודי ביהם ומורביה, הדומים ליהודי אוסטריה; יהודי סלובקיה, הקרובים למסורת ההונגארית-יהודית; ויהודי רוסיה הקארפאטית, המשתייכים לטפוס היהודי מאירופה המזרחית.

ביהם ומורביה היו מרכזים יהודים כבר בימי הבינים. תגרנים יהודים ממחוזות הרינוס והדונאו היו מתעכבים בפראג בדרכם לארצות-המזרח בעיני מסחר; וסוחרי המזרח הביאו לכאן את מרכולתם להחליפה במיצרכים שנוצרו באירופה המערבית. לפני אלף שנה היתה כבר בפראג קהלה יהודית חשובה. באמצע המאה השלש-עשרה צמחו קהלות בערי ברין, אולמיץ, איגלו ועוד. היהודים עסקו במלאכות שונות, בתורת חוכרים, גובי-מסים, מלווים ובמשך זמן קצר הפכו את פראג למרכז מסחרי חשוב, שעלה על מגנצה ורגנשבורג. אז קבלו גם חופש מדיני מסויים, שכן המדינה הכירה בתועלתם.

באמצע המאה ה־14 החלו להגר לביהם ולמורביה יהודים מבאוואריה ומאוסטריה, בראנדנבורג וסאכסוניה. יש ענין מיוחד לעובדה, ששתי מדינות רבו על היהודים. הנסיכים האוסטריים היו מודאגים מאד לרגל יציאת היהודים מארצם ובשנת 1360 כרתו חוזה עם בוהמיה, שהיא תחזיר את יהודי אוסטריה.

עד מחציתה של המאה ה־15 זרם זרם־מהגרים מגרמניה לביהם

ולמורביה. בעשרים ושמונה ערים שגשו ישובים עבריים. פראג עצמה הכילה למעלה משלשת אלפים תושבים יהודיים. במשך הזמן חדרו היהודים בכיהם בכל ענפי־הכלכלה. היו אומנים מצויינים, רופאים, אנשי מדע. יצאו להם מוניטין ברבניהם הגדולים. פראג הלכה וגדלה. במאה ה־17 היו בה שמונת אלפים יהודים שהתעסקו בעבודות שונות. צורפי־זהב היהודיים, החייטים, הסנדלרים והטבחים היו מאוגדים באגודות מיוחדות. בירידי לייפציג תפסו סוחרי ישראל מפראג מקום גדול. בזמן ההוא היה מפורסם שמו של ראש הקהל מרדכי מיזל, שבשמו נקרא

מעתיקות פראג : שעון עירוני ובו סיפרות באותיות עבריות

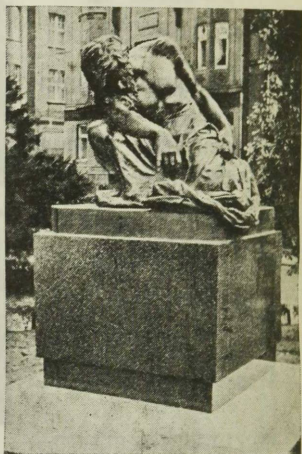
היום רחוב בגיטו של פראג. אז נתפרסם שמו של מהר"ל (ר' יהודה בן בצלאל ליוא), יוצר הגולם ; ר' יום טוב הלר, בעל "תוספות יום טוב", ואחריהם ר' יונתן אייבשיץ ור' יחזקאל לאנדוי בעל "נודע ביהודה". פראג, יחד עם וונציה ואמשטרדם, היו מרכזי־הדפוס העבריים. פראג היתה אחת הערים הרוחניות ביותר בעולם היהודי. מסתורין והלכה, מדע ומחקר התמזגו בה. בסימטאות־הגיטו הצרות התהלכו חולמים יהודיים ואנשי־מדע, לוחמים וגאוני תלמוד. במאה ה־18 נמצאו בגיטו שלשה־עשר בתי־כנסיות ושלוש מאות בתים, עם אוכלוסיה בת עשרים אלף יהודים. בשנת 1744 נגזרה גזירה, שהיהודים יעזבו את פראג. כעבור שלש שנים נתבטלה הגזירה, כי הקיסרית מריה־תיריסה נוכחה, שיציאת היהודים מן המדינה גורמת להפסדים עצומים.

בשנת 1938 חגגה צייכוסלובקיה את יום הולדת המאה של יוסף פופרלינקיאוס, הממציא הטכני הגאוני והחוקר־הפילוסוף־המשורר

היהודי שנולד בביהם ופעל כל ימיו בווינא. (בסוף ימיו התקרב לציונות ולתנועה הלאומית היהודית, והניח בצוואתו את ספריתו העשירה לאוניברסיטה העברית בירושלים). בעיר מולדתו קולון נקבע לוח מזכרת על חומת הבית שבו נולד.

במשך המאות ה־15 וה־16 גורשו היהודים מכמה ערים במורביה.

ובכל זאת חיו היהודים חיים אבטונומיים ; נתקיימה ברית־הקהלות ; קיימו קשרים בינם לבין יהודי פולין. ואחרי הגזירות של שנות ת"ח־ת"ט הגרו למורביה המוני יהודים מאוקראינה. יהודי ביהם ויהודי מורביה מילאו תפקיד ראשון בתחית ענף התרושת בארץ. הם הקימו בתי־חרושת בפראג, ברין, איגלן, פרוסניץ. חרשתני האריג היהודיים סיפקו את תצרוכת הצבא האוסטרי במלחמת נאפוליון. הם היו גם בין חלוצי תעשית הברזל והפלדה.

מעתיקות פראג : מצבת־זכרון

למשה רבנו

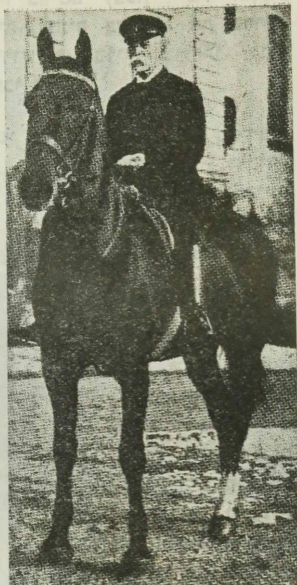
הישוב היהודי בסלובקיה, שהשתייכה מקודם להונגריה, התגאה בפרשבורג, עיר

ה"ח־ת"ם סופר" (—ר' משה סופר, רב וגאון תלמודי) וגאוני ישראל אחרים.

האוכלוסים היהודיים בציכוסלובקיה מחולקים : 79 אלף בביהם, 37 אלף במורביה, למעלה משבעת אלפים בשלזיה, 135 אלף בסלובקיה ו־93 אלף ברוסיה הקארפאטית.

ציכוסלובקיה היא הארץ היחידה באירופה המרכזית, שבה תופסים היהודים משרות ממשלתיות. יהודי מדינה זו פעילים בכל ענפי התחיה הלאומית והתרבותית. ברוסיה הקארפאטית יש הרבה בתי־ספר עבריים.

תומאס ג. מאסאריק
 (1850—1937)
 משחרר צ'כוסלובקיה
 ונשיאה הראשון

המנוני צ'כוסלובקיה

בַּטָּרָה מְבָרִיק

בְּהַרְרֵי טָטְרָה מְבָרִיק,
 שָׁם רָעַמִּים יִתְפּוֹרְרוּ;
 בְּהַרְרֵי טָטְרָה מְבָרִיק
 שָׁם רָעַמִּים יִתְפּוֹרְרוּ.

נְעַמְדָה אַחִים פַּעַם;
 הֲלֹא יַעֲבוֹר זַעַם —
 סְלֹבַקִּים תְּעוֹרְרוּ.

אֵיִה בֵּיתִי?

אֵיִה בֵּיתִי, אֵיִה בֵּיתִי?
 מִיִּם הוֹמִים בְּנֵאוֹת דְּשָׁאִים,
 יַעֲרוֹת רוֹעֵשִׁים עַל סְלָעִים;
 זִיו־סְמָדֵר, פְּרָחֵי אָבִיב —
 חֵן גִּן־עֵדֶן מְסָבִיב.
 זוֹהִי אוֹתָהּ אֶרֶץ־חֲמֵד,
 אֶרֶץ צִיִּכִּים הִיא בֵּיתִי —
 אֶרֶץ צִיִּכִּים הִיא בֵּיתִי.

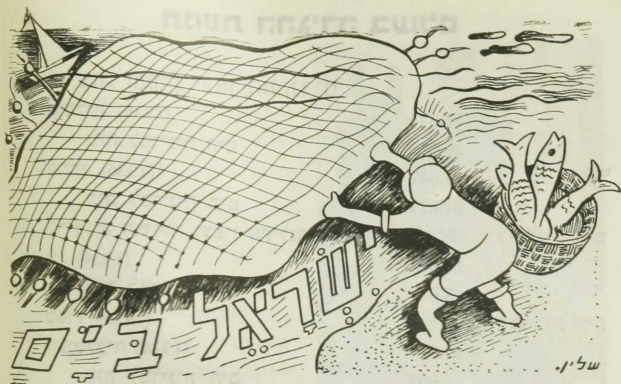
תנועת ההגירה בעולם

א. ארצות שמהן יצאו המהגרים :

	57.375	איטליה (1935)
	26.852	מזה למדינות הים
	54.647	פולין (1936)
	24.877	מזה למדינות הים
למדינות הים	29.781	בריטניה הגדולה וצפון אירלנד (1935)
	17.842	יון (1934)
	2.624	מזה למדינות הים
למדינות הים	16.961	ספרד (1935)
	13.911	יוגוסלביה (1934)
	2.907	מזה למדינות הים
למדינות הים	12.226	גרמניה (1935)
	11.318	בולגריה (1934)
למדינות הים	9.140	פורטוגל (1935)
	7.296	צ'כוסלובקיה (1936)
	2.122	רומניה (1934)
	1.484	מזה למדינות הים
	1.683	אוסטריה (1936)

ב. ארצות שקלטו מהגרים :

	64.147	ארץ־ישראל (1935)
	56.506	צרפת (1935)
	41.202	ארצות הברית (1935)
	35.006	ארגנטינה (1935)
	29.585	ברזיל (1935)
	24.543	מנצ'וקו (1935)
	11.773	אוסטרליה (1934)
	11.277	קנדה (1935)
	9.986	וניצואלה (1933)
	6.553	דרום־אפריקה (1935)
	4.016	אורוגבוי (1934)
	4.011	מכסיקו (1935)
	2.112	קובה (1931)
	1.820	זילנד החדשה (1935)

כִּי שָׁפַע יַמִּים יִינָקוּ וּשְׁפָנֵי טְמוּנֵי חוֹל

דברים י"ג, י"ט

ש. טולקובסקי

יִשְׂרָאֵל בַּיָּם

כבר בשירת דבורה, הקדומה מאד, שואלת הנביאה: "ודן למה יגור אניות?" ומתאוננת: "אשר ישב לחוף ימים ועל מפרציו ישכון" (שופטים ה', י"ז). יש בזה האשמה ברורה כלפי השבטים הימיים, אשר בגלל קשרם החזק עם הים וסחר-חוץ פגרו בעזרתם למלחמת-החרות של יתר השבטים. בימי השופטים נותק העם מן הים, בגלל התפשטות הפלישתים לאורך החוף ובשפלה. אין פלא, איפוא, שמתקופה זו לא נשארו שוב סימנים של פעילות ימית עברית. בתקופת דוד המלך, עם הופעת מדינה עברית מאורגנת והתפתחות החיים הכלכליים, גדל הרצון לפרוץ את גבולותיה הצרים של הארץ, ובימי שלמה נעשה כיבוש הים לאחת משאיפות המלכים. מתוך המסופר במלכים א' (ט', כ"ד-כ"ז) "ואני עשה המלך שלמה כעציון-גבר, אשר את אלות על שפת ים-סוף בארץ אדום: וישלח חירם באני את עבדיו אנשי אניות יודעי הים עם עבדי שלמה" — אנו למדים שלא היתה כאן שותפות מסחרית בין הצידונים כעובדי ים והעברים כסוחרים, אלא שלשלמה היה צי אניות ומלחים משלו.

כמה פסוקים שב"תהלים" וב"משלי" מעידים על קשר קרוב ורגיל בין ישראל ובין הים. באחד מפרקי "תהלים" (ק"ז, כ"ג-ל')

אנו מוצאים ציור של ספינה המטורפת בים, בודאי פרי הסתכלות בלתי־אמצעית של המשורר: „יורדי הים באניות, עושי מלאכה במים רבים. המה ראו מעשי ה' ; ונפלאותיו במצולה. ויאמר, ויעמד רוח סערה ; ותרומם גליו. יעלו שמים, ירדו תהומות ; נפשם ברעה תתמוגג. יחוגו וינועו כשכור ; וכל חכמתם תתבלע. ויצעקו אל ה' בצר להם ; וממצוקותיהם יוציאם. יקם סערה לדממה ; ויחשו גליהם. וישמחו כִּי־ישתקו ; וינחם אל־מחזו חפצם“.

הרושם הוא, שהמשורר מדבר על בני אומתו ולא על זרים. במשלי (ל"א, י"ד) מתוארת אשת חיל: „היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה“. אף כאן אין לשער, שהמחבר ידמה את אשת החיל העבריה לסמל זר.

בתקופה היונית, כשערי החוף הפכו מושבות יוניות, נותק שוב העם מן הים. אחד הגורמים החשובים ביותר להתקוממות החשמונאים היתה השאיפה לכבוש שוב את המוצא אל הים. מחבר „ספר החשמונאים“ מדגיש באופן מיוחד את ערכו של כבוש יפו על־ידי שמעון המכבי ודבריו בפרק זה מצלצלות כמו תרועת חצוצרה: „וילכוד ביד רמה את יפו ותהי לו לחוף אניות לעבור ממנה אל אי־הים (חשמונאים ספר א', י"ד, ה'). גם שמעון בעצמו העריך מאד מעשה זה ובהקימו במודיעין מצבה לזכר אביו ואחיו הגבורים, אשר נפלו במלחמת־החרות, צוה לחקוק עליה דמות אניות גדולות.

עם כבוש חוף יפו החלו משכים שוב חיים יהודיים במימי הים התיכון. היהודים תפסו מקום בספנות ובדיוג, ואין פלא שבימי מריבות עמים השתמשו היהודים באניותיהם גם לצרכי מלחמה. בבוא פומפיוס, במאה האחרונה לפני ספירת הנוצרים, להשקיט את סוריה וארץ־ישראל, האשים בפניו הורקנוס את יריבו אריסטבולוס כאחראי למעשיהם של „שודדי הים“ היהודים (הרומאים קראו לכל ציי יתר העמים בים התיכון בשם — „שודדיים“...).

יוסף בן מתתיהו מספר, כי אחרי שהיהודים מרדו ברומא וגרשו את מושל ירושלים צסטיוס גלוס וחייליו מן הארץ, בנו היהודים ביפו אניות והתעסקו בדיוג לשם פרנסה. כשהחל אספסינוס בכבוש הגליל „הפכו יהודי יפו את ספינותיהם לאניות־שודדים והרבו לעשות שוד וחמס בדרך שבין סוריה ופיניקיה ובין ארץ מצרים, עד אשר לא יכלה עוד אניה להפליג בים הזה מפחדם וממוראם“. אספסינוס מהר אז ליפו ולכדה והכריח את היהודים להמלט אל הים, עד שקמה סערה חזקה, אשר שברה את אניותיהם. אלפי יהודים טבעו ואלה אשר הצליחו לגשת ליבשה — הומתו, יוסף בן מתתיהו אשר לווה את

אספסינוס בשוּבו לרומא, מתאר במפורט את חג הנצחון, אשר הסינט הרומאי ערך לכבודם של אספסינוס וטיטוס. בין השלל שנשא לראוה בשעת תהלוכת הנצחון היו, יחד עם כלי הפולחן מבית המקדש, גם אניות רבות. על ידי זה הודגשה הצלת המדינה עקב השמדת אויב ימי. את הנצחון על „יהודה הימית“ המשיכו להדגיש כל קיסרי בית פלביוס. במשך דור שלם יצקו הקיסרים אספסינוס (משנת 69—79 אחרי סה"ג) טיטוס (79—81) ודומיטינוס (81—96) מטבעות זהב, כסף ונחושת עם ציורים, כתבות וסמלים שונים, אשר הזכירו את הנצחון הגדול על היהודים בקרב הימי. התפארות זו של שלשת קיסרי רומא מוכיחה, כי כוחם של היהודים בים לא היה קטן. על חשיבותה של הפעולה הצבאית של היהודים בים בין מצרים לסוריה יש לקחת בחשבון כמה ממסבות הזמן ההוא :

בימי הקיסרות הרומאית היתה הספקת עיר הבירה בלחם תלויה בהבאת חטה בכמויות גדולות מגלילי אפריקה הצפונית וביחוד ממצרים. הקיסר אוגוסטוס, שמלך בימי הורדוס, השתמש באמצעים מיוחדים כדי לפתח את גידול החטה במצרים. ובכל קיץ היו אניות רומאיות מביאות את החטה המצרית לנמלי־איטליה. אבל כוון הרוחות בים־התיכון בחדשי הקיץ מנע את אניות המפרש לנסוע בקו ישר מאלכסנדריה לאיטליה והדרך היחידה לאניות אלו היתה נטויה לאורך חופו המזרחי של הים התיכון, ז. א. לאורך ארץ־ישראל וסוריה דרך האיים האגאיים. דרך זו גרמה גם לבנין נמל קיסריה על ידי הורדוס, שהיה צריך לשמש מקלט לצי־החטה בזמן נסיעתם לרומא.

בזמן מרד היהודים נגד רומא, בהתחלת כבוש הגליל, עשו מנהיגי המרד מעשה נועז, בכונה להכריח את קיסר־רומא לקרוא חזרה לאיטליה חלק מלגיונותיו של אספסינוס. היהודים בנו ביפו צי מלחמה, שיצא אל הים בקרב לקראת ספינות המסחר הרומיות וסיכן את נסיעתן בין חופי מצרים ובין חופי ארץ־ישראל וסוריה. לפי סיפורו של יוסף בן מתתיהו החלה הפעולה הזאת בימי המצור של אספסינוס על יודפת, ז. א. בחודש יוני, בזמן אשר בו היו ספינות החטה רגילות לצאת בנסיעתן לרומא. מסחר החטה במצרים היה נתון ברובו בידי יהודי אלכסנדריה והם היו גם בעלי־האניות העיקריים. בזמן מרד היהודים בארץ ישראל קמה תסיסה חזקה גם בקרב יהודי אלכסנדריה. דבר אחד ברור לנו מתוך כתבי ההיסטוריונים הרומאים : באותו קיץ הורגש ברומא מתסור ניכר בקמח וכתוצאה מזה קמה תסיסה והתמרמרות רבה בין המוני עיר הבירה. חורבן הצי

היהודי, לאחר הכבוש המהיר של יפו, הציל איפוא את תושבי רומא מסכנת רעב. ולא לחנם יחסו קיסרי השושלת הפלבית ערך כה רב לחורבן הצי היהודי, והבליטהו בתהלוכת הנצחון וביציקת מטבעות מיוחדות.

בימי המשנה המשיכה הספנות למלא תפקיד חשוב בחיים הכלכליים של האומה. נוצרו דינים מיוחדים הקשורים בענף זה. הדבר מוכיח על שכיחות עסקי הים בחיי העם ועל קיום מעמד ספנים יהודים.

בתלמוד (מסכת בבא קמא דף קט"ז, עמוד ב') אנו מוצאים גם את העקבות הקדומים ביותר של הביטוח הימי ואת כל יסודות הענף הכלכלי הזה, 1600 שנה לפני „ללודיס“, אבות הביטוח הימי באירופה.

גם בגולה לא פסקו היהודים מלהתעסק בעבודות ים. ההגמון גרגור איש טור (צרפת) מזכיר בספרו על הפרנקים, אשר נכתב במאה הששית, יהודי בעל אניה שהיתה מהלכת בין ניצא ובין מרסיליה. במאה השביעית אסר אגיקה, מלך הוסטיגוטים בספרד, על היהודים להמשיך לעסוק במסחר ימי. על קרל הגדול, מלך הפרנקים וקיסר רומא במאה השמינית, מסופר כי פעם אחת עמד הקיסר על חוף הים בעיר נרבונה וראה אניה מתקרבת לנמל. בין אנשי הקיסר התלקח וכות, אם זאת היא אניה נורמנית או אניה יהודית; אחרי כמה רגעים של הסתכלות פסק המלך שזאת היא אניה יהודית. במאות ה-13 וה-14 היה נתון חלק ניכר מן המסחר הימי בין מחוזות הרינוס בגרמניה ובין חופי אנגליה בידי יהודים. בשנת 1334 נתן חימא ה-13, מלך האי מיורקה, תעודה ליהודי אחד מברצלונה ושמו יוסף פאקין, אשר בה אישר המלך שיוסף פאקין זה עבר את כל ימי העולם הידועים בזמנו. בימי הבינים היו היהודים מפורסמים כמשרטטי מפות ימיות. המפות, אשר כריסטוף קולומבוס השתמש בהן בנסיעותיו לאמריקה, היו מעשי ידי משרטטים יהודים. גם בין הקצינים והמלחים של קולומבוס היו כמה יהודים ואחד מהם, ושמו לואיס-די טורס, היה האירופי הראשון, אשר דרך על אדמת אמריקה. ויותר מזה: לדעת רוב ההיסטוריונים הספרדים היה קולומבוס עצמו ממוצא יהודי — ספרדי.

בימי המלחמות המרובות שבין תורכיה ובין המעצמות הנוצריות של אירופה הדרומית, עשו קציניי־יהודים נפלאות במערכות הצי התורכי.

בארכיונים של ממשלת אנגליה נשתמר מכתב, אשר נשלח בשנת 1521 למלך הנרי ה־8 על ידי צירו ברומא, אשר בו מודיע לו הציר כי „לפני ימים אחדים נתקבלה פה ברומא ידיעה כי שוודד־הים היהודי המפורסם הכין צי חזק בקרבת חופה הדרומי של יון במטרה לפגוש את אניות המלחמה הספרדיות המשתדלות להתחבר עם הצי של אנדריה דוריה“ (האדמירל של הרפובליקה הגינואית). במאה ה־17 היו הרבה יהודים ידועים כקברניטים ומלחים בערי החוף הגרמניות. ביחוד בהמבורג, עמדן וגליקשטט. בעיר האחרונה מיחתה בשנת 1628 אגודת בוני האניות המקומית ביד יהודי פורטוגיזי בשם פאולו מלאו, על אשר בנה לעצמו אניה בנמל העיר. גם בהולנד, וביחוד באמסטרדם, היו באותה תקופה הרבה עובדי־ים ובעלי־אניות יהודים.

באמצע המאה ה־18 היה המסחר החשוב מאד עם איי הודו המערבית (אמריקה המרכזית) ברובו בידי יהודים. כך, למשל, מסופר על יהודי אחד בעיר ניו־פורט בשם אהרן ליפז, אשר היו לו 30 אניות עסוקות במסחר זה.

ידוע הקשר החזק והבלתי־נפסק של יהודי סלוניקי עם עבודות הים. לפני מלחמת העולם היה שובת נמל סלוניקי ביום השבת, מפני שהיהודים היו רוב בעלי־האניות והעובדים בנמל זה.

גם בארץ־ישראל לא חדלו, כנראה, יהודי הקהלות הקטנות, שנשארו אחרי חורבן הבית השני בערי החוף, להתעסק בענייני־ים. בנימין מטודילה, אשר ביקר בארץ בשנת 1163, מספר במסעותיו, כי יהודי צור הם בעלי אניות ועוסקים בתוצרת זכוכית צור המפורסמת.

בעמדנו כיום לפני תחיה ימית עברית, מזכיר לנו צרור־עובדות זה את הקשר העתיק והבלתי־נפסק כמעט שהיה קיים תמיד, בכל הדורות ובהרבה ארצות, בין היהודים ובין הים.

לפי חוברת בהוצאת „חיל“

מסעות ותגליות

א. תגליות ארצות חדשות

לפנים היו מסמנים על מפות גיאוגרפיות בכתמים לבנים את הנפות ותבלי הארץ שלא נחקרו עדיין. עוד לפני מאה שנה אפשר היה לראות על פני כל היבשות כתמים לבנים כאלה וכעת נמחקו ונטשטשו הכתמים הלבנים על המפה של כדור הארץ מקוטב אל קוטב. הרבה מרץ אנושי והרפתקאות לאין ספור עברו על האדם, עד שידעת הארץ הגיעה לתכלית השלמות! בימי קדם ידעו בני אדם רק את הארצות המשתרעות על חופי ים־התיכון — אולם לא לחנם חונן האדם בתכונת חקירה מתמדת. עוד המצרים הקדמונים, הכנענים, הקרתגים, היוונים והרומאים ערכו מסעות רחוקים לשם חקירות גיאוגרפיות, שמטרתן המיוחדת היתה אפריקה הפנימית. על־ידי הכבושים הרבים של אלכסנדר הגדול בא העולם העתיק במגע עם אסיה המערבית, וכבר בשנת 150 למנין הנוצרים ידע חכם המתימטיקה פתולמוס על מציאותה של מדינת סין הענקית. אך מי ידע אז דבר מה על צפונה של אסיה, או על דרומה של אפריקה? מי ידע ידיעה כל־שהיא על הארצות המשתרעות במערב האוקינוס האטלנטי, או בדרום האוקינוס השקט? בימי הבינים פעלו הרבה הערבים בשטח ידיעת הארץ. הם חדרו עמוק ליבשת אפריקה והגיעו בדרך הים — עוד לפני מרקו פולו — לאפריקה. אך התגליות הגדולות החלו בעצם על־ידי הפורטוגיזים והספרדים. הפורטוגלי דיאז הגיע בשנת 1488 לקצה הדרומי של אפריקה, ובשנת 1492 גילה קולומבוס את איי אמריקה קובא והאיטי. קולומבוס ערך את מסע התגלית שלו במצותו של מלך ספרד. בשלשה מסעות שבאו אחרי זה נתקל קולומבוס לאט־לאט בשאר האיים שבמערב האוקינוס ההודי וברומה של יבשת אמריקה וברצועות הים של אמריקה המרכזית, אבל קולומבוס לא ידע, כי לפניו משתרעת יבשת חדשה, יען כי לא שיער כראוי את מדת הגודל של כדור הארץ. לעומת זה הפריז במדת ארכה ורחבה של אסיה. בטעות חשב, שעודנו נמצא בחלק־ארץ זה. בינתיים נעשה עוד צעד גדול וחשוב בכוון זה. בשנת 1498 עבר הנוסע הפורטוגלי וסקו די גאמא בספינתו מסביב לאפריקה כולה והגיע עד חופי הודו. מפעל גדול בוצע גם על־ידי מגלה־אס. בשנת 1519 עבר אותו פורטוגלי, על־פי ממשלת ספרד, בחמש אניותיו את הקצה הדרומי של אמריקה הדרומית, חצה את האוקינוס השקט והגיע

קולומוס מספר למלך ספרד ולשריו את דבר תגליתו

לבסוף אל איי הפיליפינים. מגלהיאס מצא שם את מותו, ומכל אניותיו הגיעה רק אחת לחופי ספרד (1522). אז יצא אל הפועל הסבוב הראשון מסביב לעולם. במרוצת הזמן נשתכללו יותר ויותר כל התגליות האלו. בצפון אמריקה חקרו ספרדים, צרפתים ואנגלים את פנים הארץ ויסדו שם מושבות. בדרום אמריקה פעלו ביותר ספרדים וגם פורטוגיזים בשטח זה. האחרונים סובבו אחר כך את האיים השונים של הארכיפלגוס במזרח הודו — ובקרו גם ביפן. בשנת 1605 בוצעה התגלית הגדולה האחרונה, כשנוסעים הולנדיים נתקלו ביבשת אוסטרליה — אולם המסבות והתנאים הגיאוגרפיים של אוסטרליה, גויניה החדשה וזילנד החדשה נחקרו בפרוטרוט רק בשנת 1770 על-ידי התייר המפורסם ימס קוק. כמו כן חקרו משלחות רוסיות רבות את צפון אסיה (סיביר) והביאו בחקירותיהם ברכה רבה למדע הגיאוגרפי.

ב. יהודים במסעות התגלית הגדולים

במסעות-התגלית הגדולים במאה ה־ט"ו והט"ז לקחו היהודים חלק גדול, והם גם שיצרו את מדע־השיט החדש. ביצירת שלשת

המכשירים למדע זה: מפה, מכשירי תצפית ולוחות אסטרונומיים (שבהם מסומן מקומם של השמש, הירח וכוכבי הלכת בין הכוכבים בכל זמן וזמן) היה חלקם של היהודים הגדול ביותר. באי מאיורקה היה מוסד מדעי יהודי שעסק בהכנת מפות ליורדי ים. מחברה של המפה הקאטאלונית המפורסמת, הפותחת תקופה חדשה במדע הקרטוגרפיה (—מפה זו נשלחה במתנה מאת יואן מלך ארגון לקרל הששי מלך צרפת — 1381, נוצרה על-ידי ר' יהודה קרשקש, שנתמנה למנהל מצפה הכוכבים של סאגריס, על-ידי מיסדו הנסיך הפורטוגלי הנריק).

התוכן והרופא היהודי יוסף ויצנינו הוא שהכין את מפת כדור הארץ בשביל איש-המסעות הפורטוגלי פדרו די קובילהאו. ר' לוי בן גרשון (הרלב"ג) הוא שהמציא את המכשיר הידוע בשם מטה יעקב, ששימש למדידת גובה השמש והכוכבים מעל לאופק (—מכשיר זה מתואר בספרו הידוע „מלחמות ה'“). „מטה יעקב“ זה הונהג לשימוש במאה ה־ט"ו וכל הנוסעים-המגלים קולומבוס, ווסקו די גאמא, מאגילאו ואחרים, השתמשו בו בהפלגותיהם ההיסטוריות. מכשיר אסטרונומי אחר הומצא עוד בשנת 1300 על-ידי יעקב בן מכיר במונטפלייר.

חבור הלוחות האסטרונומיים היה באירופה של ימי הבינים למקצוע מיוחד כמעט לחכמי ישראל, וכל הלוחות המפורסמים של הימים ההם חוברו על ידם או בעזרתם. (התוכן היהודי יצחק אבן סעיד, עמנואל בן יעקב ועוד). אולם לפרסום הגדול ביותר זכתה יצירתו של התוכן היהודי הגדול מסאלאמאנקה שבספרד ר' אברהם זכותא, ש„הלוח“ העברי שלו שימש מורה דרך לקולומבוס במסע־תגליתו ההיסטורי של גלוי אמריקה. לוח זה הציל גם את חי קולומבוס ממות.

גם במסעות התגלית הגדולים של הפורטוגלים, ההולנדים והאנגלים השתתפו היהודים כמלחים, קברניטים ומתורגמנים, ומכשירי התצפית, המפות והלוחות של היהודים שמשו גם בהם.

בתערוכת „לוחות“ עתיקים שהוצגו בחורף תרצ"ח ב"הידן
פלניטריום" אשר ליד בית-הנכאת בניו-יורק, הוצגו לוחות-שנה עבריים
עתיקים, אחד מהם לוח-קיר לשנת רנ"ז (97—1496) שנדפס בדפוס
גרשון שונצינו, ולפי ההשערה — לוח עברי שנדפס ראשון.

אולם גולת הכותרת בתערוכה זו היה כתב-יד מלוחו המפורסם
של ר' אברהם זכותא (חי בשנים 1450—1515), שחובר בשנת רמ"ט
בספרד, ואותו לקח אתו כריסטופור קולומבוס לדרכו בצאתו למסעיו
לגלות דרך חדשה בהודו. בזכות ה"לוח" הזה ניצל קולומבוס ממות,
בשעה שההודים זממו לקחת את נפשו. ר' אברהם זכותא, אחד מגדולי
התוכנים וההיסטוריונים בדורו, היה יליד סאלאמאנקה בספרד, ולפני
גירוש היהודים כיהן גם כפרופיסור באוניברסיטה בעיר-מולדתו,
ויהודים כנוצרים ומושלמים נהרו לשמוע תורה מפיו. אחרי הגירוש
נדד לפורטוגאל, ובזכות ידיעותיו הרבות בהנדסה ובתכונה מצא חן
בעיני המלך יוהאן השני, וגם מנואל שמלך אחריו קרבו ומינהו לאחד
מראשי יועציו ואיצטגניניו. ר' אברהם זכותא עזר בידיעותיו לחסוק
די-גאמה בצאתו, בשם מלך פורטוגאל, לגלות ארצות חדשות בהודו
וגם תיקן את מכונת האצטרובלים, שבה היו הנוסעים מוצאים דרך
בים על-פי חשבון מדידת גובה הכוכבים, בהחליפו את לוחות העץ
של המכונה בלוחות-מתכות. גם קולומבוס, שהכיר את ר' אברהם
זכותא מימי שבתו בסאלאמאנקה, הוקירו מאד והשתמש
בידיעותיו ובהוראותיו. ובעת שהחל לתכן תכניות לגלוי דרך חדשה
להודו, תמך בו ר' אברהם זכותא בעצה ותושיה והעירו על ספרים
שונים שבהם ימצא תועלת בדרכו. אולם קולומבוס מצא בעיקר חפץ
בספרו של זכותא „אלמאנאך פרפטיאום“, שתורגם לספרדית על-ידי
תלמידו יוסף ויניזו ומלשון זו — לרומית. בספר זה ערך בחשבון
מדויק את זמני הלקויים של החמה והלבנה, והלוחות שלו עולים על
לוחותיו של התוכן האשכנזי הגדול יוהאן קפלר. לוחותיו של זכותא,
שקולומבוס קבלם מידי המתרגם ויניזו, לא זזו מידו ולקחם עמו בכל
מסעותיו, ובכל עת צרה שם מבטחו בהם שיצילוהו מאסון. במסע
האחרון בויראגנה ניצל בזכות לוחות אלו ממות.

וכך היה מעשה : בעזוב קולומבוס את חוף האי באניות טעונות

זהב וכל טוב אמריקה לחזור לספרד, התחוללה פתאום סערה ותשבר את שתי אניותיו. ויהי בחתרו לשוב אל היבשה התקוממו עליו ילדי האי, כי אחד מאנשי קולומבוס, פרנציסקו די פוראס שמו, בגד בו והסית את הילידים למרוד ב"ל בני ים" ולהמיתם.

נמצא אז בכל רע, כי אפס המזון מאסיו ושרידי נאמניו הלכו ולא ידע לשים עצה בנפשו איך לעלות על היבשה ולהכניע את התושבים. בבקשו תחבולות לקח בידו את "לוחותיו" של

שמות החדש	מנת הימים	מנת הימים בשעות	מנת הימים בדקות	מנת הימים לוחות
א	א	א	א	א
ב	ב	ב	ב	ב
ג	ג	ג	ג	ג
ד	ד	ד	ד	ד
ה	ה	ה	ה	ה
ו	ו	ו	ו	ו
ז	ז	ז	ז	ז
ח	ח	ח	ח	ח
ט	ט	ט	ט	ט
י	י	י	י	י
יא	יא	יא	יא	יא
יב	יב	יב	יב	יב
יג	יג	יג	יג	יג
יד	יד	יד	יד	יד
טו	טו	טו	טו	טו
טז	טז	טז	טז	טז
יז	יז	יז	יז	יז
יח	יח	יח	יח	יח
יט	יט	יט	יט	יט
כ	כ	כ	כ	כ
כא	כא	כא	כא	כא
כב	כב	כב	כב	כב
כג	כג	כג	כג	כג
כד	כד	כד	כד	כד
כה	כה	כה	כה	כה
כו	כו	כו	כו	כו
כז	כז	כז	כז	כז
כח	כח	כח	כח	כח
כט	כט	כט	כט	כט
ל	ל	ל	ל	ל
לא	לא	לא	לא	לא
לב	לב	לב	לב	לב
לג	לג	לג	לג	לג
לד	לד	לד	לד	לד
לה	לה	לה	לה	לה
לו	לו	לו	לו	לו
לז	לז	לז	לז	לז
לח	לח	לח	לח	לח
לט	לט	לט	לט	לט
מ	מ	מ	מ	מ
מא	מא	מא	מא	מא
מב	מב	מב	מב	מב
מג	מג	מג	מג	מג
מד	מד	מד	מד	מד
מה	מה	מה	מה	מה
מו	מו	מו	מו	מו
מז	מז	מז	מז	מז
מח	מח	מח	מח	מח
מט	מט	מט	מט	מט
נ	נ	נ	נ	נ
נא	נא	נא	נא	נא
נב	נב	נב	נב	נב
נג	נג	נג	נג	נג
נד	נד	נד	נד	נד
נה	נה	נה	נה	נה
נו	נו	נו	נו	נו
נז	נז	נז	נז	נז
נח	נח	נח	נח	נח
נט	נט	נט	נט	נט
ס	ס	ס	ס	ס
סא	סא	סא	סא	סא
סב	סב	סב	סב	סב
סג	סג	סג	סג	סג
סד	סד	סד	סד	סד
סה	סה	סה	סה	סה
סו	סו	סו	סו	סו
סא	סא	סא	סא	סא
סב	סב	סב	סב	סב
סג	סג	סג	סג	סג
סד	סד	סד	סד	סד
סה	סה	סה	סה	סה
סו	סו	סו	סו	סו

הלוח העברי שהציל את חיי קולומבוס זכותא למצוא בהם עזרה ותושיה, ופתאום אורו עיניו, כי על-ידם נודע לו שביום 29 בפברואר יהיה לקוי ירח. קולומבוס השתמש בזה וקרא אליו אחדים מנשיאי היהודים וסיפר להם שאלהי הספרדים מלא חרון על יושבי האי על שנאם את האנשים הלבנים ומנעו מהם אוכל ומים, ולמען הענישם יקח מהם את אור הירח, ובאפלת הלילה יקומו עליהם רוחות להשמדם. ויהי בהיות הלילה והירח והכוכבים אספו נגהם, נוכחו אנשי האי כי נכונו דברי קולומבוס וימהרו אל קולומבוס ויתחננו לפניו כי יעתיר לאלהים בעבורם ולא יכלה בהם את חמתו. קולומבוס לא שעה לתחנניהם, ורק בצאת הירח שוב בישר להם כי שמע אלהים את תפלתם וניחם על הרעה שאמר להביא עליהם ולא יגזול מהם את הירח. המקרה הזה רשם קולומבוס ביומנו, ובזכות לוחות אלו תופס ר' אברהם זכותא מקום ראשי בין היהודים שעזרו לקולומבוס בגלוי הארץ החדשה.

כתב־היד של ה"לוח" יפה. חמשה טורים לעמוד : מנת הירח
בחדשים, בימים, בשעות ובדקים ; לוח תקון המנה. שמות הירחים
האזרחיים לפי הכתיב הנהוג בספרות העברית של אותו דור :
אינרו (ינואר), פיברירו (פברואר), מרסו (מרס), אבריל (אפריל),
מאיו (מאי), ג'וניו (יוני), ג'וליי (יולי), אגוסטו (אבגוסט), שטיינבא
(ספטמבר), אוטוברו (אוקטובר), נאבימברו (נובמבר), דיזינבראן
(דצמבר). בצד הלוח העברי היה מונח באותה תערוכה גם הלוח
בתרגומו הרומי (נדפס בשנת 1496), שטופס ממנו היה בידי קולומבוס.

ג. אנשי־מסעות יהודים בדורות קדומים

בספרות העברית העתיקה תופסים מקום הגון ספורי־המסע
(מהם רבים הלכו ודאי לאבוד, והם גנוזים עדיין בכתב־יד בגנוזים
שונים) של אנשי־מסעות יהודים, אנשים אמיצי־לב ושוחרי־דעת, אשר
סכנו את עצמם ונדדו למרחקים בדרכים עקלקלות, דרך ימים
ומדבריות. מטרתם היתה : א) לדרוך על אדמת ארץ־ישראל ולנשק
את עפרה ולהשתטח על קברי האבות ; ב) לדרוש בשלום פזורי ישראל
באשר הם שם ולמצוא את עקבות עשרת השבטים, ובעיקר לאמץ את
הקשרים בין חלקי האומה הנדחים. נוסעים אמיצים אלה, ראוי שנדע
מי הם ונזכרם תמיד. אנו מזכירים פה את הידועים והחשובים שבהם,
שכמה מהם השאירו ספרי־מסע בכתב.

ר' יצחק. הנוסע היהודי הראשון, שהלך מאירופה לארצות
המזרח, היה ר' יצחק שנשלח בשנת 797 (המאה השמינית לספירת
הנוצרים) בשליחות מאת מלך גרמניה קארל הגדול אל הכליף הרון
אל־רשיד בבגדד.

אלדד הדני. 800—890 בערך (המאה התשיעית). — עבר ארצות
רבות באסיה ובאפריקה. יליד אפריקה המזרחית, התיחס לשבט דן.
סיפר הרבה על עשרת השבטים ובני משה.

ר' חסדאי בן שפרוט. 915—970 (המאה העשירית). — שר וגדול
בימי הכליף בספרד עבד אלרחים השלישי. ידוע במכתבו אל מלך
הכוזרים היהודי יוסף, שר' חסדאי חשבם ליהודים שגלו מארץ־ישראל.
ר' יהודה הלוי. — גדול משוררי ישראל בימי הבינים. נולד
בטולידה (ספרד) בשנת 1080, ומת אחרי שנת 1140 בארץ־ישראל (יש
מסורה, כי בשעה שר' יהודה הלוי כרע ארצה לנשק את עפר הקודש
עבר פרש ערבי במקום ודקרו בפגיונו). בשנת הששים לימי חיינו עזב
את ספרד ועלה ארצה.

ר' אברהם אבן־עזרא. — פייטן ופרשן. נולד בגראנאדה שבספרד

בשנת 1070 ומת אחר שנת 1138. עבר ארצות אפריקה והלך לארץ־
ישראל, ומשם הלך לארצות אירופה והיה באנגליה, ומשם שב לא"י
ומת — לפי המסורה — בכבול.

ר' יהודה אלהריזי. — נולד בספרד וחי שם בסוף המאה הי"ב.
כמעט כל ימיו נסע בערי ספרד וצרפת וגם בארצות המזרח. בספרו
„תחכמוני" יש הרבה תרגומים מן הסופרים וגם שירים שכתב בעצמו
בימי מסעיו.

ר' בנימין מטודילא (צפון ספרד). — הנוסע היהודי הראשון
שכתב מסעותיו בספר. זמן מסעותיו : בין שנות ד"א תתקכ"ה—
ל"ג=1163—1173. ספורי מסעותיו כוללים מסעות בשלשת חלקי
תבל — אירופה, אסיה ואפריקה.

ר' פתחיה מרגנשבורג (גרמניה). — זמן מסעותיו : בין שנות
תתקל"ה—מ"ה=1175—1185. הארצות שעבר בהן : פולין, רוסיה,
חצי האי קרים וארץ הטטרים, ארמניה, מדי, פרס, ארם נהרים, סוריה,
ארץ־ישראל ויון.

רבנו יחיאל מפאריש (מבעלי ה„תוספות" לתלמוד). — זמן
נסיעותיו : 1238—1244. ביקר בארץ־ישראל וחיבר מורה־דרך לנוסעים
המבקרים אצל הקברים הקדושים.

ר' אשתורי הפרחי. — נולד בפלורנץ (איטליה) בערך בשנת
1282 ומת בא"י בערך בשנת 1357. הראשון בין חוקרי קדמוניות
בא"י. בשנת 1312 הלך למסעותיו בא"י דרך מצרים. ספרו „כפתור
ופרח" הוא הספר הגיאוגרפי העברי הראשון על א"י.

ר' יצחק חילו (מעיר לריסא אשר בספרד). — זמן מסעותיו :
ה"א צ"ג (1333). באגרת לאביו ולמידעיו, הנחלקת לשבעה פרקים,
יתאר את שבילי ירושלים.

רבנו עובדיה מברטנורא (איטליה). — מפרש המשניות. חי במאה
החמש־עשרה באיטליה ונסע לארץ־ישראל ומת בירושלים בערך בשנת
ר"ס (1500). כתב מכתבי־מסע מארץ־ישראל בשנות רמ"ז—רמ"ח
(1487—8) לבני משפחתו.

ר' משה חגיז. — נולד בירושלים בשנת 1671 ומת בצפת אחר
שנת 1750. היה שד"ר (שליח דרבנן—לצורך החזקת למודי־תורה וכו')
באיטליה ואחר־יכן באמשטרדם, וכתב ספר „פרשת אלה מסעי" על
מעלת ארץ־ישראל וחבת הארץ.

נמל תל-אביב

עד הבנות נמל תל-אביב היו נמלי הארץ, שבהם מותר לפרוק ולטעון סחורות: חיפה, יפו, עזה, עכו. מלבד אלה היתה רשות להטעין סחורות בחופים: ח'י-יוניס, דר-בלה, נחל עזה, קיסריה, טנטורה, זויה, אל בורזי, ראש הנקרה, עתליט, אזיב, אבו זבורה ואל-חרם. (בשנה האחרונה אושר גם חוף כפר ויתקין אשר בעמק חפר למקום פריקת זבלים). בשנים שלפני המלחמה שמשו חופי עזה ועכו כנמלים בעלי ערך לא פחות חשוב מחיפה ויפו. עכו היתה מפתח הארץ ושמשה כנמל האכספורט של יבול העמק והחרון. עזה שימשה אף היא ביחוד להטענת שעורה בימות הקיץ. עם התפתחות התנועה בנמלי יפו וחיפה ירד לגמרי ערכם של שני החופים הנזכרים.

עד 19 באפריל 1936 שימש נמל יפו גם לתל-אביב וסביבותיה שער כניסה ויציאה לארץ. עולים, תיירים וסחורה של יהודים באו וחזרו דרך נמל יפו, שהיה נמל ראשי לארץ-ישראל עד פתיחת חיפה. נמל זה, שעלה לישוב העברי

במאות אלפי לא"י, היה כולו ברשותם של ספנים ערבים וליהודים לא היתה כל דריסת רגל בו. הנמל עזר לשגשוגה של העיר יפו, והממשלה השקיעה בשפורו של נמל זה חצי מיליון לא"י. ההשתדלויות לשתף יהודים בעבודות הנמל לא הועילו. כן לא הסכימה הממשלה להרשות לתל-אביב הקמת נמל-עזר בצפונה של העיר, עם שפך הירקון. תכנית הממשלה היתה להקים נמל למים עמוקים משותף ליפו ותל-אביב. ובינתיים עד התגשם תכנית הממשלה — היו ספני יפו השולטים בנמל, וברצונם נצטרפו פעם בפעם בימי מהומות למסיתים נגד היהודים והשביתו את הנמל. כדבר הזה קרה גם בימי מהומות תרצ"ו. ספני יפו נודדו והכריזו שביתה, וכל תנועת הסחר בנמל יפו הופסקה לגמרי. היה הכרח להביא ולשלוח את הכל דרך נמל חיפה, ומשם ברכבת לתל-אביב. אך משהחלו הליסטים הערבים להפריע גם למהלך הרכבת, כדי להביא בעיקר את תל-אביב במצור — נאלצו השלטונות להעתר לדרישת היהודים ונתנו רשיון לפרוק סחורות מן האניות לחוף תל-אביב, על אף התנגדותם הנמרצה של הערבים. בכ"ז אייר תרצ"ו (19.5.36) פורקו בחוף תל-אביב שקי המלט הראשונים מעל אניה יוגוסלבית, וכעשרים חודש אחרי כן, בכ"ב אדר א' תרצ"ח (23.2.38), נפתח כבר רשמית נמל הנוסעים בתל-אביב. ב-11 באפריל ירד הנוסע הראשון בנמל הזה.

יום פתיחת נמל הנוסעים בתל-אביב הוכרז כיום פתיחת שער ציון. לכבוד החג נקבע בשם "שער ציון" הרחוב המוביל לנמל. בשם זה, שמקורו בתנ"ך ("אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב". תהלים פ"ז ב'), השתמשו מיסדיו וכוניו של הישוב היהודי ביפו לפני כיובל שנים לשבחה של העיר יפו, ששימשה אז תחנה ראשונה לעולי ציון. את השם "שער ציון" קבעו למוסדות העיקריים של הישוב היהודי ביפו — הספרייה הצבורית, בית-החולים הצבורי ועוד. אף תל-אביב, בתה ויורשתה של יפו היהודית, קבעה בסמל העירוני שלה שער במבוא הים ומגדל-מאור. אבל כל זמן שתל-אביב היתה תלויה ביפו ובנמלה, היה סמל זה כעין משאלה לעתיד. עם פתיחת נמל הנוסעים בעיר זו, נתמלא הסמל תוכן ונתגשם חלומם של מיסדי תל-אביב ושל קודמיהם מיסדי הישוב היהודי ביפו.

אנית-מפרש ואנית-קיטור

„העדיין היא במציאות?“ ישאל בודאי הקורא בשמעו על אנית מפרש. על כך נענה לו : כן, לשמחתנו עוד ישנן אניות-מפרש גדולות, במספר לא רב אמנם, שבשוטן על פני הים מהודקות יפה במפרשיהן המתבדרים ברוח, מראה נהדר ומלבב להן. מה נעים לראות את המפרשים הלבנים, כשהם נשאים ומתרוממים מול תכלת השמים ונשקפים אל גלי הים הכחולים — והאניה חוצה מתוך שקט ודממה ומפלסת לה שביל במים עזים. אך לא רק מטעמים של יופי כי אם גם מנמוקים היסטוריים אנו מחויבים לשמור על אניות המפרש, שהרי התגליות הגיאוגרפיות הנעלות ביותר נעשו דוקא על-ידי אניות מפרש, וסחר הים התפתח והתפשט רק תודות להן — וכה נעשו אניות אלה לגורם גדול במסחר העולם. אנית קיטור יכולה לעבור מרחק גדול זה במשך זמן קצר יותר, אולם אנית מפרש אינה דורשת, כאנית קיטור, שום חמרי-עזר. היא באה לתנועה על ידי כחות הטבע, על ידי הרוחות, ומשום כך החמרים המובלים באנית-מפרש הם זולים יותר מאלה המובלים באנית-קיטור. מעלה חשובה זו יש לה ערך רק אז, אם שאלת הזמן לגבי החמרים המובלים באניה אינה עיקר, ואם נסיעה ממושכה אינה פוגמת בטיב הסחורה של האניה. בתוך גבולות אלה עדיין יש לאניות-מפרש זכות הקיום. אך בדרך-כלל מספר אניות המפרש הולך ופוחת משנה לשנה. באניות-מפרשים משתמשים גם למטרות חנוך, לשם אימון וחנוך יורדיים וספנים (בארץ-ישראל יש כאלו לאגודת יורדי ים „זבולון“), הואיל ואניות מסוג זה ממציאות לחניכים תרגילי ים יותר מרובים מאניות-קיטור. יורדי הים המשתמשים באניות-מפרשים מוכרחים לקנות ידיעות עצומות בשיט הים ולהתמחות בתנאי הרוחות המנשבות בימים.

לשם השוואה כדאי לציין, כי האניות המסיעות נוסעים, תיירים ודואר, עוברות את הים האטלנטי במשך חמשה ימים, בעוד שאנית מפרש עוברת דרך זו במשך ארבעה שבועות. האניות הענקיות אינן מקבלות בדרך-כלל שום סחורות ומשא. למטרה זו משמשות אניות משא, שמהירותן קטנה ממהירותן של אניות-נוסעים, אך בכל זאת הן מהירות יותר מאנית מפרשים (בתנאי מזג אויר נוחים מגיעה אנית מפרש לפעמים לדרגת מהירות של אנית-משא. אך בעצם — אנית קיטור מהירה יותר).

מה נתחדש בספנות ?

מקיפים את הבורג של סירת-מוטור בצנור מיוחד, המגדיל את כח משיכתה ב-35%. הצנור מאפשר לסירה לשוט גם במים אשר גושי-קרח בתוכם.

— לשיט במים שקטים נבנתה סירה כפולה, לכל אחת מחובר גלגל-שלבים המונע במנופים.

— נבנתה סירה כפולה, בצורת הידרופלן, ל-150 נוסעים. מהירותה — 80 קילומטר לשעה. עצמת המנוע 575 כח-סוס.

— נבנתה סירה לטיולים על פני אגמים. הסירה באה לידי תנועה על-ידי כסא מתנועע שעל סיפונה.

— על-ידי מכשיר מיוחד השולח קולות לכוונים שונים וקולט את ההד הנוצר בפגוע הקול באניה, קרחון וכדומה — יודע רב החובל בשעות לילה או ערפל מהו מרחק הסכנה לאניתו.

— האניה הגדולה „מלכת אלישבע“ ארכה 343 מטר (ב-4 מטרים ארוכה מ„מלכת מרי“), בעלת 83.000 טונות, מספר הנוסעים 2410 (ב-300 יותר מאשר ב„מלכת מרי“).

— עומדים לבנות אניות העולות גם על „מלכת אלישבע“, שיעברו את הדרך בין אמריקה לאירופה ב-48 שעות.

— הצי האמריקני מנה בשנה האחרונה 325 יחידות, שהמספר הכללי של הטונות שלהן הוא 1.083.000. ברשות אנגליה — 285 יחידות ומספר הטונות הכללי 1.261.000 טונות. אחריה באה יפאן, שמספר אניותיה — 200, והן בעלות טונאז' כללי של 746.000 טונות. בארצות הברית נבנו בשנה האחרונה 71 אניות חדשות, בהן 2 אניות משורינות.

— לנורבגיה, שמספר תושביה 3 מיליונים נפש, יש 1652 אניות קיטור ומונע, כדי 2 מיליונים וחצי טונות. יחד עם אניות המפרשים יש לנורבגיה צי מסחרי כדי 4 מיליונים טונות, והוא עולה על הצי המסחרי של ממלכות אדירות (צרפת, גרמניה, איטליה). הצי המסחרי של נורבגיה הוא הרביעי בעולם.

— ארכן של התעלות החשובות בעולם: תעלת סואץ — 144 ק"מ; תעלת פאנאמה — 80 ק"מ; תעלת קיל — 98 ק"מ; תעלת קרוגשטאדט-לנינגרד — 26 ק"מ; תעלת מאגשסטר — 56 ק"מ; תעלת מוסקבה-וולגה — 228 ק"מ.

בארצות הברית של אמריקה מכוונים עכשיו מפעל-השקאה ענקי, שלפי היקפו, הישגיו התכניים והוצאותיו הכספיים (500 מיליון דולר) אין דומה לו בדברי ימי התכניקה החדשה. עומדים לבנות תעלה

באורך 1300 ק"מ מאחד הנהרות הגדולים, נהר קולוראדו, ההולך אל האוקיינוס השקט ולהטותו דרך תעלה לקליפורניה. המים הללו ישקו גם את מדבר-החול הנמצא בדרום-מזרחה של קליפורניה, ששטחו עולה לחמשים מיליון דונם, ויהפכו לאדמה פורייה.

— שיא המהירות של האניות בשנת 1938 הגיע ל-31 קשרים לשעה (מהירות האניה מחשבים בקשרים. הקשר פירושו מהירות של מיל ימי לשעה. מיל ימי הוא — 1854 מ'). באמריקה נבנית אניה, שמהירותה תגיע ל-42 קשרים לשעה. באניה יהיו 7000 מקומות.

י מ א ו ת ע ב ר י ת

הנמל העברי

כח קבולו של נמל תל-אביב במספרים (בראשית 1938): שטח אזור הנמל — 75.000 מטרים מרובעים. בריכת המעגן בנמל — 10.500 מ"ר, עמקה 2 מטרים ורחבה 65 מטר. שוברי גלים וקירות ים — 520 מ"ר. כבישים ושטחי החסנה — 16.000 מ"ר. תחנות הנוסעים והחטוי — 1.500 מ"ר. בניני שרות (בתי מלאכה, מספנה, משרדים וכו'), מסלות, 6 מדלים מטונה אחת ועד שש טונות, 2 מסלות סרט. סירות יש בנמל — 80, סירות משיכה ומנוע — 12, קבול הסירות — 2000 טונות. מהירות הפריקה: 700 טונות נפרקו בשש שעות מאניה אחת.

לצרכי הבנין השתמשו ב-16.000 מטרים מעוקבים בערך של חצץ וחול, כ-4.000 טונות מלט, 1.500 טונות ברזל ויצקו כ-12.000 מטרים מעוקבים בטון.

מספר הנפשות המתפרנסות מן הנמל — 3500. מספר פקידי הממשלה בנמל: 80 עובדים למקצועותיהם: 180 ספנים, 160 סוארים, 220 סבלים, שומרים ופועלי נקיון — 23.

נמל תל-אביב הוא בר כושר להעברת כ-2.000.000 תיבות פרי הדר ו-300.000 טונות סחורה לשנה ועשוי לשמש גם נמל לתנועת נוסעים.

במשך שנת 1937 עגנו בנמל תל-אביב 535 אניות ענודות דגלי 19 ארצות (בהן 95 מבריטניה, 61 ממצרים, 50 משוודיה וכו'). האניות פרקו 99,127 טונות סחורות וטענו 26.913 טונות, בהן 644.196 תיבות פרי-הדר.

במשך 1937 הובילה חברת הלויד הארצישראלי בשתי אניותיה „הר כרמל“ ו„הר ציון“ המהלכות בקו חיפה-קונסטנצה כ-5200 נוסעים, לעומת 3950 נוסעים ב-1936. במקום 32.000 תיבות הדרים בעונת 1935/6 הובילה בעונת 1936/7 133.000 תיבות. ההיקף הכללי של החברה הגיע ב-1937 ל-60.000 לא"י. חברה זו מעסיקה כ-70 עובדים יהודים (70% ממספר העובדים הכללי).

— בקו חיפה-קונסטנצה החלה בשנת 1937 בהובלת משאות האניה „חנה“, השייכת ליהודים ומעסיקה כ-15 עובדים יהודים.

— ספינת המפרשים „רחף“, שנקנתה ביוני 1937 על-ידי חברת „נחשוך“ בעזרת הסוכנות היהודית, היא בת קבול של 170 טונות, מצוידת במנוע בן 120 כח סוס ועובדת בהובלת משאות בחופים ממצרים, סוריה וקפריסין לחיפה. „רחף“ מעסיקה 8 מלחים יהודים בהנהלתו של רב-חובל יהודי.

— בקיץ תרצ"ח נכנסה לשמוש בחופי א"י אנית המשא „ארנון“, שבעליה יהודים.

— מפני ההתחרות של החברות הזרות, נאלצה חברת „עתיד“ להוציא שתיים מאניותיה משירות החוף הארצישראלי ולהעבירן לפי שעה לשירות בחופי אירופה. רק אניתה „עמל“ ממשיכה בשירות דו-שבועי. חברת „עתיד“ העסיקה בשנת 1937 40 עובדים יהודים, והסיעה סחורה בסכום למעלה מ-150 אלף לא"י.

בתי ספר ימיים עבריים

אגודת יורדי ים „זבולון“ בתל-אביב נוסדה בשנת 1931 במטרה לחנך יורדי ים עבריים ולסייע בידי חלוצי הספנות והדיוג העברי. הסניפים הראשונים של האגודה הוקמו באנגליה, בקנדה, בארצות הברית ובפולין. לאגודה זו — נקודת הכשרה בנמל הפולני גדיניה (דנציג), לשם למוד והתמחות בעבודת נמל, ספנות ודיוג. לאגודת „זבולון“ בארץ-ישראל — שעורים לספנות בשתי ערי החוף תל-אביב וחיפה, שבהם מתחנכים כמה עשרות בחורים. חניכי „זבולון“ עובדים בכל הספינות העבריות, והם שהיו גם בין ראשוני העובדים בבנין נמל תל-אביב. בתרצ"ח למדו בשעורי „זבולון“ בתל-אביב 50 חניכים. ל„זבולון“ בארץ-ישראל ספינת למוד „אופק“ וכמה סירות-מפרשים. ספינת אימון „חזה רידינג“ (על שם הליידי רידינג, ידית הציונות והספנות העברית) נרכשה בקיץ 1938 על-ידי ידית האגודה

בלונדון ונשלחה לארץ־ישראל. ספינה זו תשמש להפלגות חניכי
„זבולון“ לשם למוד וטיולים בחופי ארץ־ישראל.

— בצוויטה־זוקיה (איטליה) יש בית ספר ימי עברי של בית־ר ולו
ספינת למוד „שרה א“ (ספינת מפרשים שבית קבולה הכללי 650
טונות, ארכה 60 מטר, רחבה 12 מטר, גבהה 9 מטר). בספינה זו
גמרו את חק למודיהם 70 תלמידים בשני מחזורים. בשנה האחרונה
למדו בה 60 תלמידים. הספינה נושאת דגל צרפתי ושטה בים התיכון.
בשנה שעברה עגנה ליד חופי ארץ־ישראל.

— ליד התכניון העברי בחיפה עומדים להקים בית־ספר ימי
להכשרת יורדי־ים עברים. בקביעת התכנית של בית־ספר זה
ובהגשמתה מטפלת ועדה מטעם מחלקת הים של הסוכנות היהודית,
בהשתתפות של „חבל הימי לישראל“.

בית הספר הזה מיועד — לפי התכנית שהוצעה — לגומרי בתי
ספר עממיים (או לגומרי הכתות המתאימים בבתי ספר תיכוניים),
בגיל 14—15. חק הלמודים יהיה בו 3—4 שנים. בבית הספר יהיו
בשנה הראשונה מחלקות אלו : א) לספנות ; ב) למכונאות ; ג) לבנין
סירות ; ד) לעובדי רדיו. לאחר שהתלמיד ילמד עד גיל 17—18, יעבוד
3 שנים באניה או במספנה ואחרי כן ישוב לבית הספר כדי להתכונן
לבחינות ויעמוד בהן בהיותו בן 20—21.

חברות ימיות עבריות

הליגה הימית העברית שנוסדה בתרצ"ו, בדוגמת ליגות כאלו שיש
בארצות אחרות, שינתה את שמה ל„חבל ימי לישראל“. מטרת
ה„חבל“ : להפיץ את הרעיון הימי בקרב כל שדרות העם, לתמוך
במפעלי הימאות העברית, לסייע לארגוני הספורט הימי ולהשכלה
ימית מקצועית. ה„חבל“ מונה כ־10.000 חברים בא"י.

— בשנה האחרונה החלה פועלת „חברה למפעלי ים ותעופה“
(מיסודם של חוגים אזרחיים).

— הסתדרות העובדים העברים הכללית יסדה חברת „נחשון“,
שמטרתה לעסוק בימאות לכל ענפיה. חברה זו רכשה בראשית
פעולתה ספינת־משא קטנה „רחף“ לעבודה בין חופי א"י והארצות
הסמוכות. כן רכשה סירת־דייג „סנפיר“.

בשנתים האחרונות התפתח מאד ספורט השיט בארץ־ישראל. מלבד קבוצות שיט ליד האגודות הספורטיביות הקיימות, היו גם קבוצות־חובבים אחרות. הקבוצות רכשו להן סירות רבות. שעורי שחיה סודרו בקיץ תרצ"ח מטעם ה"חבל הימי" לארגוני הגוער השונים: מכבי, עתיד, הפועל, צופי ים, הצופים הקשישים, השומר הצעיר, הגוער הציוני, וארגונים שונים אחרים (שוטרים עבריים, פקידים ועוד). שעורי השתלמות בעניני הים סודרו גם למורים.

מִלְחָמָה

כְּשֶׁהוֹפִיעוּ
 חוֹפֵי מַבְטָחִים,
 שְׁתָּקוּ מַלְחָמִים,
 שִׁיר לֹא הַשְּׁמִיעוּ.
 אַךְ טוֹר סְלֵעֵי נָגַף
 לָהֶם כִּי נִרְאָה —
 שִׁירָה אֲדִירָה
 הִרְיעוּ בְּשִׁגְבּ.

הִרְחַק מִנֵּי אֶרֶץ,
 הִרְחַק מִנְּמָלִים,
 חֲתְרוּ עַמְלִים
 בְּאֵלֶם וּבְמָרָץ.
 פְּנִים שׁוֹא הִרְעִימוּ
 סְלֵעֵי הַמּוֹרָא:
 אֶת חוֹף הַמְּכוּרָה
 הֵן לֹא יַעֲלִימוּ.

וְיָד לֹא אֶזְלָה
 בְּקֶרֶב עִם גֵּלִים,
 בְּשִׁבֵי עַרְפְּלִים — —
 הִלָּאָה וְהִלָּאָה!
 יָדְעוּ אַנְשֵׁי־שֵׁיט
 כִּי מֵאַחֲרַי
 הַטּוֹר הַמִּירָא —
 מוֹלְדֵת וּבֵית!

דוד שמענונוביץ

הדיג הוא אחד הענפים החשובים ביותר בכבוש הים ובנצול אוצרותיו. בארצות רבות משמש שלל הים אחד המקורות העיקריים של מזון האדם. התוצרת השנתית של הדיג בעולם נערכת בביליון דולרים אמריקניים. בארצות מערב-אירופה בלבד עולה התוצרת השנתית עד חמשים מיליון ל"ש. אנגליה מעסיקה למעלה ממאה אלף איש בתעשיית הדיג, שתוצרתה השנתית עולה לעשרים מיליון ל"ש. בנורבגיה תעשיית הדיג היא התעשייה החשובה ביותר. כפרים ומושבי דייגים, מסורת והוי של דייגים, אגדות וזמירות דייגים — כל אלה נוצרים אצל עמי הים מתוך קשר תמידי עם הים, מתוך למוד הים והתמחות בו במשך דורות.

תעשיית הדיג, שהיתה לפנינו מפותחת ביותר בארצות ים התיכון, פגרה במאה-השנים האחרונה. הוזנח גם חוף-ימה של ארץ-ישראל, המשתרע לאורך 190 קילומטר. לא נוצל גם ים הכנרת, מקור-דגים עשיר מאד בימי קדם. תצרוכת הדגים של הארץ הולכת וגדולה, והדיג המקומי אינו מספיק. בשנת 1937 סיפקו מקורות הארץ 2.048 טונות (1.800 טונות דגי ים, והשאר דגי נהרות ואגמים), כדי 70.000 לא"י, בעוד שמאוצרות שונות הובאו ארצה 5.500 טונות דגים, כדי 180.000 לא"י.

הדיג בארץ מרוכז בידי ערבים — 1.100 דייגים אשר להם כ-400 סירות — הנוהגים בשיטות פרימיטיביות. חלק ניכר בהספקת הדגים לשוקי הארץ תופסים זה שנים רבות דייגים איטלקים — מספרם כמאה — המצוידים בסירות-מניע ובמכשירים משוכללים, ועובדים במים עמוקים. ארבעה הם מקורות הדיג בארץ: ליד החוף, באגמים ובנחלים, במים עמוקים וגידול דגים בבריכות מלאכותיות.

עלידי יהודים נעשו בזמנים שונים נסיונות לדוג במימי ארץ-ישראל — בחוף עתליט, בכנרת, בירקון, בעכו, בקיסריה וביפו — שנפסקו מסבות שונות, ובעיקר חוסר עזרה ממשלתית, הדרכה והסדרת השוק.

על־ידי הסוכנות היהודית נעשו בשנה האחרונה שוב נסיונות לחדש את הדיג העברי. בספינת־הדיג „בכורה“ התאמנה קבוצת צעירים מפלוגת הים של הקבוץ המאוחד, קבוצת הים של הנוער העובד ו„שבט הים“. בחורים אלה עובדים כיום בדיוג בספינת־הדיג „סנפיר“ (שנרכשה מידי איטלקים, ועובדת בחופי חיפה).

בפלוגת הים בקרית־חיים, אשר במפרץ חיפה, סודרה בשנה האחרונה תעשית רשתות בשביל ספינות הדיג היהודיות.

עוד ספינת־דיג אחת „עליוה“ (השייכת לחברה ארצישראלית), החלה לעבוד בשנה האחרונה בחופי ארץ־ישראל.

נסיונות לדיג נעשו כמו כן על־ידי הסוכנות, יחד עם מחלקת הדיג הממשלתית, סמוך לנתניה.

בסוף 1937 החלה עוסקת בדיג קבוצה בת עשרה דייגים ממתישבי הישוב החדש עין־גב השוכן אל החוף המזרחי של הכנרת.

בראשית 1938 החלו חברי קבוצת „חולתא“ של הנוער העובד לדוג במי־מרום.

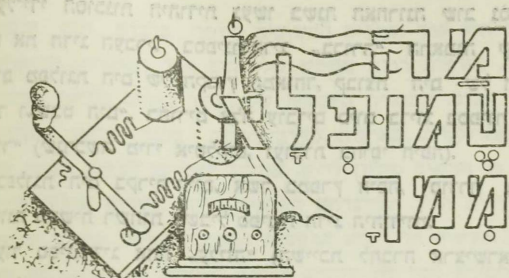
מחלקת הים החלה מטפלת גם בפתוח הענף של גדול דגים. נסיון לכך נעשה בנחל על־עסי היוצא ממעינות הסחנא בעמק בית־שאן.

הנסיונות לפיתוח הדיג הקיפו את כל השיטות והסוגים של הדיג הנהוגים בחופי ים התיכון המזרחי, ויש לקוות כי אחרי תקופת הנסיונות יקום צי־דיג גדול ואלפי דייגים יהודים ימצאו מחיתם בענף־עבודה זה.

— בקיץ 1937 גמרו את חק למודיהם בבית הספר לדיוג של „זכולון“ בגדיניה (פולין) 7 תלמידים, המחכים לעליתם ארצה.

תלמידי בית הספר בנו ספינה לדיוג בים פתוח ושלש ספינות לדיג חופי.

— ממשלת ארץ־ישראל הוציאה בפברואר 1937 חוקי דיוג, שיכניסו סדר ושיטה במצב הפרוע שהיה שולט במקצוע זה. החוקים מגבילים את גודל הרשתות, אוסרים על שלית דגים צעירים, שמוש בחמרי נפץ ורעל.

ד. זכאי

דע את שמיר

שאו מרום עיניכם וראו

ישעיה מ, כ"ו

יפים השמים בארץ־ישראל וברוב ימות השנה הם בהירים. הם כאילו אומרים: שאו עיניכם והתבוננו, ראו את כוכבי האור ודעו אותם. הכירו להבדיל את הכוכבים אחד מחברו, קראו אותם ואת קבוצותיהם בשמותם.

הכוכבים רבים, אולם לא קשה כלל ללמוד אותם להכירם. בסבלנות ובקביעות גובר האדם על הכל. עשו לכם קבע וערב־ערב, ולו גם לזמן מועט, הביטו השמימה. אל תמהרו לקפוץ מקבוצת כוכבים אחת לחברתה. רק לאחר שתדעו יפה את האחת תקרבו לשניה להכירה. עיינו יפה בארבע המפות שלפניכם ואל תתיאשו אם לא יעלה בידכם למצוא מיד בשמים את הרשום במפה. חפשו ותמצאו והנרכש ביגיעה ימתק ביותר.

ארבע מפות אלו מראות את שמי ארץ־ישראל בארבע תקופות השנה: במארס (ניסן), ביוני (סיון־תמוז), בספטמבר (תשרי) ובדצמבר (טבת). וזה מראם בראשית החודש ב־10 בערב, באמצעו ב־9 ובסופו ב־8.

פנה לצפון והרם את המפה מעל לראשך כשחלקה העליון מופנה אף הוא לצפון. המביט לצפון — הכוכבים עולים לו לימינו ושוקעים לשמאלו.

חודש-חודש, בראש כל חודש, נקראת הרצאה בפנות
הנוער ברדיו ירושלים על השמים. עצתנו להקשיב לה.
תשמעו עצות טובות, איך ללמוד ולהכיר את השמים.

זכור ואל תשכח:

(א) הכוכבים, כשמש וכירח, עולים ממזרח ושוקעים
במערב. רק כוכבי העגלה הקטנה (בן-עיש) והקרובים אליו
— וביניהם כוכב הקוטב — אינם שוקעים בארץ-ישראל
לעולם.

(ב) יום-יום מקדימים הכוכבים לזרוח וממילא גם
לשקוע ב-4 דקות. כוכב, שראינוהו הערב עולה ב-8 —
יעלה למחרת ב-7 שעות 56 דקה. כוכב, שבאחד לחודש
הוא עולה ב-10 בערב, יעלה ב-15 לחודש ב-9 וב-30 בו
ב-8 בערב.

(ג) כוכבי השבת הם כל הכוכבים בשמים, מלבד שבעת
כוכבי הלכת (והארץ — כוכב לכת אף הוא) — נראים לנו
כאילו הם קבועים בשמים ואינם משנים את מקומותיהם
ביחס האחד לחברו. רק כוכבי הלכת עושים כן: הם הולכים
בשמים, משנים את מקומם בין הכוכבים.

מדת הזמן בארץ-ישראל

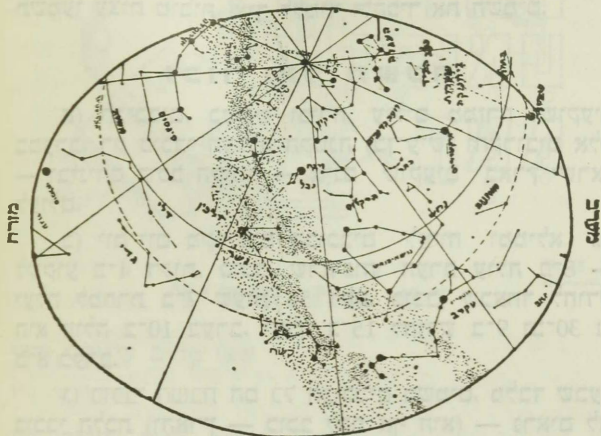
מדת הזמן המקובלת בארץ-ישראל מפגרת ב-20 דקות
לערך לעומת שעות השמש, שהיא השעה הנכונה לכל מקום
ומקום. אם שעון מדויק מראה, למשל, בירושלים 12, צהרים,
השעה האמיתית היא 12 ו-12 דקה ובתל-אביב אז 12 ו-19
דקה.

מדת-זמן זו שבידינו בארץ-ישראל קרויה מדת הזמן
של אירופה המזרחית, והיא מקדימה את השעון בגרינביץ
(מצפה כוכבים ידוע ליד לונדון; ממנו מתחילים מונים את
קו-הצהרים) ב-2 שעות. כששעון מדויק בארץ-ישראל מראה
12, צהרים, בלונדון 10 לפני הצהרים.

עתה נקל לכוון יפה את השעונים. רדיו ירושלים נותן
כל יום אותות זמן: ב-5.30 אחרי הצהרים, ב-7.45, ב-9
וב-9.15.

שמי ארץ-ישראל בארבע תקופות השנה

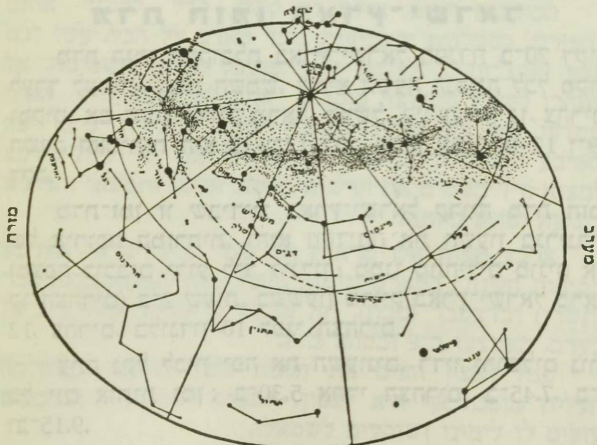
צפון

דרום

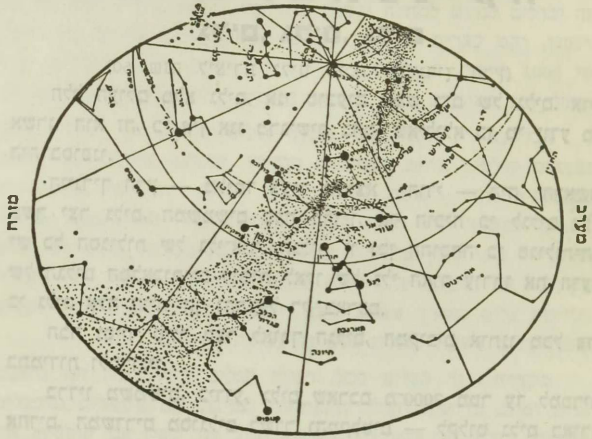
מראה שמי ארץ-ישראל בספטמבר
(בראשית החודש בשמונה שעות בערב)

צפון

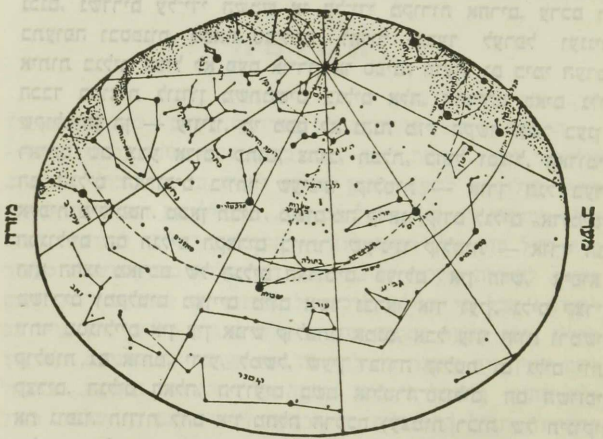
מראה שמי ארץ-ישראל בדצמבר
(בראשית החודש בשמונה שעות בערב)

צפון

מראה שמי ארץ-ישראל במאוס
(בראשית החודש בשמונה שעות בערב)

צפון

מראה שמי ארץ-ישראל ביוני
(בראשית החודש בשמונה שעות בערב)

דרום

במדע ובתכניקה

גלים, גלים, גלים

(50 שנה ליצירת גלים על-ידי היינריך הרץ)

חלל העולם מלא גלים, אנו טובעים ממש בים של גלים. אולי אשרנו הוא זה, כי אין אנו מרגישים בהם, שאילולא כן מי יודע מה היה בסופנו.

היינריך הרץ — מלומד צעיר ממוצא יהודי — היה הראשון אשר יצר גלים, המשמשים כעת ברדיו, אף הוכיח כי לגלים אלה יש כל הסגולות של גלי-אור. תגלית זו וכן ההוכחה כי סגולותיהם של הגלים המלאכותיים דומות לאלו של גלי האור עוררו את הדעה כי גלים אלה היינו הך וההבדל רק בארכם.

הבה נסייר סיוור קצר לאורך הגלים, המקיפים אותנו מכל צד, בתמידות ולסרוגין.

ברדיו משמשים, כידוע, גלים שארכם מ-2000 מטר עד למטרים אחדים. המשדרים מסוגלים לשדר והמקלטים — לקלוט גלים באורך זה. מחוץ לתחום הזה נפסקת כושר פעולתם של מכשירי הרדיו. השאיפה כיום היא: ליצור לשדור ולקליטה גלים באורך סנטימטרים אחדים, ביחוד לטליוויזיה. גלים קצרים עוד יותר, אשר בשם „אדומים“ נכנם, נשדרים על-ידי השמש או על-ידי מקורות אחרים. ערכם רק בתעופה ובספנות, מפאת סגולתם לחדור מבעד לערפל ועננים. איתות בגלים הציל לא פעם אוירון או ספינה תועה. גם בימי הערפל הכבד בחוצות לונדון משתמשים בגלים אלה. אחריהם באים גלים שקולטיהן הן — עינינו. מי מכם לא נהנה מזיו הקשת אשר בענן? ראיתם שם צבע אדום, כתום, צהוב, תכלת, כחול וסגול. האדומים הם הגלים הארוכים ביותר שעינינו קולטות — אורך הגל בערך אלפית מילימטר. מכאן תבינו, משום-מה קראנו קודם לגלים „אדומים“. הסגוליים הם הגלים הקצרים ביותר, שעינינו קולטות — אורך הגל הוא החצי מארכם של הגלים האדומים. בעולם אין חדש, איפוא: משדרים ומקלטים מצויים מיום אשר נבראו אור ועין. גלים קצרים יותר מסגוליים אין עין אנוש קולטתם אמנם, אבל עיני חיות ורמשים קולטות גם אותם. ידוע, למשל, שעין דבורה קולטת גם גלים יותר קצרים. הגלים האלה, הידועים בשם אולטרה-סגוליים, הם השזופים את גופנו. תודות להם אין מחלת הרככת (עצמות רכות של תינוקות וילדים) שלטת בארצנו, הואיל והשמש מפיקה אצלנו כמות מספקת

של קרנים אולטרה-סגולות. אבל גם גלים יותר קצרים נקלטים על-ידי גופנו. גלים אלה יש בהם סגולות רפוי בהקלטם בכמות קטנה ולעומת זה יכולים לגרום למחלה ולמות בהקלטם בכמות גדולה. הלא הם גלי רנטגן, והם קצרים פי מאה מגלים סגולים. גלים קצרים עוד יותר, פי 1000 ויותר, הנפוצים על-ידי חמרי רדיום, הללו מועילים יותר ברפוי וגם מסוכנים יותר בהיותם נקלטים על-ידי הגוף בכמות גדולה.

אבל לא רק גופנו הוא מקלט לגלים שונים, גם בעלי חיים וצמחים קולטים אותם. הנסיונות הוכיחו, שהרבה צמחים ובעלי-חיים מתפתחים יותר בקלטם גלים מאורך מסוים. יוני-דואר מתבלבלות בהגיען למשדר רדיו ואינן יודעות למצוא את מחוז-הפצן. פרפר, שהפרידו בינו לבין שיירתו, מוצא אותה גם ממרחק גדול. לא יפלא בעינינו, אם נחשוב שהפרפרים מוצאים זה את זה על ידי שדור וקליטת גלים מאורך מסוים. הלא ידוע, שגם גוף האדם יכול לשמש משדר-גלים בשעת עבודת מוח או עבודת שרירים.

בקצרה: יד הגלים בכל, ואולי הגלים בידי הכל. הם נותנים חיים ומות, בריאות וחולי, התפתחות ונסיגה, הם מקשרים ומבטלים קשרים. הגלים הם השולטים בעולם. וטוב לנו שאין אנו קולטים, אין אנו „רואים“ את כל הגלים, כראותנו את גלי הקשת. הידיעות על הגלים, על סגולותיהם וערכם באה לנו עקב תגליתו ונסיונותיו הגאוניים של הינריך הרץ.

ת ע ו פ ה

נתיבי האויר לעתיד-לבוא

התפתחות שיאי המהירות של אוירונים ידעתם? בשנת 1909—75 קילומטר לשעה, בשנת 1919—260, בשנת 1929—570, ובשנת 1918—700 קילומטר לשעה. מכאן אפשר להניח כי אין גבול לשיאים, אולם למעשה יש סוף וגבול גם לכך. המגביל את האפשרות להשיג שיא גדול מזה של השנה הוא — התנגדות האויר לתנועת מטוס באוירו. לכאורה משונה קצת הדבר: דבר קלוש כאויר משמש מעצור למטוס! אבל מי שניסה לרכב על אופנוע או להוציא יד או ראש מחלון אוטו בשעת נסיעה מהירה, הלה הרגיש בודאי לחץ אויר גם ביום שאין רוח נושבת בו. לחץ זה הוא העוצר את התנועה, ולא עוד אלא שהוא מתגבר פי כמה וכמה על מהירות הנסיעה. בהכפל המהירות תגדל ההתנגדות פי ארבעה ויותר, ואם פי שלשה תגדל המהירות — ההתנגדות תעלה עליה פי תשעה ויותר. הרי שאין

סכויים לשיאי-מהירות בלי קץ. כיום מוציא אוירון 90% מכחו להתגברות על מעצורי האויר ורק 10% להתקדמות ממשית. מה יהיה, איפוא, אם המהירות תגדל יותר ?

הנחה זו הביאה לידי חפוישים אחרי נתיבי אויר אחרים והם — השכבות העליונות, אשר שם האויר קלוש יותר וההתנגדות פחותה להתקדמות המטוס. כך נהפכה שאלת שיאי המהירות לשאלת שיאי הגובה. לפי חשבונות מדויקים, אפשר יהיה להגיע בגובה 15 ק"מ ויותר מעל פני האדמה למהירות 2000 קילומטר לשעה. כך, למשל, מראה החשבון, שמטוס הטס בגובה נמוך במהירות 80 קילומטר לשעה — יוכל להגביר את מהירותו באותו המנוע במהירות 800 קילומטר לשעה בהמריאו לגובה 30 קילומטר. המראה זו תהיה כרוכה, כמובן, בהתאמה מיוחדת של המטוסים לתנאי האויר הקלוש.

אבל אי אפשר להטות את נתיבי האויר לשכבות עליונות, בלי לדעת קודם לכן את סגולותיהן. לכן גבר בעולם כולו הענין לשכבות אויר במרומים. החקירה החלה בעזרת כדורים פורחים קטנים, שנשאו אתם מכשירים הרושמים את הטמפרטורה, הרטיבות והלחץ, בגובה מסוים היו הכדורים מתפוצצים ובנפילתם חזרה לאדמה הגן על המכשירים סוכך-נפילה שנפתח מאליו בשעת הנפילה. נוסף לכך החליטו אנשי מדע אמיצי-לב להמריא בעצמם בכדורים פורחים כדי להכיר את סגולות האויר במרומים. לראשונה עלו בשנת 1901 שני מלומדים גרמנים שעלו הראשונים עד לגובה 10800 מטר, קבעו שהטמפרטורה שם היא מ-30 עד 40 מעלות למטה מאפס. אחריהם עלה האמריקני גרי בשנת 1927 עד לגובה 12990 מטר, שם היתה הטמפרטורה 55 מעלות למטה מאפס. בשנת 1931 עלה הפרופיסור הנוודע פיקאר עד לגובה 15780 מטר, וכעבור שנה הגיע עד ל-16300 מטר. בשנת 1933 הגיע כדור רוסי עד לגובה 18800 מטר, ובשנת 1934 עלו הרוסים לגובה 22000 מטר. אחריהם המריאו טייסים ומלומדים רבים בארצות שונות. מה העלו בחקירותיהם ? הם נזכחו לדעת, כי במרומים האויר קר יותר ויותר, אבל החל מגובה מסוים — בערך 11—13 קילומטר מעל פני האדמה — אין הטמפרטורה משתנה בהרבה. האויר שם יבש ושקוף — מחוסר אדי-מים ואבק. התחום הזה, אשר בשם „סטרטוספירה“ יכונה, סגולותיו יוצאות מן הכלל לגבי התעופה : בגלל הטמפרטורה הקבועה, אין שם רוחות, אין עננים וערפל מחוסר אדי-מים, והאויר שקוף מחוסר אבק, והעיקר : האויר שם קלוש ומתנגד במעט לתנועת מטוסים. הסטרטוספירה תכלל, איפוא, בעתיד בתוך נתיבי האויר בינלאומיים למרחקים גדולים.

בשנת 1935 עברו האוירונים שבעולם (בתחבורה הארצית ובין הארצית) 240,000,000 קילומטרים. בראש התחבורה האוירית עומדת אמריקה עם 134,900,000 קילומטרים. מספר הקילומטרים שעברו אוירוני אירופה בשנה זו הוא—58,679,000, מהם בתחבורה ארצית — 47,776,000, ובתחבורה בין-הארצית — 10,903,000 קילומטרים.

— לשם פרסומת משתמשים באוירונים, ששטח כנפיהם 40 מטרים מרובעים. כנפים אלו מכוסות מנורות המפיצות אור של 50 מיליון גרות.

— במקום מדחף רגיל הכניסו לנסיון חצי-מדחף. על ידי כך נכפלת מהירות עליתו של האוירון ואף הטיסה נעשית מהירה יותר ב-25%.

— „מחפש“ אוירון שולח גלי רדיו למרומים. הגלים חוזרים מן האוירונים הטסים בסביבה, ועלידי כך נקבע מקום-המצאו של האוירון וגבהו מעל פני האדמה.

— נבנתה למכירה, דוגמה של אוירונים קלים שמשקלם כ-90 קילוגרם במחיר 100 לא"י. המנוע הוא כמו באופנים, בכח הרגלים בא המדחף לידי סבוב.

— בטיסות ממושכות בחורף יש סכנה, שמא יכסו שכבות קרח את פני האוירון. כדי למנוע את זה מביאים את האדים החמים, היוצאים מן המנוע אל פני האוירון, מחממים את פני האוירון בחשמל וכדומה. — נבנה אוירון פעוט, שאורך שני כנפיו 4,5 מטר, מהירותו 260 קילומטר לשעה.

— שיא של טיסת-מרחקים בלי הפסקות באוירון בעל מנוע אחד הושג על-ידי רוסי, שעבר ממוסקבה עד לקליפורניה — יותר מ-10 אלפים קילומטר.

— בשביל טייסים לא מנוסים נבנה אוירון מיוחד, בעל שני זנבות ושלושה גלגלים, מהם אחד מתחת ל„אפו“ של האוירון, מהירותו מגיעה עד ל-210 ק"מ לשעה ואפשר לעבור בו 900 ק"מ בלי הפסק.

— כדי לדעת את המצב אשר בו נמצאים האוירון וחלקיו — כגון: ההגה, שטחי הכנפים וכדומה — הוכנס מתקן מיוחד המראה לטייס בכל רגע את המצב הזה בתמונה. הדבר מקל על הטייס את הירידה ממרום.

— נבנה אוירון לקשר דרך האוקינוס. המנוע בעל עצמה של 6000 כח-סוס, אורך כנפיו 46 מטר, אורך גופו 32 מטרים וגבהו

8 מטרים. יש בו מקום ל-42 נוסעים, מהירותו 540 ק"מ לשעה, משקלו 30 טונות.

— מדת-הבטחון בתעופה עולה משנה לשנה. אשתקד, למשל, היה אסון אחד על 3 מיליונים קילומטר תעופה, בעוד שבשנת 1936 היו באותו המרחק 26 מקרי אסון.

— מכשירים מיוחדים מראים לטייס בכל רגע את מצב אוירונו: מהירותו, גבהו, הרכנתו כלפי האופק, כיון תנועתיו וכו'.

— נבנה אוירון, שאפשר להשתמש בו להעברת נוסעים או משא לפי הצורך. החלק, שבו נמצאים תאי הנוסעים או מחסני המשא, נתון לפרוק. על-ידי כך אפשר להקל גם על האוירון ולהסיעו במהירות גדולה, להוביל ממקום למקום נוסעים או משא.

— נבנה אוירון בעל שני זוגות כנפים, המסתובבים בכיון אופקי (הליכופטר), להסעת 12 נוסעים מאמריקה לאירופה ב-10 שעות.

— הותקן מכשיר רדיו, המשדר את דפיקות הלב של הטייס בהמצאו במרומים.

— פרופיסור פיקאר בונה כדור פורח בצורת סוכך המצורף מ-2000 כדורים קטנים, והוא מקוה לעלות בו בשלש שעות עד לגובה 3200 מטר.

— הצליחו להגיע עד לגובה 18000 מטר באוירון, מהירותו 640 קילומטר.

— הומצאה תלבושת מיוחדת לטייסים בשביל טיסה במרומים. בשעת בחינת התלבושת מכניסים את הטייסים לתוך חדרים שהתנאים בהם כמו במרומי האויר.

— באמריקה סיימו בנינו של אוירון הנועד לטיסה בסטרטוספירה, המלחמה באויר

מצב כחות האויר של מעצמות גדולות על סף שנת 1938 (מאז נשתנו המספרים במדה רבה):

המדינה	מספר מטוסי מלחמה	מספר טייסים צבאיים
יפאן	2000	2300
ארצות הברית	2200	2600
גרמניה	3000	2200
איטליה	3200	3600
רוסיה	3400	15000
צרפת	3600	4000
בריטניה	4000	4500

— נבנו אוירוני התקפה לאיש אחד הטס במהירות 520 קילומטר לשעה.

— ברוסיה בנו אוירוני מלחמה להעברת צבא ממקום למקום בתוך הכנפים, בכל כנף — 7 מקומות.

— אוירוני-התקפה אנגלים נושאים פצצות, שמשקל כל אחת מהן 750 קילוגרם.

— עובדה שיטת הגנה של לונדון נגד התקפת אוירוניים : מסביב לעיר יהיו קשורים כדורים פורחים שיהוו רשת צפופה עד לגובה 6—7 קילומטרים. אוירוניים תוקפים לא יוכלו לעבור דרך הרשת המחושמלת, מגובה רב אין אפשרות לקלוע למטרה.

— בערים גדולות באירופה בונים גרזים מיוחדים מתחת לאדמה בשביל אוירוניים צבאיים.

— נבנה אוירון צבאי למהירות 360 ק"מ לשעה. לאוירון — ששה תותחים מהם 4 בחלק הקדמי של הכנפים, אחד ליריה כלפי מעלה ואחד כלפי מטה.

— בצבא הצרפתי הכניסו לשמוש כדור פורח בצורת צפלין, שסירת הנוסעים ומכונתו נתונות לנתוק מגוף הכדור ולירידה בשעת הצורך בעזרת סוכך.

— באוירוניים צבאיים חדישים נעשה החלק הקדמי מזכוכית בלתי-שבירה ובלתי-חדירה לכדורים. התותחים או מכונת היריה של האוירון אפשר לסבב לכוון הרצוי.

— באוירוני תחבורה הושגה עד השנה האחרונה מהירות טיסה של 450 ק"מ בשעה; באוירוני צבא — 500 ק"מ לשעה; באוירוני-שיא — 710 ק"מ באוירוניים קטנים לתיירים בעלי שלשה מקומות-ישיבה — 180 ק"מ. יחד עם זה הופחתה המהירות בירידה, באוירוני תיירים ונוסעים, עד 60 ק"מ לשעה.

— כ־600 אלף לא"י אישר הפרלמנט הצרפתי לשנת 1938 לסקצית הקלובים לתעופה, לאימון 3000 — 5000 צעירים עד 21 שנה. — בקוי השרותים האויריים הבריטיים נערכו במשך 1937 טיסות לאורך 3.300.000 מילין והועברו באוירוניים 161.500 נוסעים. המטען (מכתבים ומטען אחר) הגיע ל־1300 טונות. מספר האוירוניים הרשומים בקיסרות עלה ב־1937 מ־2899 ל־3140. מספר הטייסים המסחריים גדל מ־1705 עד ל־2000 בערך, ומספר הטייסים הפרטיים מ־6783 עד ל־7500.

— את השיא בטיוס מסביב לעולם השיג בשנת 1938 הובארד יון, טייס-מיליונר אמריקאי, שהקיף את כדור העולם באוירונו בפחות מארבעה ימים (11—14 ביולי).

התעופה בארץ-ישראל

קוים בינלאומיים. — ארץ-ישראל משמשת בסיס-תעופה לכל ארצות המזרח הקרוב. כבר כיום עוברים בארצנו ששה קוים בינלאומיים גדולים: הקו הממלכתי הבריטי („אימפריאל אירווייס“), הקו הצרפתי, הקו ההולנדי (ק. ל. מ.), החברה הפולנית („לוט“), הקו המזרחי והקו האיטלקי (חיפה—ברינוזי).
ארצנו תהיה העורך החשוב המתבר שלש יבשות: אירופה, אסיה ואפריקה.

שדות תעופה — 5 שדות-תעופה ממשלתיים ישנם בארץ-ישראל, שהשמוש בהם מותר למטוסים האזרחיים השונים, והם: לוד, חיפה, צמח, עזה ויריחו. שדה התעופה בעטרות משמש רק לצרכים צבאיים. שדה מיוחד לתעופה אזרחית עומדים להתקין בקרקעות תל-אביב אשר מעבר לירקון צפונה.

נמל האויר בלוד, שהוא הגדול ביותר בארץ (בהשלמו יעלה עד 250.000 לא"י) נמצא בדיוק ברוחב הגיאוגרפי הצפוני של 31 מעלות, 59 דקות ו-40 שניות; האורך הגיאוגרפי שלו הוא: 34 מעלות, 33 דקות ו-43 שניות מזרחה מגרינביץ. האוירודרום נמצא בקילומטר ה-15 מזרחה מיפו ו-5 ק"מ צפונה מלוד. שטחו גבוה בערך 40 מטר מעל לפני ים התיכון.

הוצאות על תעופה. — במשך שנה אחת מוציאים בא"י על תעופה אזרחית קרוב ל-20.000 לא"י.

קלוב התעופה הראשון. — בשנת 1933 נוסד בארץ-ישראל הקלוב הראשון לתעופה ספורטיבית „הגמל המעופף“. השעורים בקלוב זה היו רק להלכה, כי רק במכביה של 1935 הביאה קבוצת אנשי-טיס מגרמניה שני דאונים (—בלי מנועים) ארצה. במארס 1936 נקבע מחנה הטיס הראשון בגבעת-ברנר.

חברת נתיבי אויר ארץ-ישראל. — בשנת 1937 נראו בשמי א"י שני האוירונים הראשונים של „חברת נתיבי אויר ארצישראלים“ שקיימו קשר שבוע קבוע בין תל-אביב וחיפה, וערכו ימי תעופה בערים ובמושבות. חברה זו עומדת לקבוע קשר בין ארץ-ישראל והארצות השכנות.

מחנות למוד במטוסים. — חברת „אוירון“ פתחה ב-1937 באפיקים מחנה למוד במטוסים. שני מחנות לטיסה בדאונים היו בכפר ילדים. במחנה השתתפו גם הקלובים לתעופה של חיפה, עמק הירדן, גוש חרוד, ירושלים. נוסד מרכז של הקלובים לתעופה המאחד את הפעולה.

המרכז לתעופה וסניפיו. — במאי 1938 מנה המרכז לתעופה אורחית בארץ 25 סניפים (מהם בתל-אביב — 12, בחיפה — 11, בירושלים — 2, בעמק — 2. מספר הטייסים לדרגותיהם השונות — 40, מספר הדאונים — 11, מספר החברים הפעילים — 175, מספר הטיסות במשך שנה — 6000. שדות תעופה לדאונים — 3. שיאים בדאונה : שיא של טייס עברי עולה חוץ-לארץ : זמן — 5 שעות 16 דקות ; שיא של טייס עברי ארצישראלי : זמן — 1 שעה 20 דקות ; מרחק 28 ק"מ ; גובה 1450 מטר.

עומדים לרכוש כמה דאונים חדשים בשביל הקלובים לתעופה בכל הארץ.

אֵין יוֹם בְּלִי חֵידוֹשׁ

(חידושים שונים בתכניקה)

- בערי אמריקה הועמדו „מצחצחי נעלים“ אבטומטיים. עם זריקת מטבע לאבטומט, מתעוררים לפעולה מברשת ושאר כלי הצחצוח. כעבור זמן מסוים הפעולה נפסקת.
- טיכם של תפוחי הזהב נבחן בקליפורניה באמצעות קרני רנטגן : בצל שמטיל הפרי המואר בקרני רנטגן נראים מקומות ריקים, רקבון וכדומה.
- טייסים, העוברים בקליפורניה כל לילה 300 קילומטר ויותר בגבהים שונים, אוספים את הידיעות הדרושות לשרות מזג האויר : הלחץ, הטמפרטורה, הרטיבות, חוזק וכוון הרוח וכו'.
- להארת חדרים לצרכי פתוח צלומים, משתמשים במקום מנורה — בנייר מיוחד המפיק אור כדוגמת הספרות על שעונים.
- לרפוי הסרטן, נבנו שפופרות לקרני רנטגן המפיקות קרנים שמחירים ברדיום הוא 20.000.000 ל"ש.
- לקריאה ולעבודה הומצאה מנורת-חשמל מיוחדת שאורה כפול ממנורה רגילה. בה מאירה כספית וגז ארגון.
- לצרכי דיוג בלילה תולים את זו החכה בפנס-חשמל קטן המוגן בפני מים.
- ביאפאן בנו מנוע המשתמש באויר נוזל.
- נבנה מנוע לשלושים כח-סוס, שמשקלו לא יותר מ-50 קילוגרם.
- עובדו חוטי-זכוכית, החזקים פי 100 מזכוכית רגילה, חזקים יותר מפלדה. עבים מ-0,0002 עד ל-0,1 סנטימטר. מהם מכינים אריגים לצרכי בנין בעיקר לבדוד נגד חום על הגגות ובקירות.
- הותקנה מכונת-כתיבה לתוים.

— מגורה חזקה הקשורה לצלמוניה והנדלקת פתאום, מאירה את הגוף העומד לפניה ומפעילה את הצלמוניה. הצלום נעשה ברגע של האור החזק ביותר. ע"י כך יש אפשרות לצלם במשך $1/1250$ של שניה. — חימאי הולנדי הכין מעמילן של תפוחי אדמה חומר שקוף כעין הזכוכית. שלא כזכוכית מעביר חומר זה גם קרנים אולטרה-סגולות. — לכתיבה בחשכה הותקן עפרון, המאיר את המקום שעליו הוא כותב.

— הותקנה מגורה הנותנת אור של 8000 נרות. — יצא לאור עתון, שלאורך שוליו יש סרטים עם "קוי קול", כדוגמת קוי קול על תקליט של גרמפון. הקורא יכול להוריד את השולים, להכניסם לתוך מכשיר מיוחד ולשמוע ולהשמיע את התוכן הכתוב בעתון.

— הותקן מכשיר המוסר לכל בית ובית, באמצעות רדיו, תכנו של עתון על תמונותיו.

— הותקנה מכונת-צלום פעוטה בשביל כיס קטן, גודל התמונות $3,75 \times 2,5$ סנטימטר. אפשר לצלם במכונה זו עד ל- $1/500$ של שניה. — לבדיקת פרקים בגוף הותקנה מכונת-צלום קטנה, שבקצהו מין מחט החודרת לתוך הפרק ומצלמת אותו במדה הרצויה.

— הותקן פעמון, המכיל בתוכו מכשירי טלויזיה. בעזרתו אפשר לראות את החי והצומח בעמקי הים.

— הותקן רדיו-גרמפון קטן, שאפשר להרכיבו ישר על כנור ולהשמיע את הנגינה בחזקה גם באולם גדול מאד.

— הוצאו לשוק תקליטים עשויים נייר. במקום מחט, משמשות קרני אור עם עין מלאכותית. הקול צלול וברור.

— עובדה שיטה לבדיקת טיבם של פרי הדר בזרם חשמלי, פרי פסול נזרק מאליו החוצה.

— למקומות שאין בהם חשמל נבנה קטר קטן, המספק חשמל למקלטי-רדיו.

— בדקו ומצאו, כי על צמיחתם המהירה של פולים וצמחים אחרים משפיעים גלי קול של טונים גבוהים.

— הוצאו למכירה עגלות-ילדים אשר לה מכסות מוגנות בפני אדי רעל. בתוך העגלה מחסן של חמצן עם משאבה, המספקת כמות דרושה של חמצן לתינוק.

— לשם הגנת תושבים מהתקפת גז, נבנה לדוגמה מגדל-בטון בתוך בית, את המגדל אפשר לסגור באופן שלא יחדרו לתוכו גזים. במגדל — מחסנים לצרכי אוכל וחמצן.

— אנגליה היא הארץ הראשונה בתבל שהנהיגה את הטלויזיה
 בשידורי הרדיו הצבוריים. כל יום בין שעה 4—5 ו-9—10 אחרי
 הצהרים אפשר לראות ולשמוע תכניות טלויזיה. באנגליה נמצאים
 בשימוש 3000 מכשירי טלויזיה. סדור הטלויזיה נוח באנגליה, בשל
 מצבה הגיאוגרפי, יותר מבארצות אחרות. אמריקה מחכה לשיפורה
 של שיטת הטלויזיה, כדי שתוכל לשדר תמונות לתחנות המרוחקות
 זו מזו.

ב-1938 הנהיגה גרמניה טלויזיה במרכזי הטלפון בין
 ברלין למינכן.

מה נתחדש בשכלול כלי רכב ?

אוטו — אופנוע — אפניו

לפי השנתון הסטטיסטי של חבר הלאומים, הגיעה תוצרת
 האבטומובילים בשנת 1936 ל-5.809.000. את המקום הראשון בתוצרת
 זו תופסת אמריקה (ארצות הברית וקנדה) — 4.616.000. את המקום
 השני תופסת אירופה — 1.051.000 (כלי ברית הסובייטים). בין ארצות
 אירופה התוצרת הגדולה ביותר היא בממלכה המאוחדת (בריטניה
 הגדולה) — 481.000 ; את המקום אחרי אנגליה תופסת גרמניה —
 298.000 אבטומובילים ואחריה צרפת — 203.000. התוצרת בברית
 הסובייטים הגיעה ל-137.000.

— משטרת ארצות הברית בנתה אוטו משורין למלחמה בכנופיות.
 על-ידי לחץ כפתור מגיפים תריסים על החלונות והדלתות ומכסים
 גם את הגלגלים. השריון בעובי 3 סנטימטרים. בשעת הפעולה יוצאים
 השוטרים בכלי-מגן מיוחדים בגובה אדם ומזוינים ברובים אבטומטיים
 העלולים להסתובב בתוך המגן.

— שני זוגות של „עינים מלאכותיות“ משני צדי הכביש נדלקים
 ומשמשים אותות אזהרה, בשעה שאוטו עובר את הכביש
 במהירות יתירה.

— בעולם ישנם 3.557.000 אופנועים. מכל הארצות נטלה גרמניה
 את מספר האופנועים הגדול ביותר : 1.184.000, לעומת 1.012.000
 בכל יתר ארצות אירופה. בארצות הברית של אמריקה — 119.000,
 ובכל יתר ארצות תבל (חוץ מאירופה) 242.000. באנגליה יש 500.000,
 באיטליה 145.000, בבלגיה 60.000, באוסטריה 60.000.

— באמריקה שכללו את אורור האבטומובילים — בקיץ על-ידי
 אור קר ובחורף על-ידי אור חם.

- בגרמניה בנו אוטו השט גם במים. ביבשה מהירותו 150 קילומטר לשעה, ובמים 90 קילומטר לשעה.
- אוטו קטן, בעל מניע של 4 כחות-סוס, נהפך בנקל לסירה ולצוללת. המהירות על האדמה — 40 קילומטר, על פני המים — 15 קילומטר, ובתוך המים — 10 קילומטר לשעה.
- לנסיעות במדבר-חול נבנה אוטו בן שמונה גלגלים. ארבעת הקדמיים משמשים להטית האוטו.
- באנגליה בנו למכירה אוטו, שמשקלו רק 180 קילוגרם, המסיע שני אנשים במהירות של 75 קילומטר לשעה.
- בקליפורניה נבנה אוטו-ננס שמשקלו 125 קילוגרם, ארכו 165 סנטימטר, מהירותו 48 קילומטר לשעה.
- בעזרת גלי רדיו, הנשלחים על-ידי רכבת, נעצרים אוטומובילים במקומות הצטלבות של כביש ופסיר-רכבת כשרכבת ואוטו נמצאים במרחק 150 מטר זה מזה.
- בשווייץ בנו אוטו-משא בעל 10 גלגלים. כל גלגל פועל לחוד, מתרומם על גבעות ושוקע בעמקים באופן שגוף האוטו נשאר תמיד אופקי.
- בצרפת נבנו מכוניות שצורתן כגוף של אוירון. מלבד ההגה הרגיל הפועל על הגלגלים הקדמיים, פועל ההגה גם על הגה-אוויר כמו באוירון.
- שיא המהירות באוטו — 480 קילומטר לשעה.
- באמריקה החלו להשתמש באופנוע בעל מנוע-קיטור. הדוד מוסק בחומר-דלק נוזל.
- אפנוע, המכוסה כולו בצורה המתאימה להתנגדות קטנה של האויר, מגיע למהירות 270 קילומטר לשעה.
- בצרפת נבנו אפנים, אשר בהם מניעות הרגלים בדחף משולש, הנמצא בחלק הקדמי של האפנים.
- נבנו אפנים המתפרקים ומתקפלים לחבילה בגודל האופן. הפרוק והקפול נעשים בנקל.
- לשם חסכון בזמן ובחמרי דלק אין עוצרים את האוטו לפני כניסתו לגרז', אלא על-ידי מכשיר רדיו קטן הנמצא באוטו נפתח מנעול אבטומטי של הגרז' לפני הנוסע.
- באמריקה הותקנו לרוחב הכבישים "מדרכות" במקומות מסוכנים, כגון סבוב פתאומי וכדומה. בעלות האוטו על מדרכה כזאת גדלקים אותות אזהרה לנהג.

— שוטרים המכוונים את התנועה מלובשים בגדים מיוחדים, משובצים מראות קטנות המבריקות בנפול עליהם אור. עלידי כך יודע השוטר להזהר מאסונות.

— הומצא מכשיר, המגן על אוטו בשעה שהגלגל מתרוקן פתאום מאויר. המכשיר הודק את ההגה ומחזיק את האוטו בכוון-נסיעתו הקודם.

— הומצא מנוע לאוטו ולאופנוע בעזרת אויר דחוס.

— לצרכים צבאיים הותקן אופנוע עם מכוונת-יריה, שאפשר גם לכוון את נסיעתו וגם להפעיל את מכוונת היריה בעזרת רדיו. האופנוע נוסע בלי עזרת איש.

ר כ ב ו ת

— באמריקה הוכנסו לשמוש קטרים ההולכים במהירות של 190 קילומטר לשעה.

— בשווייץ נבנתה רכבת מהירה ל-360 קילומטר לשעה. ליתר בטחון עומדים הגלגלים לא כרגיל, אלא בזווית של 30 מעלות פנימה.

— באנגליה נבנו קטרים-טורבינות ב-2000 כח סוס כל אחד ומהירותם 180 קילומטר לשעה.

ת א ר י כ י ם ת כ נ י י ם

ב-20 ביולי 1937 מת באיטליה גוגיאלמו מארקוני, אבי האלחוט והרדיו, מחולל מפעל השידור למרחקי תבל. ואלה הם תאריכים חשובים בחיי מארקוני :

25 אפריל 1874 נולד בבולון (איטליה). 1894—1895 נסיונותיו הראשונים. 1896 קבל את הפאטנט הראשון להמצאתו. 1897—1899 נסיונות שונים לאלחוט. 1900 ראשית נסיונותיו אנגליה-אמריקה. 1920 — התחלת הרדיו-טלפון באמריקה. 1924 — חותם מארקוני חוזה עם ממשלת אנגליה להקים קשר תמידי עם הודו, אוסטרליה, קנדה ודרום אפריקה באמצעות גלים קצרים. 1937 — אוירוניס רוסיים מגיעים אל הקוטב הצפוני בסיוע קשר אלחוט משוכלל. 20 יולי 1937 — מרקוני מת.

— בשנת 1918 מלאו 100 שנה לתצלום הראשון. לואי ז'ק מאנדיי דגר (1789—1851), צייר צרפתי, המציא את הדיורמה, שיכלל את הפוטוגרפיה שהומצאה על-ידי גיפס. שמו קשור לאמצאה זו — דגר אוטיפיה.

ספרות עיתונות

תולדות הכתב העברי

הכתב העברי הקדום, שבו נכתבו רוב ספרי המקרא, מוצאו מן הכתב השמי העתיק (קרוי גם פיניקיי, על שם הפיניקיים שהמציאו אותו, לדעת חוקרים, ובתלמוד נקרא "כתב ליבונאה" או "דעץ"). בכתב זה היו משתמשים גם שאר עמי כנען ושכניה — הצידונים, המואבים ועוד.

הפיניקיים הביאו כתב זה ליון, ומשם נתפשט אחר-כך ושימש יסוד ודוגמה לכל הכתבים האירופיים. בכתב האירופי-רומי של ימינו כמעט שאין להכיר את עקבות הכתב העתיק, כי במשך אלפי השנים נשתנה תכלית שינוי בצורתו ובאפיו, מה שאין כן הכתב העברי, שעדיין נשתמרו בו יסודותיו של הכתב הקדום עד היום הזה.

תחילתו של הכתב העברי הקדום בערך במאה הי"ד לפני ספירת הנוצרים, והעברים השתמשו בו במשך זמן רב. הדוגמאות הקדומות ביותר שנתקיימו בידינו מכתב זה הן מהכתובת המפורסמת שעל מצבת מישע מלך מואב (מאמצע המאה התשיעית לפני ספה"נ; נתגלתה ב־1868 בדיבון שבמואב); כתובת השלוח (מימי חזקיה מלך יהודה; סוף המאה התשיעית לפני ספה"נ; נתגלתה ב־1881), ועוד. כן נמצא כתב זה, במצבות ובחותמות עבריות, במטבעותיהם של החשמונאים ובר־כוכבא ובאגרות-לכיש המפורסמות שנתגלו בשנים האחרונות.

שמות האותיות של האלף-בית העברי מיוסדים על השיטה האכרופונית, כלומר — הם קשורים בצורתן של האותיות: האות אלף בכתב הקדום היתה דומה בצורתה לשור (בארמית — אלף) הבי"ת דומה היתה לבית; בגימ"ל מצאו דמיון־מה לגמל; בדלת —

דלת ; ה'ו' הזכירה ו ; ה'ז' — זין ; העי"ן, שהיתה לה צורת עיגול, הזכירה עין ; הרי"ש — ראש ; השי"ן שן וכו'.

בתקופת עזרא ונחמיה, עם הצורך להפיץ את התורה בהמוני העם, החלו לדעת חוקרים שונים, להשתמש בכתב הארמי-סורי, המרובע, שנקרא גם אשורי (בתקופת הבית השני היו קוראים גם לארם אשור). כתב זה — הלא הוא הכתב הקיים בידינו בשנויי התפתחות שונים — דומה ביסודו לכתב העברי הקדום, אלא שאותיותיו היו פשוטות יותר ונוחות יותר לקריאה. הכתב העברי העתיק נתקיים רק בידי השומרונים.

הדוגמה הקדומה ביותר של הכתב האשורי היא כתובת סונה (בערך מאתיים שנה לפני ספה"ג). כן נמצאה בירושלים גלוסקמה מסוף ימי הבית השני ועליה כתובת בכתב זה. גם מצבת בני חזיר בעמק יהושפט (מן המאה הראשונה לפני ספה"ג) נושאת עליה כתובת בכתב האשורי. בימי קדם לא ידעו להפסיק בין המלים וכולן נכתבו ברציפות, בהמשך אחד. מלה שלא נגמרה בסוף השורה — נמשכה בשורה שלאחריה. כן לא היו נהוגות אז אותיות סופיות. בזמן מאוחר יותר התחילו מבדילים בין המלים על ידי נקודה.

בדורות הראשונים לא נהגו להשאיר מקום חלק בסוף השורה, ואם לא הספיק להם המקום לכתיבת עוד תיבה בשלמותה — כתבו רק אותיות בודדות ממנה, ובשורה השניה כתבו תיבה זו כולה, מתחילתה. יש שהיו מכפילים בסוף השורה אותיות אחדות של התיבה האחרונה, אם לא הספיק המקום לכתיבת תיבה נוספת בשלמותה. בזמן מאוחר יותר באו להרחיב לשם כך כמה אותיות. כך הורחבו האותיות א' ד' ה' כ' ל' מ' ר' ת'. דבר זה נהוג לפעמים גם באותיות-דפוס.

יש שהמעתיקים קיצרו, אם לא הספיק להם המקום לכתוב את התיבה בשלמותה וסמכו על הקורא שיבין כי יש כאן קיצור באותיות. מתוך חלוקת המלים הגיעו לקביעת האותיות הסופיות ד, ם, ן, ף, ץ. הכתב העברי, ככתב השמי, מורכב ברובו מאותיות מבוטאות (קונסוננטיות), ואותיות קוליות (ווקליות) לא היו בו כלל בתחילתו. כדי להקל על הקורא את ביטויין הברור של התיבות הכתובות, קבעו עוד בזמן קדם את האותיות א' ה' ו' י' כאותיות קוליות.

בהמשך הזמן הורגש צורך בקביעת סימנים מדויקים יותר, כדי להקל על הקריאה ולעשותה בטוחה וודאית, וכך החלו לציין את האותיות הקוליות על-ידי שימת נקודות על גבי האותיות או מתחתיהן. מכאן נתפתח אחרי כן הניקוד. תחילה התקיימו שתי שיטות ניקוד —

האחת בבבל, ממעל לאותיות, והשניה בטבריה, מתחת לאותיות. לבסוף נתקבלה שיטת הניקוד הטברנית, בתוספת תיקונים, — זו שקיימת עד היום. את זמן אמצאת הניקוד מיחסים למאה השביעית לספירה. בספריה הממלכתית בלנינגרד נמצא כתב־יד מנוקד משנת 916. הכתב המרובע לא גשתנה הרבה במשך כל זמן קיומו. מתוכו נתפתח אחר־כך אצל יוצאי ספרד כתב־רבנים ששימש למשא ומתן של שאלות ותשובות בעניני דת. כתב זה קיבל במשך הזמן צורה מארכת וצרה במקצת, ונקרא אחר כך כתב רש"י, על שום שהדפיסו בו את פירוש רש"י על התורה והתלמוד (בשנת רל"ה).

מימי הבינים ואילך נתפתח כתב עברי קורסיבי, שנקרא „עברי־אשכנזי“ (עברי־טיטש“), והיו מדפיסים בו ספרים בלשון יהודית־אשכנזית, ביחוד לנשים — סיפורי מעשיות, תחינות וכיוצא באלה.
מ. צורף

הספר העברי קודם הדפוס

בימי קדם לא היו ספרים מצויים בידי העם כל עיקר, אלא — ובמדה מועטה — בימי הכהנים, הסופרים, החכמים והמלכים, ורק מתקופה לתקופה התרבו והתרחבו במקצת. יש לשער, כי אצלנו — עם הספר — מרובים היו כתב־היד בכל הדורות, בערך, שכן כל יהודי היה משתוקק שיהיה ספר (עשרים וארבעה, סדר תפלה ומחזור) בתוך ביתו וכתב אותו בעצמו או שהיה מושיב סופר אומן בתוך ביתו והוא כתב לו. ספרי הקודש היו מרובים, אבל ספרים אחרים מועטים היו בערך, ורק יחידי סגולה זכו להם, שכן היה החומר יקד מאד ולא היה בידי כל אחד לשלם שכר הכתיבה. בכל דור ודור התאוננו הגדולים על חוסר ספרים.

חמשה־עשר מינים שמשו חומר לכתיבה, ואלה הם: (א) גוף האדם; (ב) קרני הבהמות או החיות; (ג) עלי האילנות; (ד) הקליפות הדקות מן האילנות; (ה) הנסרים; (ו) הנייר של הנטיעה השרביטית הנקראת פפירוס; (ז) הנייר שלנו שנעשה מבלואי הסחבות; (ח) עור של בהמה או של חיה טהורה; (ט) הדפתרא (עור שלא נעבד כל צרכו); (י) הגויל (עור שנגרר ונתקן במקום השער ולא במקום הבשר); (יא) קלף (עור שנכתב כלפי השער); (יב) דוכסוסטוס (עור שנכתב כלפי הבשר); (יג) המתכות; (יד) המרגליות; (טו) אבני מחצב. הדיו הנפוצה ביותר היתה דיו שחורה, אלא שהשתמשו גם בדיו אדומה, כחולה וכו', ובעיקר לשם קישוטים וציורים. קודם הכתיבה

היו מסרגלים או משרטטים את הקלף ואת הנייר, כדי שיכתוב הסופר בשורות ישרות. כמה אותיות באל"ף בית (האותיות אהלת"ם) האריכו הסופרים כרצונם כדי לישר את השורות בסופה. והרי קצת ממונחי הסופרים: אגרת, חבור, מאמר, מחברת, מגלה, ספר, דף, גליון, יריעה, עמוד; מלה, שורה, תיבה; חתיכה (חתיכות ספרים), כרך, קונדריס, קונטריס; חרט נוצה, עט ברזל, צפורן שמיר, קולמוס, קנה; חקק, חרש, חרת, כתב, רשם; כותב, כותבן, לבלר, מעתיק, גקדן, סופר.

חוץ מן הסופר שכתב את האותיות, טיפל בספר מנוקד גם נקדן, ובספר מצויר גם צייר-אומן. בתחלת הכתיבה היה הסופר מנסה את העט ואת הדיו אם ראויים הם לכתיבה, ומהם שחברו חרוזים אגב כתיבה. כמה מן החרוזים ידועים: „אנסה את הנוצה, אם תלך במרוצה“; „אנסה את הקולמוס, אם ילך בנמוס“; „אנסה את הדיו, ואראה מה טיבו ומה יפיו“.

קרוב לשנת רל"ה נוסדו באיטליה לראשונה בתי-דפוס עבריים, וחדוש זה שגרר אחריו רבוי ספרים והוזלת המחירים, גרם למהפכה שלמה בעולם הספרים ופתח בו תקופה חדשה. את הדפוס כינו „הכותב בכמה קולמוסים, בלי מעשי נסים“.

לאט-לאט התרחבו בתי הדפוס והתרבו הספרים הנדפסים ומלאכת ההעתקה בכתב-יד בטלה במעוטה והלכה והצטמצמה בכתיבת ספרי תורה והדברים שבקדושה עד היום הזה.

לפי א. מ. הברמן

מ ת ו ל ד ו ת ה ע ת ו נ ו ת

בד בבד עם התפתחות הקריאה צץ ועלה דבר מה חדש ורב-ערך בחיי האדם. מאז ומעולם היה אדם מתאוה לדעת מה שלא מצא די סיפוקו בספרים. תאב היה לחדשות, לידיעות המתרחש בעולם ברגע הנוכחי.

יצאו לאור אז מתחת מכבשי הדפוס הקדומים קונטרסי-פולמוס, שהכילו חומר ממין זה, המוצא לו מקום בעתונים של עכשיו. אגרות של חדשות, בכתב-יד, יכלו רק לספק נפשם של הללו, ששלמו במחירה מראש, בעוד שגליונות החדשות ספרו לכול על מאורעות, בודדים לרוב, כגון: על מלחמה, על הכתרה, על אותות השמים במקום ידוע. גליון-החדשות הקדום ביותר, שעודנו נמצא למשמרת, תכנו מכיל את האגרת המפורסמת מאת קולומבוס אל האפיפיור, בה הוא מודיע לו

על „מסעו לארצות הודו“, שכידוע גילה במסע זה את „העולם החדש“
 בלי לדעת בעצמו על כך. האגרת נדפסה בראשונה בשנת 1493,
 תורגמה ללשונות שונות והודפסה מחדש בכמה מדינות. אחרי-כך,
 בראשית המאה השבע-עשרה, התחילו בתי-הדפוס להוציא
 כאן ושם עלונים כסדרם המספרים על מקרים ומאורעות שבהווה.
 רציפות-הופעתם הסדירה ציינה אותם מן הנסיונות שקדמו להם.
 הם הכניסו מלה חדשה לאוצר הלשון: מכתב-עת. העתון הראשון
 מסוג זה יצא לאור בגרמניה ב-1609. באנגליה יצא השבועון הראשון
 ב-1622, והעתון היומי הראשון „דהי קוראנט“ — ב-1702. שנתים
 אחרי-כך הופיע באמריקה העתון „דהי בוסטון גיוס-לטר“.

מגננון הדפוס נשאר כמעט בצורתו הראשונה כבימי גוטנברג; הגייר
 היה עשוי מסמרטוטים, יקר במחירו ובהשגתו. ובכל זאת צעדה
 המלה המודפסת קדימה, עם סיום התקופה השנייה, אם כי לא במהירות
 יתירה.

המהפכה התעשייתית, שהחלה באנגליה בסופה של המאה השמונה-עשרה,
 כבשה גם את מקצוע הדפוס ושינתה צורתו. ב-1811 הרכיב פרידריך
 קיניג מכשיר-דפוס בכח הקיטור, ושנתיים לאחר כך התקין שתי
 מכונות דפוס כאלו בשביל „הטיימס הלונדוני“ והשיג בהן שיא
 המהירות של 1.100 העתקות לשעה. מכונות מסוג זה יש למצוא
 עוד בבתי-הדפוס שבערי השדה גם בימינו.

כשנעשתה ההתחלה הראשונה, הלכו ונמשכו השכלולים במכונות
 ובתהליך ההדפסה יותר ויותר. יוצרי הגייר למדו מהר להתאים את
 חומר תוצרתם למכונות החדשות, כדי לחסוך זמנו של המדפיס. מתוך
 הסתכלות באורח חייהן של הצרעות באו לידי רעיון, שאפשר להכין
 גייר ממקפה של עץ. עם תגלית זו נעשה גייר-הדפוס מצוי בשפע
 ובזול.

בהמשך שנות המאה התשע-עשרה הלך והתפתח תהליך הסטיריאוטיפ
 במדה, שאפשר היה להכין מן הסידור „אמהות“ ורקועים מעוקלים
 ולהגדיל בכך תוצרת הדפוס בכמות, שלא חלמו עליה ממצאייה
 הראשונים.

בסופה של המאה התשע-עשרה באה לידי השלמתה אחת ההמצאות בדפוס
 מן המסובכות והמופלאות ביותר — מכונת-הסידור. מהירות-הסידור
 במכונה גדולה פי-ארבעה מזו שבידי. על ידה לא אחר הסידור מלכת
 צעד בצעד עם מכונות-הדפוס המהירות.

שכלולים אלה ואחרים כיוצא בהם הרבו למכביר את המלה המודפסת
 עד להפתיע. מכונות-הדפוס החדשות יכולות להוציא

35.000 טפסים לשעה. סוללה שלמה משלהן, כגון זו שבאלום-הדפוס של ה"ניו יורק טיימס" יכולה להדפיס בלילה אחד מהדורה של יום ראשון במספר 2.400.000 עתונים בני שלשים ושנים עמוד. כמה מיליוני ספרים-מעתיקים היו דרושים להוציא בכתביד מהדורה יחידה מה"ניו-יורק טיימס" ביום מן הימים! ובוודאי, שהיו צריכים למאתים אלף מדפיסים, אילו היה העתון מודפס בתהליך ההדפסה, שהיתה נוהגת בזמנו של גוטנברג.

אותה המהירות נהוגה גם בהדפסת ספרים. מכוונת-הדפוס שבארצות-הברית מוציאה בשנה אחת למעלה מ-120.000.000 ספרים, למעלה מ-4.000.000.000 חוברות, למעלה מ-4.000.000.000 שבועונים וירחונים. הסך הכולל של התיבות בעתונים של יום אחד בארצות-הברית עולה על הסך הכולל של הספרות כולה, שבכתב, מימות עולם עד להמצאת הדפוס.

עם עלית התפוצה של החומר המודפס, הלכה ונעלמה האי-אלפביתיות. ב-1900 נמצא בארצות הברית אחד מעשרה שלמעלה מגיל עשר, שלא ידע קרוא וכתוב. ב-1930 הגיע האחוז רק לאחד מעשרים ושלושה. חלק גדול מהתקדמות זו יש לזקוף על חשבון בתי-הספר, אלא שמכבש הדפוס משמש כאן כגורם יסודי. גם הדימוקראטיות, שאי-אפשר לה להתקיים בלי השכלת ההמונים, היתה נחשלת בדרכה ללא מכבש-דפוס.

מאז ומקדם היתה קיימת תחרות בין המלה המדוברת ובין המלה הכתובה. פייטינים שרו שיריהם בפיהם, הפילוסופים ואנשי המדינה השמיעו דבריהם בעל-פה במיוחד וחדשות עשו דרכן מפה לאוזן בלבד. תחרות דומה לזו אנו מוצאים במאה העשרים. הפונוגרף מוסר קולות וצלילים כנתינתם בעל פה; הקולנוע חוזר ומשמיע קולותיהם של השחקנים; הראדיו מעביר קולות על פני תבל רבתי. מכשירים אלה משמשים רק משלימים לקריאה, ואינם יכולים לבוא במקומה. העמוד המודפס קיים ועומד כחוסך זמן הרבה, שכן ההסתכלות וההאזנה למאורע דורשת יותר זמן מן הקריאה עליו. בקריאה ניתנת לנו ברירת-החומר, מה שאין כן בכל אמצעי הודעה אחרים.

לא מעט חלקו של הדפוס בהצלת האנושיות מעריצות ומטמטום המוח. צעדו הראשון של העריץ היה מאז ומעולם להוציא איסור על חופש הדפוס. ברם איסורים אלו לא ארכו ימים, כשבאה שעתם להסתלק, יורד העריץ ומסתלק יחד אתם.

ל זכר המשורר ביירון

(150 שנה להולדתו. 1788—1938)

גורג' נוֹאל גורדון, לורד ביירון (1788—1824) מאצילי בריטניה, מגדולי משורריה, שהשפיע על התפתחות הספרות העולמית בראשית המאה התשע עשרה. בימי ילדותו למד את כתיב־הקודש בשקידה רבה וידע אותם על בוריים. באחד ממכתביו הוא מספר, כי „הברית החדשה“ היה לומד מתוך הכרח, כתלמיד שלומד את שעוריו לבית הספר, תחת אשר ב„ברית הישנה“ (כתבי־הקודש) היה הוגה באהבה ובחיבה משנתו השמינית. והחיבה הזו היא שהשפיעה גם על יצירותיו וגם על עבודתו הציבורית והמדינית. היה משתדל לעמוד לעזרת העשוקים והרצוצים, להתקומם נגד העריצות, לחמול על החלש והגר — וזו היא גם הסיבה שאלצתהו לצאת לעזרת יון, כשעמדה להלחם על חופשתה ולהתנדב לצבאה (1823). „וכשם שהיה צר לו בצרת היונים המדוכאים וימהר לעזרתם בקשתו, כן נחלה על שבר יוסף ויעזור לבני ישראל בקסתו“ (יל״ג). אהבתו לעם ישראל, הנדכא והמעונה, ניכרת בשירים הרבים, שמתנים את סבל ישראל בגולה. שיריו אלה בשם „זמירות ישראל“ תורגמו פעמים אחדות לעברית. התרגומים המעולים הם של יהודה ליב גורדון „זמירות ישראל“, ושל ד״ר שלמה מנדלקרן „שירי ישורון“. „ביירון היה הראשון אשר החל בזמירותיו אלה להעיר אהבת ציון וחיבת ירושלים בלב העם הזה הרבה יותר מכל עמי הארץ“, (הקדמת יל״ג לתרגום שירי ביירון). בזמננו וגם בזמנו של המשורר חוברו נעימות לשירים הנ״ל.

פ. א. ז.

ביירון

נודו למיללת

נִידוּ לְמִילַלַת עַל נְהָרֹת בְּבָל
עַל שִׁירָה פִּי שֶׁבַת כְּפִי הַנֶּבֶל,
עַל אֶרְצָה, פִּי עַל יַד חֶרֶב הַגִּירו,
עַל אֵל צוֹרָה בְּאַלְהֵי זֶר הַמִּירו.

אָן רַגְלֶךָ בְּצַקָּה גּוֹי אוֹבֵד תָּנוּחַ,
מְתִי עַל צִיּוֹן יַעֲרָה הַרוּחַ
מְשִׁירוֹת הַיֶּכֶל כִּי יִתְּנוּ קוֹלָם
יָשׁוּב לֵב עֲמָה וַיַּחֲוֶי כִּימֵי עוֹלָם ?

מְתִי, הָהָ, גּוֹלָה אֶל כָּל אַפְסֵי אֶרֶץ
תִּמְצָא מְנוּחַ מְשׁוּד וּמִפְרָץ ?
גַּם יוֹנָה מְצָאָה קֶן, מְעוֹן כָּל גְּבֵר,
סֶלַע הַשָּׁפָן — וַיְהוּדָה בַּק קָבֵר...

תרגום : י. ל. גורדון

א ח י ה ע ת ו נ ו ת ה ב ר י ט י ת

קבוצת חוקרים בתורת החברה וכלכלה ערכה בשנה האחרונה חקירה מקפת בעתונות הבריטית, כדי לתת תמונה ברורה של התפתחות העתונות, בעיותיה והישגיה כענף תעשייה וכאורגן סוציאלי. ואלה הם כמה פרטים רבי־ענין על העתונות הבריטית : בשנת 1935 תפסה העתונות את המקום ה־12 בשורת התעשיות באנגליה. היא עולה בהיקפה על ענף בנין הספינות ועל תעשיות ברזל ופלדה, והיא מעסיקה במישרים 80.000 איש. באותה שנה עלה ערך התוצרת השנתית של כל עובד ל־478 ל"ש ; 26% מן ההוצאות הוצאו על הנהלה.

תושבי אנגליה הם קוראים מובהקים של עתונים ומאספים. בשנת 1937 נדפסו באנגליה 1577 עתונים ו־3119 מאספים. בשנת 1936 עלתה מדת ההפצה של כל העתונים היומיים ל־19.050.000, כלומר : עתון לכל שתי נפשות. מספר הגליונות של שנים־עשר עתוני יום א' הארציים הנמכרים שבוע־שבוע מגיע ל־14.000.000.

150 עתונים נמכרים יום יום (בוקר וערב) באנגליה על־ידי 44.000 סוכנויות וסוכות (קיוסקים). 60 מן העתונים האלה יוצאים לאור שש פעמים בשבוע בבוקר, 18 ביום א', השאר — בערב. 18 עתוני־בוקר מופיעים בלונדון. 9 מהם הם ארציים, הנמכרים בכל בריטניה הגדולה וגם בחוץ־לארץ (התפוצה 9.9 מיליון טופסים ליום). אחד מהם — „טיימס“, החשוב ורב ההשפעה שבעתוני בריטניה.

גדולי העתונים באנגליה מרוכזים כיום בידי 6 מולי"ם בעלי הון (לורד ביברברוק, לורד קמרון, לורד קמזלי, לורד רותרמיר, לורד סאותווד וסיר וולטר לייטון). כל אחד מהם הוא בעל לקבוצה של עתונים.

יובל לעתונות העברית בארץ-ישראל

בשנת תרצ"ח (1938) מלאו 75 שנה להולדת העתונות בארץ-ישראל בצורת הירחון "הלבנון" (—בשנה אחת קדם לו כתב-עת בשם "תורת-ציון" שהוציא רק גליון אחד), שיצא לאור בהפסקות משנת 1863 ועד 1886, בעריכת יחיאל בריל ויואל משה סלומון, מעסקני הישוב וממיסדי עקרון ופתח-תקוה.

רבה הדרך מן ה"ירחון" ההוא, בן ארבעת העמודים, שהיה דל בכמות ובאיכות, עד עתונותנו העברית כיום, שרובה ככולה בארץ-ישראל והיא רבת גוונים ועשירת תוכן, המונה עשרות עתונים אינפורמציוניים, מקצועיים, מדעיים וכו' המקיפים את כל ענפי החיים. העברית של "הלבנון" היא כעברית המליצית של הימים ההם, ימי הבינים בין תקופות ההשכלה והתחיה. אבל העתון הזה היה הראשון, הוא ואלה שבאו אחריו (וביחוד עתוני אליעזר בן יהודה) הכשירו את

הגליון הראשון של "הלבנון"

מיוצב ע"י ירושלים תרע"ב

1868

ירחון התחיל לביע

שנה ראשונה

הלבנון

האלבانون

HALBANON

החריף (שנה גליון כוונן) 11 ביחסות
 ח' 11 לרבע שנה, נאמלת עטורין 4
 גליון כוונן וכו' ח' 1 לרבע שנה
 16 לרבע שנה ח' 11 לרבע שנה
 משוכב וסוללה וסוללה 4 לרבע שנה
 ח' 1 לרבע שנה, נאמלת לרבע
 עטורין חללה 12 לרבע שנה ח' 1
 4 לרבע שנה

יצא לאור לרבע שנה
 אחר כתיבת הכל איש צד
 ידען לאסא אל חוק בית
 לרעת מילום ירושלים וכל
 להשט על ידי כל האסאסאס

מכשר ירושלים משמין הרושט מאין הקושה ככללה סודין נעלמת סארין סירא ואין תימן וסרנית הרון

כל דבר אשר ישתקק איש יישר לרעתו : יצא לאור סאתנו היאל גריל . סכל הכת . היא בשנה גרדרם

ירושלים שלום

הקרקע לכל העתונות המסועפות שלנו כיום. „הלבנון“ היה לא רק העתון העברי הראשון בא"י, אלא גם העתון הראשון בא"י בכלל. גם עמים אחרים מיושבי הארץ לא הוציאו עד אז כתבי-עת. אגב : גם את הדפוס הראשון במזרח הביאו היהודים, הוא הדפוס העברי בכפר ביריא על-יד צפת, שנוסד לפני 375 שנה על-ידי האחים אברהם ואליעזר אשכנזי.

בשנת היובל לעתון העברי הראשון בא"י, הונחה בתל-אביב אבן פנה לבנין (—שיקרא בשם „בית הלבנון“), שישמש בית אוסף לעתונות הארצישראלית מראשית הופעתה ועד היום, שנאספה ונשמרה בידי מר ז. פבזנר, מבני העליה השניה, שהיה שנים רבות פועל פשוט ומתוך חובבות אסף מעט-מעט את כל העתונות ושמרה ונגזה. אוסף זה הוא כיום יחיד במינו בעולם, ויש בו כדי להעיד עדות נאמנה על העבודה התרבותית העצומה שנעשתה על-ידי היהודים בא"י במאה האחרונה גם בשטח העתונות.

העתונות העברית בתרצ"ח בכל העולם

(בסוגרים : מלה ראשונה — אופי העתון או מוציאו ; מלה שניה — שנת התחלת הופעתו ; מלה שלישית — מקום הופעתו בשנה האחרונה).

א. בארץ-ישראל

יומיים :

הארץ (כללי. תרע"ט. תל-אביב); הבוקר (כללי. תרצ"ה. ת"א);
דבר (פועלים. תרפ"ה. ת"א); הצופה (חרדי-מזרחי. תרצ"ו. ת"א).

שבועונים :

אומר (פועלים. תרצ"ו. ת"א); בוסתנאי (אכרים. תרפ"ט. ת"א);
היסוד (חרדים. תרצ"ב. ת"א); הירדן (ריביוניוניסטים. תרצ"ה. ת"א);
המזרח (פובליציסטי. המו"ל: יהודי תימן. תרצ"ה. ת"א); העולם (שופר
ההסתדרות הציונית. תרפ"ו. ירושלים); הפועל הצעיר (שופר מפלגת
פועלי א"י. תרס"ח. ת"א); חדשות (פובליציסטי. תרצ"ו. ת"א); טווים
(ספרותי. תרצ"ח. ת"א); מוסף לשבתות (ספרות. תוספת ל„דבר“. ת"א);
עתון רשמי (ממשלת א"י. תרפ"א. ירושלים); עתון מיוחד (ריפורטאג'.
תרצ"ו. ת"א); קול ישראל (חרדי-„אגודת ישראל“. תרפ"ב. ירושלים);
תשע בערב (מגזין מצויר. תרצ"ה. ת"א).

אספקלריה (לקוטי עתונות. תרצ"ח. תל־אביב); במפנה (שופר פועלי ציון שמאל. תרצ"ה. ת"א); הד החנוך (פדגוגי—הסתדרות המורים. תרפ"ו. ירושלים); ידיעות התאחדות עולי גרמניה (אינפורמציה. עברית וגרמנית. תרצ"ג. ת"א); המשק השתופי (קואופרציה—פועלים. תרצ"ג. ת"א); השומר הצעיר (שופר האיגוד המיוחד של "השומר הצעיר". תרצ"א. ת"א); עתון למסחר (תרצ"ז. תל־אביב).

ירחונים :

גליונות (ספרותי. תרצ"ד. ת"א); דבר הפועלת (פועלים. תרצ"ב. ת"א); דפים רפואיים (רפואי־קופת חולים של הסתדרות העובדים הכללית. תרצ"ז. ת"א); הדר (מקצועי־חקלאי. תרפ"ח. ת"א); ההד (חרדי־מרכזי ליהדות ולבנין הארץ. תרפ"ו. ירושלים); החנוך (פדגוגי. שנה י"א ת"א); הטבע והארץ (מקצועי־מדעי. תרצ"ב. ירושלים); המזון (כלכלי. תרצ"ח. ת"א); הרפואה (הסתדרות רפואית עברית. תרפ"ט. ת"א); השדה (חקלאי. הסתדרות הפועלים החקלאיים בא"י. תרפ"ט. ת"א); התעשיה (כלכלי־אינפורמציה. תרצ"ז. ת"א); טכניקה ומדע (למדע שמושי ולהשכלה. תרצ"ז. ת"א); ידיעות עירית תל־אביב (רשמי־מוניציפאלי. תרפ"ה. תל־אביב); ידיעות על העבודה הסוציאלית בא"י (הוצאת הועד הלאומי לכנסת ישראל. תרצ"ה. ירושלים); ידיעות מועצת פועלי תל־אביב (אינפורמציוני. תרצ"ז. ת"א); ילקוט המזרח התיכון (המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית. ירושלים. יו"ל בהקטוגרף); מאזנים (ספרותי. ירחון מרכזי של אגודת הסופרים. תרפ"ט. ת"א); סיני (תורני־ספרותי. תרצ"ז. ירושלים); עתון הבונים (שופר בעלי הבתים. תרצ"ח. ת"א); עלון המהנדסים והארדיכלים (מקצועי־טכני. תרצ"ז. ת"א); פנקס הסתדרות הפקידים (אינפורמציוני. תרצ"ה. ת"א); פנקס ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בא"י (אינפורמציוני. תרצ"ז. ת"א); צלילי חסידים (עלון להפצת נגוני חסידות. תרצ"ח. ירושלים); קואופרציה (מקצועי. תרפ"ז. ת"א); קול תורה (רבני־מרכזי. תרפ"ז. ירושלים); שערי ציון (תורני. תרפ"א. ירושלים); תרבותנו בארצנו (אינפורמציוני. הוצאת מחלקת התרבות של הועד הלאומי. תרצ"ח. ירושלים. בהקטוגרף).

דו־ירחונים :

ארץ־ישראל בבנינה (דו־ירחון מצויר. 1938. ירושלים); ביולטין ביבליוגרפי (הארכיון הציוני המרכזי. תרצ"ז. ירושלים); במה (תיאטרון.

תרצ"ו. ת"א); דמותנו (הוצאת ויצ"ו. תרצ"ז. ת"א); הבנין במזרח הקרוב (ארדיכלות. תרצ"ה. ירושלים); הד הגן (פדגוגי—מרכז הגננות. תרצ"ו. ת"א); המסד (אינפורמציוני—קרן היסוד. תרצ"ז. ירושלים); ידיעות התחנה לחקר החקלאות של הסוכנות היהודית. רחובות); גיב הקבוצה (ועד המושבים והארגונים. תר"ץ. ת"א); קרננו (הקרן הקימת לישראל. תרפ"ג. ירושלים); תלמים (חברת-פועלים. תרצ"ה. תל-אביב).

רבעונים :

ידיעות (החברה לחקירת א"י ועתיקותיה. תרצ"ג. ירושלים); לשוננו (ועד הלשון. תרפ"ח. ת"א); סיכומים (סטטיסטיקה—פועלים. ת"א. בהקטגורף); ציון (לחקר תולדות ישראל. תרצ"ח. ירושלים); קול תורה (תורני. תרפ"ג. ירושלים); קרית ספר (ביבליוגרפיה—הספריה הלאומית. תרפ"ד. ירושלים); תרביץ (למדעי הרוח. תר"ץ. ירושלים).

שנתונים :

כנסת (ספרותי לזכר ביאליק. תרצ"ו. ת"א); לוח קואופרציה (מקצועי-שמושי. תר"ץ. ת"א); ספר השנה של עיריית תל-אביב (תרצ"ה. תל-אביב); ספר השנה למלאכת הדפוס (תרצ"ח. ת"א); שנתון "פלניוס" (כלכלי. תרצ"ה. ת"א).

מזמן לזמן :

המעביר (מקצועי — נהגים. תרצ"ו. ת"א); החזית (ידיעות התאחדות לוחמי החזית (תרצ"ח. ת"א); גזית (ספרות, מצויר. תרצ"ב. ת"א); דבר הדפוס (הוצאת אגודת פועלי הדפוס. תרצ"ה. ת"א); ידיעות ארכיון העבודה (תרצ"ה. ת"א); ידיעות האוניברסיטה העברית (תרצ"ו. ירושלים); מבפנים (חברתי. הקבוץ המאוחד. עין חרוד); עם וספר (הוצאת ברית עברית עולמית. אינפורמציוני. תרצ"ז. ת"א); עוגן (אגודת עובדי הים של הסתדרות העובדים. תרצ"ח. ת"א); קובץ על יד (תרצ"ח. שנה י"א. ירושלים).

עירוני נוער וספורט :

אגרת לחברים (עלון "דרור". ת"א. מ'1930); אל הים (עלון קיר בהוצאת "חבל ימי לישראל". תל-אביב. מ'1938); בארץ (דו-ירחון. עלון קיר של הקה"ל. ירושלים. מ'1936); במבחן (מחנות העולים. לפרקים. ת"א. מ'1936); במעלה (דו-שבועון של הנוער העובד. ת"א. מ'1936); דבר לילדים (שבועון. ת"א); הצופה (הסתדרות הצופים

בארצנו. לפרקים. מ'1936); זרעים (ירחון "בני עקיבא". ירושלים. מ'1926); יומן המחנות (מחנות העולים. כל שבועים. ת"א. מ'1936); ספורט הבוקר (ספורטיבי. ת"א. מ'1936); מולדתי (שנתון לנוער ולעם. הוצאת הקה"ל. ירושלים. מ'1936); גיב הסטודנט (התאחדות הסטודנטים בא"י. לפרקים. ירושלים. מ'1935); שערים (דו־ירחון ספרותי לנוער. ת"א. 1938).

ב. בתפוצות הגולה

באמריקה :

בטאון (ירחון פדגוגי. שיקאגו. שנה ב'); הגורדונאי (ירחון גורדוניה בעברית ובאנגלית. בלטימור. מ'1934); הדואר (שבועון. ניו־יורק. שנה ט"ז); הדואר לנוער. הוספה חדשית ל"הדואר". ניו־יורק. שנה ב'); הפרדס (קובץ רבני חדשי. שיקאגו. שנה י"ב); הרופא העברי (רפואי־מדעי. יו"ר לפרקים. ניו־ארק); חורב (מאסף יו"ל פעמיים בשנה ע"י בית המדרש למורים של ישיבת יצחק אלחנן. ניו־יורק); גיב (ירחון לסופרים צעירים. שנה ב'); ניר (קובץ שנתני. הסתדרות ביהמ"ד למורים של ר' יצחק אלחנן. ניו־יורק); ספר השנה ליהודי אמריקה (ניו־יורק. מתרצ"א); רמה (ירחון. ספרות ושאלות הזמן. ניו־יורק שנה ב').

בפולין :

אהלנו (ירחון "השומר הדתי". וורשא. מ'1933); במה חנוכית (ירחון השומר הצעיר. עברית ופולנית. לבוב. שנה ב'); גורדות נוח (דו־ירחון. וורשא); דרך הנוער הציוני (נוער ציוני א'). וורשא; האלה (ירחון "השומר הדתי". וורשא. מ'1933); העתיד (מרכז החלוצ העולמי. דו שבועון. וורשא. מ'1925); מסלות (פדגוגי. וורשא); מצודה (פובליציסטי — בית"ר. וורשא. שנה ב'); עתון העתונים (לקוטי עתונים תרצ"ח. וורשא); עתוננו (ירחון הנוער הציוני הכללי ב' זגלמביה); תנועתנו (ירחון ספרותי־חינוכי. לבוב. שנה ב'. המו"ל: "מרכז תרבות").

בהונגריה :

הסוקר (למחקר ולמדע. שנה ד').

ברומניה : יואב סיאצ'ו, החום סינצ'ושה חנה יואב סיאצ'ו : החיים דרכנו (דו־שבועון של "בני עקיבא". עברית ואידית. צ'רנוביץ מ'1932); ידיעות העובד (החלוצ. עברית ואידית. בוקרשט. מ'1936);

עלונו (דו־שבועון של גורדוניה. בוקרשט); שורות לספרות ולחנוך.
בלצי — ביסרביה. שנה ד'; שרשים (ירחון החלוץ. בוקרשט. מ־1937).

בליטא :

במשעולי החנוך (פדגוגי. קובנה); בתנועה (עתון „השומר הצעיר”
— תרצ”ח. קובנה. מ־1934); אל השומר (ירחון „השומר הצעיר”.
עברית ואידית); המדריך (ירחון הנוער הציוני הכללי ב'. קובנה.
מ־1934); קולנו (ירחון „בני עקיבא”. קובנה. מ־1935); עתוננו (דו־
ירחון של גורדוניה. קובנה); תנועתנו (דו־שבועון של הנוער הציוני
הכללי א'. עברית ואידית. קובנה. מ־1934).

בארגנטינה :

הבימה העברית (ירחון פובליציסטי־ספרותי, בואינוס איירוס);
דרום (ירחון לעיני הצבור ודברי ספרות. בואינוס איירוס).

בדרום אפריקה :

ברקאי (ירחון לספרות, אמנות ושאלות חברתיות. הוצאת סופרים
עברים ביוהניסבורג. שנה ו').

בצרפת :

דיעות (החלוץ. בעברית ובלשונות אחרות. פאריס. מ־1934).

בגרמניה :

המורה העברי (עלון פדגוגי. ברלין); מוסף עברי (מדע שבועי
עברי ב”ידישה רונדשוי”).

בצ'כוסלובקיה :

הד החלוץ (ירחון. פראג. מ־1934).

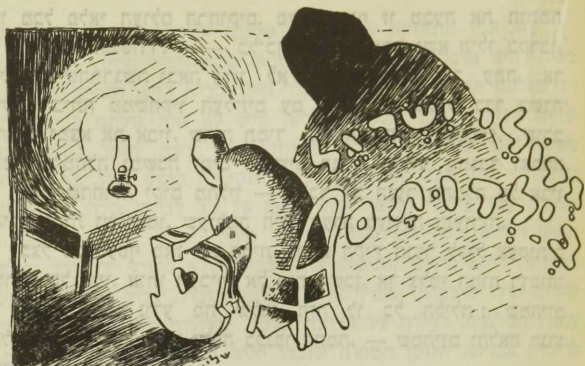
בהולנד :

בח”ד בהולנד. (ברית החלוץ הדתי. אמשטרדם. עברית והולנדית).
והולנדית).

בשבדיה :

מורה דרך (ירחון צעירי מזרחי. עברית ושבדית. שטוקהולם.
מ־1935).

הערה : מלבד כתבי העת הרשומים בזה, יוצאים בא”י עוד עלונים
חד־פעמיים, עתוני הקטוגרף וכן עתוני תלמידים רבים. בתפוצות
יוצאים עוד כמה עתונים תורניים שלא באו לדינו.

תחת עֶרֶשׁ בְּנֵי הַקֵּט
 עוֹמֵד גְּדִי לְבֹן, נְחֻמֵּד.
 הַגְּדִי יֵלֵךְ סְחוּרָה לְקִנּוּת,
 וּבְנֵי יֵלֵךְ תּוֹרָה לְלִמּוּד —
 תּוֹרָה יִלְמַד, סְפָרִים יִכְתּוּב
 וְהִיא יִהְיֶה יְהוּדֵי טוֹב.

(שיר-ערש יהודי עממי)

ח. נ. ביאליק בילדותו

(י' טבת תרל"ג — כ"א תמוז תרצ"ד)

חמש שנים לפטירתו

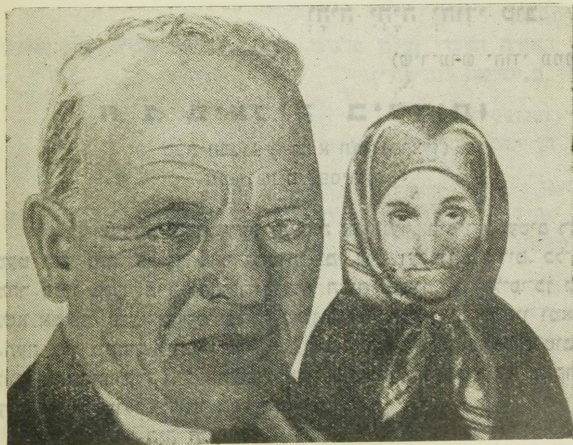
רק בן שבע או סמוך לשמונה היה אז הנער. בימיו המעטים ראה מעט מאד נחת. כל-כך מהר קדמוהו ימי עוני ועלבון ונדודים. כל-כך מהר פגעו בנער הרך והחולם רוחות הזעף הקרות. אף-על-פי-כן לבו נשא את כל פגעי החיים ומקור ששונו לא יבש. נעזב מאביו ומאמו „תעה בוד מסביב לקנו“, ואיש לא שם עינו עליו, אך מלאכים טובים לווהו מאז הבוקר, וכל התלאות אשר מצאוהו לא עצרו כח להקדיר עליו את משעולי ילדותו המאירים.

פשוט וצנוע היה הנוף אשר גדלהו — לא הררי אל וארזי לבנון ומשברי ים אדירים. אך לנפשו היה רב מדי זוהר רקיע, מרחבי שדה, דממת חורש — נוה שאגן, „שמח בחלקו ומסתפק במועט“, אשר שפר

עליו מכל פלאי העולם הרחוקים. פשטות־נוף זו טבעה את חותמה על כל יצירת המשורר. — כל־כך הרבה שמחה נשא הילד בקרבו, שכל צרה שהתרגשה ובאה עליו לא הכריעה אותו עד עתה. אך כששב הביתה ממשחקיו העליונים עם חבריו או משוט בוד בשדה ובחורש ומצא את אביו, שהיה תמיד „בריא וחסון כאלוף“, שוכב במטה, והמחלה נמשכה ימים וחדשים רבים, והעוני התגבר ואפסה כל תקוה שהחולה יקום מחליו — נשבר לב הנער מחמלה על אביו ההולך למות ועל אמו, שעולמה חשך בעדה בעודנה בנעוריה.

כצל כבוד עטף מאז את הבית, ופעם הקיץ הנער לקול צעקותיה המרות של אמו. אותו העבירו אל בית השכן, אך צלמי המות רדפוהו עד הבוקר. רק אז נודע מה שלבו חזה לו כל הלילה: שמהיום והלאה אין לו אב, אשר יחסה בכנפו החמה, — שמהיום והלאה הנהו יתום, יתום נעזב בעולם...

ימים מעטים נשאר עוד עם אמו, שכל משא החיים הוטל מעתה רק עליה. עם מות אבא פנה זיוו של העולם, פנה זיוו של הבית. משבר ילדות זה לא נרפא ימים רבים. ימים רבים מלוה אותו מאז דמות אבא, והוא מתרפק על צלו, לבו כלה לזכרו, וככל אשר ירחיק לכת מקברו, כן יגברו געגועיו עליו.

ב י א ל י ק ו א מ ו

עוד אמו מתחזקת לפרנס את שלשת יתומיה הקטנים, אבל כחה כשל, והיא מוסרת אותו אל בית סבא, שהוא יגדל אותו. — כאפרוח רך שנלקח מתחת כנפי אמו התהלך הילד בבית הישן והריק של הזקן, שהיה אז כבר כבן שבעים ושלוש. איש לא היה זולתם בבית, חוץ מאשה זקנה ששימשה אותם. לכתחלה אין דעת הזקן נוחה מכל ה"שדוך" הזה, אבל מעט מעט נפשו מתקשרת בנפש נכדו, אף כי הוא מדקדק עמו ביותר ומיסר אותו קשה על כל עבירה קלה. לב הנעו המלא רוך אין קץ למרחמיו, נעשה קשה ומלא מרי, כשפוגעני בחרותו. דוקא משום שכופים אותו בבית שלא להניע יד ורגל ושלא להרים קול, שובבותו בחוץ פורצת ועוברת גבול. עלול הוא לטפס על עמודי הטלגרף, לעלות על ארובת העשן, להתלות באילן ולהיות צפוי לריסוק אברים, והזקן המקוה שנכדו יהיה גדול בתורה ויראת-שמים, אינו יכול, כמובן, לסלוח לו פשעים נוראים כאלה, והוא מעניש אותו בכל חומר הדין. ולא רק הוא בלבד — גם בני המשפחה, דודים ובני-דודים, מצטרפים למצוה זו ומזכים את היתום בלקח פיהם ופעמים גם במתנות ידם...

כה כבדה היתמות מיום ליום על הנער. עלבון-יתומים זה צורב אותו תמיד בהעלותו על זכרו את ימי הסגריר ההם. ובהתעטף עליו נפשו, הוא בוכה בכיה כבושה ומחונקת בשכבו על מטתו, ואין רואה

בכ"א תמוז — ליד קברו של ביאליק בתל-אביב

את דמעותיו. ופעם הוא משכים עם צאת השמש, צר את בגדיו ומחליט לברוח אל אמו. הוא רץ ביראו פן ירדפו אחריו, אך הנה הוא עובר את הרחובות הריקים, הנה נפתחים תריסי החנויות, העיר מתעוררת, החמה זורחת... לא, איש לא ישיגהו עוד! לבו טוב עליו, ובזכרו שעוד מעט יהיה בבית אמא, הוא שוחק מתוך דמעות.

«לאן אתה הולך, בחורי?» — שואל אותו יהודי אחד המרגיש

איזו זרות בהליכת הילד המושכמת ובצרור הבגדים שעל שכמו.

«לבית אמי, ר' יהודי, לבית אמי — היא דרה הרחק, הרחק מאד»

— עונה הנער ורואה את עצמו כגבור עז־נפש, שאין פחד לפניו.

אך האם בכתה על צוארו, האכילה אותו דיסה בחלב, — והחזירתו

לבית סבא...

יעקב פיכמן

מנחם אוסישקין בילדותו

(במזלאת לו 75 שנה, ב' אלול תרצ"ח)

עד היותו ילד בן שמונה חי את חיי הילד העברי מלפני ששים שנה בעיירה קטנה דוברובנא (פלך מוהילוב) אשר ברוסיה הלבנה. רבות פנקו, רבות חרדו הוריו לחייו. באשר כמעט יחיד היה להם, כי את לא גולד לו וא־בע אחיותיו מתו בילדותן והחמשית אשר שרדה מהן נקטפה כמו כן בדמי ימיה.

בן ארבע נכנס ה"חדרה", ובמשך ארבע שנים הבאות למד ב"חדר" בימי קיץ הארוכים. בימי החורף הקצרים שם נצטרפו גם שעות הלילות ללמוד. והרי לשם כך יש סב ישיש, שיהא משגיח יפה יפה על נכדו רב-הכשרון ויפה-המראה, שלא יהא חלילה פוסק ממשנתו ומהלך בטל. והחנוך הזה נתן גם את יכולו, כי בעבור הילד עם הוריו בגיל של שמונה מדוברובנא הקטנה אל מוסקבה הגדולה, הוא בא לעיר הבירה ותלמודו בידו; יודע הוא הרבה-הרבה תנ"ך והוא גם עבר כבר על מסכת פלונית בסדר מועד ועל מסכת אלמונית בסדר נשים. ובורך-השם לא אלמן ישראל גם בבירת הרוסים ממלמדים טובים וחרוצים, השוקדים על למוד התורה יומם וליל. ורב הקהלה, ר' חיים ברלין, בנו של הנצי"ב (— ר' נפתלי צבי יהודה ברלין) מוולוז'ין ורבה הראשי של ירושלים באחרית ימיו, הוא קרוב לאוסישקינים קרבת משפחה. מנשה יצחק, בנו-יחידו של הרב וזה הנער מדוברובנא ועוד אחד שלישי, לומדים יחד אצל מלמד מיוחד, שהוא גדול בתורה. כך נמשכים הדברים עוד חמש שנים, עד היותו "בר-מצוה", והיה מעשה והנצי"ב בא מוולוז'ין למוסקבה ויתאספו היהודים להקביל את פניו, וידרוש לפניהם דרוש ארוך בחדושי תורה. ובהקשב זה הנער מדוברובנא רב-קשב ויהי הנער לפלא בעיני הנצי"ב וישאלהו אם הבין את דרושו. כן, ענה, ויחזור מגיה-וביה על כל הדרוש. וינבא לו הנצי"ב עתידות — — —

וכך הגיע חג הבר-מצוה וישמחו בו הוריו ויחוגו אז חג כפול, כי גם ספר תורה כתבו והכינו ליום החג הזה, ויתמזג להם חג הבר-מצוה לבנם יחידם עם חגי-הסיום לכתיבת ספר התורה. ויש בזה מן הסמל, שגם ספר תורה זה עלה ארצה והוא מתנוסס כיום בארון הקודש אשר בבית הכנסת "ישורון" בירושלים עיר הקודש. על מטפחת הספר רקום יום המאורע — — —

ר' בנימין

חיים ויצמן בילדותו

(מסופר מפי אמו)

השנה, בו' כסלו תרצ"ט, תמלאנה 65 שנה להולדתו של פרופיסור חיים ויצמן, מנהיג ההסתדרות הציונית ונשיאה. כאן מובאים דברים על ילדותו של ויצמן שנרשמו מפי אמו הישישה רחל (יושבת בחיפה):

"חיים מצא חן בעיני אבי יותר מכל ילדי האחרים. תמיד היה אומר לי: "וכי יודעת את, רחל, איזה אוצר נפל בחלקך?". ומשמלאו לחיים שלש שנים, לקחו הסב מיכל אליו, פינק אותו והיה ממלא כל

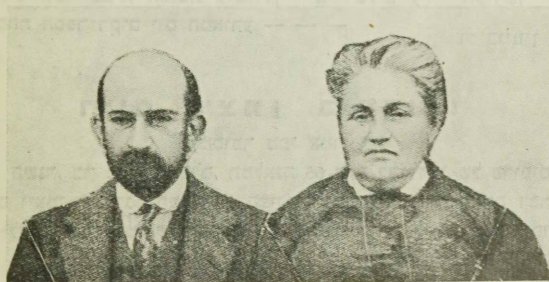
בקשתו וכל שאלתו. הסב היה נכון לרתום את הסוסים ולנסוע לפינסק כדי להביא לו משם צעצוע, שנפש הילד חשקה בו. ובימות החורף היו נכונים לערום גבעות שלג — כדי שחיימ'ל יוכל להחליק על פני השלג. במראהו החיצוני היה חיים דומה ליתר הילדים : צנום גו, בעל פנים חיוררים ועינים חדות.

בהיותו בבית סבא נתרחק במקצת מבית הוריו וחי חיי בן-יחיד, בעוד שאחיו ואחיותיו שנשארו בבית אבא היו אנוסים לעזור לאמא לטפל בפעוטים הנולדים ולחלק אתם את ארוחתם הדלה. עוד משנות לימודיו הראשונות היה חיים בחינת „אורח“ בבית אביו.

הילד למד ב„חדר“ בשקידה רבה והיה אדוק מאד. ספרו, כי חיים היה בוכה בשעת תפילת שמונה-עשרה בבית הכנסת, והמלמדים היו גומרים עליו את ההלל.

לאחר שסיים את לימוד התנ"ך התחיל הסב מיכל לטעון באזני אבא ואמא, כי העיירה מוטלי אינה מספיקה עוד בשביל הנער העתיד להיות עלוי ויש לשלוח אותו למקום תורה. ההורים החליטו להיפרד מעל חיים, שהיה כבר בן תשע, ולשלחו ללמוד בגמנסיה של פינסק. אם כי פינסק רחוקה רק כששה מילים ממוטלי, היה זה מרחק עצום בעיני המשפחה. האם בכתה במסתרים, אך היא ידעה, כי חייב יהודי להביא כל קרבן שיידרש כדי לגדל את הבנים לתורה. פייבל, הבן הבכור שכבר היה לבר-מצוה, ליווה את חיים אל פינסק. והצרור אשר לקחו אתם הכיל רק כר אחד, עוגות, צנימים וקצת לבנים.

במשך תקופה ידועה התגוררו שני הנערים אצל משפחה זרה. חיים למד בגמנסיה והמשיך את תלמודו אצל ר' שמואל'קה מוילקומיר. מזמן לזמן היה האב מבקר אצל הנערים בפינסק והוא ראה כי אין

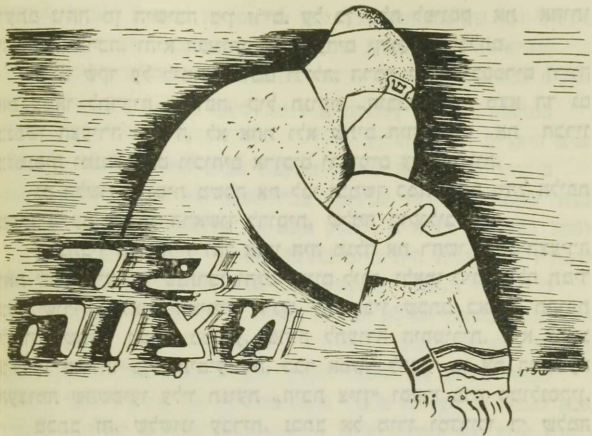

דעתם נוחה מן הישיבה בין זרים. על כן שלח לפינסק את אחותו האלמנה, ברכה, והיא השגיחה על הנערים ודאגה לכלכלתם. חיים שקד על לימודיו יומם ולילה, הרבה להגות בספרים וריוה את צמאו לתרבות אירופה. קול תנועת „חובבי ציון“ מצא הד גם בנפשו הצעירה והערה. לא אחת ולא שתים היה מכנס את חבריו בגמנסיה ומנהל אתם ויכוחים ארוכים ורציניים על הציונות. גם הלשון הרוסית משכה את לבו ובמשך כמה שנים ניהל חליפת מכתבים עם מורהו הראשון לרוסית, שלמה סוקולובסקי. במכתביו אל מוריו ואל אביו היה מגלה את רחשי נפשו הצעירה ואת שפע ידיעותיו שנתרבו והלכו מיום ליום. ולאמו היה שולח תמיד כמה שורות מלאות המימות ורגש. ממכתביו שכתב באותה תקופת לימוד נשתייר מכתב מפתיע, שהיה לתעודה היסטורית. הוא נכתב ב־1885 בהיותו בן שתים־עשרה. כבר אפשר להכיר בו את ההשפעה העצומה שהשפיעו עליו תנועת „חיבת ציון“ וספרי פרץ סמולנסקין. מכתב זה, שלשונו עברית, נכתב אל מורו ומדריכו ר' שלמה סוקולובסקי. וזה לשונו בין יתר הדברים :

„מה רב ומה נשגב הרעיון אשר עלה על לב אחינו בני ישראל לייסד את החברה „חובבי ציון“, מאשר כי על ידי זאת נוכל להציל את אחינו הנדחים והמדוכאים והמפוזרים בכל קצוי העולם ואין להם מקום מנוחה לתקוע יתדם בו וכולם יכו אותנו והננו למשא על כל העמים ועל כל מלכי אירופה בכלל ועל מלך רוסיא בפרט, וזאת תוכל להיות „אתחלתא דגאולה“.

„עלינו להחזיק את החברה הזאת כי בינו את אשר לפניהם וראו את הרעה הנשקפת עלינו; לכן עלינו החובה מוטלת ליסד מקום אנה ננוסה לעזרה כי באמריקה אשר שם תשלוט ההשכלה יכו אותנו ובכל מדינות אפריקה בכלל ובמדינת מאראקא בפרט יכו אותנו ולא יחמלו עלינו. נשא נס ציונה ונשוב אל אמנו הראשונה אשר על ברכיה נולדנו, כי למה נביט על רחמי מלכי אירופא כי ירחמונו ויתנו לנו מקום מנוחה. לשוא! כולם גמרו אומר: „עברי בן־מות!“ אולם אנגליה היא תרחמנו! ובכל זאת סוף דבר — ציונה! עברים — ציונה נלכה“.

המכתב שנכתב עוד לפני הגיע הילד לגיל של בר־מצוה, שמור עכשיו בארכיון הציוני בירושלים.

ושננתם לכנייה ודברת בם

דברים ו, ז'

ב ר - מ צ ו ה

ולבקר — ראו זה פלא
 (מה אירע כאן? מה קרה?):
 לאיש ביגר היה הילד,
 בר-מצוה לתפארה:
 לקרקפת
 עונד טוטפת
 ומסלסל בהפטרה.

ליקה הלך לישון יהושע,
 נער עם כל הנערים:
 קצת שובב וקצת צנוע
 וקצת בישן בפני זרים;
 אוסף בולים,
 אוגר „גולים“,
 חובב יונים וצפרים.

באשר יהודים תשעה יש —
 ישלים יהושע המנין,
 ואם לבנות הארץ — מה יש? —
 יצטרף גם לבנין,
 גם לזרוע,
 גם לנטוע —
 ולכל דבר ולכל ענין.

לוח לבר-מצוה

בעמוד הסמוך ניתן לוח עשוי ביחוד לשם קביעת היום, שבו נעשה הנער בר-מצוה במלאת לו שלש עשרה שנה, בין שידוע התאריך העברי של יום הולדו, בין שלא ידוע אלא איזה סימן הקשור באיזה חג עברי, ובין שידוע רק התאריך לפי הלוח הכללי ורוצים למצוא את התאריך העברי המקביל לו.

לוח זה כחו יפה לשלש השנים הבאות, היינו לנערים שנולדו בשנות ה'תרפ"ו, תרפ"ז ותרפ"ח, הנעשים בני-מצוה בשנות ה'תרצ"ט, ה'ת"ש ותש"א.

לשש השנים האלה (תרפ"ו, תרפ"ז ותרפ"ח מימין, תרצ"ט, ת"ש ותש"א משמאל) ניתן לוח מקוצר, שבו רשומים היום הא' והיום ה"טו של כל חודש, וכן גם ימי החגים והמועדים העיקריים, ובצד כל אחד הימים האלה רשומים לכל אחת משש השנים הנ"ל היום בשבוע (באותיות עבריות : א, ב, ג, ד, ה, ו, ז) והיום בחודש לפי הלוח הכללי שבו הוא חל : מספר היום בחודש בסיפרות רגילות ומספר החודש בסיפרות מוקטנות. דוגמה : לצד א' תשרי (ראש השנה) רשום בטור ה'תרפ"ו (1925/6) : ז⁹, וזה משמע, כי ראש שנת תרפ"ו חל ביום ז' בשבוע (שבת), שהוא לפי הלוח הכללי 19 בחודש 9 (ספטמבר) ; בתרפ"ז : ה'⁹, ביום ה' בשבוע שהוא יום 9 לחודש 9 וכו'.

חוץ מזה רשום גם היום בשבוע ומספר היום בחודש טבת, שבו חל בכל שנה יום 1 בינואר, שממנו מתחילה השנה החדשה לפי הלוח הכללי. למשל, בטור ה'תרפ"ו (1925/6) רשום לצד 1 בינואר : ו' ט"ו, וזה משמע, שבשנה זו חל יום 1 בינואר ביום הששי, ט"ו בטבת ; ולפי זה נמצא, שכל התאריכים הקודמים ליום זה שייכים לשנת 1925, ומכאן ואילך — לשנת 1926 ; וכן גם בכל שאר הטורים.

האותיות המוסגרות בצד החגים שבטור הראשון מסמנים את היום בחודש העברי שבו הם חלים. למשל : יום כפור (י') — בעשירי לתשרי ; שבועות (ו') — בששי בסיון.

לשם הקלה למציאת היום המבוקש יש לזכור עוד כללים אלה : נער שנולד מ"ב בערב ואילך, יום הולדו נחשב לפי התאריך של יום המחרת.

תשא	תש	צט	פח	פז	פו	ה'תר... 19...
40/1	39/40	38/9	27/8	26/7	25/6	
3 ⁰	ה 14 ⁹	ה 26 ⁹	ב 27 ⁹	ג 9 ⁹	ה 19 ⁹	ז א' תשרי (ר"ה)
12 ¹⁰	ז 23 ⁹	ז 5 ¹⁰	ד 6 ¹⁰	ה 18 ⁹	ז 28 ⁹	ב יום כפור (י)
17 ¹⁰	ה 28 ⁹	ה 10 ¹⁰	ב 11 ¹⁰	ג 23 ⁹	ה 3 ¹⁰	ז א' סכות (ט"ו)
24 ¹⁰	ה 5 ¹⁰	ה 17 ¹⁰	ב 18 ¹⁰	ג 30 ⁹	ה 10 ¹⁰	ז ש.מ. עצ. (כ"ב)
2 ¹¹	ז 14 ¹⁰	ז 26 ¹⁰	ד 27 ¹⁰	ה 9 ¹⁰	ז 19 ¹⁰	ב א' מרחשון
16 ¹¹	ז 28 ¹⁰	ז 9 ¹¹	ד 10 ¹¹	ה 23 ¹⁰	ז 2 ¹¹	ב ט"ו מרחשון
30,29	30,30	29,29	30,29	29,29	30,30	ימי חש. וכס.
1 ¹²	א 13 ¹¹	ב 24 ¹¹	ה 25 ¹	ו 7 ¹¹	א 18 ¹¹	ד א' כסלו
15 ¹²	א 27 ¹¹	כ 8 ¹²	ה 9 ¹²	ו 21 ¹¹	א 2 ¹²	ד ט"ו כסלו
25 ¹²	ד 7 ¹²	ה 18 ¹²	א 19 ¹²	ב 1 ¹²	ד 12 ¹²	ז א' חנוכה (כ"ה)
31 ¹²	ג 13 ¹²	ד 23 ¹²	ו 25 ¹²	א 6 ¹²	ב 18 ¹²	ו א' טבת
'ב	ד כ'ד	ב י'	א ח'	א כ"ז	ז ט"ו	ו 1 ינואר
14 ¹	ג 27 ¹²	ד 6 ¹	ו 8 ¹	א 20 ²	ב 1 ¹	ו ט"ו טבת
29 ¹	ד 11 ¹	ה 21 ¹	ז 23 ¹	ב 4 ¹	ג 16 ¹	ז א' שבט
12 ²	ד 25 ¹	ה 4 ²	ז 6 ²	ב 18 ¹	ג 30 ¹	ז ט"ו שבט
	10 ²	ז		ה 3 ²		א' אדר א'
28 ²	ו 11 ³	ב 20 ²	ב 22 ²	ד 5 ³	ז 15 ²	ב א' אדר (ב)
13 ³	ה 24 ³	א 5 ³	א 6 ³	ג 18 ³	ו 28 ²	א פורים (י"ד)
29 ³	ז 9 ⁴	ג 21 ³	ג 22 ³	ה 3 ⁴	א 16 ³	ג א' ניסן
12 ⁴	ז 23 ⁴	ו 4 ⁴	ג 5 ⁴	ה 17 ⁴	א 30 ⁴	ג א' פסח (ט"ו)
18 ⁴	א 29 ⁴	ב 10 ⁴	ב 11 ⁴	ד 23 ⁴	ז 5 ⁴	ב ז' פסח (כ"א)
28 ⁴	ב 9 ⁵	ה 20 ⁴	ה 21 ⁴	ז 3 ⁵	ג 15 ⁴	ה א' אייר
15 ⁵	ה 26 ⁵	א 7 ⁵	א 8 ⁵	ג 20 ⁵	ו 2 ⁵	א ל"ג בעמר, י"ח
27 ⁵	ג 7 ⁶	ו 19 ⁵	ו 20 ⁵	א 1 ⁶	ד 14 ⁵	ו א' סיון
1 ⁶	א 12 ⁶	ד 24 ⁵	ד 25 ⁵	ו 6 ⁶	ב 19 ⁵	ד שבועות (ו)
10 ⁵	ג 21 ⁶	ו 2 ⁶	ו 3 ⁶	א 15 ⁶	ד 28 ⁵	ו ט"ו סיון
26 ⁶	ה 7 ⁷	א 18 ⁶	א 19 ⁶	ג 1 ⁷	ו 13 ⁶	א א' תמוז
10 ⁷	ה 21 ⁷	א 2 ⁷	א 3 ⁷	ג 15 ⁷	ו 27 ⁶	א ט"ו תמוז
25 ⁷	ו 5 ⁸	ב 17 ⁷	ב 18 ⁷	ד 30 ⁷	ז 12 ⁷	ב א' אב
2 ⁸	ז 13 ⁸	ג 25 ⁷	ג 26 ⁷	ה 7 ⁸	א 20 ⁷	ג ט' אב
8 ⁸	ו 19 ⁸	ב 31 ⁷	ב 1 ⁸	ד 13 ⁸	ז 26 ⁷	ב ט"ו אב
24 ⁸	א 4 ⁹	ד 16 ⁸	ד 17 ⁸	ו 29 ⁸	ב 11 ⁸	ד א' אלול
7 ⁹	א 18 ⁹	ד 30 ⁸	ד 31 ⁸	ו 12 ⁹	ב 25 ⁸	ד ט"ו אלול

בינואר ; מזה גורעים 31 ימי ינואר, הרי 4 בפברואר). — התשובה :
א' בשבוע (4 בפברואר).
אם הוא רוצה לדעת, באיזה יום בשבוע (ובאיזה תאריך לפי הלוח
הכללי) נולד, תופס את השורה „ט"ו שבט" ולעומתה בטור „פז"
מוצא : ג 18¹ ; לפי הדוגמה הנ"ל מוסיף 10 על ג' (3) ומוצא (7—13)
יום ו' בשבוע (ועוד מוסיף 10 על 18 בינואר ומוצא 28 בינואר).

(ב) נער שנולד ביום א' של חול המועד סוכות של שנת ה'תרפ"ו
— מתי הוא יום בר-מצוה שלו ?
ה'תרפ"ו (5686) ועוד 13, הרי ה'תרצ"ט. יום א' של חול המועד
סוכות הוא יום שני של סוכות (ט"ז בתשרי) אם הנער נולד בארץ-
ישראל, או יום שלישי של סוכות (י"ז בתשרי) בגולה. בטור „צט"
לעומת השורה „א' סוכות (ט"ו)" תמצא : ב 10¹⁰, היינו יום ב' בשבוע,
שהוא 10 לחודש אוקטובר. מעתה קל לחשוב, שיום שני של סוכות
חל ביום ג' בשבוע ט"ז בתשרי, 11 באוקטובר 1938, ויום ג' של
סוכות — ביום ד' בשבוע י"ז בתשרי, 12 באוקטובר 1938.
לפי ההוראות שבדוגמה א' הוא יכול למצוא כמו כן שהוא נולד
(בא"י) ביום א' בשבוע 4 באוקטובר 1925, או (בגולה) ביום ב' בשבוע
5 באוקטובר.

(ג) ידוע, שהנער נולד ביום 29 בדצמבר 1925 — מתי חל יום
הבר-מצוה שלו ?
בטורי השנים מוצאים שנת 1925 תחת שנת ה'תרפ"ו. מעיינים
בטור זה ומוצאים : ו 18¹² (היינו : ערב שבת 18 בדצמבר 1925)
לעומת השורה : א' טבת. גורעים 18 מ-29 ומוצאים את ההבדל 11.
מוסיפים 11 על א' (1) טבת, הרי י"ב (12) טבת, וזה הוא יום הבר-
מצוה בשנת ה'תרצ"ט. אם רוצים למצוא גם את יום השבוע שבו נולד
מוסיפים 11 גם על ו' (6), הרי 17, מזה מבטלים 14 (שני שבועות
תמימים), הרי יום ג' בשבוע. עכשו תופסים את הטור „צט" לעומת
„א' טבת" ומוצאים בו : ו 23¹² ; מוסיפים 11 על ו' (6), הרי 17,
ובנכוי 14 הרי שוב יום ג' בשבוע ; אבל כשמוסיפים 11 על 23
בדצמבר, הרי 34 בדצמבר, יצאו מזה 31 ימי דצמבר, הרי 3 בינואר
1939. — התשובה : י"ב בטבת בשנת ה'תרצ"ט חל ביום ג' בשבוע
שהוא 3 בינואר 1939.

„בר מצוה" מהו?

שלשה שמות יש לו לאדם מישראל משהגיע לגיל שלש-עשרה: „בר מצוה“, „בר עונשין“ ו„בר חיובא“. כי מבן שלש-עשרה שנה ואילך חלים עליו חוקי התורה ומשפטיה, בין בדברים שבין אדם למקום ובין בדברים שבין אדם לחברו. משפטי התורה נקראים „מצוות“, משום שהאיש „נצטווה“ לעשותם, והעובר עליהם חייב עונש.

בו בפרק נקרא הנער „גדול“ וגם „איש“. „ויקחו שני בני יעקב איש חרבו“ (בראשית ל"ד, כ"ה) — אמר רבי אליעזר בני שלש עשרה שנה היו (בראשית רבה פרשה וישלח). למטה מגיל זה הריהו עדיין „קטן“ ודיני התורה אינם חלים עליו, ואינו לא בר-מצוה, לא בר-חיובא ואף לא בר-עונשין. „בן שלש עשרה למצוות“ (אבות פרק ה' כ"א) — קבעו חז"ל. בפרק-זמן זה בא שכלו של אדם לידי התבגרות טבעית עד כדי להבחין, לשקול ולדעת בין טוב ורע, בין אסור ומותר ובין המעשה ופרייו. לכן הוא נעשה אחראי לפעולותיו מגיל זה ואילך כבוגר גמור, והגיעה שעתו לשקול לפני כל פעולה שהוא עומד לעשות אם אין היא בנגוד לחוקי התורה והחברה. חז"ל מספרים לנו שבצאלל נכנס לרשימת האנשים הגדולים שהתעסקו בבנין המשכן בהיותו בן שלש עשרה (סנהדרין ס"ט ב').

הדבר המציין את ה„בר מצוה“ מיתר הנערים שעדיין לא הגיעו לגיל הבגרות, הוא — „התפילין“. התפילין הן סמל לחירות, לעמידה ברשות עצמו. בפרשיות התפילין ישנה פרשת יציאת מצרים „כי ביד חזקה הוציאך ד' ממצרים“ ובכולן „ביאת הארץ“. רק אדם, שכל החובות האמורים בתורה מוטלים עליו, רשאי לשאת את הסמל הזה, לפחות מבן שלש עשרה. ומטעם זה „עבד שהניח תפילין בפני רבו יצא לחירות“ (גיטין מ"א א'). — סימן שהוא משוחרר.

עד הגיעו לשנת שלש עשרה, חובת החנוך של הבן מוטלת על האב. „ויגדלו הנערים“ (בראשית כ"ה, כ"ד) — אמר רבי אליעזר: „צריך אדם לטפל בבנו עד י"ג שנה, מכאן ואילך צריך שיאמר ברוך שפטרני מענשו של זה“. משנת שלש עשרה ואילך קובע אדם לעצמו את הדרך בו

רוצה לילך, הוא יוצא אז מהשפעת הסביבה הקרובה וטובע
לו מטבע לעצמו כאדם מבוגר.

שונה היא התפתחות האשה מן האיש. בגרותה של האשה
מקדימה ובשנה אחת לפני האיש. בת שנים עשרה ויום אחד
הרי היא כגדולה לכל דבר, יצאה משנות הקטנות ונקראת
„בת עונשין“, והיא אחראית למעשיה. אין היא נקראת „בת
מצוה“, משום שבדרך-כלל מטילים דיני ישראל את חובת
קיום המצוות בעיקר על האיש, ופוטרים את האשה מהרבה
מצוות מעשיות, בגלל זה שהאשה מצויה בביתה וממלאת
תפקידים שונים לגמרי מתפקידי הגבר.

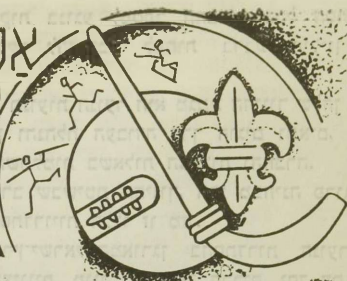
הואיל ושלש-עשרה מסמלת תקופה שלמה בחיי אדם
מישראל, נהפך המספר הזה בישראל למספר מופשט
של תקופה גם לגבי מאורעות אחרים. „שלש עשרה
שנה היה רבי עקיבא נכנס אצל רבי אליעזר ולא היה יודע
בו וזוהי תחלת תשובתו הראשונה לפני רבי אליעזר“
(ירושלמי פסחים פ"ו ה"ג). „שלש עשרה שנה היה רבי
שמעון בן יוחאי טמון במערה“ (ילקוט וישלח ל"ז). „שלש
עשרה שנה קבל רבי יסורים על עצמו לטובת דורו“
(בבא מציעא פרק ה' א').

מספר „שלש עשרה“ נעשה, איפוא, למספר של חשיבות
בתולדות ישראל. במספר הזה היו נוהגים לציין את כמות
החברים המהוים דבר שלם. ושלא כאומות העולם, שהמספר
הזה מטיל עליהם אימה משום-מה והם תולים בו בוקי-סריקי
(יש מהם החוששים לגור בבית המסומן במספר 13 וכן
לנסוע בקרון המסומן במספר זה וכו' וכו') — יש למספר
הזה ערך גדול בתחנות ההתפתחות של האומה העברית:

„שלשה עשר ענני הכבוד הלכו עם ישראל במדבר“
(מכילתא); „שלשה עשר תכשיטים עשה הקדוש ברוך הוא
לישראל“ (שיר השירים רבה, פ"ג); „שלש עשרה מדות
של רחמים“ (ראש השנה י"ז א'); „שלש עשרה מדות
שהתורה נדרשת בהן“ (סנהדרין פרק ו' א'); „שלש עשרה
ספרי תורה כתב משה“ (מדרש תהלים פ"ז); „שלש עשרה
תעניות גוזרים על הצבור“ (תענית י"ב ב').

הרב אלטר מאיר

אֶסְפוּרַת עוֹלָמוֹת נוֹעָר

הנוער העברי בארץ-ישראל ובתפוצות

בין תנועות הנוער הציוניות יש תנועות עולמיות, שלהן סניפים ארציים שונים, ותנועות הפועלות רק בתחומי ארץ אחת בלי קשר אל מרכז עולמי. התנועות העולמיות הן: א) השומר הצעיר; ב) הנוער הציוני הכללי א' ; ג) הנוער הציוני ב' ; ד) "גורדוניה"; ה) "דרור" ("פרייהייט"); ו) השומר הצעיר (נצ"ח); ז) עקיבא; ח) בני עקיבא; ט) החלוץ הצעיר; י) ברית הקנאים. כל התנועות הללו ברובן מסונפות אל זרמים מסויימים ומפלגות בציונות. "גורדוניה", "דרור", "השומר הצעיר" (נצ"ח) ו"החלוץ הצעיר" קרובות לאיחוד "פועלי ציון — התאחדות"; "השומר הצעיר" הוא אירגון הנוער של האיגוד המיוחד בהסתדרות הציונית של "השומר הצעיר"; הנוער הציוני הכללי א' — קרוב להתאחדות הציונים הכלליים; הנוער הציוני ב' ובמידה רבה "עקיבא" — לברית הציונים הכלליים; "בני עקיבא" — ל"מזרחי", וברית הקנאים — למפלגת המדינה העברית.

בשנים האחרונות מתפתחת כתנועת נוער בלתי-מפלגתית, ויצו הצעירה, הסתדרות המארגנת את חברותיה הצעירות של "ויצו". מבין אירגוני הנוער הארציים שאינם מסונפים להסתדרויות ארציות, יש לציין ביחוד את "הדסה הצעירה" בארצות-הברית; "בלוי-ווייס" בכמה ארצות באירופה התיכונה; הנוער העובד, "החוגים", הסתדרות הצופים — בארץ-ישראל; הסתדרות הנוער הציוני באנגליה ואיגוד הנוער הציוני באפריקה הדרומית. גם לשתי ההסתדרויות הספורטיביות העולמיות: "המכבי" ו"הפועל" — סניפים ארציים באירופה ובמדינות אמריקה.

אין ידיעות מדויקות בנוגע למספר החברים בכל הסתדרויות
הנוער הללו, אולם אפשר להעריכם לפחות ברבע מיליון צעיר
וצעירה מאורגנים.

הקו האופייני לכל תנועות הנוער היא מגמת החינוך שלהן לקראת
הכשרה ועבודה בארץ והנהלת העבודה דרך חוגים ותאים, בהתאם
לגיל לפי השכבות, להשתלמות בשאלות הציונות והחברה.

עם כל הדמיון הרב שבשיטת החינוך, הרי מבחינה פרוגרמטית
ואירגונית גבולות ההסתדרויות הללו זו מזו.

הנוער העברי בארץ-ישראל המאורגן בהסתדרות הנוער אשר
בתחומי ההסתדרות הציונית, מונה כ־25.000 חברים. יחד עם ארגוני
הנוער של הריביוניסטים (בית"ר) וארגוני צעירים של הישוב
החרדי, עדות המזרח וכו' — למעלה מ־30.000.

קרוב לחצי מאורגנים בארגונים ספורטיביים, ולמעלה מן החצי
— בארגונים חנוכיים ופוליטיים.

הנוער לזרמי

בחרות עברית סוציאליסטית (הסתדרות נוער של מפלגת פועלי
ארץ-ישראל). — נוסדה בתרפ"ו (1926). החברים — מבני 17—23.
סניפים בעיר ובכפר, 1500 חברים. המטרה: ארגון וחנוך הדור הצעיר
העובד ברוח היצירה של הפועל העברי בארץ. המרכז: תל-אביב.

„בני עקיבא“. — ארגון נוער של „הפועל המזרחי“ בארץ, על שם
התנא ר' עקיבא. הסמל: שני לוחות הברית ולצדו פטיש ומגרפה.
המטרה: חנוך דור עברי נאמן ומסור לתורתו, עמו וארצו, החי על
עבודתו ברוח התורה. נוסדה ל"ג בעומר תרפ"ט בירושלים. סניפים
בערים ובכפרים.

מונה 1800 חברים, ויחד עם ארגונים אחרים של צופים דתיים:
„ברית הנוער הדתי“ (חלוצים דתיים מעולי גרמניה), המונה כ־60
חברים ו„עדת הצופים“ מחניכי בית-הספר תחכמוני בתל-אביב,
המונה כ־100 חברים — 2000 חברים. הנהלת „בני עקיבא“: ירושלים,
רח' החבשים, בית הפועל המזרחי; תל-אביב, רח' אחד-העם 108.

בית"ר (ברית-טרומפלדור). — הסמל: מגורה בעלת שבעה קנים.
נוסד ע"י הצה"ר (הציונים הריביוניסטים). בשנת 1927. המטרה:
חנוך הנוער העברי ברוח הציונות ההרצלאית, בלי כל תערובת
אידיאלים אחרים. בחו"ל — סניפים בארצות שונות. בא"י — כ־5000
חברים. הגיל: 10—22. המפקדה הראשית: תל-אביב, מצודת זאב,
רחוב המלך ג'ורג'.

בני-ציון — השם הרשמי : תנועת הצופים „בני-ציון” תל-אביב.
הסמל : חבצלת של בדרך-פאול (בין-לאומי). נוסד 1935. המגמה :
צופית. מספר החברים : 90, עובדים ותלמידים. הגיל : 11—20.
הכתובת : תל-אביב, רחוב שיבת-ציון. (סניפים בארץ — אין).

ברית-החשמונאים (נוער דתי לאומי „ברית-החשמונאים”). —
הסמל : כתר תורה ושני אריות. נוסד ע"י „אחדות ישראל” (גוש
חרדי על-ידי „הסתדרות ציונית חדשה”) בשנת 1936. המגמה : פוליטית,
צופית. מספר החברים : 60, תלמידים ועובדים. הגיל : 10—20.
הכתובת : תל-אביב, רחוב רש"י 1.

ברית הקנאים — נוסדה 1933. משתייכת למפלגת המדינה
העברית. סניפים ומפקדות ארציות ב-12 ארצות. מספר החברים עד
לגיל השוקלים (בתרצ"ז) — 8000. בא"י — 300. המגמה : חנוך הנוער
באידיאל של מדינה עברית בגבולותיה ההיסטוריים של ארץ-ישראל.
החנוך — בצורה צופית-חלוצית-הגנתית.

גורדוניה — הסתדרות נוער חלוצית-עממית על שם א. ד. גורדון.
נוסדה בתרפ"ה בגליציה, תחלה כקבוצות בודדות ואחרי כן כתנועה
בעלת סניפים בארצות שונות. המגמה הלאומית שלובה בתוכן
החברתי. שיטת החנוך צופית, ובחלקה — צופית-עמלנית. התנועה
מונה 34.000 חברים וחברות ב-10 ארצות. בא"י — למעלה מ-1.200
חברים ב-27 קבוצות. כמה נקודות הכשרה ביולה. בוגרי התנועה הם
— בגולה : חברי „פועלי ציון — התאחדות” ; בא"י — חברי „מפלגת
פועלי ארץ-ישראל”.

דרור — הסתדרות עולמית של נוער סוציאליסטי עברי, הקיימת
ב-11 ארצות. מספר חבריה — נוער עובד בגיל 11—21 — כ-40.000.
להסתדרות זו זיקה ל„החלוץ” ולמפלגת „פועלי ציון — התאחדות”.
דרכי החנוך : חובת העבודה הגופנית והפרודוקטיבית, קשר למפעל
הארצישראלי, השתתפות אקטיבית במלחמת התנועה הציונית-
סוציאליסטית.

החלוץ הצעיר — הסתדרות זו קיימת מ-1924, לאחר שהתלכדו
סניפים בודדים של נוער חלוצי אשר היו בארצות שונות קודם לכן.
גיל החברים — 10—18. בהגיעם לגיל הבגרות, בני 18, הם עוברים
מאליהם להסתדרות „החלוץ”. מאורגנים בהסתדרות זו למעלה
מ-18.000 חבר וחברה.

המכבי — הסתדרות עברית עולמית לפיתוח תרבות הגוף.
לגיל ארץ-ישראל נוסד בתרס"ז. הסמל : מ. כ. ב. י. בצורת מגן דוד.
30 סניפים בארץ. בתרצ"ו — 3000 חברים, מגיל 18 ומעלה. הנשיאות

האריצית: תל-אביב, ת. ד. 1210. המועדון: בית המכבי, רחוב המכבי.
המכבי הצעיר — תנועת נוער בלתי מפלגתית של המכבי.
נוסדה בחו"ל בתרפ"ו, בא"י — בתרצ"ב. 34 סניפים בארץ ובהם
3000 חברים. גלילים ארציים — בבלגיה, גרמניה, דנציג, דרום-
אפריקה, הולנד, לבנון, לטביה, ליטא, מצרים, סוריה, ציכוסלובקיה,
רומניה. מספר החברים למעלה מ-20.000. המטרה: חנוך ספורטיבי
המחנך לעבודת-בנין חלוצית בא"י. הסמל: "מ.צ." בצורת מגן-דוד.
החברים: תלמידים, הגיל 6—18. המרכז — בחיפה (ת. ד. 1270).

הנוער העובד — (הסתדרות כללית של הנוער העובד העברי
בא"י). — נוסד סוכות תרפ"ה. סניפים בא"י — בערים ובמושבות
ובמשקי פועלים — 80. מספר החברים בתרצ"ז — 6000. המטרה:
ספוק הצרכים התרבותיים החנוכיים של הנוער העובד וחנוכו לאזרחות
פעילה בחברת העובדים העברים בארץ ולחלוציות. המזכירות:
תל-אביב, ת. ד. 595.

הנוער הציוני א' — הסתדרות זו — נוסדה 1928 — מונה למעלה
מ-25.000 חברים ביותר מ-500 סניפים. עיקר תפקידה: חנוך הנוער
לחיי הגשמה ועבודה בארץ. הבוגרים עוברים להכשרה בהחלוץ
הכלל-ציוני, הרואה בכלל-ציונות את הזרם הראשי והיסודי בתנועה
הציונית. חבריה בא"י — כסיעה מיוחדת בתוך הסתדרות העובדים
הכללית. סניפים ארציים בפולין, רומניה, ליטא, לטביה, ציכוסלובקיה,
צרפת, בלגיה, הונגריה, לוכסמבורג ותאים בארצות אחרות. בא"י —
400 חברים. המזכירות: תל-אביב, ת. ד. 1935.

הנוער הציוני ב' — הסתדרות זו מונה — בעיקר בפולין
ובגליציה — כ-20.000 חברים, רובם מבין הנוער המתלמד והעובד.
משתייכת ל"ברית הציונים הכלליים". ההנהגה העליונה בא"י.
לתנועה זו — נקודות התישבות בא"י: כפר אושה, בעמק זבולון
(קבוץ "גדוד הצעירים"), תל יצחק (נקודה ישובית חדשה על שם
מחולל התנועה יצחק שטייגר ז"ל) ומחנות קבוציים ברחובות ובגדרה.
בא"י: ארגון "עקיבא" — 300 חברים. המרכז: מועדון הציונים
הכלליים, תל-אביב רחוב המלך ג'ורג' פנת גן מאיר.

הסתדרות הצופים בארץ-ישראל — נוסדה בשנת 1919. הסמל:
חבצלת על רקע מגן-דוד. המגמה — צופית. ההסתדרות היא בחסות
מחלקת החנוך של הועד הלאומי. 2500 צופים וצופות, תלמידים
ועובדים, בערים ובכפרים.

הסתדרות זו כוללת את גוש הצופים הקשישים (נוסד ב-1927),
צופי ציון "עקיבא" (ציונים כלליים ב') שבט צופי ים "זבולון".

הפועל — התאגדות לתרבות גופנית בתוך הסתדרות העובדים הכללית בא"י. הסמל : מגל ופטיש ואיש מתאגרף. נוסדה 1925. סניפים ברוב נקודות הארץ. חברים מבני 18 ומעלה. בתרצ"ו : 6000 חברים מתעמלים וספורטאים קבועים, ועוד 5000 חברים בפעולה ספורטיבית בלתי-קבועה. 14 סקציות ספורט (בהן : סקציה ימית). תזמורת. המרכז : תל-אביב, רחוב נחמני 4.

השומר הצעיר — (היסוד לשם שמשה אגדת הגבורה של השומר העברי בא"י קודם מלחמת העולם). הסמל : חבצלת על רקע מגן-דוד. ההסתדרות העולמית נוסדה בגליציה ב-1913 (ועידת היסוד ב-1924 בדנציג). בחו"ל — 23 הסתדרויות ארציות. מספר החברים בא"י : 1500 בשלש הערים ובמושבות יהודה והשומרון, בחו"ל — כ-59.000. המטרה : הנוף הדור העברי הצעיר לקראת הגשמה חלוצית, חיי קבוץ, לתפקידים פוליטיים בארץ, בתנועה הציונית ובהסתדרות העובדים. ההנהגה העליונה, המחלקה האי"ת : מרחביה (עמק יזרעאל).

השומר הצעיר — נצ"ח — הסתדרות נוער צופית-חלוצית קיימת כתנועה עולמית עצמאית מ-1930. שרשיה ודמותה הרוחנית נעוצים בקיומו של "השומר הצעיר" ברוסיה שנוסד ב-1921. דרכה הפוליטית — ברוח מפלגת פועלי ארץ-ישראל. מונה כ-10.000 חברים ב-9 ארצות (מחוץ לרוסיה). ההנהגה העליונה בכנרת. מחלקה מערבית — בפראג. לתנועה 5 נקודות ריכוז בא"י : קבוץ "אפיקים" ; משק גבעת חיים ; כפר גלעדי — תל-חי ; קבוצת כנרת ; קבוץ "בתלם".

מחנות העולים (החוגים) — תנועה חלוצית מחוגי הנוער הלומד בא"י, תלמידי המחלקות העליונות בבתי הספר התיכוניים. 6 סניפים בארץ, 1300 חברים. המרכז : תל-אביב רח' זמנהוף.

עקיבא — תנועת הגשמה צופית וחינוכית. מונה כ-30.000 חברים, רובם בגליציה. סניפים ארציים גם בארצות אחרות. אחת ממטרותיה : קשירת הנוער למסורת העברית, ליהדות המקורית על כל צורותיה המיוחדות ולתרבות העברית. קבוצות הכשרה חקלאית בבולגריה ובגליציה.

תורה ועבודה — הסתדרות עולמית של הנוער הדתי-ציוני, משתייכים ל"מזרחי" העולמי. כוללת את ארגוני הנוער בארצות שונות : "בני עקיבא", "השומר הדתי", "ברית הנוער", "זכרון יעקב", "פרחי מזרחי". סניפים ארציים ב-16 ארצות. ארגונים אלה מונים 35.000 חברים מבני 10—20. התישבות בארץ-ישראל : קבוץ רודגס ליד פתח תקוה להכשרה חקלאית, שתי קבוצות בחיפה להכשרה עירונית, כמה קבוצות הכשרה.

פרקים בהלכות אספורט*

אתלטיקה כבדה

א. ההתאבקות

ההתאבקות היא ספורט קדום מאד. בספר בראשית (ל"ב, כ"ו) אנו מוצאים רמז להאבקות. בתכנית המשחקים האולימפיים ביוון הקדומה תפס כבר האספורט הזה מקום כבוד. ההתאבקות הנהוגה כיום שונה בצורתה מן העתיקה. ולא עוד: גם כיום אין ההתאבקות שוה בכל מקום, כי כל ארץ משהו לה קצת מאפיה המיוחד. הצורה העיקרית המקובלת בימינו היא: ההתאבקות היונית-רומית, ולה חוקים קפדניים, סייגים בפני גרימת נזקים. כן, למשל, אסור להכות בשעת ההתאבקות, לא להסתייע באגרוף, לא למרוט את השער ולצרום את האוון, לא לחנוק ולא לגרד ולצבוט ולשרבב רגל, ומכל שכן שאין להשתמש בשום מכשיר שהוא. מותר לתפוס את המתנגד רק בחלק גופו העליון.

שתי עמדות בהתאבקות: קרב בעמידה וקרב בשכיבה.

בתחלת ההתאבקות יוצאים על הבמה שני המתאבקים, ומכרכים איש את רעהו בלחיצת-יד. אחרי זה הם תופסים עמדה נוחה, והיא: הגוף מוטה קצת לפנים והרגלים כפופות במקצת. כל מתחרה מחפש ובודק בחברו שמא ימצא מגרעת בעמידתו, ויוכל לתפסו ולהוציאו משווי משקלו. התרגילים שונים וצריכים למוד ונסיון. הנצחון — למתאבק שידע לפרקד את מתחרו על שתי כתפיו כאחת.

נוסחה שניה של התאבקות היא: ההתגוששות, הנפוצה ביותר באמריקה ששמה "Catch as catch can" ("תפוס כפי שתוכל") מעיד עליה, כי אין היא בררנית באמצעים. בהתאבקות היונית-רומית אי אתה רשאי לתפוס את יריבך אלא עד מתניו, ואילו כאן הכל מותר (פרט לתרגילים אחדים המסוכנים לחיים). מובן מאליו, שהתגוששות זו קשה יותר ובשל החליפות והתמורות שבה הקהל מחבבה ביותר. גם בהתגוששות זו, הכלולה בתכנית האולימפית, מחולקים המתחרים לשבעה סוגים לפי משקלם.

* פרקים קודמים בהלכות אספורט ראה "מולדתי" תרצ"ז ותרצ"ח.

ואלה המשקלים המקובלים בהתאבקות :

- (1) משקל זכוב — עד 53 ק"ג (5) בינוני קל — עד 75 ק"ג
- (2) " " בנטם — " 58 " (6) בינוני כבד — עד 82,5 "
- (3) " " נוצה — " 62 " (7) כבד — מן 82,5 "
- (4) " " קל — " 67,5 " ומעלה

למתאבקים היהודים יצאו תמיד מוניטין בכל העולם, וכיום יש מהם התופסים את "כותל המזרח" בהתאבקות (הירשל, גוטליב, פינקוס, בירנבוים, רוזנברג ועוד ועוד).

סקציות להתאבקות (ולא להתגוששות) קיימות בכל האגודות העבריות בארץ-ישראל. ביחוד התבצר אצלנו הענף הזה, לאחר שנשתקעו בארץ המתאבקים, אמני "המכביה".

ב. הרמת משקלות

הרמת המשקלות — אם היא באה כהשלמה לשאר סוגי התעמלות וספורט ואם משתמשים בה כנכון ובמדה, הריהי מסייעת לחיזוק מהיר של השרירים ולפיתוח כמה סגולות גופניות ורוחניות שונות (זריזות, התרכזות מהירה וכו'). אולם אם יעסיקו בה לא כראוי — הפסדה גדול משכרה. יותר מבסוגי אספורט אחרים יש להקפיד כאן על הכלל "מן הקל אל הכבד" : קודם התאמנות במשקלות קלים (2 ק"ג כל אחד), ואחרי כן עוברים בהדרגה למשקלות כבדים יותר ויותר.

הרמת המשקלות כלולה בתכנית המשחקים האולימפיים ושלש נוסחאות עיקריות לה : הנפה (Reissen) הדיפה (Stossen) דחיקה (Drücken).

הנפה כיצד ? גוחן הספורטאי אל המשקל המוטל לפניו על הקרקע, תופסו בשתי ידיו (או בידו האחת) ומרימו בתנופה אחת למעלה מראשו. התרגיל הופך כהלכה אם היד המחזיקה במשקל פשוטה היטב.

דחיקה כיצד ? הספורטאי מרים את המשקל בבת אחת רק עד לחזהו (אם הוא עושה זאת בשתי ידיים), או עד לכתפו (אם הוא עושה זאת ביד אחת), ולאחר הפסקה כהרף-עין הוא משלים את התרגיל בהניפו את המשקל למעלה מראשו, בעזרת כפיפת-רגלים עמוקה ויישור הידים.

הלחיצה מופקת רק בשתי הידים ובזה האופן : הספורטאי מרים את המשקל עד לחזהו, וכאן מתחיל עצם התרגיל. הוא לוחץ את המשקל ומרימו לאט-לאט למעלה, עד שהידיים מתישרות כהלכה. זהו תרגיל-כח קשה, שאסור להעזר בו בקפיצה ולא בתנופה, כבשאר התרגילים.

מרימי המשקלות מתחלקות לחמשה (או לששה) סוגים, לפי משקל גופם, ואלה הם :

(1) משקל בנטם — עד 55 ק"ג (בתחרויות

בינלאומיות אין גורסים משקל זה);

(2) משקל נוצה — עד 60 ק"ג;

(3) משקל קל — עד 67,5 " ;

(4) משקל בינוני — עד 75 " ;

(5) משקל חצי-כבד — עד 82,5 " ;

(6) ומשקל כבד מן 82,5 " ומעלה.

בהסתדרויות האספורט העבריות בארץ-ישראל מטפחים את הרמת המשקלות במדה זעומה מאד. בקלובים העבריים נפוץ הענף הנה יותר. עמי המזרח מחבבים את הרמת המשאות. המצרים מצטיינים בו במיוחד.

ג. הבוקס

מלחמת האגרופים קדומה היא מאד, כי האגרוף הוא הנשק הטבעי העיקרי של האדם. הו מ י ר ו ס (800 לפני הספירה) מתאר כבר מלחמת אגרופים בפרטי-פרטים. האיגרוף עבר גלגולים רבים. בצורתו החדשה נתגלה הבוקס לראשונה באנגליה. שם צרפוהו מסיגיו ושיוו לו אופי תרבותי. היהודים נטלו חלק מכובד במעשה זה, ודניאל מגדוזה הוכתר כמלך-הבוקס בשעתו. מאה וחמשים שנה שלטה אנגליה בעולם הבוקס, וכל האלופים העולמיים ממנה יצאו. רק ב-1880 ירשה אמריקה את גדולתה, ביחוד באליפות המשקל הכבד.

הבוקס, המוחזק כאספורט אכזרי ופראי, נתון למעשה בכבלי תקנות חמורות. ידי האגרופנים לבושות כסיות, שהשופט בודקן קודם הקרב. זירת הבוקס, שגדלה 4×6 מטרים בערך, נקיה ממכשולים. החובבים גלחמים בשלש הקפות, שכל אחת מהן נמשכת 3 דקות, והאגרופנים שאומנתם בכך — 6 — 20 הקפות. בשעת הקרב נמצא בזירה שופט מיוחד העוקב אחרי כל תנועה ותנועה.

הנצחון בא על-ידי „נוק-אוט“, ז. א. אם המתחרה הגיע למצב שאינו מאפשר לו להתגונן יותר (נוק-אוט טכני), או שנפל ארצה לפחות לעשר שניות, או לפי מספר הנקודות שצבר האחד יותר מחברו. יש שהקרב מסתיים בתיקו (מספר נקודות שווה). במנין הנקודות ממלאים תפקיד: הקליעות למטרה, קשי המכות, התכסיסים, אופן ההתקפה וההתגוננות.

לפי משקלם מתחלקים האגרוֹפנים לשמונה מחלקות :

משקל זבוב	— עד $50\frac{1}{2}$ ק"ג
משקל בנטם	— " $53\frac{1}{2}$ "
משקל גוצה	— " 57 "
משקל קל	— " 61 "
משקל וולטר	— " $66\frac{1}{2}$ "
משקל בינוני	— " $72\frac{1}{2}$ "
משקל חצי כבד	— ממשקל זה ואילך

סקציות לבוקס יש ברוב אגודות האספורט היהודיות בתפוצות. גם בארצנו מתפשט האספורט הזה. קיים אצלנו גם קלוב מיוחד לבוקס וסקציות חזקות באגודות ה"מכבי", "הפועל", ו"עתידי". אגרוֹפנים יהודים, אלופי־בוקס עולמיים לא חסרו מעולם ברשימת האלופים. בשנת 1931 היה לנו גם מלך־בוקס בכל המשקלות (מכס בר, יליד קליפורניה), שהוכרע על־ידי בראדוק.

אנשי־שם חובבי רכיבה

הרכיבה על סוס היא אספורט עתיק מאד, מסמל אבירות וגבורה, שהיה חביב מאז ומעולם לא רק על שרים ומושלים, מגמאי ארץ ומלומדי קרבות, כי אם גם על אנשי מחשבה ופיוט, אשר ידעו להשתמש בו למעשה. צלומי־זכרון ידועים מעידים, כי בין חובבי הרכיבה על סוסים היו גם כמה ממנהיגי ישראל ופייטניו: הרצל, אחד־העם (ראה "מולרתי" תרצ"ז, עמ' 56). בזה אנו מפרסמים שני צלומים של נשיא ומשורר רוכבים — מאיר דיזנגוף, מיסד תל־אביב ונשיאה הראשון, שהיה מן הרוכבים המעולים, וחיים נחמן ביאליק, גדל המשוררים העברים בדורנו, שהיה מחובבי הרכיבה על סוס. לביאליק לא היה סוס משלו והיה רוכב פעם בפעם על סוסים שאולים, וגם על סוסתו של דיזנגוף.

בספורו המלבב "לסוסתי" מספר דיזנגוף כדברים האלה (הדברים נמסרים כאן למקוטעין ובקיצור):

"היתה לי סוסה יפה, נחמדה. קרה לי אסון והיא נפחה את נפשה. אהבתי מאד את הסוסה הזאת והרבה הצטערתי על מותה. לפני שבע שנים נפגשתי אתה בכפר אחד בסביבת עזה, בזמן שבקרתי אצל הבודאי עבד־אללה ראש שבטי באר־שבע, ידיד מימי המלחמה. הוא

סיפר לי, שהיא מגזע סוסות אצילות, לפי ספר היוחסין שבידו. כאשר בקשתיו שימכרנה לי, אמר לי שלא יתננה לאיש אשר יקח אותה העירה, כי הסוסה נולדה וגדלה בשדה, תחת כפת השמים, ורגליה דרכו תמיד בחול ומעולם לא שמו רסן בפיה. בעיר הרחובות מרוצפים אבן, הבתים גבוהים ואין אויר לנשימה, הסוסה תירא את האבטומובילים, תכשל ותפול והיתה למדרס המכוניות.

לאחר שהותי יומים באהלי הבידואים, הסכים סוף-סוף הזקן למסור לי את הסוסה, אבל התנה אתי כמה תנאים: לא לרתמה בעגלה, לא לתתה לרכיבה לאיש אחר, לא לרכב עליה ברחובות שואנים. קראתי את שמה „מהירה“, הבאתיה לתל-אביב ומלאתי את כל התנאים בדייקנות, והיא גרמה לי הרבה עונג ונעימות בטיולים בעיר ובסביבה, התרגלה לבקורי ולטיולי וגם הכירה את האנשים שהייתי נוהג להפגש עמם והיתה מתעכבת בעצמה במקומות ובפגישות האלה.

בימי חג הפורים,

כשהייתי רוכב על
 הסוסה לפני תהלוכת
 העדלידע בתוך
 המון חוגג ויחד עם
 קבוצת רוכבים,
 הייתי מרגיש
 שמהירה מכירה את
 חשיבות הרגע וחגי-
 גיותו והיא מתנהגת
 באופן מיוחד. היא
 לא היתה מרשה
 לסוסים אחרים לע-
 בור לפניה ושום כח
 לא היה עוצרה שלא
 תעמוד בראש התה-
 לוכה. הליכתה לא
 היתה הליכה רגילה,
 כי אם כעין הופעה
 חגיגית רשמית,
 בצעדים בטוחים
 וחזקים, בראש מורם,
 באזנים זקופות

דיזנגוף הרוכב

ובנחירים מורחבות. היא היתה מכוונת את תנועותיה וצעדיה לקולות האהובים של התזמורת שהלכה לפנינו, והיה מורגש שהיא שמחה להשתתף יחד עם יתר הסוסים בתהלוכה ושהיא ממלאה את כל הפקודות לא מאונס כי אם מרצון טוב ומהתלהבות.

בשובי מן הדרך

אחרי העדרי מן העיר
במשך חודש-חדשיים,
היתה פגישתנו בראשונה
מלאה ידידות וחבה
הדדית. מהירה היתה
פושטת את צוארה,
צוהלת בקול דממה דקה
ומביטה עלי בעינים
מביעות מסירות, כאילו
היתה אומרת: "קשה
היתה עלי פרידתך, אל-
נא תעזבני עוד".

פעמים אחדות יצאתי
מגדר התנאים שהתח-
יבתי למלא אחריהם,
וכל פעם נגמר הענין
ברע. רק במקרה אחד
יוצא מן הכלל עבר הענין
בשלום: במשך זמן-מה
הייתי גותן את מהירה
למשוררנו היקר ח. ג.
ביאליק, והוא היה רוכב
עליה אחרי הצהריים

ביאליק הרוכב

לאט-לאט, והכל היה נגמר בשלום, בלי שום תאונה. פעם נסעתי באוטו ונפגשתי עם ביאליק הרוכב. הסוסה לא ראתה אותי, אך ביאליק אמר לה: "עמדי, הלא אדונך לפניך". מהירה הסבה את עיניה אלי, ומיד עמדה מלכת. חכמה היתה מהירה, אך בכל-זאת לא הבינה את הזכות שנפלה בגורלה, לשאת על גבה את אביר השירה העברית.

ב צ ו פ י ו ת

הדג'מבורי החמשי ופרידת באדן פאול

באבגוסט 1937 התכנס בפוגלזנג אשר בהולנד הדג'מבורי החמשי של צופי כל העולם. השתתפו בדג'מבורי זה 32.000 צופים בני 44 ארצות.

את הדג'מבורי הראשון כינס מיסד הצופיות, באדן פאול, בשנת 1920 באולימפיה שבלונדון. השתתפו בכנוס הזה 18.000 צופים, באי-כת 27 אומות. בפעם השניה נתכנסו הצופים בקופנהאגן בשנת 1924, ואז הפך הדג'מבורי למוסד קבוע. השלישי היה בשנת 1929 באירופארק שליד בירקנהייד. השתתפו בו 50.000 צעירים מ-65 ארצות. הדג'מבורי הרביעי נערך בגודוללו שבהונגריה. והחמישי — בפוגלזנג.

בכנוס החמישי נפרד מאת הצופים — מפקדם הישיש הלורד באדן פאול. לרעיון הצופיות בא בשנת 1907, בהיותו גנרל בצבא הבריטי שנלחם נגד הבורים במפקינג שבדרום אפריקה, למראה אומץ רוחם של ילדים ונערים שעזרו לו במלחמה. השם „דג'מבורי“ לכנוסי הצופים לוקח מלשון השבט זולו אשר בדרום-אפריקה, ערש הצופיות. מתחילה שימשה הצופיות כתכנית עזר לאגודות הנוער הקיימות, ואחרי כן נוצרה הסתדרות צופים מאותדת, שאושרה ב-1912 בדבר-מלכות כהסתדרות חנוכית בלתי-מפלגתית.

הסתדרות הצופים העולמית, הבאדן-פאולית, כוללת 50 סניפים ב-70 ארצות. צופי הקיסרות הבריטית על כל חלקיה נחשבים לסניף אחד. בשנת 1937 גדל מספרם של הצופים בכל רחבי העולם ב-262,857. המספר הכללי של הצופים עלה בסוף 1937 ל-2,855,689. בגבולות הקיסרות הבריטית עלה אז ל-1,055,501 (מהם באנגליה עצמה — 446,402, בהודו — 23,000 ויתרם באסיה, אפריקה, דרום אמריקה ואוסטרליה).

דברי הפרידה שלו מאת הצופים, הזכיר באדן פאול, כי מטרתו העיקרית ביסדו את הסתדרות הצופים היתה: לעורר את הנוער שישכין את השלום בעולם ועד היום לא חדל להאמין כי עתידה הסתדרות זו להגיע למטרה זו. באחזה הצופית הוא רואה יסוד לחבר לאומים אמתי שיביאו אושר ושלום לאנושיות כולה. תקנות הצופיות יעזרו להשכנת מלכות השלום בעולם. את דבריו סיים ברגש: „לכל הצופים — היו בטוב, יברככם אלהים“.

דברי באדן פאול, שארכו כשעה, נשמעו מתוך עמידת דום של כל הצופים.

במקום באדן פאול, נתמנה למפקד הצופים בעולם — הנסיך גוסטב אדולף, נכדו של המלך גוסטב משוודיה. הנסיך הזה, שהושפע מן התנועה הצופית באנגליה, ארגן את הנוער השוודי בתוך מסגרת צופית וצרפו לתנועת הצופים הבינלאומית.

ה ת נ ו ע ה ה צ ו פ י ת ב א ר צ י י ש ר א ל

התנועה הצופית היא החזקה שבין תנועת הנוער בארץ. נציגה נראו עוד לפני המלחמה, עם יסוד אגודי נוער בין התלמידים. בימי מלחמת העולם שותקו פעולותיהם. בפסח תרע"ט נפגשו באיכח האגודות שבתל-אביב ובחיפה והניחו את היסוד להסתדרות הצופים. בתרפ"א הזמין הנציב העליון הרברט סמואל לפגישה את באיכח הצופיות העברית, לשם שמירת ארגון משותף משלש העדות ובחירת מועצה ארצית. ראשי התנועה החליטו לדחות לפי שעה את הדיון על הכניסה לארגון הבינלאומי, מחשש פן יבולע לתנועה הצעירה שכמה מעיקריה לא התאימו לרוח הצופיות הכללית (עשרת הדברות ה"בינלאומיות" של הצופים שונו והותאמו על-ידי הצופים העברים לרוח הארץ, הודגשו בהן החלוציות, החנוך ברוח התרבות העברית). מטעמים אלה לא נכנסה התנועה הצופית לתנועה העולמית והמשיכה לעבוד בדרכה העצמית. הגסיונות, שנעשו בזמנים שונים לאחד את תנועת הצופים העברית עם תנועות נוער עבריות אחרות שיש בהן יסוד צופי — לא הצליחו. בניסן תרצ"ח היתה ועידת היסוד של ההסתדרות הארצית של הצופים, ונקבעה חוקתה מחדש. מאז קבלה מחלקת החנוך של הוועד הלאומי לכנסת ישראל תחת חסותה את התנועה הצופית בארץ, כתנועה חפשית ובלתי מפלגתית. עד עכשיו לא נצטרפו עדיין הצופים העברים בא"י להסתדרות הבאדן-פאולית העולמית (— הצטרפות זו יכולה לבוא באמצעות צופי האימפריה הבריטית), מטעמים שונים. אולם בשנה האחרונה נעשו כמה צעדים להחשת הצטרפותה של תנועת הצופים העברית לתנועה העולמית.

המכביה הארצית בפסח תרצ"ח
המכביה העולמית השלישית, שנקבעה לאביב תרצ"ח, נדחתה מפני מצב הבטחון בארץ. לעומת זה נערכה בחול המועד פסח תרצ"ח באיצטדיון של תל-אביב מכביה ארצית (הכנוס ה-17 של מכבי א"י, שבשנה זו מלאו 25 לקיומו). השתתפו מכבים מכל הארץ, והתחרויות נערכו במעמד 15.000 מסתכלים. בתחרויות באתלטיקה קלה הושגו שיא מכבי עולמי אחד ו-4 שיאים ארציים.

כָּל עֵם הָרוֹצֶה בְּקִיּוֹם שְׂאִין בּוֹ
בוֹשֶׁה וּכְלִימָה מְחויֵב לִיצוֹר תְּרָבוֹת

ח. נ. ביאליק

הַאוֹניברסיטה העברית - „בר־מצוה“

שנת תרצ"ח היתה שנת „בר מצוה“ לאוניברסיטה העברית בירושלים. בז' ניסן תרפ"ה (1.4.25) לפני שלש-עשרה שנה נפתחה רשמית האוניברסיטה על-ידי הלורד בלפור ז"ל ובהשתתפות משלחות רשמיות של ממשלות ויותר מחמישים אוניברסיטאות ומוסדות-מדע מכל העולם. חג ה„בר מצוה“ הוחג בארץ-ישראל ובתפוצות הגולה, ובכל החגיגות הודגשה חשיבותו של המרכז התרבותי הגדול הזה לתחית רוחו של עם ישראל במולדתו.

הרעיון ליצירת אוניברסיטה עברית בארץ-ישראל נתעורר עוד בראשיתה של תנועת התחיה של עם ישראל ע"י הפרופ' הרמן שפירא. הקונגרס הציוני בווינא בתרע"ג (1913) החליט על הקמתה. חלק חשוב מן הקרקעות, שעליהן משתרעת האוניברסיטה, נרכשו עוד לפני מלחמת העולם.

בתרע"ט, זמן מה אחרי כבוש ירושלים על-ידי הצבא הבריטי, הונחה אבן הפנה לאוניברסיטה. אחרי הכנות הוקמו בראשית תרצ"ה מכוני-מחקר במדעי היהדות, בחמיה ביולוגית ובמיקרוביולוגיה. בז' ניסן תרפ"ה הוכרזו רשמית מתיאטרון-המעלות שעל הר הצופים, במעמד נציגי העולם היהודי והעולם המדעי, על פתיחת האוניברסיטה העברית. מאז הלכה האוניברסיטה והתרחבה בהדרגה, הוסיפה מחלקות חדשות. בתרפ"ט התלכדו המכון למדעי היהדות, המכון

למדעי המזרח ומדעי הרוח הכלליים ונוסדה הפקולטה למדעי הרוח; ובכסלו תרצ"ו נוסדה הפקולטה למתמטיקה ולמדעי הטבע. האוניברסיטה בנויה במזרחה של ירושלים, על הרכס הנקרא הר הצופים. משם נשקף מראה מרהיב עין לכל הכוונים, מערבה על ירושלים העתיקה והחדשה ומזרחה, על מדבר יהודה ובנימין, ים המלח ועמק הירדן ועל הרי מואב ועמון. שטח האוניברסיטה הוא כ־220 דונם. כן קבלה מאת הממשלה את זכות ההפקעה על שטחים סמוכים הדרושים להתפתחותה בעתיד. לאוניברסיטה עשרה בנינים, ועוד בנינים נוספים הולכים ונבנים.

בשנת ה"בר מצוה" היו באוניברסיטה המכונים והמחלקות האלה: למדעי היהדות, למדעי המזרח, למדעי הרוח הכלליים, למתמטיקה, לפיסיקה, לחמיה, לבוטניקה, לזואולוגיה, לגיאולוגיה, למחקר מזג האויר ותורת האקלים, להיגיאנה ולבקטריאולוגיה, מעבדה פיזיולוגית, מעבדה לידיעת הקרקע ומעבדה לחקירת הסרטן. מסביב לבניני האוניברסיטה יש עוד כמה מוסדות ובנינים וכמה אספים מדעיים. הגדול והחשוב שבהם הוא בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, אשר בסוף 1937 היו בו 323.238 כרכים, ואוסף חשוב של כתבי־יד. כן הולכים ומוקמים בנינים גדולים של מכון לרפואה מטעם "הדסה".

מספר הסטודנטים עלה מ־164 ב־1925 ל־734 — יוצאי 23 ארצות — ב־1938. עד תרצ"ח הגיע מספר המוסמכים ל־112. ששה תלמידי מחקר קבלו את התואר "דוקטור". מספר העובדים המדעיים להוראה ולמחקר ב־1938 — 116.

בתרצ"ח היו הוצאות האוניברסיטה 87.372.670 לא"י. הוצאות האוניברסיטה מראשית הוסדה עד סוף תרצ"ז — 836.276 לא"י. לשם תמיכה באוניברסיטה ושכלולה, קיימת אגודת שוחרי האוניברסיטה העברית (שנוסדה בהשתתפותו של ת. נ. ביאליק ז"ל), ויש לה סניפים בכל העולם.

החנוך העברי בארץ־ישראל

החנוך הלאומי לזרמיו

קודם מלחמת העולם היה החנוך העברי בארץ־ישראל נתון בידי עדות מקומיות והסתדרויות ומוסדות זרים בעלי מגמות שונות, שכל אחד מהם השתדל לטבוע את חותמו המיוחד ואת לשונו על בית־הספר שהוחזק על ידו.

בתי הספר הראשונים, שלשון הלמודים בהם עברית, נוסדו על-ידי ועד „חובבי ציון“ (ביה״ס העברי הראשון נפתח ביפו ב־1902). לאחר מלחמת העולם והכרת הלשון העברית כלשון רשמית בארץ-ישראל, אורגנה מערכת החנוך של ההנהלה הציונית, שמספר בתי-ספרה ותלמידיה הלך ונתרבה משנה לשנה (בתרע״ט — 94 מוסדות, 10172 תלמידים; בתרצ״ח — 391 מוסדות, 49661 תלמידים). מתרצ״ג הועבר החנוך — על יסוד החלטתם של אספת הנבחרים לכנסת ישראל והועד הפועל הציוני — לרשות הועד הלאומי של כנסת ישראל, לאמור: לרשות הישוב עצמו, בתמיכה חלקית קטנה של הסוכנות היהודית וממשלת הארץ.

מערכת החנוך של הועד הלאומי מקיפה בתי ספר עממיים ותיכוניים מכל הסוגים. בוועידת לונדון בשנת 1920, הוכרו בחנוך הלאומי בארץ שלשה זרמים — הזרם הכללי (בתי ספר לאומיים, בלי שום מגמה נוספת מיוחדת), זרם ה״מזרחי״ (בתי ספר חרדיים), ושל הסתדרות העובדים הכללית. בכ״א תמוז תרצ״ז (30.6.37) החליט הועד הלאומי לכולול, החל מעונת הלמודים תרצ״ה, גם את בתי הספר של העובדים, על-פי אותם היסודות שהיא מנהלת את יתר בתי הספר (עד אז היו בתי-הספר של העובדים רק בפקוחה של מחלקת החנוך ולא בהנהלתה).

מערכת החנוך בתרצ״ח

לפי הדרגות, היה מספר מוסדות החנוך של מערכת החנוך לועד הלאומי של כנסת ישראל ומספר התלמידים בהם בשנתים האחרונות — כדלקמן:

תרצ״ח		תרצ״ז		הדרגה
מוסדות תלמידים	194	מוסדות תלמידים	6839	
7060	194	186	6839	גני ילדים
37172	179	167	34673	בתי ספר עממיים
4403	9	9	4409	בתי ספר תיכוניים
706	4	4	660	בתי מדרש למורים
320	5	4	186	בתי ספר למלאכה ושונים
49661	391	370	46767	

לפי חלוקת הארץ לשני אזורים עיקריים, עירוני וחקלאי — מתקבלים מספרים אלה:

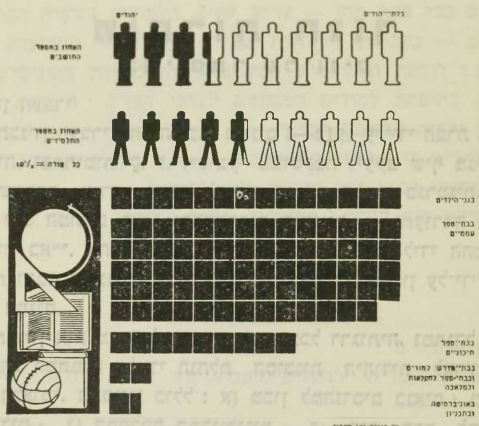
מספר התלמידים

בתרצ"ח		בתרצ"ז		
במספרים	באחוזים	במספרים	באחוזים	
34796	69.8	32870	70.3	בערים
14865	30.2	13897	29.7	בכפרים
49661	100.—	46767	100.—	

התלמידים בבתי-הספר בערים ובכפרים — בתרצ"ח, לפי האזורים :

ירושלים	7654	מושבות יהודה והשרון	9470
תל-אביב	20130	מושבות השומרון	1794
חיפה	5578	מושבות העמק והגליל	3601
צפת וערים אחרות	1434	ס"ה	49661

אם כי היהודים מהוים רק שליש מכל תושבי הארץ, מגיע מספר התלמידים היהודים למחצית מכל התלמידים בארץ לעדותיהם. הדיאגרמה הבאה מראה את תלמידי רשת החנוך הלאומית בתרצ"ז, לפי בתי הספר. מלבד אלה יש מספר רב של בתי ספר עבריים פרטיים, שאינם כלולים במספרים אלה.

החנוך הלאומי בארץ-ישראל בתרצ"ז (מתוך "ארץ-ישראל במספרים")

לזכר איש החנוך והתרבות

(ד"ר יוסף לוריא ז"ל. תרל"א—תרצ"ח)

בכ"ט כסלו תרצ"ח נפטר בירושלים אחד מעמודי התווך של החנוך העברי בארץ-ישראל, מנהל מחלקת החנוך של הועד הלאומי לכנסת ישראל ד"ר יוסף לוריא.

איש התרבות במלוא המשמע, סופר מעולה, עורך רב-טעם, מראשוני התנועה הציונית ומעורכי עתונותה בגולה.

משנת עלייתו ארצה, תרס"ז, הקדיש את עצמו לחנוך. תחלה — כמורה בגמנסיה העברית הראשונה „הרצליה“ בתל-אביב, ומאחרי מלחמת העולם ועד יום מותו — כמנהל רשת החנוך הלאומית.

במשך שנות כהונתו היה לוריא „מחנך המחנכים“ ו„מנהל המנהלים“. הוא אשר כוון את החנוך עד הגיעו לצורתו המשוכללת והמסועפת של היום, ולו רחשו אמון מלא כל הזרמים.

עיריית מת, ללא משפחה ובנים. אבל אלפים מאלה אשר נתחנכו בעשרים השנים האחרונות בבתי-החנוך הלאומיים, יזכרו את ד"ר לוריא בין יתר האישים הנעלים שחיהם משמשים לנו למופת.

מוסדות חנוך

בתי ספר עליונים

התכניון העברי

התכניון העברי בחיפה נבנה בשנים 4—1912 על-ידי חברת „עזרה“ מגרמניה, ובתרומות ק. ז. ויסוצקי ממוסקבה ויעקב שיף מניו-יורק. אחרי שתברת „עזרה“ רצתה להנהיג בו את הלמוד בגרמנית, בנגוד לרצון רוב המורים בא"י וההסתדרות הציונית — נתעוררה מלחמת הלשונות בא"י. אחרי מלחמת העולם עבר התכניון לידי ההסתדרות הציונית והבנינים נגמרו על-ידה. ב-1925 נפתח התכניון על-ידי הלורד מלצ'ט המנוח.

התכניון הוא מוסד להכשרה תכנית בכל דרגותיה, ומתנהל על-ידי ועד מנהל המתמנה על-ידי הנהלת הסוכנות היהודית לארץ-ישראל והועד הלאומי. התכניון כולל : א) מכון למהנדסים בנאים ; ב) מכון לארדיכלים ; ג) המחלקה התכנולוגית ; ד) בית ספר למלאכה ; ה) בית ספר מקצועי תיכוני ; ו) שעורי מקצוע לעולים חדשים ; ז) שעורי-ערב לפועלים ובעלי מקצוע ; ח) הדרכה למכונאים חקלאיים.

מספר הסטודנטים בתכניון בתרצ"ח הגיע ל-500, כ-60% מן הסטודנטים לומדים במחלקה למהנדסים בנאים, 15% במחלקה לארדיכלים 25% במחלקה התכנולוגית.

גם בשנה האחרונה התרחב התכניון ונתעשר במעבדות חדשות: (א) המעבדה ההידרולית; (ב) המעבדה החשמלית המצוידת במצברים בני 10—12 וולטים; (ג) המעבדה לחמיה תעשיתית ותכנולוגית-חמימית; (ד) המעבדה המטלוגרפית ולבדיקת מתכות; (ה) המעבדות לבדיקת מכשירי מדידה. עוד שתי מעבדות עומדים להקים: (א) לחימיה פיסיקלית; (ב) לחקר קרקעות היסוד (מיכניקה של האדמה). מן הבנינים החדשים יש לציין את בנין המעבדה ההידרולית והקמת בית הספר המקצועי התיכוני. מלבד זה הורחבו ושוכללו גם בתי המלאכה על-ידי הכנסת מכונות חדשות.

מעונת הلمודים תרצ"ט עומד להפתח ע"י התכניון בית ספר ימי. כתובת התכניון: חיפה, הדר הכרמל, ת. ד. 910. טלפון 1461.

בית הספר הגבוה לאשפט ולכלכלה

בית הספר נפתח בסוף אפריל 1935 (תרצ"ה). בבית הספר — שתי פקולטאות, משפטית וכלכלית (בכל אחת מהן שתי כתות). חק הلمודים בכל אחת מהן — ארבע שנים. הلمודים בשעות הערב. כל הلمודים — בעברית. הלשונות אנגלית וערבית — מקצועות חובה. התכנית: דוגמת הפקולטות המשפטיות והכלכליות באוניברסיטאות המערב, בתוספת למודים המכוונים לצרכי הארץ, היהדות, הבית הלאומי ותחית המשפט העברי.

בתרצ"ח היה מספר הסטודנטים — 140, מעולי 10 ארצות, מהם רבים שבקרו בבתי ספר גבוהים בא"י ובחו"ל. כתובת בית הספר: תל-אביב, רחוב פרישמן 28, ת. ד. 208.

בתי ספר תיכוניים

א. גמנסיות וכו'

ב י ר ו ש ל י ם :

(*) הגמנסיה העברית, ירושלים (רחביה, טל' 2121). נוסדה ב-1908.

(*) בתי הספר המסומנים בכוכב נמצאים בפקוח מחלקת החנוך של הועד הלאומי לכנסת ישראל ומוכרים על-ידי האוניברסיטה העברית בירושלים.

- המועצה הארצישראלית ללמודים עליונים (ת. ד. 404, טל' 1110).
 נוסדה ב־1923.
- ° בית הספר התיכון (בית הכרם). נוסד ב־1935.
- בית ספר תיכוני „מעלה“ (רח' המלך ג'ורג').
 גמנסיה לבנות (ירושלים, רח' שטראוס על־יד בית הבריאות. טל' 322).
- ב ת ל א ב י ב :
 גמנסיה „ביאליק“ (רחוב ביל"ו).
- גמנסיה „בית חינוך“ (רחוב פרישמן־שפינוזה) נוסד ב־1935.
- ° גמנסיה ריאלית „בלפור“ (רח' מזיאה 34. ת. ד. 156, טל' 3079).
 נוסדה ב־1930.
- גמנסיה „בן־יהודה“ (רח' הגליל 7. ת. ד. 303). נוסדה ב־1934.
- ° גמנסיה עברית „הרצליה“ (אחד־העם 13, ת. ד. 59). נוסדה ב־1906.
- גמנסיה „מוריה“ (רחוב בוגרשוב). נוסדה ב־1934.
- ° גמנסיה „גורדיה“ (רחוב יוחנן הסנדלר 18). נוסדה ב־1927.
- גמנסיון ערב שדרות רוטשילד 25). נוסד ב־1930.
- גמנסיה „עתיד“ (רחוב הירקון 104). נוסדה ב־1935.
- גמנסיה ריאלית „שלוה“ (רחוב הירקון).
- ° גמנסיה לבנות „תלפיות“ על־שם מ. א. לוין (רחוב מלצ'ט 29).
 נוסדה ב־1930.
- ° בית־הספר התיכוני למסחר (רח' גאולה 30, ת. ד. 4022). נוסד
 ב־1920.
- בית הספר התיכון להשכלה מקצועית (אינג' י. גורדון). (רח' דבורה
 הנביאה 9), נוסד ב־1933.
- בית ספר תיכוני למסחר „ספרא“ (שדרות רוטשילד 86). נוסד ב־1926.
- בית ספר ריאלי „מונטיפיורי“ (רח' מונטיפיורי 7).
- ° בית ספר ריאלי „תחכמוני“ (רח' לילינבלום). נוסד בשנת 1925.
- בית ספר תיכון חדש (רח' הירקון 104).
- ב ח י פ ה :
- ° בית הספר הריאלי (הדר הכרמל, רחוב הרצל), נוסד ב־1914.
- גמנסיה „ביאליק“ (רח' ביל"ו 4, טל' 627). נוסדה ב־1926.
- ב פ ת ח ת ק ו ה :
 גמנסיה „אחד־העם“ (ת. ד. 21). נוסדה ב־1926.

ב. בתי מדרש וישיבות

ב י ר ו ש ל י מ :
 אלומה, ישיבה מודרנית (רחוב יפו) נוסדה בשנת 1936.

° בית מדרש למורים העברי (בית הכרם). נוסד בשנת 1904.
° בית המדרש למורים „מזרחי“ (רח' בצלאל. ת. ד. 500, טל' 948).
נוסד ב־1920.

גמנסיה ובית המדרש למורות ולגנות „מזרחי“ (רח' החבשים,
טל' 3745). נוסד ב־1924.

ישיבת „מרכז הרב“ (ישיבה מרכזית עולמית מיסודו של הרב
ר' א. י. הכהן קוק ז"ל). נוסדה בשנת תרפ"ד. (1924).

ישיבת „עץ חיים“ (ת. ד. 603). נוסדה בשנת 1841.

ב ת ל א ב י ב :

בית המדרש למורות ולגנות לזכר א. ל. לוינסקי (ת. ד. 406).
נוסד בתרע"ג (1912).

בית מדרש לגנות (עם מעון דוגמאי לילדים) מיסודו של יחיאל
היילפרין. נוסד ב־1923.

בית מדרש לגנות ע"י הגמנסיה „תלפיות“ (רח' מלצ'ט 29).
ישיבת „אור זורח“ (על־שם ר' זרח ברנט ז"ל, ממיסדי נוה שלום).

נוסדה בתרע"ב.

ישיבת „בית יוסף“ (רח' ברדיצ'בסקי). נוסדה בשנת תרצ"ג.

ישיבת „תל־אביב“ (על שם הרב ש. אהרונסון ז"ל). רח' טרומפלדור.
„סיני“, מוסד חנוכייתורני (רח' י. גרוזנברג). נוסד 1935.

„ישיבת הישוב החדש“ (מיסודו של הרב הראשי עמיאל).

ג. בתי ספר תכניים ומקצועיים

ב י ר ו ש ל י ם :

° „בצלאל החדש“, בית ספר לאמנות ולאומנות (ת. ד. 1064). נוסד
בשנת 1935, במקום בית־הספר מיסודו של הפרופ' ב. שץ ז"ל

שנסגר ב־1928. המנהל : הצייר והגרפיקן יוסף בודקו.
בית ספר למלאכה של כ"ח (רח' יפו).

בית חנוך עורים לבני ישראל בירושלים. (ת. ד. 775, טל' 2597).
נוסד בתרס"ב.

בית הספר לאחיות „הדסה“ ע"ש הנריטה סולד. (ת. ד. 101, טל' 4343).
נוסד ב־1918.

° בית־הספר למלאכה לבנות ע"ש רבקה סומך (נוה בצלאל, עלי־ד
קלוב „מנורה“). נוסד בשנת 1916.

בית־הספר למלאכה ולמשק בית, „בית צעירות מזרחי“ (שכונת
מקור־ברוך, רח' רש"י 60, טל' 2646). נוסד ב־1933.

ב ת ל א ב י ב :
* בית ספר מקצועי לנערים ע"ש מכס פיין (רח' החרושת). נוסד
בתרצ"ד (1934).

בית-ספר תכני "מונטיפיורי" (רח' מונטיפיורי 7). נוסד ב-1925.
בית למוד למשק בית, מוסד ויצ"ו (נחלת יצחק, ליד תל-אביב).
* בית-ספר למלאכה של "המזרחי" (נוה שלום, רח' אליעזר).
נוסד 1908.

בית-הספר הימי "זבולון" (רחוב הירקון). נוסד ב-1930.
תכניון "היגריך הרץ" (ר' מלצ'ט 29). נוסד ב-1929.
ב ח י פ ה :

* בית-הספר המקצועי ביגור, עלייד חיפה.

ד. בתי-ספר לחקלאות

בית-הספר החקלאי מקוה ישראל. (ת"א, ת. ד. 185, טל' יפו 0050).
נוסד בשנת 1870.

בית-ספר חקלאי לצעירות של "הדסה" בקנדה, תחת פקוח ויצ"ו,
נהלל. נוסד ב-1923.

כפר ילדים מאיר שפיה (מכתבים : זכרון-יעקב, ת. ד. 9, טל' 9).
נוסד ב-1923.

כפר הנוער בן-שמן. המוסד מכיל ג'ילדים בית-ספר עממי (מגיל
6—14) ובית-ספר חקלאי דו-שנתי (מגיל 14—16). נוסד ב-1927.

בית-הספר התיכוני החקלאי בפרדס חנה, מיסודה של התאחדות האכרים
בארץ-ישראל (פרדס חנה, ת. ד. 10, טל' 7). נפתח ב-1934.

בית-ספר חקלאי על שם כדורי (כפר תבור). נוסד בשנת 1934.
חברת הילדים "זיו" (תל-ליטווינסקי. מכתבים : ת"א, ת. ד. 1112).

נוסד ב-1931.
חברת הילדים של "השומה-צ" במשמר העמק (חיפה, ת. ד. 228).

נחלת ילדים, מוסד חנוכי לילדים ולילדות בגיל 4—10. (רמת-גן,
טל' 7200).

ה. בתי-ספר לנגינה ותיאטרון

ב י ר ו ש ל י מ :
קונסרבטוריון ארצישראלי למוסיקה ולאמנות דרמטית (רחוב הנביאים.
טל' 2694).

ב ת ל א ב י ב :
קונסרבטוריון לנגינה "שולמית" (סמטת בית-השואבה 10, אלנבי 92
טל' 3573). נוסד בשנת 1910.

קונסרבטוריון "תל-אביב" (רח' א. בן-יהודה, קרן דיזנגוף) נוסד ב-1934.
בית מדרש לנגינה "בית לויים" (רח' יוחנן הסנדלר 18. למכתבים :
רחוב דיזנגוף 22). נוסד ב-1935.

מדרשה לתיאטרון "חווין" (רח' דיזנגוף). נוסד ב-1935.

ב ח י פ ה :

בית-מדרש לנגינה (ת. ד. 998). נוסד ב-1934.

מכון למוסיקה (חיפה, הדר הכרמל). נוסד ב-1924.

מוסדות תרבות

ספריות, מוזיאונים, אספים

א. ספריות גדולות

ב י ר ו ש ל י מ :

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי (הר הצופים. ת. ד. 1047,
טל' 4274). נוסד בתרנ"ב (1892).

ספריית "ירושלים" (רח' החבשים). נוסדה על-ידי לשכת בני-
ברית "בירושלים, גפתחה לקהל בשנת תר"ץ (1930).

ב ת ל א ב י ב :

הספרייה העירונית "שער ציון" (רח' מונטיפיורי 8, "בית
גלוסקין"). נוסדה בשנת 1885 ביפו, ומשנת 1928 עברה לרשותה של
עיריית תל-אביב, וב-1936 הוקם בשבילה בנין מיוחד בבית שהקדיש
למטרה זו מר זאב גלוסקין.

בית אחד-העם (רח' אחד-העם 11, ת. ד. 32). מכון תרבותי וספרייה
מדעית לזכר אחד העם ז"ל, בבית שבו חי בשנותיו האחרונות.
נפתח בט"ו שבט תרפ"ח (6.2.28).

חדרי עיון על שם נחמן סירקין (רחוב הירקון, בית ההסתדרות).
ספרייה ואולם קריאה.

ספרייה רפואית (רחוב בלפור 14, בית שטראוס, ת. ד. 126).
נוסדה ב-1912 כספרייה מיוחדת (יסוד לה שימשה ספריית רש"י פין
מוזילנא) ע"י ד"ר שרמן. מ-1930 סניף לבית הספרים הלאומי.

ב ח י פ ה :

ספרייה מדעית (בבית פבזנר) של האגודה להשתלמות במדע.
בספרייה — כ-25,000 ספרים בכל מקצועות המדע ובלשונות שונות.
הספרייה הצבורית של אותה אגודה כוללת כ-8,000 ספרים.

ב. בתי-נכאת, אספים מדעיים וכו'

בתי-נכאת לאמנות ולעתיקות ישראל :

ארכיון ציוני (ירושלים, בית הסוכנות היהודית, רחביה). נוסד ב-1919. בארכיון — כ־20,000 תיקים רשמיים של המוסדות הציוניים המרכזיים, ארכיונים פרטיים ואספי תעודות. ספריה לחקר הציונות, עתונים, תמונות.

בית-הנכאת הלאומי „בצלאל“ (ירושלים, רחוב בצלאל). נוסד ב-1906 על-ידי פרופ' ב. שץ. בבית-הנכאת — חפצי אמנות ומלאכת אמנות עתיקה וחדשה, בעיקר יהודית, מכל התקופות והארצות. על-יד בית הנכאת יש גם ספריה למקצוע האמנות וכן אוסף גדול של צלומים לתולדות האמנות בישראל בכל הדורות.

בית-נכאת ארכיאולוגי (ממשלתי). הבנין נבנה מכספי המיליונר רוקפלר מאמריקה ועלה שני מיליונים דולר. נפתח רשמית ב-13.1.38. במוזיאון — חומר כרונולוגי מראשית תולדות האנושיות ועד התקופה החדשה. במוסד — ספריה גדולה. מוצגים רבים מן התרבות היהודית הקדומה.

מוזיאון תל-אביב (תל-אביב, שדרות רוטשילד 16). נוסד על-ידי ראש עיריית תל-אביב מאיר דיזנגוף בשנת 1931, ולשם כך הקדיש את ביתו הפרטי. במוזיאון — דברי אמנות (ציורים, פסלים וכו') מיצירותיהם של אמנים גדולים, יהודים ולא-יהודים.

אספים מדעיים :

אספי צמחים. באוניברסיטה העברית, ליד המכון למדעי היהדות. נמצא מוזיאון לצמחי הספרות העברית העתיקה (אוסף ד"ר הראובני). למחלקה לבוטניקה של האוניברסיטה שייכת עשביה גדולה, המיצגת את החלק המכריע של צמחי ארץ-ישראל ושכנותיה. אוסף גיאולוגי. במחלקה לגיאולוגיה של האוניברסיטה העברית יש אוסף גיאולוגי עשיר ביחוד מארץ-ישראל, סוריה ומצרים. אוסף ארכיאולוגי. באוניברסיטה העברית בירושלים יש אוסף ארכיאולוגי, המכיל למעלה מ-2,000 חפצים, ברובם כלים שהגיעו לאוניברסיטה מחפירותיה. באוסף זה יש גם ארכיון צלומים מעתיקות היהודים (בתי-כנסת ועוד).

אוסף זואולוגי. במושבה רחובות יש אוסף זואולוגי רב-ערך, פרי עבודה וחקירה של שנים רבות, לחוקר י. אהרוני. בית גורדון (בית-נכאת לטבע ולחקלאות ע"ש א. ד. גורדון ז"ל,

דגניה א'). תפקידו : להציג את טבע הארץ, לשקף את הישגי החקלאות העברית, לכנס ולשמור כל מה שקשור בשמו של א. ד. גורדון.

ארכיונים :

אוסף אוטוגרפים וצלומים (ירושלים, הספריה הלאומית). באוסף זה של הד"ר א. שבדרון נמצאים אוטוגרפים וצלומים של אנשי-שם יהודים מ־400 השנים האחרונות.

ארכיון ומוזיאון של תנועת העבודה (תל-אביב, רחוב הירקון, בית הפועלים, ת. ד. 544). בית-אוסף מרכזי לתעודות ארכיוניות, לעתונות ולספרות ולכל חומר אחר המשקף את תולדות תנועת העבודה ביהדות ובציונות ובארץ. נוסד בתרצ"ג מטעם הועד הפועל של הסתדרות העובדים.

אוסף העתונות הישראלית (המאסף — ז. פבזנר, ספרן בספריה העירונית "שער ציון"). באוסף זה נמצאת כל העתונות הישראלית שיצאה בארץ-ישראל, וכן כמה אלפים עתונים ישראלים בכל הלשונות שנדפסו בחו"ל.

אוסף נגינות ישראל (המאסף — מ. ש. גשורי). ירושלים, הבית המשותף החדש (נחלת אחים — רח' אוסישקין). באוסף — אלפי נגונים של החסידים, האשכנזים, הספרדים והתימנים. ספריה מוסיקלית.

מוזיאונים של אישים :

"בית אחד-העם". (תל-אביב, רח' אחד-העם 13). בחדר מיוחד בספריה אשר ב"בית אחד-העם" — כלי עבודתו, חפציו וספריו של אחד-העם, בצורה שהיו בשנות-חייו האחרונות. "בית ביאליק". (תל-אביב, רח' ביאליק 22). בבית זה, אשר בו חי המשורר מאז במשך שנים רבות, מכונסים ספריו יקריה-עזר, כתבי-ידו וחומר רב הקשור בחייו וביצירתו. מכ"א תמוז תרצ"ז פתוח "בית ביאליק" לקהל.

"חדר בן-יהודה" (ירושלים, תלפיות). בביתה של משפחת בן-יהודה מסודרים בחדר מיוחד כלי-עבודתו, חפציו וספריו של מחיה הדבור העברי, בצורה שהיו בחייו.

"חדר הרצל" (ירושלים, רחביה, בית הקרן הקימת לישראל). בחדר מוצגים כלי עבודתו וחפציו של ד"ר בנימין-זאב הרצל. "חדר וולפסון". (ירושלים, בית הספריה הלאומית והאוניברסיטאית). בחדר זה נמצאים רהיטיו של הנשיא השני להסתדרות הציונית. מוזיאון רוטשילד (ראשון-לציון). נוסד בתרצ"ו במטרה לרכז את כל החומר הנוגע לתולדות הבארון בנימין רוטשילד ומשפחתו.

ציון ומוסדותיה

המכשירים הכספיים לבנין ארץ-ישראל

המכשירים הכספיים של ההסתדרות הציונית (על הרכב ההסתדרות הציונית והסוכנות היהודית — ראה בעמודים 51—55 של ספר זה), הם שנים — הקרן הקימת לישראל וקרן היסוד :

1. הקרן הקימת לישראל

תפקידי הקהק"ל. — הקרן הגואלת את אדמת ישראל, נוצרה בקונגרס הציוני החמשי בבאזל בִּי"ט טבת תרס"ב. תפקידיה : לרכוש בתרומות העם קרקעות בארץ-ישראל לקנין נצחי של העם ; למסור אותן אך ורק בחכירה העוברת בירושה מאבות לבנים ; לאפשר לעובד בעצמו מחוסר ההון להתנחל על הקרקע ; להבטיח את העבודה העברית ; למנוע ספסרות בקרקעות.

תנאי ההחזרה. — התנאים העיקריים בחוזה החכירה שבין הקהק"ל למתישבים : א) זמן חכירה של 49 שנים עם הארכה מאליה ; ב) דמי חכירה 2% מערך הקרקע בכפר, 3% בשכונות פרבריות ו־4% בעיר ; ג) שמירת מנוחת השבת והחג על האדמה ; ד) חובת החוכר להתישב על האדמה, לעבדה בעצמו ולהשתמש עליה רק בעבודה עברית.

המנגנון של הקהק"ל. — בראש הקהק"ל עומד דירקטוריון בן 9 חברים מן הזרמים הציוניים השונים. הלשכה הראשית של הקהק"ל בירושלים היא המוציאה לפועל את החלטות הדירקטוריון, ומפקחת על תעמולה ואוסף התרומות בכל העולם. דינים וחשבונות מעשיים וכספיים על פעולותיה מוסרת הלשכה הראשית לועד הפועל הציוני ולקונגרס הציוני.

נשיאי הקרן הקימת לישראל מאז הוסדה ועד היום :

- (א) יונה קרמנצקי, וינא, תרס"ב—תרס"ו (1901—1907).
(ב) מ. י. בודנהיימר, קלן, תרס"ז—תרע"ד (1907—1914).
(ג) נ. די-לימה, האג, תרע"ה—תר"פ (1915—1920).
(ד) מנחם אוסישקין, ירושלים, למן תרפ"א (1921).

האמצעים הכספיים. — האמצעים הכספיים לגאולת הארץ הם :
(א) הקופסאות הכחולות (מספרן בתרצ"ח היה 800.000) הנפוצות בכל תפוצות ישראל, והפרוטות הנזרקות על-ידי קטן וגדול קושרות את האדם מישראל ואת הילד העברי באשר הם שם אל המולדת העברית. ברוב הארצות מטפל הנוער בהרקת הקופסאות ובהחדרתן למקומות חדשים. מפעלים מסורתיים נערכים כל שנה בימי מועד (מפעלי תשרי, חנוכה, ט"ו בשבט וכו') ; הזדמנויות שונות ומרובות לרגלי כל מקרה חשוב בחיי היחיד והמשפחה בישראל. (ב) „ספר הזהב“ של הקהק"ל. מתרס"ב ועד אב תרצ"ח נרשמו בספר זה, שהגיע כבר לכרך הששי ועומדים להתקינו בשנה זו — 22.000 מאורעות, אישים, חגים, וימי אבל, שנקבעו לזכרון על-ידי קבוצים או יחידים. עד אב תרצ"ח הכניסו ההרשמות בספר זה 309.000 לא"י.

„ספר הילד“. — אח צעיר ל„ספר הזהב“ הנועד למאורעות ולאישים גדולים, הוא „ספר הילד“, אשר בו ירשמו תאריכים חשובים בחיי המשפחה העברית.

לקהק"ל יש גם הכנסות מתרומות חד-פעמיות, ובעיקר מעזבונות ומעזבונות בחיים. כמה מנאמני ציון בארץ ובגולה משאירים את הונם או חלק ממנו קודש לגאולת הארץ. שוויו ההון שהניחו בעלי העזבונות הוא 190.000 לא"י, בערך.

מה עשתה הקהק"ל בכספים שאספה עד היום הזה ? — ראה במדור „ארץ ישראל בשנת תרצ"ח“ בספר זה (עמ' 64, 65, 66, 75, 105, 118).

2. קרן היסוד

קרן היסוד נוסדה בתמוז תר"פ (1920) בוועידה העולמית בלונדון, ומטרתה לשמש בכספיה את ההסתדרות הציונית בבנין הארץ. מגבית קרן היסוד מיוסדת על מס עצמי, שהתורם מטיל עליו בהתאם לרכושו

והכנסותיו. המגביות נערכות עלידי ועדים ארציים ובעזרת שליחים של הלשכה הראשית בירושלים, המביאים את דבר ארץ־ישראל לגולה.

המנגנון של קרן היסוד. — הלשכה הראשית של קרן היסוד יושבת בירושלים (קודם בלונדון), ולה דירקטוריון של 14 איש. כנשיא קרן היסוד כיהן החל מאלול תרצ"ה ועד יום פטירתו כ"ה אייר תרצ"ו — נחום סוקולוב ז"ל. מנהלי קרן היסוד הם ה"ה ק. בלומנפלד, ד"ר א. הנטקה ול. יפה.

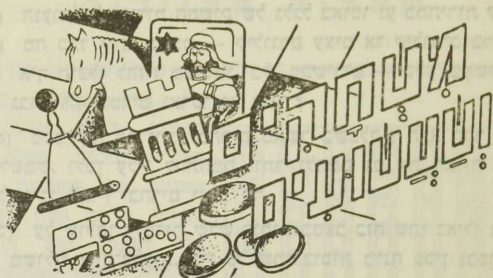
מיום הוסדה אספה קרן היסוד ב־70 ארצות סך 6.500.000 לא"י. הסכום הזה הושקע בבנינה של ארץ־ישראל, לפי הסעיפים הבאים :
להתישבות חקלאית 2.265.000 לא"י ; לחנוך ולתרבות 1.089.000 לא"י ; לעליה והכשרה 773.000 לא"י ; לעבודות צבוריות ושיכון 644.000 לא"י ; להתישבות עירונית, מסחר ותעשיה וכ"ו 515.000 לא"י ; לארגון לאומי ובטחון 541.000 לא"י ; לבריאות ועזרה סוציאלית 322.000 לא"י ; הנהלה ושונות 351.000 לא"י.

מלבד זה בנתה קרן היסוד בנינים צבוריים רבים : בתי ספר בערים ובכפרים, בתי עולים, בתי חולים ועוד.

3. הבנק

יתר המכשירים הכספיים של ההסתדרות הציונית הם : בנק אפ"ק (—אנגלו־פלשתינה קומפני, הרשום באנגליה), שהוא בבחינת הבנק הממלכתי של ההסתדרות הציונית (הונו הרשום הוא שני מיליונים לי"ש). לידי הבנק הזה עברו מינואר 1934 גם עסקי „אוצר התישבות היהודים“, (לאחר שהיה הכרח לחסל את ה„אוצר“ מטעמים שונים). השפעה מכרעת לאפ"ק יש גם על הבנק האיפותיקאי הכללי של א"י, הנותן הלוואות על נכסי דלא נידי (בנין, מטעים וכ"ו).

כמחלקה של בנק אפ"ק עובד גם „בנק לחקלאות עברית“, שהחל בפעולותיו במארכ 1936.

צא וחשוב:

בתרונות על מנת לקבל פרס

(א) בלש בא לראות שמשה, שנוקבה מכדור רובה. איך יקבע הבלש, אם הכדור נורה מבחוץ לתוך הבית או להפך?

(ב) איך תוכל לדעת את מהירות הנסיעה של הרכבת, מתוך הקשבה לדפיקות הגלגלים?

(ג) כיצד עליך לזרוק חפץ דרך חלון של כלי-רכב תוך כדי נסיעתו, באופן שסכנת השבירה של החפץ תהיה הקטנה ביותר?

(ד) שני ילדים, אשר בידי האחד מהם היו 5 לחמניות ובידי השני 3, התכוננו לאכילה. נגש אליהם ילד שלישי שלא היו בידו כל לחמניות, אבל היה לו כסף. שלשתם אכלו יחד במדה שווה את כל הלחמניות, והילד שילם 8 מיל. איך לחלק את הכסף בין שני הילדים באופן צודק?

(ה) רכבת יצאה מתל-אביב לחיפה, ובאותה שעה יצאה רכבת אחרת מחיפה לתל-אביב. הראשונה נוסעת במהירות 40 קילומטר לשעה והשניה — 50 ק"מ. בכמה תהיה הרכבת המהירה קרובה יותר לתל-אביב בשעת פגישתן של שתי הרכבות?

(ו) מספרים, שעל גבול ארץ אחת היה עומד שומר ושואל את כל הרוצה להכנס לארץ למטרת כניסתו. אם הנשאל היה אומר את האמת, היה השומר מטביעו במים ואם היה משקר — היה השומר תולה אותו. איך אפשר היה להכנס לארץ כזו ולהשאר בחיים?

(ז) מתי אנו מקיפים את השמש במהירות יותר גדולה — ביום או בלילה?

(ח) הנעות כל נקודות החשוק של גלגל באוטו נע במהירות שוה ?
(ט) מה כבד יותר בעצם — קילוגרם עצים או קילוגרם ברזל ?
(י) איך תוכלו להזיז ממקומו, בלי מכשירים — סלע שמשקלו 3 טונות, גבהו 4.5 מטרים וארכו 30 מטר ?

(יא) מפני מה קר יותר בהרים מאשר בשפלה ? הלא ההר קרוב יותר לשמש, ולכן עליו להתחמם יותר ולחמם גם את האויר יותר, ואף-על-פי-כן האויר בהרים יותר קר.

(יב) על שולחן עומדות שלש כוסות במצב כזה שהן כאילו מהוות קדקדי משולש שוה-צלעות. בין כל שתי כוסות מונח סכין (בסך-הכל שלשה סכינים), הסכינים קצרים מן המרחק בין הכוסות. איך אפשר ליצור מן הסכינים גשרים בין הכוסות, בלי להזיז את הכוסות מן המקום ?

(יג) בתחרות שחמט 105 פעמים. כל משתתף שיחק 5 פעמים עם כל אחד מן המשתתפים. מה היה, איפוא, מספר המשתתפים ?

(יד) שלשה אנשים מבוגרים רוצים לעבור נחל בסירה היכולה להסיע רק שני נערים קטנים או איש מבוגר אחד. איך אפשר לסדר, ששני קטנים יעזרו לשלשת המבוגרים לעבור את הנחל ?

(טו) איזה מספר יוגדל פי $4\frac{1}{2}$ כשתראו את ספרותיו בראי ?

(טז) שרטט לך רבוע וחלק כל צלע לארבעה חלקים שוים. כשתעביר את הקווים יהיו לפניך 16 משבצות. שים שתי מטבעות, אחת-אחת במשבצת, באופן שכל משבצת תהיה תפוסה במטבע, או תמצא בשורה אלכסונית, אפקית או מאונכת עם משבצת תפוסה.

(יז) לפניך שתי ביצים. איך תדע, אם שתיהן שלוקות, שתיהן בלתי-שלוקות או רק אחת מהן שלוקה ?

(יח) שתי סירות שטות בתוך נחל בכוון שוה, אבל במהירות שונה. ברגע שהן נפגשות נזרק מכל סירה למים בקבוק מפוקס, והסירות ממשיכות את דרכן. כעבור 10 דקות הופכות הסירות את כוון נסיעתן ושטות כל אחת אל הבקבוק שלה. איזו סירה תקדים להשיג את הבקבוק שלה ?

(יט) תאר לך אדם המקיף את כדור הארץ לאורך קו המשוה. הלא ראשו יעבור דרך ארוכה יותר מרגליו. בכמה ?

(כ) מהו המספר המתחלק על כל המספרים בלי שארית ?

נ. ר—

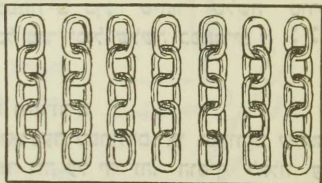
(בענין פתרון השאלות האלו ראה עמ' 263)

שאלות מצוירות

א. מעשה בשרשרת

איש אחד הביא לצורף שבעת חלקי השרשרת המצוירת לפנינו —

כל חלק מורכב מחמש חוליות. האיש שואל את הצורף, בכמה תעלה לו קשירת כל החוליות יחד. הצורף הרהר קצת וענה: עלי לפתוח שש חוליות אחרונות, ולאחר שאקשרן עם שש חוליות אחרות עלי לצרפן שוב יחד. מחירי

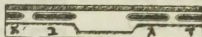

הפתיחה והסגירה של כל חוליה יחד — 40 פרוטות ובסך הכל : 2.40. על כך השיב האיש : אם מחיר הפתיחה והצורף של כל חוליה הוא 40 פר. — אז יעלה צרוף כל החוליות יחד רק שני פרנקים. הצורף חשב רגע והשיב : כן, אדוני צדקת. אעשה לך את זה בעד שני פרנקים. איך ובאיזה אופן למלא עבודה זו ?

ב. התעלה הצרה

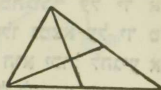
בתעלה צרה שטות שתי סירות משא א' וב' נגד הזרם. לקראתן באות שתי הסירות :

ג' וד'. אין הן יכולות לעבור זו על יד זו את התעלה. מקום היציאה הוא ארוך במידה שיש בו כדי להכיל רק סירה אחת. מה על השייטים לעשות, כדי שסירותיהן תוכלנה על נקלה ובמשך זמן זמן קצר לעשות את דרכן ?

ג. כמה משולשים ?

כמה משולשים תוכל למצוא בציור הנצב לעינינו ? התבונן יפה. מספר המשולשים רב הוא בודאי יותר מכפי שנדמה לך במבט ראשון.

שים על השלחן שש מטבעות או כפתורים בשני טורים שוים — שלש מטבעות בכל טור. סדר את ששת הכפתורים כך, שיהוו שלשה טורים וכל טור יכיל שלשה כפתורים ? : : :

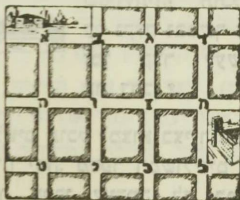
ה. משחקי סבלנות בכפתורים וגפרורים

שים על השולחן עשרים וארבעה כפתורים, או גפרורים שלשה-שלשה בכל טור וזה על ידי זה. הוסיף לאלה עוד ארבעה כפתורים, או גפרורים. את כל עשרים ושמונת הכפתורים (או הגפרורים) חלק בסדר כזה, שמספר הכפתורים בשני הטורים המונחים וכמו כן בשני הטורים הניצבים יכילו תשעה כפתורים, בתנאי, כי סדר שמונת הציבורים ישאר כמו שהיה. זאת אומרת : חשב יפה, כדי למצוא איך לסדר את החלוקה, כדי ששלשת הציבורים המתאימים לא יכילו יחד יותר מתשעה גפרורים.

שים על השולחן שני גפרורים משומשים באופן שיהיו זווית ישרה. על-ידי גפרור שלישי יכול אתה להכפיל מספר הזוויות הישרות ; על ידי גפרור רביעי — להכפיל שוב. איך אפשר להכפיל שוב על ידי גפרור חמישי את מספר הזוויות באופן כזה, ששני גפרורים לא יצטלבו ביניהם ?

ו. איזוהי הדרך ?

בערים רבות מצטלבים הרחובות ישרים-מקבילים עם רחובות מעוקמים-מקבילים כזווית ישרה, כמצויר בתמונה שלפנינו. על התלמיד גדעון לעבור דרך מעניינת מאד מביתו אל בית הספר. הוא מתגורר על יד א'. בית הספר שלו נמצא על יד ט'. בכמה דרכים הוא יכול להגיע אל בית הספר, בלי לעשות קפנדריה ?

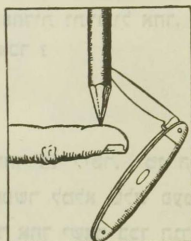

ז. הבו נסו —

לשרטט מרובע, שיהפך על-ידי שרטוט ישר לשלשה משולשים!

ח. העפרון במצב של שווי משקל

האם אפשר לשים עפרון בחודו על האצבע ולהחזיקו במצב כזה זמן ממושך — ולא יאבד את שווי משקלו? — כן, והנסיון הזה קל מאד לעשותו. שים את להב אולרך — כפי שאתה רואה את זה בתמונתנו — בעפרון, ובכח שווי-משקל זה תוכל להחזיק את העפרון על אצבעך כמה זמן שתרצה.

ט. גשר של נייר

שים שתי קופסאות של גפרורים באופן זקוף על השולחן — שים

על שתיהן פס נייר, שארכו 10

סנטימטרים, באופן שתהווה כעין

גשר-נייר, שים לאחר זה באמצע גשר

הנייר 5 חלוקי אבנים קטנות. והגשר

ישאר בשלמותו ולא יתמוטט. האם

אפשרי הדבר? פס הנייר אינו צריך

להיות מהודק אל הקופסאות, אלא להיות מונח על הקופסאות חפשי

ובלי שום לחץ. חשוב יפה — ומצא את הפתרון.

י. בן כמה אני?

שלמה אמר אל דוד: עד שאגיע לשבעים שנה, עלי לחיות עוד

פי ארבע מאשר חייתי עד כה. בן כמה הוא שלמה?

יא. חידות מספרים

צייר את התמונה הנצבת לפניך על

דף נייר במידה יותר גדולה. את כל אחר

מעשרת המספרים: 632, 634, 638, 642,

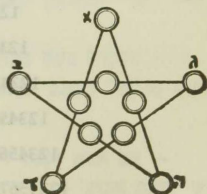
646, 648, 650, 654, 656, 658, שים בכדור

באופן ששלשת המספרים — הנמצאים

בשורה אחת — יהוו את מספר השנים

1936. וכך יתקבל חמש פעמים

המספר: 1936.

בפונדק כפרי אחד יושבים אחדים מתושבי הכפר. „יש לי כעת ברפת 28 רגלים“ — הכריז אכר אחד בצהלה. „כן — אבל איזו בעלי חיים ומה מספרם?“ — שאל הנפח. — „את זה תוכל לחשב בעצמך“ — השיב האכר — „יש לי ברפת 28 גולגלות. מספר הכבשים שוה למספר העזים, ונוסף להם — תרנגולות אחדות ותרנגול אחד. מה מספר הכבשים, העזים, והתרנגולות ברפת האכר ?

יב. הכד המלא והריק

שני כדים מכילים יחד 13 ליטר. מן הכד המלא הגדול יותר — אפשר למלא שלש פעמים את הכד הקטן ועוד ליטר אחד ישאר בכד הגדול. כמה ליטר מכיל כך כך ?

פ. 9.

(הפתרונות בעמוד 259)

א. משחקי מספרים

ספר בשם „הספינקס המחייך“ מאת ד״ר ת. וולף, יצא לאור בפראג. הספר הזה מגיש בצורה משעשעת ומבדחת בעיות חשובות גדולות וקטנות. מחבר הספר מוכיח, כי במספרים יש לפעמים פלא יופי של משחק-קסמים. וזוהי פירמידה של מספרים מתוך הספר הנ״ל :

$$1 \times 8 + 1 = 9$$

$$12 \times 8 + 2 = 98$$

$$123 \times 8 + 3 = 987$$

$$1234 \times 8 + 4 = 9876$$

$$12345 \times 8 + 5 = 98765$$

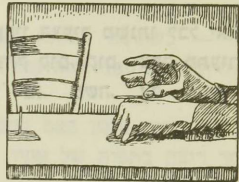
$$123456 \times 8 + 6 = 987654$$

$$1234567 \times 8 + 7 = 9876543$$

$$12345678 \times 8 + 8 = 98765432$$

$$123456789 \times 8 + 9 = 987654321$$

נוטר בחניתא הסביר לנו תרגיל-יריה זה. בשעות מנוחה מצא לו הגוטר הזה קורת-רוח בשעשוע. שים גפרור אחד משומש על השלחן, ובגפרור שני — קלע בו. כדי שהגפרור יחזיק מעמד יש להרטיב את קצהו. בתחלה נסה לקלוע בגפרור ממרחק קצר. אם לא החטאת את המטרה — תוכל להגדיר לאט-לאט את המרחק. זהו תרגיל מצוין להערכת הכוון.

מפּי ילדי העברים

(חדודי מלים, שעשועי לשון)

— מי עשה את השמים? — תשובה: „עשהאל“ (הכוונה: את השמים עשה אל...).

*

— איפה כתוב בתנ"ך: עשיתי „מה“? — תשובה: בשמואל... (הכוונה: מה [עשיתי מה] חטאתי).

*

— מה זה „ירך“ בדקדוק? — תשובה: זהו שם עצם כפול: שם עצם ושם של עצם.

*

— אבא, לפי דעתי אין בעברית לשון זכר, אלא לשון נקבה בלבד, כי כל לשון היא נקבה.

*

— איזה רחוב בתל-אביב ישר כשהוא הפוך? — תשובה: רחוב רש"י (בהיפוך האותיות).

*

— נתקבל פעם מכתב מן הדוד, מאחי אבא; והילד אומר לאביו: אבא, נתקבל מכתב מאחאב (אח-אב).

*

— אם אבא יקנה לי — אמר ילד — מתנה לחג יהיה זה: אבישי (שי מאת אבי).

*

— האב נכנס הביתה, והילד מכריו לאחותו: ראי, הנה אבר הים
אבינו בא (שם האב — אברהם).

— האח הבכור מעורר בבוקר את אחיו הצעיר משנתו לבל יאחר
לבית הספר: יצחק, קום קום. ושוב: יצחק קום, קום. יצחק מתעורר
סוף־סוף ואומר לאחיו בצחוק: שמע נא, משה, אל תקשקש
ב"קומקום"!!!

— גדעון בקש את אביו לקנות לו תיק חדש לספרי הלמוד.
כשנשאל: והרי יש לך תיק לספרים ולמה לך עוד אחד? ענה גדעון:
אכן, התיק שלי עתיק הוא.

— במוצאי שבת ביקש ילד לאכול. סבא אמר לו שיחכה עד
שיבדיל, כנהוג, על היין ויזמר את המזמור: "המבדיל בין קודש
לחול". הילד ענה: צריך לשיר: המבדיל בין קודש "לאכול"...

— האם מעירה בשעת סעודה לילד, שעליו ללפת את הבשר
בלחם. על כך עונה הילד: עכשיו אני מבין מדוע כתוב בברכת המזון:
"נותן לחם לכל בשר" — כי אסור לאכול בשר בלי לחם...

— ילד חש בקיבתו והרופא אסר עליו אכילת בשר במשך כמה
ימים. על שאלת האב מה אמר לו הרופא, ענה הילד: "קץ כל בשר
בא לפני"...

— בשעת אכילת בשר לשון (לשון של עגל). אמר ילד: אבא,
הנה לשון גופל על לשון...

— בצאתו מן הבית אמר ילד לאביו: "אבשלום!" (אב, שלום!)...

— ילד מספר לחברו כי החל ללמוד נגינה בפסנתר. על כך ענה
חברו:
— אף לי יש זה כבר פסנתר, הריהו לפניך... והוא מראה לו
את פיו: הנה "פה", והנה "סנטר"...

— ילד נגש לאביו כשחולצתו פרומה ובקשה בפיו : אבא, כפתר לי זעיר (על דרך הבטוי : כתר לי זעיר).

*

— כשהובא הביתה מאוורר, העיר ילד : לזה צריך לקרוא : "קורת־רוח", מפני שזה עושה רוח קרה...

*

— פעם נתנה האם לשני ילדיה תפוחים. החלו מתקוטטים, כל אחד רוצה בתפוח של אחיו. אמרה האם בכעס : הבגלל ת פ ו ח כדאי לריב ?

על זה ענה ילד אחד : הרי גם יהושע נלחם בגלל ת פ ו ח ואפילו בגלל ג ז ר (בין ל"א המלכים שכבש יהושע יש : מלך תפוח, מלך גזר)... מלוקטים מפי ילדים עלידי א. זמיר

גדעון הפסיק את משחקו והרחיק ללכת.

— לאן אתה הולך, גדעון ? — שאלו אביו.

— אני הולך לא ב ו ד , אבא.

— ישמרך אלהים, מה אתה מדבר ?

— הכדור ששחקתי בו הלך לאבוד, ואני הולך שמה לחפשו.

*

וכוח בין שני ילדים אחים :

— אבא ב ע צ מ ו אמר לי...

— ולי אמרה אמא ב ע צ מ ה...

— אבל אבא יותר ב ע צ מ ו מאמא, הרבה יותר ב ע צ מ ו...

*

ילדה שואלת את אביה הצרוד המשוחח אתה בטלפון :

— אבא, מדוע הקול שלך כל־כך ש ז ו ף ? האם הצטננת ?

*

— אבא, מדוע ראשך י ח ף ? — שואל ילד את אביו הקרה.

*

ילדה אוכלת סוכריות־מנתה ואומרת :

— רוח פרצים לי בפה, אמא !

*

ילד, שרגלו "נרדמה", אומר לאמא :

— לא אוכל לקום ממקומי, יש לי גזוז ברגל.

אקום כל-כך מוקדם אומר אורי המתכונן לצאת מחר לטיול
— שיהיה עוד מאוחר.

ילד, ששנתו נטרדה בליל קיץ חם, מספר בבוקר לאמו :
— היה לי לילה עם חורים : נרדמתי, התעוררתי ושוב
נרדמתי.

— אמא, מה זה גן-עדן ? — שאלה אביבה.
— בגן עדן יש תפוחים, שזיפים, אגסים, דובדבנים.
— אני מבינה כבר, גן-עדן זה לפתן. כן ?

לא אוכל היום צהרים ! — רוגז נפתלי — כל יום אותו דבר :
קציצות מתפוחי אדמה, לפתן מתפוחי אדמה, תפוחי-אדמה מתפוחי
אדמה.

— לשונך היא הלשון העברית ! הסבירו לגדי בן השלש.
כעבור ימים מספר בא גדי וסח לאביו :
— אבא, עמוס הוציא לי את לשונו העברית.

שולמית יושבת על ברכי אבא ומתבוננת לקמטים על מצחו :
— איני רוצה שיהיו לך כעסניות כאלו !
מלוקטים מפני ילדים עליידי אלמוני

פתרונות לשאלות המצוירות

הפתרון לשאלה א' (השרשרת)

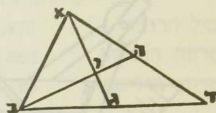
אחד משבעת חלקי השרשרת יש לחלק לחמש הטבעות שלו. חמש
הטבעות היחידות הפתוחות ישמשו כמחברים את הטבעות הסופיות
של יתר ששת חלקי השרשרת. באופן כזה אפשר לחבר את השרשרות
הקטנות לחטיבה אחת, עליידי פתיחתן וסגירתן של 5 הטבעות בלבד
וזה יעלה רק 2 פרנקים.

הפתרון לשאלה ב' (התעלה הצרה)

סירת המשא ב' נוסעת למקום המעבר, סירת א' נסוגה קצת
אחורנית, ג' וד' נוסעות למקומותיהן הקודמים של א' וב'. כעת יכולה
ב' להמשיך את דרכה בכוון זרם הנהר. אחר כך חוזרות ג' וד'
למקומותיהן הראשונים, לפני מקום המעבר, וא' עוברת למעגן המעבר.
כעת יכולות ג' וד' לעבור באין מפריע בכוון נגד זרם הנהר וא'
ממשיכה את דרכה.

פתרון לשאלה ג' (כמה משולשים ?)

הציור מכיל 8 משולשים :

אבו, אבה, אבג, אבד, אוה, אגד, דוג, בהד.

פתרון לשאלה ד' (המטבעות)

את ששת המטבעות יש לסדר באופן כזה

פתרון לשאלה ה' (הגפרורים)

אפשר לסדר את הגפרורים בשני אופנים.

או

פתרון לשאלה ט' (גשר נייר)

את פס הנייר מקפלים קצת משני צדי האורך (עייין בתמונה).

על-ידי כך מקבל ה"גשר" כח כזה שיוכל לשאת מטבע של 100 מא"י. כמובן, יש לשים את המטבעות בזהירות. גם בבנין גשרים ובתים נוכחו לדעת, כי קורת ברזל, יש לה כח נושא גדול יותר, כשנותני

לה את הצורה המתאימה כ או T.

פתרון לשאלה י"ב (הכד המלא והריק)

הכד המלא הגדול מכיל 10 ליטר, הכד הריק מכיל 3 ליטרים.

לפותרי שאלות הפרסים (253—254)

פתרונות לשאלות אלו יש לשלוח עד חנוכה תרצ"ט על-פי

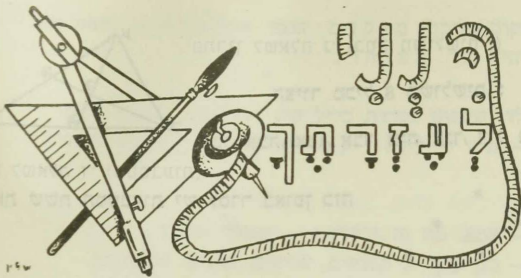
הכתובת : הוצאת ראובן מס, ירושלים. ת. ד. 000 לתשובות יש לצרף את התלוש אשר בעמוד האחרון של "מולדתי" תרצ"ט.

חמשים הפותרים הראשונים, שפתרונותיהם יהיו מוסברים יפה יקבלו כפרס אחד הספרים החשובים מהוצאת ראובן מס, לפי בחירתם. הפתרונות לשאלות יתפרסמו יחד עם שמות מקבלי הפרסים ב"מולדתי" לשנת ת"ש.

ת ל ו ש

לפותרי השאלות בשנתון "מולדתי" תרצ"ט

המשתתפים בהגרת ספרים

מדות ומשקלים בינלאומיים

(השיטה המטרית)

שיטת המדידה הנהוגה ברוב ארצות אירופה נקראת מטריה, מפני שהיחידה שהונחה ביסוד מדידת האורך (וגם הרוחב, הגובה, העומק או העובי) היא מטר.

המטר תוקן בשנת 1791 ע"י האספה המכוננת הצרפתית כחלק מ-10.000.000 של רבע קו הצהרים, בערך חלק 40.000.000 של אורך קו המשוה, וקבל תוקף בשנת 1800. המטר הנורמלי עשוי פלטינה והוא נמצא במשרד בין הלאומי למדה ומשקל במצפה הכוכבים ברטי הסמוכה לפאריס. כל הארצות הגדולות יש להן העתקים מדויקים של מטר זה.

א. טמון המכופלים של היחידה היסודית

0.1 יחידה	— דצי (ד"צ)	1.000 יחידות	— ק' (ק')
" 0.01	— ס' (ס')	" 100	— ה' (ה')
" 0.001	— מ' (מ')	" 10	— ד"ק (ד"ק)

מיקרו 0.000001

ב. מדות האורך

היחידה היסודית: מטר (1 מ' בערך

של 1/40.000.000 אורך קו המשוה)

0.001 מטר	מילימטר (מ"מ)	1.000 מ	=	קילומטר (ק"מ)
0.001 מילימטר	מיקרון —	100	=	הקטומטר (ה"מ)
מיליונית המטר		10 ט	=	דקמטר (דק"מ)
0.001 מיקרון	מילימיקרון —	0.1	=	דצימטר (דצ"מ)
מיליונית המילימטר		0.01 ר	=	סנטימטר (ס"מ)

ג. מדות אורך שלא בשיטה המטרית

המיל הרומי	1,470 ק"מ	המיל הגיאוגרפי	7,420 ק"מ
הפרסה הרוסית	1,067 "	המיל האנגלי	1,600 "
סטדיון אולימפי	0,185 "	מיל הים	1,852 "

ד. מדות השטח

יחידה יסודית של השטח הוא המטר המרובע, כלומר רבוע שצלעו מטר (מ"ר).

דקמטר מרובע = 100 מטר מרובע

הקטומטר מרובע = 10.000 " "

קילומטר מרובע = 1.000.000 " "

דצימטר מרובע = אחד ממאה במטר המרובע — מאית המטר המרובע.

סנטימטר מרובע = אחד מעשרת אלפים במטר המרובע — רבואית המטר המרובע.

מילימטר מרובע = אחד ממיליון במטר המרובע — מיליונית המטר המרובע.

ה. מדות הנפח:

יחידה יסודית למדידת נפחים היא המטר המעוקב (מ"ק) כלומר קוביה שצלעה מטר.

מטר מעוקב (מ"ק) = 1000 דצימטרים מעוקבים

דצימטר " (דצ"ק) = 1000 סנטימטרים מעוקבים

סנטימטר " (סמ"ק) = 1000 מילימטרים מעוקבים

בשמוש היום-יומי, ביחוד במידות נוזלים, מכנים את הדצימטר המעוקב בשם ליטר (ל') ומיחידה יסודית גוזרים את היחידות המכפלות דלקמן:

דקליטר (דק"ל) = 10 ליטרים

הקטוליטר (ה"ל) = 100 ליטרים

דציליטר (דצ"ל) = עשירית הליטר

סנטיליטר (ס"ל) = מאית הליטר

ו. משקל:

היחידה היסודית: גרם (ג') = משקל ס"מ מעוקב מים בטמפרטורה 4° צלסיוס.

קרוך = 10 טונות = 10.000 ק"ג	דקגרם (דק"ג) = 10 ג'
דציגרם (דצ"ג) = 0,1 גרם	הקטוגרם (ה"ג) = 100 ג'
צנטיגרם (צ"ג) = 0,01 "	קילוגרם (ק"ג) = 1000 ג'
מיליגרם (מ"ג) = 0,001 "	צנטר (צ') = 100 קילוגרם —
קאראט = בערך 2 מ"ג	100.000 ג'
(משמש במסחר יהלומים)	טונה (ט') = 1000 קילוגרם

א. זמן:

שניה = יחידת הזמן, דקה = 60 שניות, שעה = 3600 שניות = 60 דקות, יממה = 86440 שניות = 24 שעות.

ח. מדות פיסיקליות שונות

(א) כ ח : 1 דין — הוא הכח המאיץ מסה של גרם אחד האצה של סנטימטר בשניה.

מ ש ק ל - ג ר מ אחד שוה בערך ל-980 דין. הדין שקול איפוא ב ע ר ד למשקל מיליגרם אחד.

(ב) ל ח ז : (—הכח הפועל על יחידת השטח) :

1 א ת מ ו ס פ י ר ה — לחץ של עמוד כספית שגבהו הוא 76 סנטימטרים, שוה בערך למשקל-קילוגרם (על סנטימטר מרובע).

האתמוספירה מתחלקת ל-760 מילימטרים של כ ס פ י ת.

(ג) מ ר ז (אנרגיה) ו ע ב ו ד ה : 1 ארג — היא העבודה של כח-דין אחד לאורך סנטימטר אחד.

1 דז'אול (Joule) — עשרת מיליונים ארג.

1 מטרקילוגרם (מק"ג) — היא העבודה בהרמת משקל קילוגרם אחד לגובה של מטר אחד. המק"ג שוה בערך ל-9,8 דז'אול.

ט. מדת החום

(1) ק ל ו ר י ה ק ט נ ה היא כמות החום הדרושה לחמום גרם אחד של מים כדי מעלה אחת. הקלוריה שוה בערך ל-4.17 דז'אול.

1 ק ל ו ר י ה ג ד ו ל ה כוללת 1000 קלוריות קטנות.

(2) עיין במדות חשמליות (5).

(3) ה ס פ ק (אפקט) (=העבודה הנעבדת ביחידת הזמן, היינו בשניה אחת).

1 כ ח - ס ו ס — עבודה של 75 מק"ג בשניה. כח-סוס אחד שוה איפוא לעבודת 736 דז'אול בשניה או ל-736 ווט.

י. חשמל

(1) עצמת-הזרם : 1 א מ פ ר — הוא הזרם העלול להפריש במשך שניה אחת 1.118 מיליגרם כסף מתכת בעברו דרך תמיסת חנקת-כסף.

(2) התנגדות חשמלית: $1 \text{ א.ו.ה.} = \text{ההתנגדות של עמוד כספית ששטח-חתכו הוא מ"מ מרובע ושארכו הוא } 106.3 \text{ ס"מ.}$

(3) מתח: $1 \text{ ו.ל.ט.} = \text{המתח בין קצות מוליך בעל התנגדות של אוהם אחד בהעבירו זרם בעל עצמה של אמפר אחד.}$

(4) כמות המטען החשמלי (או בקצור: כמות החשמל):

$1 \text{ ק.ו.ל.ו.ן.} = \text{כמות החשמל הזורמת במשך שניה אחת דרך חתך של מוליך בהעבירו זרם בעל עצמה של אמפר אחד.}$

(5) הספק חשמלי (=המרץ החשמלי ביחידת הזמן): $1 \text{ ווט} = 1 \text{ וולט-אמפר} = \text{פעולת זרם של אמפר אחד במתח של וולט אחד. } 1 \text{ ווט שווה לעבודת } 1 \text{ דז'אול בשניה.}$

$$1 \text{ ק.ו.ל.ו.ט.} = 1000 \text{ ווט.}$$

שעתי-קילו-ווט אחת מכילה $3600 \times 1000 = 3.6$ מיליון שניות-ווט והיא שווה איפוא למרץ של 3.6 מיליון דז'אול או בערך ל- 370.000 מטר-קילוגרם.

יא. טבלת ההפוך

.025	מיל למילימטרים
2.54	אינצשים למילימטרים
.9	ירדים למטרים
1.6	מילים לקילומטרים
6.45	אינצשים מרובעים לסנטימטרים מרובעים
16.4	אינצשים מעוקבים לסנטימטרים מעוקבים
.03	אמות מעוקבות למטרים מעוקבים
.76	ירדים מעוקבים למטרים מעוקבים
.065	גרעינים לגרמים
.45	פונטים לקילוגרמים
4.5	גלונים לליטרים
40	מילימטרים למיל
.4	סנטימטרים לאינצשים
1.1	מטרים לירדים
.62	קילומטרים למילים
.155	סנטימטרים מרובעים לאינצשים מרובעים
.06	סנטימטרים מעוקבים לאינצשים מעוקבים
35.3	מטרים מעוקבים לאמות מעוקבות
1.31	מטרים מעוקבים לירידיים מעוקבים
15.4	גרמים לגרעינים
2.2	קילוגרמים לפונטים

מדות ומשקלים בא"י
 מדות ארזי: 1 פיק (אמה) = 67.57 ס"מ = 26.67 אינש. מדות בנין וקרקע:
 1 פיק (אמה) = 75.8 סנטימטר = 29.84 אינש. 1 מטר = 1.32 פיקים (אמות).
 שטח. מדות קרקע: 1 מטר מרובע = 1.778 פיקים מרובעים; 1 פיק מרובע = 0.55 מטר מרובע.

פיקים מרובעים	אקרים	הקטארים	מטריים	דונמים	דונמים	דונמים	דונמים	דונמים	דונמים
1.600	0.227	0.0019	0.919	1	1	919	1	1	דונם ישן
1.778	0.247	0.1	1	1.00814	1	1.000	1	1	דונם מטרי
17.788	2.47	.1	10	10.8814	10	10.000	10	10	הקטאר
7.205	1	0.4047	4.047	4.4	4.4	4.047	4.4	4.4	1 אקר

משקל. 1 דירה = 49 גרגים = 3.205 גרמים. 1 אוקה = 400 דירה = 1.282 קילוגרמים = 2.827 ליטראות (אנגליות).
 דרום: 1 קנטר = 225 אוקה = 100 רוטל = 1.200 אוקה. בצפון: 1 קנטר = 200 אוקה = 100 רוטל = 1.200 אוקה.

ליטרת אנגליות	קילו	אוקיות		רוטלים		אוקות		קנטרים		דרום	קנטר
		בצפון	בדרום	בצפון	בדרום	בצפון	בדרום	בצפון	בדרום		
635.92	288.45	1200	100	100	225	200	1	1	1	1	הארץ (דרום)
565.26	256.4	1200	100	0.444	1	1	0.004	0.005	0.004	"	" (בצפון)
2.827	1.282	6	0.5	1	2.25	2	0.01	0.01	0.01	"	" (בדרום)
6.36	2.884	12	1	0.0833	2.18	0.17	0.0008	0.0008	0.0008	"	" (בצפון)
5.65	2.564	12	0.39	0.347	0.78	0.78	0.0039	0.0039	0.0035	"	" (בדרום)
0.53	0.241	1	0.0833	0.156	0.354	0.354	0.00177	0.00157	0.00157	"	" (בצפון)
0.47	0.214	1	0.177	0.156	0.354	0.354	0.00177	0.00157	0.00157	"	" (בצפון)
2.20	1	4.67	4.15	0.347	0.78	0.78	0.0039	0.0035	0.0035	"	קילוגרם
1	0.454	2.128	1.887	0.156	0.354	0.354	0.00177	0.00157	0.00157	"	ליטרה אנגלית

(שער החליפין בלונדון ביום 20.7.1938)

לוח המטבעות של ארצות העולם

שער	החליפה הא"ית	החטיבה	יחידת	שער	החליפה הא"ית	החטיבה	יחידת
29½	ליטא	ליטס	לירה	1.25	פונט	פונט	אוסטרליה
0.975	מצרים	לירה	לירה	20	פונט	פונט	אורוגוויי
19.90	נורבגיה	כתר (קרונה)	כתר	93½	לירה	לירה	איטליה
8.90	סוריה	לירה	סוריה	4.92	דולר	דולר	אמריקה
	סין	סיק	סיק	1	פונט	פונט	אנגליה
9	שנחיי	שנחיי	שנחיי	18½	כתר (קרין)	כתר	אסטוניה
15	הונקונג	הונקונג	הונקונג	19	פזן	פזן	ארטגוניה
150	ספרד	ספרד	ספרד	420	ליב	ליב	בולגריה
1	עירק	עירק	עירק	29.10	בלגס	בלגס	בלגריה
26¼	פולין	זחוב	פולין	90	מילירייס	מילירייס	ברזיליה
110	פורטוגל	אסקודה	אסקודה	12¼	מרק (ר. מ.)	מרק	גרמניה
227	פינלנד	מרקה	פינלנד	22.40	כתר (קרונה)	כתר	דנמרק
124	צ'כוסלובקיה	פינן	צ'כוסלובקיה	26¼	גולדן	גולדן	דניציג
142½	צרפת	כתר (קרונה)	כתר	1	פונט	פונט	דרום אפריקה
178¼	קאנאדה	דולר	קאנאדה	17.90	רופיה	רופיה	הודו
4.93½	רוסיה	רוסיה	רוסיה	8.95	פולורין	פולורין	הולנד
680	רוסיה	רוסיה	רוסיה	25	פונגו	פונגו	הונגריה
26.10	כתר (קרונה)	כתר	רוסיה	14	ייין	ייין	יאפאן
19.40	פונק	פונק	שורדיה	220	דרכמה	דרכמה	יוגוסלביה
21½	תורכיה	תורכיה	שורדיה	550	פזן	פזן	יוון
6.20	תורכיה	תורכיה	תורכיה	26¼	פזן	פזן	לסביה

הערות : החליפה הארצישראלית שזה בערכה ללירה שטרלינג (פונט).

כללי זהירות לימי התגוננות

(א) חנך את עצמך למשמעת עצמית, שבכל צרה ובכל זועה ישלוט ההגיון על תחושת העצבים. התאמץ להיות קר-רוח בשעת סכנה, אבל אל תהיה בהול לסכן את נפשך מחוסר זהירות.

(ב) אמן את עיניך לתפוס במהירות את כל הפרטים, אפילו הקטנים ביותר, ולחקוק בזכרוןך כל דמות וכל מראה הנראים חשודים בעיניך. כי מי יודע, שמא תהיה הסתכלותך המדויקת דרושה להתגוננות או לגלוי עקבות.

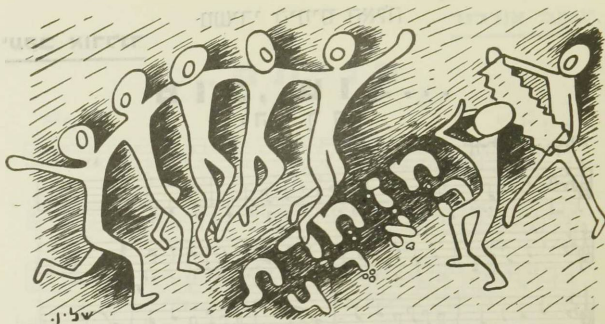
(ג) בימי מתיחות אל תטה אונך לכל מיני שמועות פורחות, העוברות מאיש לאיש וגורמות ברוב המקרים לבהלת שוא. ולא כל שכן שאין עליך להפיץ שמועות אלו, אם לא נודעו לך ממקור רשמי ובטוח.

(ד) אל תרוץ למקום סכנה, ללא צורך ותועלת. המצאותם של סקרנים ומחוסרי-תפקיד בקרבת מקומות הסכנה, מכבידה רק על שומרי הסדר והבטחון ומגדילה את הסכנה.

(ה) פול ארצה, כהרף עין, בשמעך קול יריה המכוונת אליך, או בראותך שמכוונים נשק נגדך.

(ו) במקרה שהיית עדי-ראיה לאסון — עשה את המוטל עליך ברגע זה: קריאה לעזרה או הגשת עזרה. אבל המנע מצעקות היסטריה סתם, שיש בהן כדי להפחיד ולרפות ידים.

(ז) למד יפה את כללי עזרה ראשונה, כדי שתוכל לפעמים לעזור למישהו עד בוא הרופא. (כללי עזרה ראשונה ראה "מולדתי" תרצ"ז עמ' 138. יש גם קונטרסים מיוחדים על הנושא הזה, בהוצאת "מגן דוד אדום").

לפי נגינת עם תפיר את תרבותו מוסרו ומדותיו

קונפוזיט

מאת

חיים נחמן ביאליק

ברכת עם

תחזקנה ידי כל-אחינו המחווננים
 עפרות ארצנו באשר הם שם;
 אל יפל רוחכם עליזים מתרוננים —
 באו שכם אחד לעזרת העם!
 אם-לא את הטפחות — רק מסד יסדתם—
 רב-לכם, אחי, עמלכם לא-שוא!
 הבאים ובניתם וטחתם ושידתם,
 עתה — רב לנו אם נטוי הקו.
 אל-תאמרו: קטנו — הטרם תתבונונו
 פני אביר יעקב ההולכים בקרב?
 מימי זרבבל ידינו לא-כונונו
 מפעל אדירים כמהו ורב.
 מי בו ליום-קטנות? הבו למתלוצצים!
 מלטו את-עמכם ואתים עשו —
 עד-נשמע מראשי ההרים מתפוצצים
 קולות אדני הקוראים: עלו!

חניטה ...

Allegretto. מבוכ 11 א

כי נפלה ארץ -	לידה משתרע,
אלף נעפיל,	אש מן ההרים,
עד יאיר יום פלא	אי משם בוקע
על הרי גליל.	זמר גבורים.
אם היטה, השחיתה	אש לבי הלהיטה,
יד אויביך בך,	אש לבי תלהיב,
עוד נקים חניטה	לך אני חניטה,
חומותים לך.	לך סביב, סביב.
הורתנו וכו'.	הורתנו,
	ערש גבורתנו,
	גונני עלינו.
את חומת הפלד	גבול את - שנרחיבה -
בלילי מצור	גבול את - שנבקע.
וחלום תוחלת	לנו האכיבה
בך לדור ודור.	שמש צתיקה.
הורתנו וכו'.	

קול מהרים

אַל עַל בְּאֵיל! אַל עַל מַעְפִּיָּים
 — שְׁמַע שְׁמַעְתִּי קוֹלוֹת מֵהָהָרִים
 מְדוּעַ אַל עַל נִשְׁמוֹ שְׁבִיָּים?
 יָנוּוּ בָנוּ רַק הָרוּחוֹת הַסּוֹעֲרִים...

עוֹרוּ, עוֹרוּ! קוּמוּ, קוּמוּ! רוּמוּ!
 מַעֲלָה, מַעֲלָה! הֲרָה, הֲרָה!
 אַל פְּסָגוֹת הָרֵי גְלִיל,

לְמָה עוֹד לֹא בָאוּ?
 מַה יִּתְמַהֲמְהוּ?

לְמָה עֲמְדוּ מְלַכְתִּי?
 רַק יִלְלַת הַסְּעָרָה בּוֹקֵצַת,
 רַק שְׁמָמָה, רַק לֵהֵט
 וּלְשַׁדְּנוּ וּטְעֲלִינוּ שְׁמֵשׁ אֵשׁ לוֹחֲכַת.

אַל תְּרַהוּ, אַל תִּפְגְּרוּ! כָּל עוֹד לֹא יָבֵשׁ הַטָּל
 מִהָרִי, פֶּן תִּאֲחָרוּ... עוֹד הַיּוֹם — אַל עַל! אַל עַל!

עוֹרוּ, עוֹרוּ; קוּמוּ, קוּמוּ! רוּמוּ!
 מַעֲלָה, מַעֲלָה! הֲרָה, הֲרָה!
 אַל פְּסָגוֹת הָרֵי גְלִיל.

תוכן הענינים :

עמוד	לוח השנה (מוסף ל"מולדתי" תרצ"ט)
א	התרצ"ט — 1938/39 — 1357/58
ד	לוח השנה (קלנדריים)
טז	למען תזכור (תאריכים)
יט	לוח גאולת הארץ
כב	לוח אסטרונומי
כח	לוח האקלים
כט	הזריחה והשקיעה בתרצ"ט
לא	רשימות לזכרון

שנתון לנוער ולעם

35 שנה למותו של יוצר "מדינת היהודים"

	תמונת הרצל, מדברי מ. אוסישקין, ציור של א. ל. לילין
3	התקוה, בנימין זאב הרצל (ביוגרפיה)
10	פרקים מ"מדינת היהודים" להרצל
19	מתולדות הרעיון להקמת מדינה יהודית בא"י
26	אשר קדמו להרצל
36	מדינות יהודים מחוץ לארץ־ישראל
42	מ"הלכות מלכים" לרמב"ם
51	ה"מדינה היהודית בדרך"
56	מתולדות סמלינו הלאומיים

זאת הארץ

57	ארץ־ישראל בשנת תרצ"ח הישוב העברי בארץ־ישראל. — א. אחיגור : צורות הישוב
78	בעיר ובכפר, ארגון הישוב, הישוב העברי לעריו וכפריו ..
103	התישבות כבוש בשנתים האחרונות
106	ירושלים

111	ארץ הגליל
120	הנגב
122	שרידים טימי. מלכות ישראל
124	שכנותינו

תפוצות ישראל

		מספר היהודים בעולם, מנין היהודים בדורות שונים, שבטי ישראל, לשונות היהודים, עמים ושבטים המתיחסים
128	על ישראל

תבל ויושבי בה

		חבר הלאומים, עמים וארצות, המנוני ציכוסלובקיה, תנועת ההגירה בעולם
141	

ישראל בים

		ישראל בים — ש. טולקובסקי ; מסעות ותגליות ; נמל תל-אביב ; ימאות ; ימאות עברית ; מלחים (שיר) — ז.
158	שמעונוביץ

מה שמופלא ממך

180	דע את שמך — ד. זכאי
184	במדע ובתכניקה — ז"ר נ. רובינזון

ספרות ועתונות

		תולדות הכתב העברי — מ. צורף ; הספר העברי קודם הדפוס — לפי א. הברמן ; מתולדות העתונות — נ. ט. ; לזכר המשורר ביירון—ח.א. ז. ; נודו למיללת—ביירון ; מחיי העתונות הבריטית ; יובל לעתונות העברית ; העתונות העברית בתרצ"ח בכל העולם
196	

גדולי ישראל בילדותם

		ח. נ. ביאליק בילדותו, מ. אוסישקין בילדותו, ח. ויצמן בילדותו
211	

בר מצוה

		בר מצוה (שיר) — א. ז. בן-ישי ; לוח לבר מצוה —
218	א. א. עקביא ; בר מצוה מהו ? — הרב א. מאיר

הנוער העברי בא"י ובתפוצות ; פרקים בהלכות אספורט
— מ. בניהו ; בצופיות 225

חנוך ותרבות

האוניברסיטה העברית — „בר מצוה“ ; החנוך העברי בא"י ;
מוסדות חנוך ; מוסדות תרבות 238

ציון ומוסדותיה

הקרנות הלאומיות 250
משחקים ושעשועים

שאלות שמתן פרס לפותריהן ; שאלות מצוירות ; מפי ילדי
העברים ; פתרונות לשאלות המצוירות 253

הגני לעזרתך

מדות ומשקלים בין לאומיים ; מדות ומשקלים בא"י ; לוח
המטבעות של ארצות העולם 264

כללי זהירות לימי התגוננות 270

מזמרת הארץ (שירים עם תוי נגינה) 271

תוכן הענינים 276

תקוני טעויות, השמטות 279

בספר — 77 תמונות, ציורים ודיאגרמות ; 3 שירים בלויית תוים.

העתקת כל חומר שהוא מ„מולדתי“
טעונה בקשת רשות מאת המערכת.

כתבתו הפרטית של עורך „מולדתי“ :
א. ז. בן-ישי, תל-אביב, רחוב מלצ'ט 62.

תְּקוּנֵי טַעוֹת, הַשְּׂמֹטוֹת

- בַּעֲמוּד 4 שׁוּרָה 13 נִשְׁתַּרְבְּבָה שׁוּרָה מִיּוֹתֶרֶת שֶׁמִּקּוּמָהּ בַּשׁוּרָה 18.
- 12 " 26 צ"ל : הַנוּכַל לַקּוּוֹת בַּמָּקוֹם "לַקּוּיִת".
- 18 " 4 צ"ל : וְאִם מִהֲתַעֲנַג וּמִרוּךְ בַּמָּקוֹם "בַּהֲתַעֲנַג".
- 20 " 29 צ"ל : בַּעֲרוּבָה בַּמָּקוֹם "בַּעֲרוּכָה".
- 26 " 9 צ"ל : בַּגִּירוּנָה שֶׁבִּסְפָרְד בַּמָּקוֹם "בַּגִּירוּנָה".
- 30 " 31 צ"ל : קְצוּוֹת שׁוֹנִים בַּמָּקוֹם "שׁוֹנוֹת".
- 33 " 17 צ"ל : הַקּוּדֵשׁ בַּמָּקוֹם "הַקּוּדוֹשׁ".
- 34 " 1 צ"ל : בַּנְדָטוֹ מוֹסוּלִינוֹ בַּמָּקוֹם "מוֹסוּלִינִי".
- 34 " 12 צ"ל : בִּימֵי נְדוּדֵיו בַּמָּקוֹם "נְדוּרָיו".
- 38 " 4 צ"ל : לַהֲשַׁלִּיטָה בַּמָּקוֹם "לַהֲשַׁלִּימָה".
- 39 " 15 צ"ל : גִּדְעוֹן בַּמָּקוֹם "גִּבְעוֹן".
- 59 " 18 צ"ל : תּוֹפֶסֶת בַּמָּקוֹם "תּוֹסֶפֶת".
- 60 " 10 צ"ל : בַּצִּפּוֹן פִּי שְׁנַיִם בַּמָּקוֹם "בַּצִּפּוֹן כִּי".
- 60 " 35 צ"ל : וּמַגְדִּלִים חֹטָה בַּמָּקוֹם "וּמַגְדִּלוֹת".
- 90 " 18 צ"ל : ע"ש רֹאשׁ רַבֵּנֵי א"י ר' אַבְרָהָם יִצְחָק
הַכֹּהֵן קוֹק ז"ל (1865—1935) אַחֲרֵי
הַמֵּלִים "כֹּפֵר אַבְרָהָם".
- 92 " 23 צ"ל : מִרְאֵשִׁי בַּמָּקוֹם "מִרְאֵשׁ".
- 94 " 32 יֵשׁ לַהּוֹסִיף אֶת הַשׁוּרוֹת הָאֵלוֹ :
- מַעֲלַת־הַחֲמִשָּׁה** (יְהוּדָה, סַבִּיבּוֹת יְרוּשָׁלַיִם, מַעֲרִבִית לַקְּרִית עַנְבִּים).
- קְבוּץ גּוֹרְדוּנִיָּה "בַּמַּעֲלָה". 1938 ; 720 : —
- מִקּוּר הַשֵּׁם : לְזַכֵּר חֲמֶשֶׁת חֲבָרֵי הַקְּבוּץ — יִצְחָק מַגְדֵּל,
יְהוֹשֻׁעַ פּוּחוּבֶסְקִי, אַרְיָה מוֹרְדוּכּוּבִיץ, מֹשֶׁה בּוּיִמְגֶרְטֵן,
אַהֲרֹן אוֹלִישְׁבֶּסְקִי — שְׁנֵהֲרָגוּ ה' כִּסְלוֹ תַרְצ"ח בְּדַרְכֵם
לַעֲבוּדָתֵם בְּסַבִּיבָה זו.

עמוד 95 שורה 16 יש להוסיף : לזכר שלשת עסקני הפועלים
 שנרצחו ב' ניסן תרצ"ז בדרך בית-גן —
 יבנאל : משה-זלמן בן-ששון, גדליה גלר
 ויהודה אליוביץ.

- עמ' 98 במקום השורות 25—26 צ"ל (באות ת') :
- תל-יצחק (השרון. קבוץ הנוער הציוני ב'). 1938 ; 2500 ; —
 על שם יצחק שטייגר, מנהיג תנועת הנוער הציוני הכללי.
- עמוד 118 שורה 1 צ"ל : גם במאה העשירית והאחת-עשרה.
- 176 " " 12 צ"ל : בהשתתפותו של וכו'.
- 204 " " 1 מן הרשימה "מחיי העתונות הבריטית" צ"ל :
 בתורת החברה והכלכלה, במקום "הכלכלה".
- 206 " " 1 צ"ל : העתונות המסועפת שלנו במקום
 "המסועפות".
- 209 " " 21 צ"ל : גורדוניה במקום "גורדות נוה".
- 232 " " 1 צ"ל : מרימי המשקלות מתחלקים במקום
 "מתחלקות".
- 237 " " 11 צ"ל : לשם יצירת ארגון משותף במקום
 "שמירת".
- 245 " " 13 יש להוסיף : רחוב בריכוכבא 60.
- 246 " " 24 צ"ל : "זיו", נתניה (קודם : תל-ליטוינסקי).
 טל. 41 במקום "חברת הילדים בחברת הנוער".
- 251 " " 23 צ"ל : שויו של ההון במקום "שויו ההון".
- 255 " " 13 צ"ל : 2.40 פרנקים במקום "2.40".
- 255 " " 15 צ"ל : 40 פרוטות במקום "40 פר".
- 256 " " 8 קטע "איזוהי הדרך" צ"ל : בית הספר שלו
 נמצא על יד ח' במקום ט'.

מבחר הספור הארצישראלי

אנתולוגיה של הפרוזה הארצישראלית החדשה
בצרוף הערכות ספרותיות על ידי

ד"ר רפאל פטאי וצבי וולמוט

עם מבוא מאת

פרופ' ד"ר יוסף קלוזנר

מחיר הספר: מכורך בד 250 מא"י

מעוטף 180 "

" בשני חלקים 100 " כל חלק

הוצאת ראובן מס ירושלים

ה צ ו פ ה

עתון יומי, נאמן למסורת ישראל ולכל קדשי האומה

ה צ ו פ ה

הוא עתון אינפורמטיבי, חי וער, מענין ומאלף, מקפל תחת עמודיו את כל המתהווה ומתרחש יום יום בעולם הגדול בכלל ובעולמנו אנו בפרט.

ה צ ו פ ה הוא הדרך הטובה לפרסום

מחיר החתימה: לשנה 1.800 לא"י, לחודש 150 מא"י
גליון בודד 5 מא"י. בערבי שבתות וימים טובים—10 מא"י

כתובת המערכת וההנהלה:

הצופה, תל-אביב, רח' הרכבת, בית הסוכנים, ת.ד. 2045 טל. 2221.

ס נ י פ י ם :

ירושלים, רחוב החבשים, בית הפועל המזרחי, טל. 4301 ת. ד. 470.

חיפה, רחוב גורדוי 23, טלפון 628, תיבת דואר 289

ובכל המושבות הגדולות בארץ

"דבר"

עתון פועלי ארץ ישראל

העתון הנפוץ ביותר בארץ — מופיע פעמיים ביום

תוספותיו הקבועות:

"דבר הפועלת"

א ח ת ל ח ר ש

"משק שיתופי"

פ ע מ י י מ ל ח ד ש

"הפנקס"

א ח ת ל ח ר ש

"דבר לילדים"

עתון הילדים היחיד בארץ

יוצא אחת לשבוע בדפוס מהמדר, בנייר משובח,
מצויר כולו ומנוקד ברובו, בו פרקי ספרות
ושירה; חיי צבור ומדע; חידות ושעשועים;
תמונות ומנגינות.

פרסים ספרותיים לחותמים

המשרד הראשי :

תל-אביב, אלנבי 115

טל. 6—4275 ת.ד. 199

דמי חתימה לחדש 180 מיל; עם דבר לילדים 210 מיל

הארץ

עתון יומי

יוצא לאור פעמים ביום

בכור העתונים בארצנו
עתון כל העם
ידיעות וסקירות
מכל העולם ועל
כל ענפי החיים

כל יום עמוד מנוקד

תל אביב

רחוב מזארה 56

טלפון 4212/4213

תבת דאר 233

אשכולות

חוברות קריאה לכתות
הנמוכות של בתי-ספר
עממיים בהשתתפות
טובי הסופרים

החברות הראשונות תצאנה לאור
להתחלת ה"זמן" תרצ"ט

הוצאת ראובן מס ירושלים

בכל בית מסחר למכשירי כתיבה
תמצא עט נובע „כתב”

תוצרת
הארץ

דרשהו
כי טוב
הוא

„הבקר”

עתון יומי מדיני וספרותי

מופיע בבקר ובצהרים

בטאון הצבור האזרחי בארץ

עתון עממי ובלתי תלוי

המערכת: תל-אביב, רח' רענן 23, ת.ד. 261

ההנהלה: תל-אביב, רח' אלנבי 132, ת.ד. 261

ששה דברים

אתה רוכש לך בסדרך ביטוח ע"י

"יהודה"

1. ההשקעה הבטוחה ביותר — לעצמך ולמשפחתך.
2. האפשרות לקבלת הלוואה — בשעת הצורך.
3. עצמאות לעת זקנה — בערוב יומך כשלא תוכל להמשיך בעבודתך.
4. חסן מצב משפחתך — לימים הבאים.
5. אלמות כלכלי — גם אם לא תהיה בין החיים, שוב תשוב אל משפחתך בדמות ביטוח החיים ותעזור לה בעול החיים הקשה.
6. ביטוח בחברה העברית שהתחילה הראשונה בפעולותיה בארץ — חברה בטוחה ואיתנה ככל החברות הגדולות בעולם, שהיא גם חברה עברית וארץ-ישראלית — חברה שלנו!

לפנות למשרד הראשי :

יהודה, חברה לאחריות ובטחון בע"מ
ת. ד. 501 ירושלים

מסור את פרסומך

ל מ ש ר ד . ה פ ר ס ו מ

א. שאר-ישוב

ירושלים, ת. ד. 557 — ט. 3848

שיצאו לו מוניטין בארץ

על שרותו הטוב, הדרכתו הנכונה

ו מחירים זולים

אחווה

דפוס קואופרטיבי בע"מ

ירושלים, רחוב הסולל, בית אמינוך - טלפון 3600

הדפוס מצויד:

● מכונת הדפסה „אוטומטיק“ מודל 1938

ומכונת הדפסה „קייזר“ 70 X 100

● מכונת סדור „אינטרטייפ“

כל מיני עבודות אמנותיות בכל השפות
העבודה נעשית במהירות ודיקנות

יעקב ש. חיימסון

כריכה מודרנית - מכונות מודרניות
עבודה הגונה - שירות הגון

ירושלים, רחוב יפו, שכונת אבן ישראל

השירותה - חובת - כי אלה - ידעו - יקבעו - יאמרו - חס
הענין - המהות - הנה - ידעו - יקבעו - יאמרו - חס
הענין - המהות - הנה - ידעו - יקבעו - יאמרו - חס
הענין - המהות - הנה - ידעו - יקבעו - יאמרו - חס

מורה דרך

ליצהר

הענין - המהות - הנה - ידעו - יקבעו - יאמרו - חס
הענין - המהות - הנה - ידעו - יקבעו - יאמרו - חס
הענין - המהות - הנה - ידעו - יקבעו - יאמרו - חס
הענין - המהות - הנה - ידעו - יקבעו - יאמרו - חס

...אָרץ זית יצקר ודבש

מלכים ב, י"ח ל"א

והענין - המהות - הנה - ידעו - יקבעו - יאמרו - חס

הענין - המהות - הנה - ידעו - יקבעו - יאמרו - חס
הענין - המהות - הנה - ידעו - יקבעו - יאמרו - חס
הענין - המהות - הנה - ידעו - יקבעו - יאמרו - חס
הענין - המהות - הנה - ידעו - יקבעו - יאמרו - חס
הענין - המהות - הנה - ידעו - יקבעו - יאמרו - חס
הענין - המהות - הנה - ידעו - יקבעו - יאמרו - חס
הענין - המהות - הנה - ידעו - יקבעו - יאמרו - חס
הענין - המהות - הנה - ידעו - יקבעו - יאמרו - חס
הענין - המהות - הנה - ידעו - יקבעו - יאמרו - חס
הענין - המהות - הנה - ידעו - יקבעו - יאמרו - חס

מה ראו ושמעו ילדי תל-אביב בבית החרושת "יצהר" ?

זמן-מה לפני התחלת החופש הגדול בקרו אלפים מילדי בתי הספר, בלויית מוריהם ומחנכיהם, בבית החרושת "יצהר" אשר בפרבר תל-אביבי נחלת-יצחק. רוב הילדים היו מתושבי תל-אביב והסביבה, כי בגלל אי-הבטחון בדרכים הנמשך בארץ זה למעלה משנתיים פסקו, כידוע, הטיולים הארוכים המסורתיים של ילדי בתי-הספר בימי חופשתם. מילדי הישובים הרחוקים ניטלה, איפוא, האפשרות לבקר בהמוניהם, כדרכם שנה-שנה, בעיר העברית הגדולה ובפרבריה ובמפעליה החשובים, ולעמוד על התקדמותה בתקופת השנתיים האחרונות, אשר בה המשיכה העיר בגידולה ותהי לקרית הנמל העברי.

לכל אלה אשר נמנע מאתם לפי שעה לראות בעיניהם את תל-אביב ומפעליה, אנו מוסרים בזה תאור של רשמי בקור בבית-החרושת "יצהר", ככל אשר ראו ושמעו ילדי תל-אביב והסביבה. מי יתן, ובמהרה בימינו ישוב השלום לשכון בארצנו והנוער לרבבותיו יחדש את טיוליו בארץ לארכה ולרחבה. אז יראו במו עיניהם גם את התפתחותה של התעשייה העברית, והתאור-ההסבר הזה ישמש להם כעין מורה-דרך לבית החרושת "יצהר".

— מתי הוקם בית החרושת ומה היא תוצרתו ?

— בית-חרושת "יצהר" הוקם בשנת תרצ"ה (1935) למנין הלועזי). בית-החרושת מייצר שמני מאכל, סבון וכוספה לפי השיטות החדישות ביותר של התכניקה. כידוע, משמש השומן חומר ליצירת החום והמרץ הדרושים לגופו של אדם. בארצות החמות — ובהן גם ארץ-ישראל — אין להרבות באכילת שומן בעלי-חיים, מטעמי בריאות. את השומן הדרוש לגופנו עלינו לקחת בעיקר מן הצמחים. לשומן-צמחים קוראים ש מ ן . את השמן מפיקים מפירות ומזרעים אשר שמנם מצטיין באיכותו ובכמותו, ובראשם — הזית, הנודע לתהילה מימי קדם בגלל שמנו המצויין בערכו ובטעמו. ארצות מזרח ים התיכון הן מולדת הזית, וייצור

שמן זית היה ענף-מחיה חשוב בארצות המזרח הקרוב עוד בזמנים העתיקים ביותר. הזית נמנה בין "שבעת המינים", אשר עליהם היתה גאות אבותנו עובדי האדמה ומהם היו מעלים בכורים לבית המקדש. המלכים והכהנים הגדולים היו נמשחים בשמן זית ("שמן המשחה"), ועל-כן נקראו "משיחי ד'". מכאן יש לראות, מה גדול וחשוב היה שמן הזית בחיי ישראל בשבתו על אדמתו.

אולם מה רב ההבדל בין אופן ייצור השמן בימי קדם, ע"י קורת בית הבד הידועה — שדוגמתה אנו מוצאים עוד כיום הזה אצל הערבים — ובין אפני הייצור החדשים בכח החשמל, במכונות ובמכשירים משוכללים, כאלה שמשמש בהם בית החרושת "יצהר". לא נשתנה רק חומר הגולם. כאן כן עתה גדל הזית בהרי הגליל.

"יצהר" מזקק שמן זית הבא ממטעי הגליל, ובוה הוא מסייע לעדוד הענף החשוב הזה במשק החקלאי העברי.

מבין יתר הפירות והזרעים, המשמשים חמרי-גולם להפקת שמן מאכל, נמנה את החשובים ביותר בשביל התעשייה החדשה והם: אגוזי הבטנים, זרעי חמניות, שומשמין, אגוזי קוקוס.

— מה היא כמות השומן בחמרי הגולם השונים ?

— כמות השומן בחמרי הגולם היא לפי טבלה זו :

הפרי	כמות השומן (באחוזים)
1. בשר פרי הזית	45—60%
2. בטנים	40—50%
3. בשר פרי קוקוס	40%
4. בשר פרי קוקוס מיובש (קופרה)	60—70%
5. גרעיני חמניות שלמים	30%
6. גרעיני חמניות מקולפים	55%
7. שומשמין	50—55%

— מהיכן מובאים חמרי הגולם שאינם גדלים בארץ ?
ובאיזו דרך הם מובאים ארצה ?

— הבטנים מובאים ברובם מדרום וממזרח אסיה.
החמניות — מארצות הבלקן, דקל הקוקוס צומח באזור קו־
המשווה באפריקה ועל איי אוקינוס ההודי והאוקינוס השקט.
בשר אגוז הקוקוס המיובש נקרא קופרה.

חמרי הגולם מעבר לים מובאים דרך נמל תל־אביב,
שכל העבודה בו נעשית בידי עבריות, למחסני בית־
החרושת "יצהר"

— מה מראה בית־החרושת ?

— בית־החרושת "יצהר" תופס שורת בנינים ונקודות
עבודה: בית־חרושת לשמן, בית־חרושת לסבון, מעבדה
חימית, מחסנים לחמרי גולם, מחסנים לתוצרת מוגמרת,
מחלקת אריזה, בית הדוד, מסגריה, נגריה, ועוד.

בית־החרושת לשמן

שלש מחלקות בבית־החרושת לשמן, ואלו הן: בית הבד,
מחלקת האקסטראקציה היוצרים את השמן הגלמי ובית הזקוק.
בית הבד: בבית הבד נמצאות מכונות, הנקראות
מכבשים, המוציאים את השמן מן הפירות והזרעים. החומר
הגלמי, כגון אגוזי הבטנים, עובר מן המחסן לבית הבד
ואחרי נקוי מיכני נכנס לתוך המכבשים, הכובשים את
האגוזים בלחץ גבוה מאד (350—400 אתמוספירות) וסוחטים
מהם את השמן. מנקים את השמן בעזרת מכונות סנון, ושמן
זה מהוה שמן גלמי.

באגוזים היוצאים אחרי הכבישה מן המכבש נשארה רק
כמות קטנה של שמן, אולם יתר חלקי התזונה נשארו
בשלימותם, כגון: החלבון, הפחמימות, התאית, המלחים
המינרליים. לכן מהוה החומר הזה מזון מצוין בשביל בעלי
חיים. זאת היא הכוספה, אשר שמושה רב ברפתות כי היא
מרבה את תנובת החלב ומשפרת איכותה.

וזוהי תכנית עבודת בית הבד :

חומר גלמי (פירות, זרעים)

כבישה | במרכשים

עוגות כוספה

שמן גלמי

כוספה טחונה
לשמוש ברפתות

שמן גלמי מסונן
(עובר לבית הזקוק)

— בית הזיקוק. — השמן שנתקבל בבית הבד, אינו נקי מבחינה חימית, הואיל והוא מכיל חמרי פסולת — חומצות שמנים חפשיות, שרידי חלבון וכו' — הגורמים לשמן קלקול מהיר, טעם מריר וריח רע המזיקים למערכת העכול של גופנו. בבית הזיקוק מוציאים את כל הגופים הזרים מתוך השמן והוא נעשה טהור ונוח לעכול.

זיקוק השמן נעשה על-ידי פעולות חימיות ופכסיקליות בעזרת כמה מכשירים. החשובים שבמכשירים אלה הם שלשה דודים: דוד הסתירה, דוד הבהור ודוד הקיטור.

השומן נהיה מבחינה חימית תרכובת של חומצות אורגניות (היודועות בשם „חומצות השומן“) עם הגליצרין. אחוז מסוים של השומן נפרד לחלקיו — לחומצות השומן וגליצרין. הפלוג הזה מתהווה בהיות השמן עוד בתוך הפרי והזרע, ונמשך אחרי הוצאתו מתוכם. חומצות השומן נמנות על החמרים המזיקים שיש הכרח להרחיקם. לשם כך מכניסים את השמן הגלמי לדוד הסתירה, ומוסיפים תמיסת בסיס

הנתרן. הבסיס מתקשר עם חומצות השומן, ומפעולת סתירה זו גוצר מלח נתרני של חומצות השומן, וזהו — הסבון. יחד עם הסבון נפרשים מתוך השמן רוב חמרי הפסולת האחרים — (שרידי החלבון ועוד) וכולם שוקעים לתחתית הדוד. הסבון מועבר לעבוד נוסף לבית החרושת לסבון. השמן עובר לדוד הבהור לרחיצה ולבהור, ואחרי סנון קפדני — לדוד הקיטור. תפקיד הקיטור הוא לשחרר את השמן מן הטעם המריר והריח הרע, הנגרמים על-ידי תרכבות הידועות בחימיה בשמות אלדהידים וקטונים. עם הוצאת האויר מן הדוד והעברת קיטור בחום גבוה מאד דרך השמן, מתאפשרת הדסטילציה של האלדהידים והקטונים היוצאים מן השמן יחד עם הקיטור החוצה. לאחר גמר הדסטילציה מקררים את השמן ומסננים (סנון שלישי). בזה נגמר תהליך הזקוק. עכשיו נקי השמן מכל פסולת וריח רע, בעל טעם עדין ומסוגל להשתמר זמן רב בלי חשש של קלקול, קל לעכול. והוא השמן המיועד לאכילה. מבית הזיקוק יורד הוא לבריכות אשר במחלקת האריזה ומהן — לתוך חביות, פחים, בקבוקים וצנצנות.

וזוהי תכנית עבודת בית הזקוק :

הסבון הוא, כאמור לעיל, מלח של בסיס הנתרן וחומצת השומן. הוא מתקבל על ידי בשול של בסיס הנתרן בחומצות שומן. בזמן הבשול נפרד השומן לחומצות השומן והגליצרין. החומצות מתקשרות עם בסיס הנתרן, והגליצרין יוצא חפשי. הבשול מתקיים בדודים גדולים. אחרי גמר הבשול, יוצקים את הסבון לתוך תבניות, בהן מתקרר הסבון ונקפא. אחר כך נחתך לחתיכות-חתיכות, ובעזרת מכונות מיוחדות משוים לחתיכות את הצורה הנאותה.

בשביל סבון תמרוקים, מוסיפים לסבון הרגיל מיני בשם שונים ולפעמים גם צבע מתאים.

סבון ירוק. אם במקום בסיס הנתרן יוקח בסיס האשלגן, יתקבל מלח אשלגני של חומצת השומן או סבון אשלגני. זהו הסבון הרך או הסבון הירוק, שמשמשים בו לנקוי רהיטים, רצפות, מכוניות וכדומה.

ג. מחלקת האקסטרקציה

בבית החרושת לשמן "יצהר" קיימת עוד מחלקה להפקת השמן, על-ידי מצוי בנוזלים חימיים המסוגלים להמיס בתוכם שמן. לשיטה זו יש ערך מיוחד, בזמן שהחומר הגלמי מכיל כמות קטנה של שמן שאינה ניתנת להסחט במכבשי בית הבד. למשל, הגפת (פרי הזית אחרי הכבישה) מכילה כעשרה אחוזים שמן שאין להוציאו אלא בשיטת האקסטרקציה. שמן הגפת נמכר על-ידי "יצהר" לארצות חוץ, ושם הוא מוצא שמוש בתעשית סבון הטכסטיל.

יצוין, כי מחלקת האקסטרקציה של "יצהר" היא היחידה במינה בארץ.

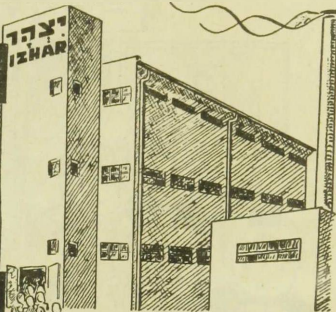
זהו תאור קצר של ייצור שמן וסבון וכו' בבית החרושת
"יצהר", כפי שהראו והסבירו לילדים אשר בקרו בבית-
החרושת. יתכן, כי הרבינו קצת בפרטים הנוגעים רק לבעלי
מקצוע ובמונחים תכניים. אבל בהיותנו יודעים את בני
הנוער שלנו הצמאים דעת ותאבים לחקור כל דבר ומפעל
לפרטיו — אנו סבורים, כי טוב עשינו בהורותנו להם פרק
בהלכות תעשייה. ואת אשר החסרנו, מוכנים נהיה להוסיף
כהנה וכהנה בעל-פה לכל אלה שיבקרו בבית החרושת,
בשוב השלום לשכון בארץ וילדי ישראל יוסיפו לטייל
טיולים ארוכים.

נסדר ונדפס בדפוס קואופרטיבי "אחווה" בע"מ, ירושלים

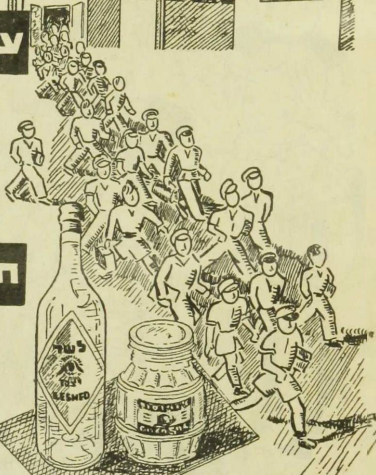
הכריכה : י. ש. חיימסון, ירושלים

Printed in Eretz-Israel (Palestine)

הון עברי

עבודה עברית

תוצרת עברית

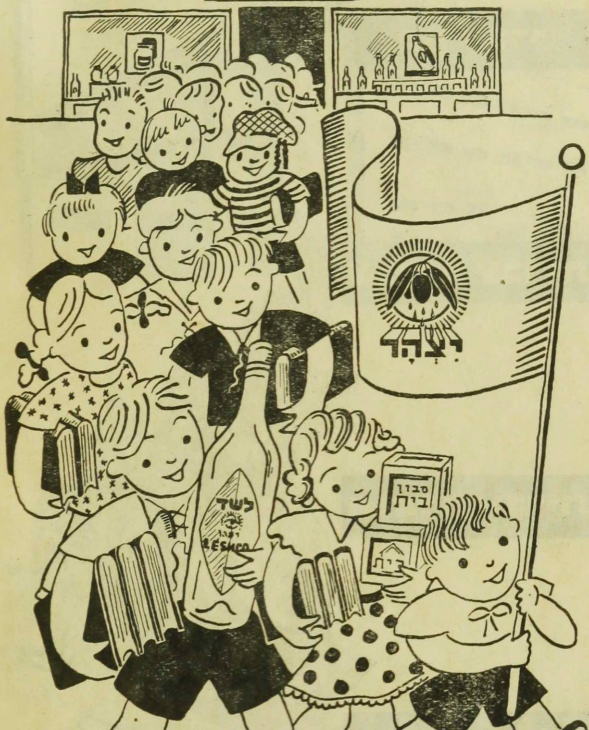
תרבות עברית

א. להמן

הכל על ידי "יצהר"

יצהר

אושריכם בנין	כא בקבוק לשה
אושריכם בנות	בתאוש עטוב
יזרה לכואכם	שבעה תאושין
הכיל מתנות	סרס חשוב

א.מ.מ.

ספריית מס למדע פופולרי

ספרייה מדעית פופולרית לכל מקצועות המדע.
כל ספר כתוב בידי מומחה לאותו מקצוע.

ע ד ע ת ה י צ א ו ל א ו ר :

1 הרדיו ויסודות תורת החשמל

מאת ד"ר נתן רובינזון

2 גלגולי האנרגיה בטבע

מאת ד"ר א. צ'רניבסקי

3 ידיעת הקרקע

מאת ד"ר א. רייפנברג

4 שבוע מתכות

מאת י. קלוגאי מ. ס.

5 גזע האדם

מאת ד"ר א. אשכולי

6 פרקי זואולוגיה לע"ח

מאת פרופ. פ. בודנהימר

7 קרקע ארץ-ישראל

מאת ד"ר א. רייפנברג

8 — 9 מדיניות קרקעית עברית בא"י

מאת א. גרנובסקי

10 מטאורולוגיה, תורת מזג האוויר

מאת ב. רותנברג מ. ס.

11—12 ילקוט האמונות והדעות

מאת פרופ' ח. י. רות

13—14 תולדות המוזיקה

מאת ד"ר פ. גרדנוויץ

15—16 יסודות הכלכלה המדינית

מאת ד"ר א. צונציגר

הספרים נדפסים על נייר טוב ובדפוס הגון
ומכורכים בכריכה אורגנינית נאה

הוצאת ראובן מס, ירושלים